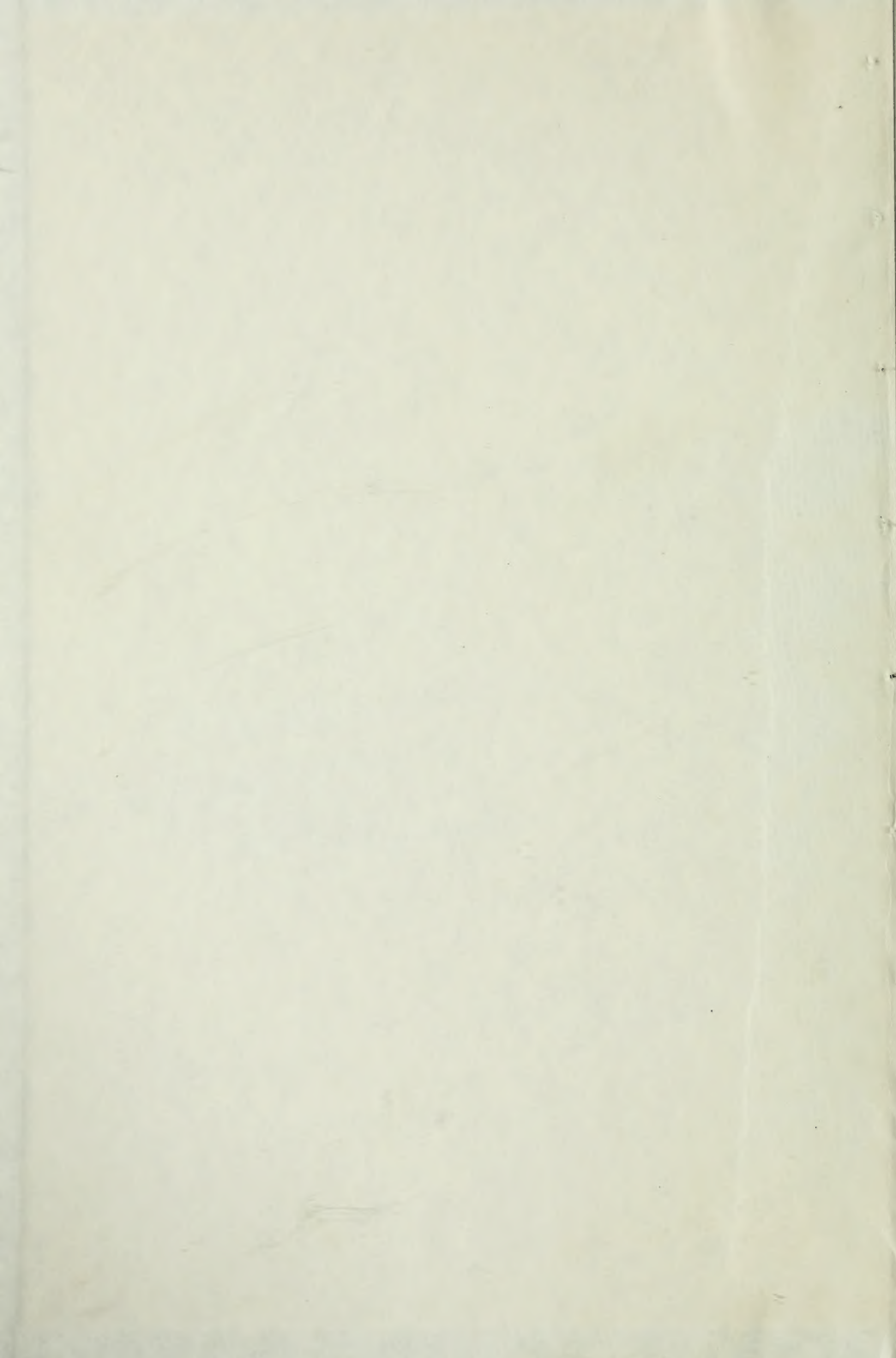

3 1761 03929 9185

THE HISTORY OF THE
CITY OF BOSTON
FROM 1630 TO 1800

The first settlement in Boston was made in 1630 by a group of Puritan ministers and laymen who had fled from the Massachusetts Bay Colony. They were led by John Winthrop, who had written the famous "City upon a Hill" sermon. The settlement was initially known as Boston, but was later renamed to Boston.

The city grew rapidly in the years following its founding, and by 1680 it had become one of the largest and most important cities in the New England region. It was a center of commerce, industry, and education, and played a key role in the American Revolution.

The city's history is marked by a series of events, including the Boston Tea Party, the Battle of the Clouds, and the Siege of Fort Mifflin. These events shaped the city's identity and its role in the nation's history.

The city's architecture is a mix of styles, reflecting its long history. From the early wooden structures to the grand neoclassical buildings, the city's skyline is a testament to its enduring legacy.

The city's culture is also a blend of influences, from the traditional New England values to the modern, cosmopolitan atmosphere. This unique mix has made Boston a city that is both historic and vibrant.

לוח התשובות

לפי שמותם אשר נקבו להן דונש ורבינו תם.

להורות לחלמיד מקומותם בתוך הספר.

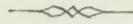
צד	השבה	צד	השבה	צד	השבה	צד	השבה
80	עין יעקב	90	לצמתך	24	חיים	48	אנמון
83	עשן	14	לשרי	81	חלמות	27	אדם
87	עשקה	45	מאירות	17	חנפה	34	איסורם
22	עתודי	27	מה לך	59	חרוץ	46	אלוף
35	פארוור	67	מחספס	33	יביע	48	אל תאכלו
88	פניה	67	משועני	50	יבש	12	אנד
88	פנרו	26	מי הים	25	יגן	44	אסופות
25	פה אשב	20	מן הוא	94	ידידות	49	ארבאל
32	פחם	29	מנון	66	יח	48	ארמון
36	פימה	21	מנוסי	92	יחד	17	ארעית
91	צחנה	26	מסוה	25	יכרסמה	8	אשר לא חזמה
29	ציונים	78	מסכן	58	יעלעו	53	בא אחך
91	צפר	19	מסת	56	יעננה	93	באשמנים
13	קרת	78	מעפה	30	יפה נוף	34	בכשיל וכלפת
32	רחם	75	מרשה	57	יצרו	9	בנס
35	רצותי	21	נא	62	כאלה וסאלון	82	בסדי עדים
36	שבבים	52	נבעה	76	כבש	29	בצים
31	שנים	57	ננרותי	91	כדב	89	בצלם
95	שפם	77	נד	27	כה תאמר	53	בשכנס
95	שק	12	נדבכין	16	כידוי	20	בשצף
36	שריחך	24	נוער	70	כמה	10	בשרים
50	חבעה	64	נחנת	53	כסחים	53	בת בבל
97	תולעת	19	נמוג	74	כשורש	54	גלה עמי
96	תורי זהב	20	נסתם	75	כרכב	57	גל עיני
76	תמרוקיהן	26	נע ונד	83	כרמים	58	דגון
18	הערג	22	נפתי	79	לענות	37	דרכן
37	תקופת	29	סאן סאן	85	לעל יבל	59	דורו
37	תקנא	77	סוחף	95	לבה	58	דשא
36	תרגלתי	21	סלסלות	59	לגן	61	האויקים
14	תשאני	19	סלעי	63	למחו	60	הנה
16	תח	77	סרבים	65	לענת	54	הנידו
14	תחילפנה	31	עיש	9	לשת	23	הדה

שער התשובות

טו

צד	השובה	צד	השובה	צד	השובה
74	דה"ב מ יח	117	וכבש בודה לכסא	48	שמות יב ט
74	קהלת יב יב	118	ולחג הריבה גיעת בשר	48	איוב מא יב
75	ויקרא א טו	119	ומלק את ראשו	48	ישעיה לב יד
75	יחזקאל' כא טו	120	היה לה ברק מרשה	49	הושע י יד
76	אסתר ב ג	121	ונתון המרוקיהן	50	עמוס ז ב
76	ישעיה' לה כא	122	וימרחו על השהין ויחי	50	ישעיה סד א
76	תלים קט יש	123	למוח המיד יחגרה	52	ישעיה ל יג
77	שמות טו יח	124	נד נזולים	52	קהלת י א
77	יחזקאל ב ו	125	סרבים וסלונים	53	תלים קלו ח
77	משלי כח ג	126	מטר סוחף	53	בראשית' כו לה
78	קהלת ד יג	127	טיב ילד מסכן וחסם	53	עמוס ה יא
78	יחזקאל כא כ	128	מעטה למבח	53	תלים כו ד
79	הבקוק ב יא	129	וכפים מעץ יענה	54	ישעיה ה יג
79	ישעיה נ ד	130	לעה את יעף	54	ירמיה כ י
79	הושע ה ה	131	וענה גאון ישראל	55	ישעיה לה י
80	דברים לג כח	132	בטח בדר עין יעקב	56	עזרא ב סב
81	ירמיה יח יד	133	היעזב מצור שדי	57	תלים קיט יח
82	יחזקאל טו ז	134	והבאי בעדי עדיים	57	תלים לא כג
83	איוב טו טו	135	ועלתי בעפר קרני	57	בראשית' מה יו
83	ש"ב כב ט	136	עלה עשן באפו	58	ש"א ה ב
84	עמוס ה יג	137	תתעלפנה הבתולות	58	דניאל ו יש
85	ירמיה מח ו	138	והזינה כעורער במדבר	58	ירמיה נ יא
85	איוב ל יז	139	וערקי לא ישכבון	59	שמות ל כג
86	איוב לש ל	140	ואפרחיו יעלעו דם	59	דברים א מא
87	ישעיה לח יד	141	עשקה לי ערבני	59	יחזקאל כג כד
88	שיר ב יג	142	חנמיה פניה	60	ישעיה כו ח
88	ש"א ל י	143	גרו מעבור	60	שמות כח כח
89	תלים לש ז	144	בצלם יהולך איש	61	ירמיה מ ד
90	שיר ד א	145	מבעד לצמחך	61	איוב ו ו
91	מ"ב ג כא	146	ויצעקו מכל חגו	62	תלים יח מו
91	איכה ד ח	147	צפד עורם על עצמם	63	תלים עד ו
91	יואל ב כ	148	ותעל צחנתו	63	תלים ננ ו
92	ירמיה לא יב	149	ועל תירוש ועל יצהר	64	ירמיה כב כג
92	דניאל ט כח	150	ובצוק העתים	65	משלי כה כב
93	ישעיה נט י	151	באשמנים כמתים	66	שיר ב יג
94	איוב ל כב	152	חשאני אל רוח	66	ש"א יג ו
94	תלים נה יג	153	כי לא אויב יחרפני ואשאי	67	שמות טו יד
95	איוב טו טו	154	שק תשרתי עלי גלוי	67	ישעיה די יש
95	ויקרא יג מה	155	ועל שפם יעטה	70	תלים פ טו
95	שמות לג כב	156	ושכתי כפי עליך	72	ישעיה לב יב
96	הושע יא ג	157	ואנכי תרנלתי לאפרים	72	תלים סג ב
96	שיר א יא	158	תורי זהב	73	איוב כד יח
96	יהושע י יב	159	ביום תה י'	73	שמות כו ה
97	שמות כח ו	160	תולעת שני	73	ישעיה נד יב
73	אל תאכלו ממנו נא				
74	כדוד נפוח ואנפון				
75	ארמון נפש				
76	בית אירבאל				
77	ואחזיקכן בסירות				
78	מים תבעה אש				
79	נבעה בחומה נשגבה				
80	יבאיש יביע שמן				
81	בת בבל				
82	בא אחיך במרמה				
83	בשסכם על דל				
84	ולבקר בהיכלו				
85	גלה עמי מבלי דעת				
86	הגידו ונגידנו				
87	ונסו יגון ואנחה				
88	ויגאלו מן הכהונה				
89	גל עיני ואבישה				
90	נגרתי מנגד עיניך				
91	וידנו לרוב				
92	בית דגון				
93	ורחוק לא הנעל				
94	כעגלה דשא				
95	מר דרוו				
96	ותהינו לעלות ההרה				
97	ובאו עליך הצן				
98	הנה ברודו הקשה				
99	ולא יזה החשן				
100	האזיקים אשר על ידך				
101	שעם בריר הלמות				
102	ויחגרו ממסגרותיהם				
103	ועתה פתוחה יחור				
104	פור עצמות הונך				
105	מה נחנת בבא לך הנלים				
106	גהלים אתה חזתה				
107	חנמיה פניה				
108	במערות ובחזוים				
109	דק מחספס				
110	מפועני חרב				
111	וכנה אשר נטעיה ימינך				
112	קוצים כסחיים				
113	כמה לך בשרי				
114	לא יפנה דרך כרמים				
115	כרכב המובח				
116	כדרכ שמשתיך				

שער התשובות

צד	השיבה	צד	חשיבה
26	ויתן על פניו מסוה	37	איכה ג לה 7
26	שמות לו יש	38	ויקרא כה ל 8
26	שמות לו יש ג	39	מהברת י ב 9
26	בראשית ד יב	40	דניאל ב יב 9
27	תלים נ טו	41	משלי יט י 10
27	תלים מב ה	42	עמוס ז ו 12
27	ישעיה נט יו	43	עזרא ד ד 12
28	תלים פד ב	44	משלי ח ג 13
28	איוב י יב	45	איוב מא יא 13
29	יהוה קאל ל ט	46	תלים לב ד 14
29	ירמיה לא כא	47	תלים סח יד 15
29	ישעיה טז ד	48	תלים מ א 15
29	משלי כט כא	59	ישעיה מ יב 16
30	דברים כה יח	50	תלים א ג 16
30	מיכה ד ה	51	יהוה קאל כג מג 17
31	בראשית ז טז	52	דניאל ו כה 17
31	ישעיה מו יא	53	איוב טז ה 17
32	משלי כו כא	54	תלים מב א 18
32	איוב כד כ	55	שמות טו טו 19
33	עמוס א יג	56	דברים טו י 19
33	תלים פ יד	57	תלים יח ג 19
34	תלים מח ג	58	שמות יז ז 20
34	הושע ז יב	59	שמות טו טו 20
34	תלים עד ו	60	ישעיה נד ח 20
35	ש"א יב ג	61	שמות יב ט 21
35	יואל ב ו	62	ישעיה ו יג 21
36	איוב טו כו	63	ירמיה ו ט 21
36	הושע ח ו	64	ירמיה טו יט 21
36	ירמיה טו יא	65	משלי ז יז 22
37	עזרא ז יז	66	ישעיה יד ט 22
37	עזרא ז יז	67	ישעיה יא ח 23
37	דח"ב כד כג	68	ישעיה נו י 24
44	קדלה יג יא	69	ישעיה לג טו 24
45	ישעיה כו יא	70	דברים כח נו 25
46	ש"א ב לו	71	תלים קלב יד 25
46	ירמיה יא יט	72	ישע' מד כז 25
			לעות אדם בריבו 1
			אשר לא חומה 2
			חט ספר גוע צדק 3
			בנס וקצף שגיא 4
			לעבר משול בשרים 5
			נצב על חומת אנך 6
			נדבכין די אבן גלל 7
			ליד שערים לפי קרת 8
			כידורי אש יחמלטו 9
			נהפך לשדי 10
			ואברותיה בירקק חרוץ 11
			על מות לבן 12
			וכל בשלש 13
			ועלהו לא יבול 14
			לבלה נאופים 15
			לארעית גבא 16
			המעתיק הרים 17
			כאל תערג 18
			נמגו כל ישיבי ננעץ 19
			מסת ידך 20
			ד' סלעי ומצודתי 21
			ועל נסתם את ד' 22
			איש לאחיו מן הוא 23
			בשצף קצף הסתרתו 24
			אל האכלו ממנו נא 25
			כאלה וכאלון 26
			כנוצר על הסלסלות 27
			עוי ומעיו ומנוסו 28
			נפתי משכני מר 29
			כל עתודי ארץ 30
			נמול ידו הדד 31
			היום שוכבים 32
			נער כפוי 33
			ובשליחה היוצת 34
			שה אשב כי איתיה 35
			ואשה לחם 36

ויהי בכלותי הדפסת ספרי מנחם ודונש ורבינו תם
צלחה עלי רוח השיר ואשא משלי ואומר

ה

אמנם אף אם הרע לך בימי חיך
ויהפך לאויבים כל אהביך ורעיך
גרשוך מהסתפח בצל נחלתך
זכר נא כי ספרך הלא יגיד תהלתך
מה ישפטו חכמי זמננו בשומם עין
במחברתך ? טובים דודיה מיון.

ו

לך יאתה תהלה ! אתה קמת ראשונה
לחורותנו לשון הקדש שפת אבותינו
תפרש אמרות טהורות בשום שכל והבונה
ואיש עוד אין בארץ כי יעבר לפנינו
מי כמוכה בחכמים אשר לבו ערב
לגשת אל המלאכה העצומה וקרב ?

ז

לרב שלמה יצחקי היית לעינים
ממחברתך לקט ונתן אל כליהו
מבורך דלה וישק כל צמא למים
ורב תלמידיו גם המה מלאו אחריהו
מי לנו כראש הפרשנים חכם וישר
ומי כרבינו תם נכדו דבר יפשר ?

ח

מה רב טובך אלהים צפנת לעבדך
כי אותי חנות להקים שם בישראל
כה תוסיף לי כל הימים ברוב חסדך
אמין זרועי ובידי תן כה ולאל
הציל ספרי קדש מעושיק עש ורמיש
יהי זה חלקי מעמלי תחת השמש.

א

מיום ברוא אלהים האדם על הארץ
ברא גם שכלות וכסילות אהבה ואיבה
כל היום איש על רעהו יפרצו פרץ
לא ישקטו לא ישליו עד זקנה ושיבה
מה רבה רעת האדם ומחשבותיהו
מה רבה המשטמה הרפת חלקהו.

ב

אך יקום איש חכם, אצר רוח בינה
בחפניו, אך יוציא ספר חכמה ודעת
כעדת דבורים תסבינה פרח ושושנה
לא למוץ הדבש—אך לתת בו מגרעת
מה רבה האולת וכל תולדותיה !
מה רבה המכשלה—כלימת בעליה !

ג

הלא כל אלה מנחם הנעים קרוך
אך קמת עלית בספרך המחברת
בטוב טעם ערכת, רעיך עמרוך
לא לבחור הטוב אך בקש הנעדרת !
מה ארכה לשונם ! כלו לשון ריב ומדון
מה עתקה דברם דברי תהפוכות וזדון !

ד

דונש בן לברט ראש משנאיך ומחפריך
פער פיהו לבלי חק וילמש לשונו
התמרמר על ספרך ויאמר להדפך
הרים קולו שמים עד נחר גרונו
מה מצא בך עול ? הלא עדים כלנו !
מה צעקתו ? הלא רבינו תם עמנו !

השמות במחברת מנחם לפי תשובות דונש

מחלקה הא'. הן עור היום גדול (ברא' כש ז) . עיין תסונת ותהינו 59 .	הקדמת מנחם דף ד ע"ב במקום אסור באוקים צ"ל בוקים יעברו (ישעיה מה יד) . עיין תסונת האזיקים 61 .
הרים נולו מפני י"י (שופטים ה ה) . עיין תסונת הרות 33 .	אות ת ביום חת י"י (יהושע י יב) , תנה בני לבך (משלי כג כו) . עיין תסונת חת 96 .
מחלקה הר' . ועתה פהוודיה יחד (תלים עד ו) . עיין תסונת יחר 63 .	אסר . איסרים כשמע לעדתם (הושע ז יב) . עיין תסונת איסרים 34 .
מחלקה הא' . חשף י"י זרוע קדשו (ישע' נב י) . עיין תסונת מחספס 67 .	בל . מחלקה הששית . נבל נבלה ידבר (ישעיה לב ו) . עיין תסונת לבלה 17 , ובמחלקה השמינית . כנבול עלה מגפן (ישעיה לד ד) . עיין תסונת לא יבול 16 .
מחלקה הג' . איה מעון אריות (נחום ב יב) . עין אדם (זכריה ט א) . עיין תסונת עין יעקב 80 . ובמחלקה הד' . עם עני ודל (צפניה ג ג) . עיין תסונת וענה 79 .	בש . מחלקה השלישי . יבש היה . כעץ (מיכה ד ח) . עיין תסונת יבש 30 .
מחלקה א' . מקל תפארה (ירמיה מח יו) . עיין תסונת פארור 35 .	נאל . מחלקה הרביעית . גאלי הכהנה (נחמיה יג כט) . עיין תסונ' ויגאלו 56 .
מחלקה הא' . צעקה הנערה (דברים כב כג) . צעקת עניים (תלים ט ג) . עיין תסונת ויצעקו 91 .	גד . מחלקה השלישית . מספר צעדי אנדינו (איוב לא לו) . עיין תסונת הגידו 54 .
מחלקה הא' . רוצה י"י את יראיו (תלי' קמו יא) עיין תסונת רצותי 35 .	גע . מחלקה השלישי . ואתה עיף ויניע (דב' כה יח) . עיין תסונת ויגע 30 .
מחלקה הג' . מריקים שקיהם (בראשית מב לה) . עיין תסונת שק 95 .	דג . והדגה אשר ביאור (שמות ז כא) . עיין תסונת וידגו 57 .
מחלקה הד' . שנים שנים באו (בראשית ז ט) . עיין תסונת שנים 31 .	הי . דף ע"א : בלמוד מלה עומדת במקום שנים , נשמש אל תאכלו ממנו נא ובשל מנושל במים (שמות יב ט) . עיין תסונת אל תאכלו 48 .
מחלקה ה' . שחקהן ממנו (קהלת ו י) . עיין תסונת הקיפת 37 .	

מס . ימי מלאיכם ויק' ח . וכל יתר שרשי מלא .
המסיו את לב העם יחושע יד . כמסס
נוכס ישעיה י .

מסך . מוב ילד מסכן קהלת ד . וחכמת המסכן
בויה קהלת ט . ארץ אשר לא במסכנת
דברים ח .

מץ . ומציאו בני אהרן ויק' ט / לשון שחיפה .
אם נא מצאתי חן בראשית ל . וכל שאר
לשון מצואה .

מר . כעת במרום תמריא איוב לש . שור ומריא
ש"ב ו .

נב . בעד החלון נשקפה ותיבב שופטים ה י
נגב . חרבו המים בראשית ח .

נך . נכאו מן הארץ איוב ל . תהגו אך נכאים
ישעיה מז . ובירו אנך עמוס ז .

נכאת . ויראם את כל בית נכתה מ"ב ד .
נ . ואחריתו יהיה מנון משלי נט . העיר
היונה צפניה ג .

נף . נפחי משכבי מיר אהלים משלי ז .

סא . כי כל סאון סאן ברעש ישעיה ט .

סך . כי אם אסוך שמן מ"ב ד .

סל . המסלאים בפו איכה ד . סלון ממאיר
יחזקאל כח . סרבים וסלונים שם ב .

ס . על פניו ניסוה שמות לר . וברם ענבים
סוהה בראשי' מש . אשר נסוני אבותיכם
תלים צה . נסתם את ה' שמות יז .

סף . אסף אדם ובהמה צפניה א , אסף
אסיפם ירמיה ח .

עם . והניף ידו על הנהר בעים ישעיה יא .

עף . מבין עפאים יתנו קול תלים קד .

פל . הפל מבלי מלח איוב ו .

פר . ותארכנה פארותיו יחזקאל לא . כל פנים
קבצו פארור יואל ב .

צאן . צנה ואלפים כלם תלים ח . ונמצא גם
בערך צן .

צע . אהל כל יצען ישעיה לג .

קב . נקבה שברך בראשית ל .

קל . וקולו על כבודך חבקוק ב .

קם . קימו וקבלו אסתר ט .

רם . כרם זלות לבני אדם תלים יב .

ר . כנן רוה ישעיה נח , אריוך דמעתי שם
פז .

של . ונשל הברזל דברים יש .

שן . על שושן ערות תלים ס .

שף . שפיפן עלי ארח בר' מש .

שרף . ונשא דודו ומספרו עמוס ו .

תא . והתאוותם לכם במדבר לר . תאות נבעת
עולם בראשית מש .

תך . והם תכו לרגליך דברים לג .

זרע . והם יצנו את יורעאל הויסע ב .

חב . וחיבהם את ראשי למלך דניאל א .

חז . שמאל בעשיתו ולא אהו איוב כג .

חר . לאכול את הראיהם ישעיה לו , למחראות
עולם מ"ב י . מכאן ראיה כי מנחם קיים
את הכתיב ולא הקרי . והקרי פירוש על
הכתיב .

טא . כשיש הוצות אדיקם ש"ב כב .

טח . בשחות חכמה איוב לח , הפצת בשוחות
תלים נא .

טל . ונטל החול משלי כו , אנכי נוטל עליך
ש"ב כר .

כבר . כר נרחב ישעיה ל , ולנשו כרים הצאן
תלים טח , וכירה להם כרה גדולה מ"ב ו .

כל . מבלי יכולת במדבר יד , כלאהי רגלי
תלים קיט , לא תכלא רחמך תלים מ ,
כלא ולא אצא תלים פח , אדני משה
כלאם במדבר יא . ובבתי כלאים החנאו
ישע' מב . לא תורע כרמך כלאים דב' כב .

כן . וכנה אשר נטעה ימינך תלים פ . ועמד
מנצר שרשיה כנו דניאל יא .

כען . די מלח היכלא מלחנא וגו' עזרא ד .

כעם . שקול ישקל כעשי איוב ו . כי מרוב שיחי
וכעשי דברתי ש"א א .

כר . מכתריך ומלדתיך יחזקאל פז . כלי חמס
מכתיהם בראשי' מש . איש מאת מכרו
מ"ב יב . לבר ממכרו על האבות דברים
יח . ואת הכיור ואת כנו שמות ל .

כרש . יכרסמנה חזיר קיער תלים פ .

כתר . ארחו ורבעי זרית תלים קלש נ .

לאט . לופה בשמלה ש"א כא . וילש פניו
באררתו מ"א יט , פני הלוש הלוש ישעיה
כה . ושמתם במלש במלבן ירמיה מג .
ותבא אליו בלש שופטים ד .

לב . גלבת אש שמות ג .

להג . הנות לבני תלים מש . והגיון לבי תלי' יש .

לו . כמעט איש וליוח סביב מ"א ז -

לול . ללאות חכלת שמות כו .

לח . מלוח עלי שיח איוב ל .

לך . שועלים הלכו בו איכה ה . אם יהלך איש
על הגחלים משלי ו . ויבא הלך ש"ב יב .

ל . הרה ללח ש"א ד ,

לע . ילע קדש משלי ד . ואפרחיו יעלעו דם
איוב לש .

לף . ואאלפך חכמה איוב לג . פן תאליף
ארחותי משלי כב .

מד . ויכרת את מדויהם ש"ב י . איש מדון
מ"ב כא .

מח . יען מחאך יחו' כה . ימחאו כף ישע' נה .

מל . אנכי מלאתי כה מיכה ג . עד יום מלאת

ויש להקרא לבקשם במקומם .
 כאישון בת עין תלים ז .
 ויתאבכו גאות עשן ישעיה פ .
 בנס וקצף דניאל ו .
 בצאתו וגבאו יחוקאל מז .
 בציוק העתים דניאל פ .
 וכברית מכבסים מלאכי ג , הברי שמים
 ישעיה מז , הברי החצים ירמיה נא .
 אף כי לעבד משול בשרים משלי יש .
 נכללו בו כל עניני בית ובתים .
 וכר אל משמעתך ש"א כב , אכן סר מר
 הפות ש"א פו . יתגוררו יסורו בי הושע
 ז , שרה נס אחיה והעל חבקוק ב , שן
 רועה ורגל מועדת משלי כה , וכנגד עדים
 כל צדקתינו ישעיה סד , גל נעול מעין
 התום שיר ד .
 הרבה מן הדקדוק , ותלה ארץ מצרים
 בראשית מז , כמתלהלה היתה זקום משלי
 כו .
 והממלאים למני ממסך ישעיה סה .
 מנמת פניהם חבקוק א .
 וממנשה נפלו על דוד דה"א יב , נפלו
 עליה ממנשה דה"א יב , מיום נפלו עד
 היום הזה ש"א כש , חבלים נפלו לי
 בנעמים תלים פז , ופלו חבלי מנשה
 יהושע ז , מלא מסך ויגר מזה תלים
 עה , פרץ נחל מעם גר איוב כה .
 ויגרה בחצץ שניו איכה ג , גרסה נפשי
 לתאבה תלים קיש .
 ולאריב את נפשך ש"א ב , וחכך כיון
 השוב שיר ז .
 כיודתי אש יתמלפו איוב מא .
 ברי שופר יאמר האח איוב לש .
 גינת הביתן אסתר ז .
 הרבה מעניני הדקדוק , ע"ש . פור
 עצמות חונק תלים נב . ועוד כאלה אשר
 הכניו בסוף התיבה יורה על אל .
 ותהינו לעלות ההרה דברים א .
 לא כרת שרך יחז' יו . ושרוך אגן הסהר
 שיר ז .
 מתברת וו . כולל הרבה משימושי הרוי .
 אונים כרת לי תלים מ .
 מני רעב דברים לב .
 אין הצר שוה בנוק המלך אסתר ז .
 מחלקה הה' . ותורני חיל ש"ב כב .
 מחלקה הווי"ן וממורים קרה איוב לו .
 התוציא מזרות בעתו איוב לח . מחלקה
 החי"ת . לא יבוא ממור דברים כג .
 מחלקה השית . נור אלהיו על ראשו
 במדבר ו , גוי נורך ירמיה ז .

מו , מה נחנת בנא לך חבלים ירמ' כב .
 והרבה מדקדוק הלשון .
 חלפו עם אכיות אבה איוב פ .
 כי לי חכרע כל בך ישעיה מה , נברכה
 לפני י"י תלים צה , ויבך הגמלים ברא'
 כד .
 וגפין רי נשר ליה דניאל ז , ולה גפין ארבע
 שם , וכן נמצאו במחברת גף ,
 יגהרו בחרמו חבקוק א , הורע במגורה
 חגי ב , נהרסו ממגורה יואל א .
 ונחל קישיון גרפם שופטים ה .
 מדיבת נפש ויקרא כו .
 לפות אדם בריבו י"י לא ראה איכה ג ,
 אדם ביקר בל ילין תלים מש .
 נאור אחיה אדיר תלים עו .
 הה ליום יחוקאל ל , ונהה נהי נהיה
 מיכה ב , נהה על המון מצרים יחז' לב ,
 וינהו כל בית ישראל ש"א ז , ולא נה
 בהם יחז' ז , אהי מלך אפוא הושע יג .
 ותורני חיל ש"ב כב , וירפו את שבר בת
 עמי ירמיה ח , כי נצו וגם נעו איכה ד ,
 קן יפקד עליה ישעיה כו .
 ואחורתי באוניכם איוב יג , ואחורית
 אחידן דניאל ה . אחוך שומע לי איוב פו ,
 כחר לי וער ואחך איוב לו , יחזה דעת
 תלים יש .
 אתנהלה לאפי בראשית לג .
 הנחמים באלים ישעיה נו , כאלה ניבלת
 שם א , כאלה וכאלו; שם ו . גם נוכרים
 הם הכתובים בשרש אל .
 מלפנו מבהמות הארץ איוב לה .
 נאספו עלי נכים תלים לה ,
 אפאיהם דברים לב .
 תלה ארץ על בימה איוב כו , בנוי לחלפוי'
 שיר ד , והיו דראון ישעיה סו .
 אשתחוללו . מסעף פארה במערצה ישעיה י ,
 ותשרש שרשיה ותמלא ארץ תלים פ ,
 וצאצאי ישרשו איוב לא , ובכל תבואתי
 חשרש איוב לא , ושרשך מארץ החיים
 תלים נב , הן לשרשי הן לענש עזרא ז ,
 לבנתני אחותי כלה שיר ד , ויחרגו
 ממסנרותיהם תלים יח , ויעקוהו ויסקלהו
 ישעיה ה , סקלו מאבן ישעיה סב , ותפע
 כמו'אופל איוב י . וזה האחרון עצמו
 ירמיה נון . עיין כל השרש עד סוף הענין
 בכללי הדקדוק .
 בהקדמת מתברת בית . כל סאון סאן ברעש
 ישעיה פ , תרגלתי לאפרים הושע יג ,
 והרבה בעניני דקדוק , מלבד שרשי
 האחדים הכלולים בה אשר אין לפרטם ,

(י) . אשר תחלת המלה יוד :

יאר יבל יבם יד ייה יין יחש יין ים ימין יעל יער
יף יצהר ירה ירך ירק יש ישיש ישפה יתר .

(י) . אשר תחלת המלה נון :

נא נאר נגב נד נדבך נדן נהר נו נול נום נח נחל
נחש נשף נך ננאה נכר נכה נכס נכר- נמל נמר
נין נס נעל נער נפך נפש נץ נצה נצר נר נרד
נשכה נשם נשר נהב נהר .

בכלל השני . אשר עין הפעל מאותיות וי .
יסודי הפעלים .

(ט) . איב חור עור עות צות רוח תוה , ומן
השניים : חו פו כו לו עו צו קו שו .

יסודי השמות והמלים .

(י) . בין גו גוי דו דוב דוד הין זה זו זין זין חוח
חור חיל חיק חות יין לו לול לוחין ליל מום נו
נול כין עור צואר רוח שוא שי תיש .

בכלל השלישי . אשר בכל אותיות הכפולות
האחת נופלת .

יסודי הפעלים .

(יא) . ששא . ומן השניים : בב ישש שש תת

יסודי השמות .

(יג) . בבת דד דחז ככר סס רחת שפיפון .

אחרי כל הפרטים האלה אקוה כי לא יקשה
הדבר על כל תלמיד להתבונן בסדר השרשיים
במחברת מנחם . ואם ישמור שלשת הכללים
הנוכרים בתוך לבו , ואת הפרטים ישים למראה
עיניו לראות אם התיבה המבוקשת איננה בתוכם ,
לא יפוג לבו עור על מקום המחברת לכל תיבה
מסופקת ככתבי קדש .

אמנם יש להעיר כי מנחם הביא הרבה פסוקים
ומלים מכתבי קדש במחברתו שלא במקומן , פעם
עם באור רחב ופעם בבאור קצר , ופע' בלא באור כלל,
מבלי הזכיר אותם שנית במקומות הראויות להם .
ויקשה על התלמיד למצוא את מקומם מבלי
חפוש הדק הישג דף אחר דף , ע"כ אמרתי לסקל
המסלה גם בזה . והנני נותן לפניו כל הפסוקים
הזרים אשר הובאו במשך הענינים בכל שרש
ושרש . ואלה הם :

אבח . תאבתי לישועהך י"י תלים קיש . מתאב
אנכי את גאון יעקב עמוס ו . גרסה נפשי
לתאבה תלים קיש , הוברי שמים ישעיה

היוצאים משלשת הכללים הם אלה .

בכלל הראשון . אשר הפא או הלמד אות
מאותיות הניא .

יסודי הפעלים .

(א) . אשר פא הפעל אלף :

אבד אבד אבל אבן אבד אנד אנר ארבי אדם
אהל אודא אהב אול און אור אחו אחר איב
אים אבל אכף אלה אלם אלף אלץ אמל אמן
(אומן את הוסה) אמש אמר אנח אנה אנה אנה
אנש אנה אנה אנה אנה אנה אנה אנה אנה
אנה אנה אנה אנה אנה אנה אנה אנה אנה .

(ב) . אשר פא הפעל יוד : יחש . ומן השניים : יף .

(ג) . אשר פא הפעל נון :

נאם נאף נאץ נאק נבד נגן נהג נהל נהק נהר
נחל נחם נחר נחש נעל נעם נער נפש נצה
נצר נחח . ומן השניים : נב נל נם נס נע נף
נץ נק נר .

(ד) . אשר למד הפעל אלף :

ברא טמא טמא טמא צמא קמא קמא קמא קמא
שנא ששא . ומן השניים : דא פא סא רא .

(ה) . אשר למד הפעל הא :

גבה כמה תוה תמה . ומן השניים : גה כה
לה מה קה רה תה .

יסודי השמות והמלים .

(א) . אשר תחלת המלה אלף :

אב אבוי אבל אבן אבנש אבס אבן אבך אבל אנס
אנמון אנה אנה אנרשל אנרוף אד אדין אדם
אדן אדר אדרגוריא אדרודא אדרכנים אדרע
אהה אהיה אהל או אוכל אולי און או אוה
אווב און אוקים אור אורח אה אחר אהירן
אחלי אחמתא אחר אהשדרפנים אחשתרן אט
אשר אסון אשר אי איך איל אין איש אישון
אית איתן איך אכזב אכור אבל אכן אכר אל
אלגביש אלוה אלה אילם אלמג אלח אלץ אם
אמן אמש אמת אמתחת אן אנך אנק אנש
אסוך אסון אסם אסף אספות אסר אף אפד
אפוא אפל אפן אפס אפע אפר אפריון אפרח
אצבע אצל אצערדה אצר אר אראל ארבאל ארבע
ארגו ארה איך ארמון ארן ארע ארץ ארשת
אש אשד אשך אשכל אשכר אשל אשם אשמן
אשמר אשנב אשף אשפר אשר אשורא אשתולל
אשתונן את אשתון איתיק אתמול אתנן אהר .

שמת מנחם בשרשי לשון הקדש

משמשות או מלאכותיות בכל יתר המקומות . וע"כ לפעמים נופלות מן השרש לנמרי . אבל כל שרש אשר לא מצא אות ממנו נחסר בכל מקום בכתבי קדש חשבהו מן השלמים , ולפי כלל זה יש הבדל גדול בין שכתו ובין שמת האחרונים . כי לשכתו לא נוכל לומר מן נב ח יפח תפח לפתח כאשר נאמר מן נשע יפיע תפיע לפיע , כי אלו היה כן היה מביא שרש נב ח בערך נח , כאשר הביא שרש נפל בערך פל , ושרש ננע בערך גע , ושרש נשע בערך שע , אמנם לשמת האחרונים מן הדין לומר יפח תפח לפתח כנכור , והמשל הורה יהיה לרונמא לכל יתר השרשים , ואם ישען הטוען מן המדקקים האחרונים לאמר כי כל אלה אשר הביא מנחם מפ"ס נון הנראים כשלמים , הם באמת מגזרת החסרים , אמנם שלמים הם או לסנת היותם מבנין הרגוש , או מפני שהעיון שלהם מאותיות אהח"ע אשר אינם מקבלים דגש לתשלום פה"פ ; אוכל להשיבם כי מצאנו הרבה פעלים בבנין הרגוש אשר פאיהם נון ועיניהם מן אהח"ע . כמו נאץ , נהל , נחל , נער , ואין בהם רגש תוך העיון , וגם לא נשתנה חירוק פאיהם לצירי , כאשר נשתנה במלת באר , אחר , וכאלה , ונכל זאת נקרא גם אלה בפי האחרוני' בשם חסרי פ"ן , ועוד מה יאמרו על שרש נב ח הנכור לעיל אשר הוא מבנין הקל והעיון שלו איננו מאותיות אהח"ע ?

אחרי הדברים האלה יש להוציא משבת מנחם שלש כללים והם :

- א . כל שרש אשר הפא או הלמד אות מאותיות הניא , או אשר העין ממנו ויו או יוד , הן נופלות .
- ב . רצוני במלת נופלות שלפעמים נופלות ונשמטות לנמרי , ולפעמים הן מפלות לשרש .
- ב . כל שרש אשר העין בו מאותיות וי נופלת כמו כן .
- ג . כל האותיות הכפולות בשרש האחת נופלת בהן .

כבר הארכתי בהקדמתי למחברת מנחם על דבר שמתו בכלל , ופה אוסיף דברים אחדים על אודותיה בפרט , ומנמתי במאמר הזה להועיל לתלמידים אשר אולי יקשה עליהם החפוש בסדר השרשים במחברת .

דע כי אין לשמת מנחם , לא נחים ולא חסרים ולא כפולים בשרשי לשון הקדש , כי כל אלה התחדשו ראשונה מאת המדקק הגדול ר' יהודה חיוג , ואחריו נמשכו יתר המדקקי הספרדים , כמו ר' יונה ׳ גנאח , ור' אברהם ׳ עזרא , ור' דוד קמחי , וזולתם הרבה מן הקדמונים והאחרונים , וא"כ אם יש לתלמיד להתבונן באינו מלה עברית מכתבי קדש לפי שמת מנחם , ראשית דרכו להשליך מתוכה את אותיות המשמשות שמלאכתו בינה .

והנותר הוא לשרש המלה , ולפי זה יתחייב לפעמים כי יהיה שרש בעל אות אחד , או בעל שתי אותיות . כי אם נעזוב דרך משל הו"ד והת"ו והה"א ממלת ידעתה שחר , יהיה הנותר לשרש אותיות דע שהוא בעל שתי אותיות , וכן אם נשליך ממלת והתודו את הג' ווין והה"א והת"ו ישאר ד לבדו לשרש שהוא בעל אות אחד , וכאלה רבות אין מספר , אמנם יש שרשים רבים יוצאים מן הכלל הזה כאשר אפרטם פה למטה , ואין רצוני בזה לומר כי מנחם גם הוא חשב בפרטים האלה שהם נחים וחסרים כאשר הוחלטו בעיני המדקקים האחרונים , רק כי חשבם הוא לשלמים , ואע"פ שמצאנו גם לשמתו שהאלף נשרשת בשרש אבד , אגר , אחז , אמר , ברא , קרא , רפא , וכדומה , לא היו שוים בעיניו בעבור מנוחתם המקרית במלת האבד . האמר , נקאק , קקאק , לתת להם שם חדש בנורות לקרוא להם נח"י אל"ף , וכן לא היה נכון ברגעה לתת שם חדש לשרשי נאם , נאף , נאי , וכאלה אשר פאיהם נון , לקרוא להם חסרי פ"א לסנת השמכות המקרית , בשרשים אחרים אשר פאיהם גם כן נון , כמו בשרש נגש , נפל , נשך , וכדומה , כי בכל אלה אשר לפעמים מצא אותיות נחים או חסרים במקומות אחרים , גזר אומר שהם אותיות

עור וסער מאיש או ס' זולתו! וא"כ איפוא היאות
 לאיש ישר ונבון לחפוא בשפתיו ולשפוך בוו על
 דברים אחרים אשר לא מצאו חן בעיניו? ומדוע
 לא שער בנפשו כי ימים יבואו וחכמי לב ישפוטו
 על שניהם לראות דבר מי יקום? אמנם כבר
 אמרו אין משיבין את הארץ אחרי מותו, ע"כ
 לא אוסיף בתוכחה, כי אין בזה הצלה ורוחה,
 וכל איש אשר עינים בראשו ירא וישפוש מה
 גדול כח מנחם, וכי ידיו רב לו בכל ענין,
 והתורה והחכמה היו לו לקנין.

כאשר יתבונן הקורא הישב בהכרעות ר"ת
 נגד תשובות דונש, יראה בעיניו ולבבו יבין כי
 דונש רדף את מנחם חנם, וכי כל מגמתו
 היתה להרשיע את ספרו המחברת, לא מאהבת
 האמת רק מקנאתו בו, בראותו כי מנחם היה
 הראשון בימים ההם אשר החל להורות את
 הדרך ללשון הקדש, וכי הוא לברו בנה המגדל
 לתלפיות, ולו יהיה כי מנחם שגה במקומות
 אחרים, אין זה כי אם מעשה אנוש ותחבולותיו,
 ומי הוא חכם בארץ אשר לא יחשא בהשערתו?
 אף המחבר ספר גדול כמו המחברת מבלי כל

הקדמה

הנה כבר הבאתי לדוגמא בהקדמתי לספר המחברת מאמרים אחדים אשר הופיעו איזה מחנמי זמנינו מחוך כ"י מחברת ווין וברלין, להשכיל על מעמד ומצב כתבי יד ישנים ועל השערות מוציאהם לאור. וכזאת קרה גם להחכם דוקפור ליפמאן בהוצאה ספר **שפת יתר**, בספר ההיא העתיק החכם הנז' איזה מחשבות דונש מתוך כ"י ה"ה ר"ל דוקעס אשר הזכרתי למעלה, הנוגעות באיזה מן התשובות של דונש אשר הזכיר הראב"ע בשפת יתר. שים נא קורא נחמד את עיניך ולבך על התשובות דונש אשר העתיק הח' ליפמאן שם בפירושו **גל נעול** סימן ג, יד, יח, מ, מא, סב, סה, וצנ, ובהשוותך אותם עם את הנדפס היום לפניך כמוני כמוך השתומם אל המראה, ותשאל את נפשך: היתכן כי הח' הזה הבין לחימו את אשר חרש בעש ברזל ועופרת לדור אחרון? וא"כ איפוא מה בצע כי נהרוג את אחינו המחברים הקדמונים, בהרפתת ספריהם בלתי מתוקנים? וכל המוסיקף בהרפתתם חי נפשי כי הוא נורע בכבודם!

העתקת ספר **ההכרעות** ר"ת נעשה ע"פ החכם ר"ד גאלדבערג בעיר אוקספורד. ואחרי כלות מלאכתו ידתי לעיר ההיא וחזרתי על כל ההעתקה, וכל מקום אשר החסיר או שעה הוספתי ותקנתי בדי. ההעתקה הזאת בכללה אף אם שעתיה מרובות כאשר יתבונן הקורא בשומו עינו על לוח שנויי הנוסחאות בסוף הספר, בכל זאת היא היותר טובה ומעולה מאשר מצאתי בכתבי יד ישנים. וע"פ עזר ספרי מנחם ודונש נעזרתי הרבה לתקנה כראוי.

המלות **אמר יעקב** בחלק הראשון מההכרעות הוספתי בעצמי כדי להפרידן מתשובות דונש. מספר התשובות אשר השיב דונש על מנחם מאה וששים, על שלשה מהם לא הכריע ר"ת כלל. והם יגע, יבש, שנים, ועל ששה עשר הכריע דונש דהם: מן הוא, מנוס, רָחֵם, רצותי, תקנא, אל תאכלו, וְשָׂא, הצן, ותהינו, ובחוחים, כמה, כרמים, תמרוקיהן, גָּר, יעננה, עין יעקב, ועל כל יתר התשובות הכריע כמנחם.

ר' דונ גאלדבערג מתוך ההתקה הנמצאת באוצרות **אוקספורד**, בה נשמרו השובות **יצהר, וכצוק, ונמצאים** בה גם כן הרבה מאמרים מקובצים, הרוסס ורעועים, לחמאים ולשפטים, יכאיבו עיני הרואים,

העתקה השלישית היא אשר העתיק החכם ר"ל דוקעס בשנת תר"ו מתוך העתקה הנמצא בעיר **ליידן**. והיא היותר נרועה משתי ההעתקו' הנזכרות, היא ההעתקה היהיה ביד החכם ר' רפאל קירכהיים בפ"פ דיין, ולא אנוס אם אומר כי פעותיה עשרים למאה, והיה כשמוע ר' רפאל כי יש את נפשנו להוציא תשובות דונש לאור, לא אחר אף רגע משלחה אלי להיות לי לעזר. יהי שמו מבורך. מתוך ההעתקה הזאת ראיתי והתבוננתי אך כרח ויגע החכם הנז' בלימודה, והגיד בכל דבר הקשה ער שידו מנעת, ובאזהה מקומות קלע אל השערה ולא החשיא. וברובם לא היה באפשרו לעשות כלבב, והניח השנונות, בלתי מתוקנות, על זאת לא אחפלא, כי מי הוא האיש אשר יפה רוח חיים בעצמות יבשות, ויברא יש מאין? הן הראב"ע החכם המסואר אשר כל רו לא אניס ליה, כבר אמר על כתבי דונש בספרו **שפת יתר** דף ל"ד ע"ב (ז) ור"ל: **אמר אברהם המחבר**, זה ספר התשובות שהשיב ר' אדונים (הוא דונש), מצאתי בארץ מצרים והיו בו פעות סופר הרבה, כי מנהג מחברינו במקומות האלה שלא יברקו ס' הנכתב מהספר, והנה הסופר הראשון שעה, ויוסף השני על הפאת הראשון פשע, עד שלא יוכל האדם להנצל משיבושי הספר, והסים השוכן עד לברו ישא עין כלנו כרוב רחמיו, גם ההעתק שהועתק ממנו זה הספר היה מימים רבים ישן נושן ולא מתבארים אותיותיו, והנייר חתך, והכתובה משוגשת, והרבה פרוצות לתקן ולא תקנתי אחת מני אלף. ולו היה מגיה ספרים בלשכת הגוית הרבה פרוחם ושטרם מאר, עכ"ל. ואם הענק הגדול אשר כח אנבים כחו אנו כזאת, מה נאמר בזמנינו, אשר אנחנו כחננים בעינינו!

הקדמת המעריך

להנצל מן הטעות בהדפיכו ראשונה ספר מחוך כהב יד ישן אשר עברו עליו כמה מאות שנים, והורק מכלי אל כלי פעם אחר פעם, וגם זה לא ימוש מזכרונו כי זולת פעותי הסופרים היה לי להניח גם פעותי הפועלים פרס תעלינה העלים על מזבח הדפוס, הנה ידעתי בטח אם יפלו הקורא משכיל את כל אשר הזכרתי, כי לא ישת עלי חמאת ואשם,

על דבר ספר מה ברית מנחם נבר דברתי ברחבה בהקדמתי שם, והודעתי את קוראיו מכל אשר קרהו מצד המעתיקים הישנים והחדשים, ומן הנכון היה לעשות כמתכונתה גם על אודות ספרי דונש ורבינו הם, אמנם חולתי הפעם מעשות זאת, ובכלל אומר כי כל המקרים אשר קרו את ספר מנחם קרו גם את ספרי דור"ת, ובאמת כן מקרה כל כהב יד ישן נושן, אולם לא אסוג אחר מהוסף דברים אחרים גם על אלה האחרונים, להיותם לדעתי הועלת לכל הוקר ודורש אחרי קורות ספרי חכמינו הקדמונים,

העתקה האחת מתשובת רונש העתקתי בבריפיש מיואום דעיר לונדון יע"א, והיא חסרה מתשובת בערוער ואילך שהיא חסובה קל"ח מן הספר, וגם חסרה בה הקדמת רונש הנדפסת בדף ה' ו', ומלבד אלה נשמטו בה חסובות הרון, נפתי, עתודי, הדה, הוויים, מה, ועוד הרבה מאמרים, ארוכים וקצרים, אמנם פעוהיה בערך שתי ההעתקת אחרות מעטות,

העתקה השנית היא אשר העתיק לנו החכם

ברוך י"י כי עזרני עד נה להל ולכלות שלשת הספרים מחברת מנחם, ותשובות דונש, והכרעות רבינו תם, כי לא דבר ריק הוא, ישים נא הקורא את לבו אל השורח אשר היה לי בהם, ראשית המלאכה להשוות שלש וארבע העתקות אשה אל אהותה, ובכל אחת מהן רבו שגיאות הספרים ככוכבי השמים לרוב, שנית, כי כל התיבות בעניני הדקדוק אינן מנוקרות, ואף אותן אשר נוקרו אין בהם מהום, ועל כל אלה הנה מהכרעות רבינו הם אך העתקה אחת היה לפני, כי לא עלתה בידי למצוא העתקה אחרת מבליעדי העתקת אוקספורד, והיה לי להכריע בין ההכרעות—וכרי לאמרת דברי אהלה את פני הקורא משכיל לשום עינו על לוח שנויי הנוסחאות בכ"י רבינו תם לברו, אשר ערכתי בסוף הספר דף ק"ה ק"ו וק"ז, ועשיתי זאת לשני סבות: האחת, מפני שהיא היתה העתקה יחידה בידי, וא"כ לא רציתי להעלים מן הקורא את כל הנוסחאות המשובשות הנמצאות בה, יען אמרתי אם נכשלתי בהגהתי ולא תקנתי הספר כראוי, הנה יש לאל ידו להיטיב ולקיים את אשר יבחר, לא כן היה גורל מחברת מנחם ותשובות דונש, כי היו לי שלש וארבע העתקות שונות אשר מצאתי און לי, והשנית, אם יסכים גם הוא על הגהתי ויאמהה, הלא יבין וישכיל עד כמה יגעתי בה, ולא יאשימיני עוד כל מבקר אם ימצא שגם אחרי כל השתדלותי והתאמצותי עוד נשארו שגיאות מעט אחת למאה או למאתים, כאשר רשמתי אותם בדף האחרון ק"ה, כי כמעט אין ביכולת האדם

תקונים שניים בספר מחברת מנחם .

דף שורה	טעות	תקן	דף שורה	טעות	תקן	דף שורה	טעות	תקן
18	11	להות	92	7	די פחד	18	6	135
24	14	נבם 15 עשה לי, עשה עמי	107	17	גם 19 מבצר, מנצר	147	5	147
42	1	צד 59	119	7	ישעיה לה ישעיה לה	150	3	150
45	11	ישעיה	5	5	איוב לה יש איוב לש יח	18	18	18
55	17	גל עני	128	2	ספקי ספקו	169	20	169
62	1	דגן	132	6	איכה ג נח איכה ג נסו	174	9	174
87	8	חזי לפי השב	133	8	כנח רענים כנף רננים	177	14	177

טעות הדפוס בספר דונש ורבינו תם .

1	3	ברורים	16	32	יבל	43	9	43
11	11	וגילות	34	34	נבלה	44	1	44
2	53	בגילות	18	11	לדונש היה	46	20	46
5	5	האמור	19	3	כא כ	53	30	53
7	18	בסוף השורה נשפטו הדברים	20	18	פתרוהו	53	30	53
		האלה . ד' לא צוה ומפי	21	7	מינע	55	8	55
		עליון לא תצא הרעוה	17	17	כל עץ	59	12	59
		והשוב שלשחן בלשון	18	18	דיו	62	11	62
		שאלה, ומאחר ש"י לא	23	13	בסוף השורה נשפטו הדברים	63	3	63
		ראה			האלה, אשר כתב ראית			
8	3	ובוה			מצאתי בפתרוני רב סעדיה			
8	28	בסוף השורה נשפטו הדברים			במחברת ה"א			
		האלה . ופרשו מלשון בל	24	20	בהפיץ	76	14	76
		כי ראה תשובה מלשון	1	1	בכתוב	77	5	77
		הנקבה וקיה על המחוקק	29	8	נין	79	4	79
		(המתקן?) בעל המסרת	32	6	תמורה	91	7	91
		אשר כתב לו בוי"ו לכתוב	38	23	והתמיהו תמיהו, והתמיהוהו	92	11	92
		לכתוב ולדורות (כ"ו ולדורות)			[תמיהו ישעיה כט ט			
		בעיר אשר לא הומה	24	24	התמיהו תמה, התמיהוהו	96	10	96
9	19	והשורשונה			[תמיהוהו]			
		דל"ת	1	1	לפי תקן המ' כל ההערה			
11	23	חמס			יזרה, כי מלה ההמהמהו			
12	8	[ויעין]			נכזאת בין ה"ו ויבית .			
13	10	יכוון	39	2	במשק לקל			
4	4	ידוד	41	8	במד' יב ד במד' יב ו			
14	9	ולא יתכן	42	8	תכן			
14	19	מצאנו ליהוה	43	2	ולאלי			
15	20	אשר	10	10	ובחוץ			
9	9	בני			ולשון הכתוב בישעיה נא (כ)			
16	8	ומעשהו יכוננהו, ומעשהו	14	14	יצהלו			
		[ובחיהו דה"א טו כא			וצהלו (לפכה			
		היהד)						

על ידי הפועל העוסק במלאכת הקדש
הבחור חיים דוד ב"ר ברוך גאלדבערנ כ"ץ .

שנויי הנוסחאות

בכתב יד	צד שורה בדפוס	בכתב יד	צד שורה בדפוס	בכתב יד	צד שורה בדפוס
באש (סנסתי	9 91	ידענו כי ידו היתה בנו	1 85	ולא	15 78
זו לסנת היתד)		ואם לא, ע"כ .		מין עוצו	5
עומרפתרון אומר פתרונס	20 92	לכלנו	13	מע	4
ולא איוב מין איוב	23	ומדת	4 86	עין	3
לפתרון	6	ועלעלו		רפתי	16 81
הפשע	6 93	[כי יעלעו		ונזכרים	1
מלות חזיונות ירמיה כתונו'	8	כי נבלעו		ונחלים	3 82
אחרי מלות החתמו למו		עטף	10 87	ינתשו	9
הפרט	20	"	8	מכל איה	16
היבור וכן	16	בהם	7	ארותי	6
[בצקה		בחיי	6	ידיך	1 83
ולו היה	6	כתמול	2 88	ככשן	9
אחר שהיה	5	המון ובחיל	18	הנסתי זה לפי מספר התנועות	
[עומד		היה	16 89	להם	1 84
חסר בכ"י	4	היה צלמות	15	בשלב ובצנה, כשלב וצנה	5
פתרונו	1 94	תיבות	11	הנסתי זה לפי מספר התנועות	
הרכיבני	8	יוהר	1	השיבחהו השיבותו	16
בנינו בני בנינו, פנינו פני	12	צמת מן צמתו, צמתי מן	19 90	רדחו	20
הזנניי [פנינו	14	כי אם	11	רוח	24
אבן	14	וכל כל	9	אחרי	13
אך	20 95	לאמר למען	4 91	ופתרון	7
עוד	14	לתת	11	כל השורה כתונ כזה, דרך	2
וקשורה	21 98	ופתרונו	21	גבולו יעלה בית שמש	

שטר מכירה

[השטר הזה נמצא בסוף ספר כ"י אוקספורד, הכולל מחברת מנחם ותשובות דונש והכרעות ר"ת על קלף.]

אני ח"מ מודה ומעיד לכל רואי ח"י דלמטה זאת איך שאני ח"מ רציתי מרצון נפשי הטובה שלא באונס ובהכרח כלל רק בלב שלם ובנפש חפוצה וברעת מיושבת, ומכרתי זה הספר מתברת מנחם בן סרוק ותשובת דונש בן לברט עם ספר הנצחון ועם נימוקי ר' ישעיה על חמשה ח"ת ועל נביאים ותהילים ואיוב מכירה נמורה והלומה שריר וקיים דלא להשנאה ודלא למיהדר בה מן יומא דנן ולעלם מכרתיה להר"ר יודא בן הגאון אביר הרועים ואבי הרופאים מהור"ר משה מאור קטן פרייסטטיר בעד ד' זהובים פולניש שקבלתי מידו לידי במזומן ועלי לפצותו מכל ערעור שבעולם שיבא על אלו הספרים הנז' ובבטול כל מודעי ומודעי דמודעי דנפקי מגו מודעי דמודעי עד סוף כל המודעות שבעולם בכל אישנא דאמרי רבנן דמבטלין בהו מודעי ותנאי, והנני מאשר ומקיים כל הא דכתיב לעל ומה שנעשה נעשה.

היום יום ד' ד' לחדש כסליו השנ"ב לפ"ק והכל שריר וקיים.

יצחק בן מהר"ר יקותיאל ז"ל.

שינויי הנוסחאות

צד שורה בדפוס	צד שורה בדפוס	כתב יד	צד שורה בדפוס	כתב יד	צד שורה בדפוס	כתב יד
הדגום	4 57	דיגום	7 47	כי פה יתכן להקדימו, הוספה מפני	וקורא יחל כי פה הדיגום	זכרים למטה אשר עם מקומם ולחנם נכנסו כלן עוד פעם וע"כ מחקתי
ישרצו	1	שרצים	4	לירמיהו ליד מהן	אמר	11
שרצים	1 58	ישרצו	2 48	הרבה נושל הרב הכושל	אמר אין לו אם אין ולו	12
חסר בכ"ו	16	ונסרוך	13 49	הקשו ההומה, והקשוה [חומה]	אר. שב או שב	21
ושנתא	11	ושנחיה	3 50	בנים ובניה בנות ובנות	בוז	11
עיניו	8	לעיניו	4	וכה	הנה הורה הורה [גבר]	2 40
אחריך	14 59	אחין	4	כה	מן יבש	9
צינים	9	צנינים	18	איש	כן	12
זה	1 61	זח	15 51	איש	מהשתרע מושתרע	13
ככרים	7	כללים	19	בתורה	עליה שמן משמר	21
פתרון	13	פתרוננו	11	עבורה	דיון	22
כתקנו	5	כתקונו	10	עמו	יגד	9
כאוכלהתפל כאופל התפל	1	והיה	9	גם	נשמו	8
והיו	4 62	והיה	6	הכין	המחוקה	7
הר ציון	5	אריאל	6 52	הכין	נדמו	4 41
לבלה	16	לא יבול	4	הוא פלא	כי נדמו	6
וחרגה, וחרגה, [לחרגה]	9	וחרגה	13	הייתה	גדד למעלה גדר אלי	5
שיאג	17 63	הרופאים	14	הייתה	בחיות	8
החולמים	16	החולמים	16	וקומה י"ו	ורעץ	8
אדם	13 64	אדם	21	ונביל	ידעתה שחר, ידעת השחר	11
וקניין	3 65	וקנדך	22	ניבני	אליו אהודע את ידע	15
ויהונך ויהנך	19	ויהונך	24	התרון	ינקה כל הנגע בה, ינתע [נגן]	16
התייה	11	התייה	25	המה יבאיש המת	אין	17
לאם	16	אם	25	אביעה	ואחו	22
הגפן במשיה, בגפן [המשינה]	10	הגפן במשיה	25	כי	גם המה	30
אוהו הרופאי	9	הרופאים	25	כן	יהנהו כשהוי	31
החוהים	7 67	החוהים	25	כי	מן	11 42
עם מחשוף	14	מחספס	26	כה	כמו מן	18
עם מחסוף		מחספס	28	נאה	רוי	16
סילך	16	סמך	29	נאה	הרוים	26
דעה	14	דעוק	6 54	תענוג	כובד [הוספת]	4
דכסף	9	חספ	3	תענוג	תקיו מפני היתך	2
דומה	7 70	רומח	3	כבוד כבהענוג	ועמו	6 43
כזה	8	בוה	10	וכאשר	בנוז	7
פי	14	כי	16	ושונים	שנת	4
הערבית	15	העברית	16 56	בשם	כה	3
חסר בכ"ו	25	אינו	4	בשם	תחנור	12 44
גם מן כנוי	8 71	כיניו מן	5	בשם	בספר	1
גן	17	וי"ו	3	בשם	ושיתחם	10 46
תקום	15	וגרה	10	בשם	הראשים ובראשים	6
וסנו את העיר, יסנו עיר	14	סנב	16	בשם	כן	10
סנבה	14	עקרבו	20	בשם	קח	18
עקרבו עקרבים	16 73	עקרבו	25	בשם	מבערות	6
הפירוד	1	הפירים	11	בשם	עיניו לחשוב תהפוכות, עץ רעה עיצה לחשוב מחשבות	4
הפתרון	3 74	בפתרון	11	בשם	עני	11 46
מספר	4	מפוז	1 56	בשם	כמו ויראת י"ו, חסר בכ"ו	3 47
הציאן	5	הציאן	4	בשם	הני	9
ובמקום	17	במקום	4	בשם	רנבה	20
והוקף	16	והוקף	5	בשם	בישראל ושה ושור, [ושה]	8
דברך	15 75	דברך	4	בשם		
לה ברק מורשה, לו ברק [מועשה]	14	לה ברק מורשה	5 56	בשם		
והרב שתוחה, והרה	6	והרב שתוחה	6	בשם		
ועניו	5	ועניו	6	בשם		
ימלט	3	ימרט	7	בשם		
הגרי	14 76	לדוברי	9	בשם		
הממרות	17	הממרת	9	בשם		
ריפא	11	ריפה	14	בשם		
ממויחה	3	אמייחה	22	בשם		
היום	4	האם	26	בשם		
			27	בשם		

שניי הנוסחאות בכתב יד הכרעות רבינו תם

למען דעת כל קוראי ספר הכרעות עד כמה יצטוי ועמלתי בהעמקה להכינה להפוס, להיותה אך אהת בודי נעקח פתך אותה הפגיאה באותיות אוקספורד ככלי עזר כנדרת, אפרתי לתת לפני הקריא כפסל כל הנוסחאות כפר שסצואיות בה מלבד אותן אשר הכנסתי בפנים הספר בסופן ( ), והיא יבין אם כיווני כל דבר לאמרו. והרעות ברו לקיים הנוסחאות כמו שהן בנפח הכלי אם יכצאו חן בעיניו. והבחר יסחר. הפעריך.

[סימן : מורה כי יש למנות השורות מלמטה.]

צד שורה ברפוס	כתב יד	צד שורה ברפוס	כתב יד	צד שורה ברפוס	כתב יד
10 7	לאמר ה"י	29 18	על ערונת	10 7	לאמר ה"י
24 8	הניח	וערנ	וערנ	24 8	הניח
27	לפניהם	31	גנה	27	לפניהם
30	אל	[מן בינה]	געה . ונסתנה	30	אל
31	לא	32	האונות	31	לא
8 9	לא שירות	34	פתרון	8 9	לא שירות
10	כבהן	6 19	המצא והגביות, הצא	10	כבהן
13	יקרא	7	המסה פתרונו, ההמסה	13	יקרא
4	לפניו	7 20	אלה	4	לפניו
1 10	לשניו	4	הסרה בכ"י	1 10	לשניו
3	בואמר	21	חברו	3	בואמר
9	בעת	2	עם	9	בעת
9 11	משול	4	אל	9 11	משול
15	ואווי	22 22	יקרא	15	ואווי
18	גנבים	23	ודבורה הכי ודורה וכי	18	גנבים
23	אדכאנשי' אדם	26	מן זר ולא חסר בכ"י	23	אדכאנשי' אדם
17 12	אעבר	26	ברית	17 12	אעבר
20	ונכים	6	ותואנות ותואנות	20	ונכים
21	רגלים	2	ועתוריהם שושתי	21	רגלים
2 13	אע	2	וצורים	2 13	אע
8	מרוחק	3 23	במשמע	8	מרוחק
17	על יד	7	מנסאות מכס את	17	על יד
12	ובכי	9	קרב	12	ובכי
3 14	כפתרון	10	נחפו	3 14	כפתרון
16	יחסר	12	רוה	16	יחסר באדם
22	כן	12	עליו	22	כן
4 15	אם	20	כרב	4 15	אם
13	הוא נעשה	21	מנחס	13	הוא נעשה
14	ואם	22	עם הראיות הראש	14	ואם
13	עלמות	22	במחברת הא, נוסף לזכ בא	13	עלמות
4 16	כן	25	[רב סעדיה	4 16	כן
15	מוכל	27	חשב	15	מוכל
22	ומי בהראותו, ומן בחדא	33	הצו	22	ומי בהראותו, ומן בחדא
26	כנבל עלה	36	ביו	26	כנבל עלה
29	וחשבו	5 24	ענינו	29	וחשבו
34	מן נבל	8	ויהלך יחלק, ותחלק	34	מן נבל
1 17	לבלה	5	יור אליה יור אלי	1 17	לבלה
11	פתרונו	10	מדמה	11	פתרונו
10	בחרגום ארעא, כחרגום	12	לקח	10	בחרגום ארעא, כחרגום
8	הוא	12	יזה	8	הוא
2	הכרן	13	יור אליה	2	הכרן
1	הרים	13	בפתרון	1	הרים
20 18	נשים ועל כל אלוה, ועל זה	1	אמר	20 18	נשים ועל כל אלוה, ועל זה
24	בהמות	1 25	היה	24	בהמות
25	משעה	5	ישג	25	משעה
26	משקיקות	6	נחה נחתו	26	משקיקות
27	אשר סקרה היא אשר	6	יך	27	אשר סקרה היא אשר
	[סקרה]	8	יסור ותצר יסורו תצר		[סקרה]

שמינים ורשנים היינו כמתים, א"כ מה מעם הבית? ועוד כי דברי הנביאים כפולים.

נפתי (משלי ז יז), אמר הגאון מגורת נֶפֶת (משלי ג ג), ור"א אמר מלשון משנה, שהוא נכין.

צלמות (איוב ג ה), אמר הגאון שהוא שתי מלות, ויאמר ר' ארונים שנוסף הוי"ו על צלם, והביא חברים ואינם דומים לו. ואמר הפרשדנה (שופטים ג כב) מן פרש, ומה יעשה בדלית? ואינו כי אם מהעקרים הנקראים מלכים, ולפי דעתי מלה צלמות כמו חשך והוא עיקר, וע"כ לא יסור לעולם.

ינהגנו על—מות (תלים מז טו), אמר הגאון ישיבנו לימי עלומינו, וכנה פי' ר"מ **הכהן ספרדי**, ור"א פי' מגורת נעלם, ויקומו פועלים עליו שלא תמצא זאת הנורה במגרת, והראיתי להם עלמינו למאור פנד (תלים צ ח), ואמרו כי פי' עונות עלומינו, ולא דבר נכונה, מהיות אחריו למאור פנד הרנק עם דבר נעלם, ולדעתו פי' עלמות מגורת עולם, והטעם הוא אלהינו עולם ועד, העומד לעולם הוא יהיה המנהיג שלנו. ואין פענה מחסרון הלמד, כי העד ר' מ"ך עולם ועד (תלים י), אמרתי עולם חסד יבנה (תלים פס ג), שפירושו אינו כאשר חשבו רובי המפרשים, ואם יוסף לטעון, אך ידבר עלמות מגורת עולם, אין תימה, כי אמר לעילום (דה"ב לג ז), וחכמינו ז"ל [אמרו] עלמית.

נשתנה הרי בגלגול (ש"ב א כא), ויאמר ר"א א"כ מה מעם למען הרחיב את גבולם? והנה ר"א פירש מצורתו וילכד יחירותו.

ויחרנו (תלים יח מה), אמר הגאון שהוא תרגום ומחזירים אימה (רברים לב כה), ור"א אמר שהמלה הסוכה, ודברי הגאון נכונים, ושם ממסגרותיהם מהארמונים הנסגרים בהם וידעתה כי כנש כמו כנש, ושלמה כשלמה, ולא ימצא ככה בפעלים כי אם בשמות.

לשד השמן (במדבר יא ח), אמר הגאון מחוקה כשמן, בלא ראייה, ויאמר ר' ארונים שהוא הליחה שבו, כמו נהפך לשדי (תלים לב ר), ומה שגג הגאון? וליחת השמן מחוקה וערבה, והער כצפיחת בדבש (שמות כז לא) כשאינו מבושל, וכשמבושל הוא כטיעם לשד השמן, ושמן זה אינו שמן זית, רק כמו לוח שמניך טובים (שיר א יג).

על מות לבן (תלים פ א), אמר הגאון שהל' נוסף ושהוח כלי לַיְצֵקֶר, והטעם בן, והוא אחר מהלויים כנהוב בר"ה, ור"א אמר שהוא שם מלך מהגוים שנלחמו עם דוד, ולא הביא ראייה, ולדעתי מלת עֲלָמוֹת א' כְּעֲלָמוֹת שיר, שהוא פיוש בסי ההלות (מו א). וכן הגאון לא אמר שם דבר רק המלה אחת היא אצלו.

באשמנים כמתים (ישעיה נש י), אמר הגאון שאין לו חבר וטעמו כפי מקומו, (ר"ל לפי ענינו), ור"א אמר שהא"י נוסף וטעמו

(1) בנוסח הגרסם כחוב שח"א. וכן מצא החכם דוקטור ליפסאן בכ"י אשר היה לפניו, והוא העיר בטורשו כי צ"ל שהאל"ף. וכל ארכיות דבריו אשר הביא שם לראיה אך למיתר הם. כי פי לא יראה שנים בכ"י נכון, ורק שחת שח"א צ"ל שהא'. האם קרה לכצוא כ"י סוגה באין טעות נקדה, וח לא היה פעילם. **המצרך**.

תרנלתי נראה כי נשמש פה "מנורת
רנל" 14.

ודע כי בנוסחא אשר היה לפני דונש נמצא
כמה וכמה שנויים בענין הפסוקים אשר הביא ר'
מנחם, ואני לא עוררתי על זה, כי השנויים
האלה אינם משנים הענין והכונה (15).

ישב אמר מפירשי כי תרנלתי מן רנל. (15) בין החשפתי
אשר רשמתי בהקדמתי דף י"ב ימצא הקורא הרבה פסוקים
אשר היוצאתי ככתב תשיבות דונש יר"ח, המערך.

מנחם נוסחה אחרת, ואיננו כן, רק כתוב
בשין וקרי בסמך לפי המסורה בהושע
ב' וראה במנחת שי,
רף קפ, לרברי המבאר, המחלקה
השנייה היה גם בנוסחאת דונש ופליג
על המחבר בתשובת שק,
תרנל. דף קפו, מן השגת דונש בתשובת

שטעם הפצאו רשים בכ"י בראש המהברת צדי עם יתר
השרשים, אבל הפסוק לא נמצא חוץ המהברת. (14) לא
כן הוא, מנחם הביא תרנל בשני מקומות בכאן וברף מ"ג,

העתק מספר שפת יתר להראב"ע.

(ט) אינה ראה, כי המלה ארמית ולא לשון
הקדש, אחר שמצאנו אם תבעין בעיו (ישעיה
כא יב) במקרא, הנה דברי ר' אדונים בש' ור'
נכונים, גם דברי הגאון אינם רחוקים,

אדרם עד בית אלהים (תלים מב ה).
אמר הגאון שדוא לשון משנה, האשה מרדה
את בנה (שבת פ"ח מ"ב), ור"א אמר שלא
יתכן היות ככה רק בתנועות האל"ף בשו"א
ופתח, וזאת איננה טענה, כי המלה מהפעל'
שהלמר שלהם נעלם ומבנין נפעל, כאילו אמר
ארדה עמהם, כמו וילחמוני חנם (תלים קט
ג) ששיעמו וילחמו עמו, ופי' ר' אדונים מנורת
רום לה' (תלים לו ז), ומי יתן וידום, ואו
שוב לו, כי אין לפי' זה טעם וריח, אחר
שהמשורר אמר כי אעבור במקך, למה ידום?
ועוד שהנה אחריו בקול רינה ותורה, גם טעיה
בדקדוק ב' טעיות גדולות: הא', כי אין האלף
מתנועע בשוא ופתח הנה כמשפט בנין הכבד
הדרגוש, וטענת הב', כי מנהג העברים לכפול
למד הפעל, כמו סגרי, או הע' והל' כמו
סחרחר, ירקק, אדמדם, או הפ' והע' והל'
יהסרוהו, כמו חשנשגי (ישעיה יז יא), ומה
שאמר כי מה שיכפלו העברים בסוף המלה
הזאת הוא שרש כמו סו ב, הלוך וצפוף
(ישעיה ג טו), אינו כן שרש הד' ממלת
אדרם, ומה שאמר על מלת טוטפות טעות
אחרת, כי ב' הטייתן שרש הם, ועוד כי מלת
טוטפות שם לא פעל, ואינו מנורת הלוך וצפוף
כאשר אמר,

הרות הגלעד (עמוס א יג). אמר הגאון
שטעמו הרים, כמו ימות עולם (דברים לב ז),
ימים, ולא נשתנה הה"א בסמיכה כאשר לא

מאירות אותה (ישעיה נו יא). אמר הגאון
(רב סעדיה) שהוא כמו אר י תי מורי (שיר ה
ב), ויאמר ר' אדונים (הוא דונש) שהוא מנורת
ולא תאירו מובחי (מלאכי א') מדקדוק הלשון.
ויש להשיב כי יתכן היותם נורה אחת ופיעם אחד,
והם מב' שרשים, כמו וְיִצֵר אֱל מלאך (הושע
יב ה) שהוא מהפעלים השניים לפי דעתי ולפי
דעת כל המדקקים, לפי שהוא מהפעלים
שהלמ"ד שלהם נעלם, ואם לא מערער לומר
יתכן היות וישר אל מלאך מהפעלים הכפולים,
ולא ידמה זה כמו מאירות עם אריתי, התשובה
נכונה לפניו לאמר: ולא ידעת שהוא מבנין
הכבד מהפעלים השניים, ואם אמר מה טעם
מלקטות אותה? ככה פירושו, שאין מנהג
הנשים לעלות על עץ גבוה, וכאשר תשברנה
הפארות ותהיינה קרוצות לארץ אז תצאנה
הנשים לארות הפרי, ואם אמר עוד: א"כ
ראוי לומר ומאירות פריה, הרי לו יִצְרָהָּ כל
עוברי דרך (תלים פ יג), ולפי דעת ר' אדונים
מה הנשים ומה טעם באות? ועוד כי תאירו
מזבח, ר"ל תעשו אור בתוכו, ואין כן מאירות
אוהה, כי תעשינה אור בתוכם.

ועוד אמר הגאון כי האותיות המשרתים הם
חצי כל האותיות, ור' אדונים אמר כי הט' והר'
ג"כ ממשרתים, וזה הפך דעת כל המדקקים
הראשונים והאחרונים, וידוע כי ט' נצטק
(בר' מד טו) ופי' ויצטירו (יהושע ט ד) תמורת
ת' התפעל, לדבר צחות באות (צדי), כי אם
היה התי"ו כמנהגו ראה הצ' כאלו היא ט',
ובהיות התי"ו והשית קרובים במוצא החליפיהו,
ולא ימצא הט' נוסף כ"א עם צדי, ואין כן
מנהג המשרתים, ורלי"ת הודמנתון (דניאל ב

מלק . דף קיז , לדברי המבאר , המלה "כמשמעו" לא היתה בנוסחה דונש בתשובתו ומלק .

מן . דף קיח , ראה שרש גד ,

נד . דף קנא , אמר המבאר "כי חסרה כאן מחלקה שניה לדברי רש"י והיא כנס כנר מי הים" , ואיננה חסרה כי המבאר יחד לה מקום לעיל דף מ בין האחדים , ולכן הביא גד בדף סב בשרש ד' הששי .

עס . דף קלה , אמר המבאר "גם מכאן ראויה שהיו לפנינו הנוסחאות כמו בתוך קד"ר" , ונוסחא ועשותם קרובה היא לנו על פי המסורה באיוב מ"א , וראה במנחת שי .

עתד . דף קלז , גם פה איננו רחוק להליץ בעד המבאר כנגד השג' דונש בתשוב' עתורי ולאמר (כעין מה שכתב המבאר בשרש רחם) , פי הפסוק כל עתודי ארץ נמשך שורה אחת למטה ומקומי במחלוק' הב' , מחלקה השמיני , דף קמה , המבאר הביא בשרש הוה כל פנים קבצו פארור עם ובשלו בפרור וזה שנגת המעתיקים , כי המבאר הביאו לעיל בשרש פאר ודונש השיג עליו שם על זה 12) .

צלם . דף קנ , דונש בתשובתו בצלם השיג עליו ורש"י הביא דעת שניה ודעת המבאר לא מצאה הן בעיניו , והמוציא לאור הוסיף פה מודעתו שרש צלמות , וזה לא יתכן , כי מי יודע אם לא דעתו כדעת דונש שרש"י והתי"ו נוספות כמו במלת קדרות ? 13) .

קז . מחלקה השמיני , דף קנו , המבאר הביא סמל הקנאה וגו' עם ומשקל קינו , ואין ספק כי הפסוק הוה מקומו למטה בשרש קנא , ולזה לא השיג עליו דונש על מהלוקה הזאת .

קר . מחלוקה הוי' , דף קנז , בנוסחאת דונש בתשובת קרת היה כתיב פה "מדינה עיר וקריה וקרת ענין אחד להם" .

רחם . דף קסג , דונש בתשובת רחם השיג על המבאר על כי פהר ישכחהו רחם לשון רחמינות , ונאמת פתרו כמו כן בב"ר פ' לג (דף כט א) .

שחף . דף קעב , כתב המבאר : בכ"ק כתוב שחף בשין ימנית ואולי יהיה לפני

שנים , לפי השגת דונש בתשובת אל תאכלו נשמת אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים 8) .

הם . מחלקה השני , דף עב , "לשון הם המה" ר"ל המון בארמי הוא כנוי הם בעברי , ודברי המבאר שרצה להניה חס תמחה .

דף עו , בהעתקת מעשה אבוד "ותהיה הוי"ו רחוקה" צ"ל דחוקה .

דף פב , "היה על המחוקק לחקות זרקה" צ"ל זרקה ,

זרע . דף פח , "ויורעאל כארבאל" חסרה ההערה המצוינה , וכוונת המבאר כי האל"ף והלמ"ד ביורעאל נוספים כמו בארבאל כמו שכתב לעיל שרש ארב , ודונש השיג עליו בתשובת ארבאל 9) .

חי . דף פז , "ודי הוה צבא הוה מהא" גם לפני דונש היה זה הפסוק פה לפי השגתו בתשובת חי והרין עם המבאר לפי נקודת קמא בקמץ 10) .

חלט . דף פט , לדברי המבאר , אין בזה הנרע כי כך היה הנוסחא לפני המבאר , אך שקרא כן לבאר הפסוק , וכן כתב ר' יונה בס' הרקמה דף מג , "והיא דחוקה בויחלטו הממנו , ואפשר שהיה משפטה דבקה בויחלטו ותהיה כנוי ללשון הנקבה ר"ל להפיל לשון הנקבה על אמרתו אחי הוא" .

חפש . דף צב , דברי המבאר בפתרון המקרא (מ"א כב ל) אין להם שחר לפי הענין ולפי הכתוב ויחפש מלך ישראל .

חרף . מחלקה השני , דף צד , או לי יכולתי צ"ל אלו ,

חת . מחלקה השני , דף צו , "לשון שיק ותבערה" כן הנוסח גם בדונש , והוא מלשון אש נשקה ביעקב 11) .

כי . דף קג , לפי השגת דונש בתשובת כה גם בכי רק הכ"ף יסוד להמבאר וכן בכה , ובנוסחאת הנרפס נשמט כי גם לעיל דף מ' בתוך האחדים אות כף ,

כעס . דף קה , לדברי המבאר , הר"ק בשרשיו כבר הביא הב' הנוסחאו , וראה במנחת שי .

כר . דף קט , לדברי המבאר , הנוסחא להכרות הביא ר"ש מנורצי במנחת שי ,

ח במקום חי . 11) וכן נזכר גם בדברי רבינו הם בתשובת חזקה . 12) עיי' דברי המעריך בתשובת פארור בדונש . 13) המוציא לאור הוסיף צלמות

וי כל האדם מיוב , ובפרטו לסבת השכחה . 6) עיי' הערת המעריך בתשובת אל תאכלו בדונש . 9) ההערה נסמאת בדף ס"ג . 10) בחשובת חי בדונש נראה כי צ"ל

תקונים והוספות למחברת מנחם

מאת החכם ר' רפאל קירכהיים מפרנקפורט די מיין.

בר. דף מח, ולא ברה אתם לחם, צ"ל ולא ברא באלף, כמו שמביאו בפתיחתו צד ח' ומה שהוא בספרינו בה"א טעות כי כל ברא באל"ף על פי המסורה חוץ מן ה.

ברך. החכם המוציא לאור הגיה הפסוק תנה לי ברכה והדפיס הבה לי ברכה וכתב נפלא מאד כי בכל ההעתיקות כתוב תנה תחת הבה, ויותר יש להשתומם על החכם המבאר, איך לא ראה הפסוק ביהושע טו יש אשר כתוב שם תנה לי ברכה ז).

גד. דף נג, "ויתכן להיות מגורת מגדים" וכן כתב ר' מנחם בר שלמה באבן ברוך, אשר היה פה גם לפני המבאר, בערך גדי ומגורתם ומגד תבואה שמש ומגדנות נהן, ולא תבשל גדי בפרשה שמות הסמוך לראשית בכורי וגו' פתר על גדגדי פירות ושני הצוואין האחרים פה אחר על הנהמה ועל החיה ואחר על העוף, ובוה גם על המחבר לא ימצאו התלמידים שמץ כפירת קבלת חז"ל, ובוה דברי המבאר למותר.

גל. דף נה, פי' המחבר על הפסוק בכורי ד' ב' הוא נאה לדורש ולא לפותר, ועל הפ' הזה ירה רונש היצי מליצתו, (בדשגרת עין יעקב), "והרתבינן הממולא בינה כמו בצלאל, לאור המנורה הראויה נימי שאלתיאל (הוא זרובבל), אל שני הויתים אשר שתלת עליה, והיה ראים להיות שתולים בצדיה, ואמריהם נעים עליה", [צ"ל נשויים עליה, המעריך].

די. מחלקה השלישי, דף סו, "ו ר ו ב אשר בלשון ארמית די" צ"ל כל אשר וגו', דף עא, בתוך המלות העומדת במקו'

כא. דף ט, בא אלי העבר, נוסחאת דונש בתשובת בא, בא אהיך במרמז, דף נד, להערה כ"ו, כוונת המחבר שחסר בכתוב דברי הגברה לנעמן, ע"ש 1).

אסוך. דף נח, ראה לקמן שרש סך ונראה משם כי האלף מאסוך שמן היא נוספת.

אף. מחלקה השני, דף כט, בהקבצו עם כי וגו' וכולם הן קל וחומר, ראה בב"ר סוף מקץ.

אסור. דף כט, מן השגת דונש בתשובת איסירם נראה כי נשמט פה הפסוק איסירם נשמע לערסם (הושע ז יב) והמחבר הביאו בנדפס שרש סר 2).

אראל. דף לג, דברים המחלקים לשנים, לפי השגת דונש בתשובת תשאני, נשמט פה תשאני אל רוח הרכבני (איוב 3).

שם, ועוברי דרך ואוילים לא יתעו הוא לשון הכחוב בישעיה מה ח, והנהגת המבאר "ועולים או אולם" תמחה מספר.

אשד. דף לה, דואשוד דמא דאנשא דמיה יתשד כצ"ל.

אות כ. דף מ, לפי השגת דונש בתשובת כה נשמט כה תאמר 4).

אות פ. דף מא, לפי השגת דונש בתשובת פה נשמט פה אשב 5).

דף מג, בין המלים הנתחמים בעורך הביא על שפם יעפה ואמר שפם משפה והשיג עליו דונש בתשובת שפם ונראה כי המחבר חזר מזה, כי בשרש שף הביא שפה ולא שפם ולשפם הביא שרש בפני עצמו 6).

בצר. דף מו, תמיחה ר' ישבב עלתה בקנה אחר עם השגת דונש,

ק"ד ע"א. 6) המחבר הביא פעמים רבות שרש אחד בשני מקומות, להורות כי לא יכול להחליט על גורתו. כמו מלת תרגלתי הביא בשרש תרגל, אחרי כי הקדים השערתו שיתכן לגזור אותה מן רגל ע"י רבינו חס בתשובת תרגלתי. 7) אין זו פליאה גדולה על המבאר

1) להיות כוונת המחבר על מלת בא בוסן העבר ע"כ אין יתרון האחר על השני. 2) ע"י הערת המעריך על תשובת איסירם דף ל"ד בדונש. 3) דונש רמו על דף ע"א ב בספירת ולא על אראל. 4) כבר העיר ע"ז המעריך בתשובת כה בדונש. 5) נמצא בספירת דף

דונש

דף א. הפסוק הב' נזכר מר' יונה בן גנאח. גם הפסוק הה' נזכר מהנ"ל: מורה"ד. וכן יאמר ר' משה בן עזרא באחד משיריו: ויש ישן עלי מטות הנחה תעריהו לעת בקר השואות. **ב.** מפורד בטור נ"ה, עיין ע"ז נחל קדומים דף נה הערה מ.

הקדמה. אבות המבטא המה התנועות לא הבנינים, כי דונש לא ידע מהם: אותיות המזרות צ"ל המנוורות והמה התגין שעל האותיות. עיין נחל קדומים (10):

יז. השוּבֵת לבלה. ואציג לפניך פה ג"כ דברי רבינו חננאל אשר נזכרו בפירו' ר' מנחם בר שבעון (אשר ממנו נהתי דוגמאו' במחבר' עתיה ליסירטור בלאשש דעם ארענטס משנת תר"ה דף רח וגו') וו"ל ר"ה. פרש זה הפסוק בענין תימה והטעם אמרתי בלבי בעבור זאת המלה הבלה התעשה זאת נאופים אחרי שהיא בלה ומפילה והנה הדבר הפך מהשבוּת. עכ"ל.

לה. תשובת פארור. עיין ערשים לרד"ק שרש פאר שמביא בשם ר"י קמחי סיוע לדונש. והאמת אתו (11).

מה. תשובת אסופות. וכאשר השיפוט צ"ל הדימות (12).

נב. הגהת ר' רפאל נכונה (13).

פה. תשובת ערק. ר' מנחם בן שלמה בספרו אבן בוּחַן הלך בעקבות דונש וו"ל שם: ערק ענין גדין שבנוף כמשמעו בלשון ערבית כאומר ועורקי לא ישכבון.

ר"ת

דף יד. האו זומר, נ"ל כי יחסרו פה המלות כחוא מכמר ישע' נא. המחבר יאמר כי יחסר אות לפעמים כמו ראם ורים, האו וחוא. עיין מנחם ערך זל (8). **כה.** בשליתה. ושניהם שינס מנחם וגו' כלומר גם לשון המשנה וגם לשון אונקלס אשר יזכיר לפני זה. כי דונש לא השיג על מלת כליות.

לד. נוף. ויש מהפותרים נפה גובה מן הנוף (?), אולי צ"ל יפה נוף (9).

מב. ספי אל ספוא, צ"ל ספו. על אודות הכרעות ר"ת יש להעיר כי החכם ר' יוסף קמחי (אבי הרר"ק) יזכור אותם בפירושו כ"י על משלי (כ"י באוצרות אוקספורד), וגם ר' משה מאנגלטירא יזכיר אותם בספרו ספר הש"הים (באוצרות עיר הנ"ל). ונזכרו ג"כ מר' שמשון בשרשיו כ"י ביד החכם ר' אברהם גייגר כ"י (עיין דבריו על הספר הזה במחבר' עתיה שלו חלק ה' דף תכ"ד), וגם בגליון כ"י אחר באוצרות אוקספורד נמצאו כמה דברים מועתקים מההכרעות.

ואודות ר' אברהם הבבלי הנזכר בהכרעות ר"ת (ערך נגרות, היעוּב, שיריתך), השבתי בראשונה כי הוא הראב"ע, אח"כ מצאתי כי הראב"ע עצמו בשפתו האחרת על בראשיה (כ"י בעיר אוקספורד) יזכרו, ואציג לפניך דבריו, והיו לאותות. ור' יהודה בן בקעם אמר כי טעם והיו לאותות על הכמת המולות כמו ומאותות השמים אל תחתו (ירמיה יב), ואחד מן הגאונים אמר כי טעם לאותות על קדרות הלבנה בצל הארץ והשמש במחשך הלבנה. ור' אברהם הבבלי אמר כי לאותות כעמידת השמש ושוב הצל אהורנית. וזה גם הוא אומר כי למועדים על מועדי השם המוקדשים. עכ"ל. [מלבד הערות האלה העיר החכם הנ"ל על איוה טעות הדפוס].

מר על ראש האות. (11) דברי רד"ק המצא בשליפות בהערה רע"א במהברת, ע"כ לא שניתה פעמים. (12) השיפוט כתיב בג' הניסחאות וכן נכון, ואין מקום להדימות. (13) בעיני לא נכונה, ויזכרעיו זילתי. המעריך.

מלת הוא הנזכרת בדבריו ר"ת אין ספק כי היא מן הכתוב כחוא מכמר. והרבה פעמים נמצאו מלים בודדות כאלה בפי שלשת המדקדקים אשר לפנינו. (9) נכון כאשר דפסם ופירושו מנורת הנוף שהוא לשון גובה. (10) המנוורות נזכר מלשון נזר, כי התגין הם

להשיב בן לברט נביר סודות חרט
 אשר דרך ירט והכבוד הרעים .
 והנני תלמידם צעיר מעשה ידם
 וחרפת האדם ורימת תולעים .
 השיבותי מלים ליישר ההתולים
 וצהלי בת גלים ודלים עם שועים .
 בהרם המכשול וזר בל עוד ימשול
 וגם תשלו שול למים הרעים .

ולשון עלנים תמדה לדבר צחות , או ידלג כאיל
 פסח ותרון לשון אלם וגו' ולא ילמדו איש את
 רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו אה י"י כי כולם
 ידעו אותי מקטנם ועד גדולם נאם י"י כי אסלה
 לעוננם ולחטאתם לא אוכור עוד ופדויו י"י ישובון
 ובאו ציון ברנה , שמחת עולם על ראשם ששון
 ושמחה , ישיגו ונסו יגון ואנחה .

ותאבו ושמעתם ותינקו ושבעתם ערב וידעתם ובקר נושעים .

[ע"כ נמצא בכתיבים.]

נשלמו תשובות דונש והכרעות רבינו תם .

הערות על מנחם ודונש ור"ת
 מאת החכם ר"ל דוקעס איש פרעסבורג .
 עם תשובות מאת המערך .

מנחם

האשה ללקוט מן הארץ כל תבן וכל
 קש לאכול וכל אשר תמצא בדומן
 הבהמות ואין כל , ע"כ . ועוד יש
 להעיר כי כבר נזכר יוסיפון בפירוש ס'
 יצירה לר' דונש בן תמים , הנמצא
 בכ"י באוצרות ספרי פאריז , והפירוש
 הזה נזכר מר' אברהם אבואלעפיץ
 בהקדמת פירושו לספר יצירה הנקרא
אוצר עדן גנוז .

קט . ערך כפ"ס וקטר עץ הוא : מלשון
 וקטרי חרצה דניאל ה' ו , כלומר קטר
 וקטרי האלנות הם הענפים :

קעא . שדר : מה שנזכר פה מהמתורגמן
 כבר נמצא ברד"ק על דניאל (בסוף
 השרשים) ולפניו היה הנוסחא ג"כ
 בפרקי אבות השתדר להיות איש :
 ובאמת אין צורך לחלוף , כי ג"כ בלשון
 אשכנז אומרים Sich anschicken
 וכמוה יוכלו לומר השתדר מן שרש
 שדר אשר ענינו שלח בלשון ארמי .

קעג . (בסוף מחלקה ד) כמפרש ומלה וגו' .
 נראה כי רמו על פסוק כאשר יפרש
 השוהזה לשוהזות (עיי' ערך מלח חבל) :

דף יא . כפי שאת , צ"ל כפי שארית 1) .
 ערך אב , שינויי פתרון צ"ל שניי
 פתרון 2) .

טו . ערך אדם . המלות "ידוע האדם
 נשרם הבראו ומקורש בשרם צרותו"
 נזכרו מר"י חיוג בהקדמתו לספר
 הנוח בלי הזכיר שם המחבר . ומוה
 נראה כי מלה יצירתו הנוכרת תיקון
 איזה מעתיק והוא שיבוש .

יז . בסוף הדף , שאת המלה צ"ל שואת
 המלה 3) .

יח . ערך אהיה , לא יתכן להיות צ"ל
 להיות 4) .

לז . או נשתוללו כמו אשתוללו , צ"ל או
 נשתוללו . ויוכל גם כן להיות ולא
 אשתוללו 5) .

נט . אשר ספיר אבנים , צ"ל אבניו .

סד . ערך רמן . דברי יוסיפון כאשר
 הם לפנינו היום אינם עולים בקנה
 אחד עם הדברים אשר נזכרו על שמו
 ממנחם או איזה מעתיק קדמון . והא
 לך דברי יוסיפון פרק צ"ג : ותחל

אחד , להיות פסחם אינו סוכיר נוסח דברי יוסיפון , רק
 מלה דומן לבה , והשאר הוא נוסח לבאור מאת פסחם
 עצמו . 7) מפרש היא שם התאר ונדרף לפסח מלח
 וחובל חללים עמו .
 8) לא על חסרון אות כוונתי רק על חלוקת אות .

1) כפי שאת פי' כפי היכולת , ושארית לא יתכן .
 2) אין בין שניי ושניי מאוסה . 3) כפי שאת המלה ,
 פי' כפי אשר תסביל המלה . 4) צ"ל לחיות ומלחף הח'
 בה"א . 5) יתכן כי שתי המלות יתרות . 6) לא ידעתי
 כאן חוכחה לי החכם דוקעס לאמרו כי אינם עולים בקנה

יחשב, ומוצאו קלה (נ"א קרוב) ממוצא העין.
 וכאשר לא יאמר בפתיחה קטנה לוי ג'גה,
 צולקת, ושוממת, ובוקעת, וכורעת, כן
 לא יאמר פורקת, וזורחת, ושופחת, ובוכחת,
 כי אם פורחת, וזורחת, ושופחת, ובופחת,
 בפתיחה גדולה בסמיכה ובנרתה במשקל ברחת
 כל העיר (ירמיה ד כט). וכאשר נבדלו העין
 והחיות בהיותם בסוף המלים במשקל הזה, כן
 נבדלו במשקלים אחרים: צרעת, וקרחת, ונבחת,
 ואש מתלקחת (שמות ט כד), לא יאמר
 מתלקחת במשקל היא מתקדשת מסומאתה
 (ש"ב יא ד). ועוד כאשר נבדלו העין והחיות
 באלה השערים בהיותם בסוף המלים כן נבדלו
 והאלף עמהם בסוד שתי הנקודות מהאותיות
 אשר לפניהם כמו ארני משה כלאם (במדבר יא
 יח), לא יאמר בלאם כי אם בלאם במשקל
 שמרני כאישון בת עין (תלים יז ו). ועל משקל
 כלאם נאמר קראם מציאם רפאם וזבאם שחפסם
 רצחם מתחם בקעם רקעם תקעם. וכאשר נאמר
 ימצאהו בארץ מדבר (דב' לז י), כמו כן יאמר
 ימצאנו יבאדו יקראהו, ירפאהו ינבחהו ירצחהו
 ישחשהו ימתחהו ישכחהו ישמעהו יזעעהו יבקעהו
 יתקעהו, ולא נאמר יתקעהו בשתי נקודות במשקל
 י"י ישמרהו ויחיהו (תלים מא ג), וכן לא נאמר
 אקראהו אבקעהו אשכחהו, במשקל וריב לא
 ידעתי אחקרהו (איוב כט יז). וגם כאשר נאמר נשיש
 חוצות אריקם ארקעם (תלים יח מז), כן נאמר
 ארצעם ואזבחם ואשכחם ואקראם ואמצאם
 וארפאם. ולא נאמר ארפאם במשקל אספרם מחול
 ירבון (תלים קל"ט יח). וכאשר נאמר ישמעני
 אלהי (מיכה ז ו), כן נאמר יקראני ימצאני ימשחני.
 ולא נאמר ימשחני במשקל ישקלני במאוני צדק
 (איוב לא ו). וכאשר נאמר לא תנבחה לי"י אלהיך
 (דברים טו כא), כן נאמר תקראנו תמצאנו
 תשמענו. ובנקבה תקראנה תמצאנה תשמענה,
 ולא נאמר תשמענה במשקל אם תבקשנה כנסף
 וכמסמונים תחפשנה (משלי ב ד). או תבין יראת
 י"י דעת קדושים תמצא, כי אויך ימים ושנות
 חיים יוסיפו לך, ואוניך תשמענה דבר, מאותיך
 לאמר זו הדרך לנו בו, כי תאמינו וכי תשמאלו,
 ולא תשענה עיני רואים ולבב נמהרים יבין לדעת,

נקראת באה ולא באי האמת מדבריו כן הוא,
 בהיות הניגון למעלה בהברת אה ראשונה הבר'
 אה אחרת אחריהם, רק מעט יוציאם אשר
 יהיו באי כמו רחם לרחם, ואשר יהיה הברה
 ראשונה או והניגון למעלה רובם הברתם האחרונ'
 באה, כמו נועם שהם רק מעט, כגון אהל
 גהן יוציאם מזה הכלל שהם באי, ועל אשר
 כתב כי יאמר כלאם מציאם ימצאם ימצאני הנני
 כמוסיף על דבריו: כי נבא אות אחח"ע באמצע
 פעל או בסוף פעל של שלש אותיות אם נפתרת
 התיבה בשתי תיבות אינה נחשפת: אך בקמץ
 תיקרא כמו קראם קראני, תקראני, יקראוני,
 או רחצם ירחצם ירחצוני וכן כולם, וזה כלל
 גדול. אך יקראו יובחו אשר משמעתם תיבה
 אחת בחשף הם, כמו ישמחו יתמנו:

וצדקתי תצמוד לעד
 ואמצא דברי אמת
 ולב שלם עמך
 אלהי מרים מך
 ושירה ותשורה
 בסדר וקשורה
 למושיע חוסיו
 להגיד את מעשיו
 י"חונן הדעת
 ליעקב תולעת
 ענות עני ורש
 כבוד חכם יירש
 קנה טוב מחרון
 למען בו ירוץ
 בנפשו אש תחם
 לדונש ומנחם
 אשר גילו ריבם
 ואיה מקשיבם
 לפנינו היו
 נתלים נטיו
 תבונות ומזימות
 וחכמות הרמות
 בפייהם תוכחות
 והחכמה אהות
 בכל טוב נאסמו
 ויד על פה שמו
 ובביתו הון ועושר
 ודברי חסד וכתוב ביותר
 יהי עלינו נואמך
 ומקים מעפרים
 ענוה וקשורה
 בהלל ובשירים
 והפליא לו נסיו
 לנצח דור דורים.
 דברו יעף עת
 ולא איש תם דעים.
 אלהים אל תחרש
 והוד יקר נעים.
 כתוב יושר מרוץ
 מאשר התועים.
 ומאנה הנחם
 חכמים וידועים.
 ואין איש להשיבם
 ואיפה הם רועים.
 ורוב שנים היו
 מקורים מביעים.
 כהקיר בור מימות
 כמסמרות הנטועים.
 אחיהם הנכוחות
 ובנות מודיעים.
 ומה טוב נחסמו
 ועיניהם שועים.

התתה, שהה חזת רגליו (תלים ח ז) כמו שתתה, אך בלא דגש לא תפול. והאמת כי יסוד הוא כמו תיו כרה אשר יאמר כרהי כמו כרתהי. אך כמו צץ איננו כי יאמר מן צץ צצת. אך בבא תיו באחרונה או תיו תת רשניה התיו רשניה הנדגשת תיו השמוש, ותחוקהו במסמרים ולא ימוש.

כן הם שוים ביום תת יי ונוהגים, והודה על האמת ואל תהי מן הרוגנים.

עיין מחברת ער 184 ע"ב

בפתרון תולעת אשבר מתלעת עמל בקלעת וקולע בצוררים.

אל הירא תולעת! אשריכם מנחם ודונש אם לא נביאים אתם בני נביאים אתם, כי כאשר הבטחני אלהים השלמתם ספר הכמתכם למען דעת כי יקום יעקב להכריע דבר מי יקום, ולא אירא לבי כי יעקב בהר לו מאשר למד מסוד בינת שניכם לרובב שפתי שנותיכם ומרשותכם. ועל תולעת שני אשר הפריד מנחם מן התולעים נראים הדברי כמודו. כי לולי תולעים הנמצאים באוכלים המתולעים ובפגרי האנשים אדומים אז אמרתי תולעת שני ממחברת וירום תולעים, גם כי בזה רוח ובוה אין רוח, אך נגר עינינו הם לבנים, לכן אמר תולעת הוא הצבע אדום כאשר נאמר אם יאדימו כתולע הוא צמר צבוע כתולע, כצמר יהיו; כצמר לבן יהיו, כפל מלה של אם יהיו חשאיכם כשנים כשלב ילבינו, ואנשי חיל מתולעי, האמונים עלי תולע, יוכיחו תולע צובע אדום, ושני אשר שנה עליו לבעבור האדימו יפה יפה משאר צבעים אדומים להוסיף שני על התולעת, ואם תאמר היה לו לחברו עם תולעים לבעבור העשב הצובע דומה לתולעים, גם הוא לא תהיה, כי אחרי השקקה הדק לא נראית לעין גם היא אדומה, והם לבנים. ויש לתלות ולפרש שם התולעת כשם התכלת והארגמן, וידענו וראינו כי תולעת הרימה אשר היא לא תמוש מפגרי הפושעים ותולעי רמה המאכלים לבנים הם, ולא ירמו לצבע התולעה, לכן נתן מנחם שתי מחלוקת להם ואת הכל עשה יפה, אך חלק עליו דונש החכם לפי דרכו ואון וחקר תקן חכמות הרבה, ומדברי שניהם נלמד. ועל אשר הראנו דונש חכמתו במיצוע אותיות אחה"ע אשר

הלא פתרון תת ותן אחד, ואמר ואם הם בפתרון אחד הם ביסודים שנים, וכאשר שני צדי צץ המבדה (שמות י ז) מן היסוד, כן שני תוי תת מן השרש, וכאשר נון וצדי יסוד הנצו הרמונים (שיר ז יג), כן התיו והנון יסוד תנה ונוהגים. וכאשר הם בפתרון שוים צץ המבדה והנצו הרמוני כן הם שוים ביום תת יי ונוהגים, והודה על האמת ואל תהי מן הרוגנים.

תולעת שני. והבדלת תולעת שני (שמו' כח ו), וירום תולעים (שמות טו כ) בחלק שני. וכאשר הבדלת תולעת שני מן התולעים כן היה עליך להבריל עץ החיים מכל העצים, ונחש הנחשת מכל הנחשי, ובחביאך עץ החיי' מכל העץ נחמד למראה ונחש הנחשת עם נחשים צפעונים, יצאת מורכי החכמי' הנבוני'. ואשר השייך והתעך להבריל תולעת שני מן התולעי' בחלק אחד, ראוהך שני התולעת (ויקרא יד ו), ותולעת שני (שמות כה ד) הוא מן המקרמים המאוחרים, כמו ותשקמו בדמעות שליש (תלים פ ו) אשר היה ראוי להיות ותשקמו בשליש דמעות. וכמוהו הוא דמשק אליעזר (בראשית טו ב) אשר היה ראוי להיות אליעזר דמשק. ואם תאמר ויאך לא אבריל תולעת שני מן כל התולעים בחלק שני ואני אראה השני נקרא תולע בכתוב האמנים עלי תולע (איכה ד ה), ואמר כאשר נקראו צפון ודרום ותימן הרוחות, והזיקים והגלים ותחתיות הארץ והכוכו', ולא חלקת אותם לשתי שתי מחלוקות, כן לא היה ראוי לחלק תולעת שני מן וירם תולעים למען הדבר הוה. ונקראו הרוחות צפון ודרום ותימן באים מצפון ותימן, ככתוב עורי צפון ובואי תימן הפיחי גני יולו בשמיו (שיר ד יו). ונקראו הגלים תהומות בעבור עלותם מתהומות הארץ, ככתוב תהומות יכסיומו (שמות טו ה). ונסמכה תולעת שני בפתיחה גדולה למען כי נבנה שמה על אות העין אשר היא מאותיות הגרון. וכל פעולות עלי משקל תולעת שני לא נתקד בפתיחה. קטנה כי אם בפתיחה גדולה, כמו ושרה שמעתי (ברא' יח י) לא יאמר שמעתי עלי משקל אקרת וסכרת, וכאשר נבדל העי"ן מן האותיות בשתר הוה כן נבדל החי"ת, כי גם הוא מאותיות הגרון

בסמך, ופתרונוס אחר, ארור מסיג גבול רעהו (יברים כו יז) כתוב בסמך, גבולות ישיגו אייב כד ב) כתוב בשיין, ופתרונוס אחר, וכמהם וכמשמרות נפועים (קהלת יב יא) כתוב בשיין, ויחוקו במסמרים לא ימוס (ישעיה מא ז) כתוב בסמך, ופתרונוס אחר, וכמו אלה רבים במכתב שונים ובפתרון שוים, והתבונן והיה מן הקוים, ותייש ארץ כענוים.

ר"ת

עין סתברת צד 43 ע"א

דונש

וששתי גם גלתי בפתרון תרגלתי אשר לא הרגלתי מנחם בכורים.

ואנכי תרגלתי לאפרים להנס הלך דונש לצעוק על מנחם על תרגלתי כי מנחם חנרו במחברת חרגל, אך בראש ספרו במחברת בי"ת חנרו עם הערופי האותיות בראשיתם, ולא להסיר התי"ו אך להניע ליושר הפתרון, והאמנם פתרונו מרגל כאשר פשו, מנחם במחברת בי"ת בראשו,

תרגלתי. ואמרת ואנכי תרגלתי לאפרים (הושע יא ג) מגורת רגל, וכן לא יתכן, כי כאשר לא יאמר מן הפעלים השניים תנפתי מן יניף, ותרמתי מן ירים, ותקותי מן יקוה, כן לא יאמר מן הפעלים השלישיים תרבצתי מן רבץ, והרעשתי מן רעש, ותרפשתי מן רפש, ותרמסתי מן רמס, ותרפרתי מן רפר, ותרשעתי מן רשע, וברגר הזה ירשיעך פך כמוני, באמך (במחברת צד 12 ג) בפתרון תאבתי לישועתך י"י (תלים קיט קער) לא יתכן לאמר מן תרומה

תרמתי כי אם הרימותי, ולא מן תנופה תנפתי כי אם הניפותי, ואם תאמר כי תהיו נוסף במשקל הוה [לא] על הפעלים השניים כי אם על השלישיים, ואמר לא יורו בו הנהנים הלויים, ואומר כי תרגלתי הוא מן הפעלים הרביעיים, והתיו בו מן היכור כמו כתוב ארמית ומתורגם ארמית, והתבונן ואל תחוק בתרמית, וחייך לא תצמית.

עין סתברת צד 186 ע"א

ותורים ותרוזים לכל יודעי רוים כאחד נגרוזים בשורות וסדרים.

טרם ראיתי דברי מנחם כתובים על ספר ביאתי נאוו לחייך בתורים שורות וסדרים וצוארך בהרוזים עור עליו פלשון המשנה, וכן תורי זהב שורות וסדרי זהב מחשקים ומנוקדים ומשווקים בכסף כעין תפוחי זהב במשכיות כסף, דומה הנה תפוחי קסף במשכיות זהב, ותורים בהרוזים, כי לסוכת רכבי פיעה יעשו תורים וחרוזים, ונכון לדמות ריע לפוס ורעה לסוסה, ולסוסים יעשו שהרוזים בעואריהם וענקי זהב וכסף בשורים ושורות, וכן תרומות [?] מיושרות, לפקח עינים עוורות.

עין סתברת צד 41 ע"ב

אמונה מגידים ונאמנים עדים אשר אין באחדים כיום תת האמורים.

תת ותן ענין אחד להם, וראה מנחם פתרונוס אחר החברים להיות אחדים, ולא אמר על תן כי אם על תת. ואשר דימה רונש תת לצץ לא טוב עשה, כי צץ לא תפול צדי אך מן תת תפול, כי יאמר התה לי (ש"ב כב מא) כמו

תורי זהב. והבאת תורי זהב (שיר א יא) עם תר אסתר בת אביחיל (אסתר ב יב) בחלק אחר, והם שני חלקים, פתרון תר אסתר סדר אסתר, ותורי זהב, הם ממיני כלי זהב, והתעורר ושינה אל תאהב,

דומה הנה תפוחי קסף במשכיות זהב, ותורים בהרוזים, כי לסוכת רכבי פיעה יעשו תורים וחרוזים, ונכון לדמות ריע לפוס ורעה לסוסה, ולסוסים יעשו שהרוזים בעואריהם וענקי זהב וכסף בשורים ושורות, וכן תרומות [?] מיושרות, לפקח עינים עוורות.

תת, והבאת בפעלים האחדים ביום תת י"י (יהושע י יב) תנה בני לבך (משלי כג כו), ושני התוים (כ"י חלקים) בתת לעד נקשרים, והתי"ו והנון בתן סלה נחברים, איש באחיהו ידובקו יהלכרו ולא יתפרדו, ולא יסור הנון מן יסוד תנה ויתנו ונותנים, כאשר לא יסורו הנונים מן יסודי קונים וגונים ושוכנים, ואם תאמר

שק על הגלד לבוש עור החלד
ואדם יולד אשר הוא בעיירים.
תפרתו עלי גלדי הוא לבוש שק,
שקיהם עבה יותר למה בו כל דבר,
ואין בין דברי מנחם לדברי דוניש, לא שרר ולא עונש.

שק. וחלקה לשני חלקים שק תפרתו עלי
 גלדי (איוב שו טו), הם מריקים שקיהם (בראשית
 מב לה), ואני אומר כי חלק אחד הם. ולעשות
 משני חלקים אחד ומאחד שנים, הוא כחומץ
 לשיניים. וכעשן לעינים, והתבונן ופקח אונים,
 וצפה רך חזק מהנים.

עיין מחברת צד 43 ע"א

שפם מם ושפה [?] ראייה נחשפה
כעומים על שפה זקנים כנערים.
מה ראה דוניש לחלוק על מס שפם ולא חלק על
אלף אורז? ואם מפני כי השפה הם השפתיים
השפם הם השערות כמו ולא עשה שפמו
(ש"ב יב כה) זאת לא זאת, כי לא עשה
שפמו כמו ולא עשה רגליו (שם), וכאשר רגליו הם אינם השייער,
כן השפם אינם שייער, ועדיין
לא גזרו על מעביר בית השחי. ויש מפרשים לא עשה רגליו צפח הרגלים,
ועוד הצריע הקטן אשר לא הביא זקן, איך יעשה על השפם, לכן בהנתי דברי מנחם לצרפם.

עיין מחברת צד 173 ע"ב

ושכתי כפי
כמו דלת הקפיא בנקרת הצורים.
ושכתי כפי. הוקשה למנחם לפרשו כמו סכך
 כדונש והדין עמו, כי היה למחוקק לחקות
 ושכתי עלך ער עברי, או ושכתי בכפי ער עברי
 כמו באברתו יסך לך (תלים צא ד), וכמו סכחה
 בענן לך (איכה ג מד). ועוד כי דרך מן הצד
 שמו הצור למשה בנקרת הצור ולא דרך מלמעל'
 כמו בבור ולא יתכן דרך [כי אם] מן הצד, ודונש
 פתר כמו סכחה בענן ולא יתכן סכך כי אם כמו
 גר, כמו שכת בערו ובעד כל אשר לו מסגיב (איוב
 א י), ואם תאמר וסכותה על הארץ את הפרוכת
 (שמות מ ג) יש לך להשיב יען כי היה גבוה
 הרבה מן הארון אומר כן, וכל גבוה עלי יקרא
 כמו עומד" עליו, גם כי מסך שמו ועל בני הארון
 היה נתון, ולכן פירש מנחם ושכתי כפי וגדרתי
 כפי להיות כפי גדר ומגן לך, כמו הלא אתה
 שכת בעדו. ולולי שין ושכתי והסרון הפתרון
 ואשר לא היתה כן על נקרת הצור כמו מסך
 על הארון, בשל דונש היה יתרון.

ושכתי. והבאת ושכתי כפי עלך ער עברי
 (שמות לג כב) בחלק אחד עם תפוחי זהב
 במשכיות כסף (משלי כה יא) והם שני חלקים,
 במשכיות כסף הוא כמו ואבן משכית (ויקרא כו
 א), ושכתי כפי כמו סכחה בענן לך (איכה ג
 מד). ואם נכתב ושכתי בשין וסכחה בסמך
 הם בפתרון שוים, כי יש במקרא כמוהם
 דברים רבים בשין וסמך כתובים בפתרון שוים
 מן השמות והפעלים, כמו שחם תפחתי (איכה
 ג ה) כתוב בשין, סחם את מוצא מימי גיחון
 (דה"ב לב ל) כתוב בסמך, ופתרונם אחר.
 וכמוהם בשורי מהם (הושע ט יב) כתוב בשין, לא
 יסור שבט (בר' מט י) כתוב בסמך, ופתרונם אחד.
 וכמוהם ישפק עלימו כפימו (איוב כו כג) כתוב
 בשין, בינינו ישפק (איוב לד לו) כתוב בסמך,
 ופתרונם אחר. ועתירותיהם שושתי (ישעיה י
 ג) כתוב בשין, שסים את הצרנות (ש"א כג
 א) כתוב בסמך, ופתרונם אחר. וכמוהם ושם
 עשו דרי בתוליהן (יחזקאל כג ג) כתוב בשין,
 ועסותם רשעים (מלאכי ג כא) כתוב בסמך,
 ופתרונם אחר. ונשאו רווה ומספרו (עמוס ו

י) כתוב בסמך, ומשרפות אבותיך (ירמיה לר ה) כתוב בשין, ופתרונם אחר. וכמוהם
 וישתרו להם שחורים (ש"א ה ט) כתוב בשין, אם יסהר איש במסחתים (ירמיה כג כד) כתוב

(1) בכ"י כתוב ישפם את כפיו (במדבר כד י), ובנוסח כ"ק נמצא ויספק בסמך.

כַּל מַלְאָךְ לַמַּחֲסִים, כִּי חַיִּים כָּמַל מַלְאָךְ לַמַּחֲסִים, וְלוֹלִי [מִנְחָם] אִמְרוּ שְׁחַקוּ עֲלַי, אֲךָ פִּתְרוֹן בְּאִשְׁמֵינִים כְּמַתִּים כְּמוֹ בְּמַחֲשָׁבִים הוֹשִׁיבֵנִי כְּמַתִּי עוֹלָם (אִיכָּה ג' ו'). בְּאִשְׁמֵינִים פִּתְרוֹנוֹ לִמִּי עֲנִינוּ מַחֲשָׁבִים, וְשָׂרֵי הַדּוֹר אֲשֶׁר מֵבִיא דוֹנֵשׁ מִמֶּם רֵאִיהֶם בְּמִדָּה, נִם שָׂרֵי הַדּוֹר פִּתְרוּ אֲשֶׁמֶן חֶשֶׁךְ, הוּא ר' שְׁמַעוֹן הַגְּדוֹל אֲשֶׁר אִמְרָ בְּסִדְרוֹ הוֹנִיחַ אוֹר וְהֵאִיר אֲשֶׁמֶן. וְכֵן הוּא הֵאֱמַת, כִּי אֵין עֲנִין לְשַׁמֵּן עִם הַמַּת.

ר"ת

עין מחברת צד 94 ע"ב

דונש

וְאִמְנֵם נִשְׁנִי וְנִם תְּשֹׁאֲנִי כְּמוֹהֶם מוֹצֵא אֲנִי מַעֲטִים מוֹזְעִים. תְּשֹׁאֲנִי אֵל רוּחַ תְּרִכְבֵּנִי וְתִמְוִגְנֵנִי תוֹשִׁיחַ, נִשְׁנִי אֱלֹהִים אַתְּ כָּל עֲמָלִי, אֲשֶׁר פִּתְרָה מִנְחָם מִן הַנְּחֻלְקִים לְשָׁנִים, עַל נִשְׁנִי אֱלֹהִים נִרְאִים דְּבָרָיו, כִּי הוּא כְּמוֹ אֶרֶץ הַנֶּגֶב נַחְתָּנִי. כִּי נִשְׁנִי דִנְשׁ הוּא וּפְתָרוֹנוֹ נִשְׁנִי. אַתְּ כָּל בַּיִת אֲבִי. עַל בְּנִינוֹ וְעַל בְּנֵי בְּנֵינוֹ - פִּתְרוֹנוֹ נִשְׁדָּה מִמֵּנִי אַתְּ כָּל עֲמָלִי, וְאִינְנוּ כְּמוֹ חֲנָנִי אֲשֶׁר חִבְרוּ דוֹנֵשׁ אֵלָיו. אֲךָ עַל תְּשֹׁאֲנִי אֵל רוּחַ, לֹא אִמְרוּ מִנְחָם הוֹנִה הֵבֵל רוּחַ. וְכֹאשֶׁר לֹא יָבֵא עִם כִּי אֶרֶץ הַנֶּגֶב נַחְתָּנִי כִּי חֲנָנִי, חִיָּה רַחֵם כִּי נִשְׁנִי, לֹא הִיָּה עֲנִינֵנוּ כְּעֲנִין כִּי אֶרֶץ הַנֶּגֶב נַחְתָּנִי, וְהַתְּבוּנָה כִּי בַחֲסֵאתְךָ הוֹגַעְתָּנִי.

עין מחברת צד 94 ע"ב

וְאִשָּׁא הַעֲנִין יִבְאָר הַבְּנִין אֲנִי מִן הַמִּנְיָן לְמִשְׁמַעוֹת סָרִים.

כִּי לֹא אוֹיֵב יַחֲרַפְנִי וְאִשָּׁא, פִּתְרוֹ דוֹנֵשׁ וּפְשׁוּטוֹ נִכְּךָ, כִּי כֵן אִמְרָ דוֹר עַל הוֹפִים וְעַל אֲנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִי יִתֵּן לִי אֲבָר כִּינּוּהַ (תְּלִים נה ז') וְאִבְרַח מִסְּנֵי עֵקֶת רַשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי לֹא אוֹיֵב הֵרָאוּ לְחַיִּים אוֹיֵב יַחֲרַפְנִי הַיִּיתִי נוֹשֵׂא לוֹ, וְלֹא מִשְׁנָאִי הַזֵּהִיתִי רָאוּי לְחַיִּים לִי שׁוֹנֵא, עַלִּי הַגְּדִיל הַיִּיתִי נִסְתָּר מִמֶּנּוּ לְטוֹם כִּינּוּהַ וְלִבְרוּחַ מִפְּנֵיו. וְאַתָּה אֲנוֹשׁ אֲךָ אַתְּ הוֹפִים וְדוֹנֵשׁ הָאֲדוּמִי, אֲנָשִׁים עֲבָרִים כְּמוֹנֵי וְכַעֲרֵכִי, וְלֹא אוֹכַל לְהִנָּקֵם מִמֶּם כֹּאשֶׁר הַיִּיתִי לִקְחָה נִקְמָתִי מִן הַגּוֹיִם, בְּעִבּוֹר זֶה חַיִּיתִי מִתְאַוֶּה לְחַיִּים לִי אֲבָר כִּינּוּהַ, אֲעוֹפֶה לְמִרְחֹק וְאִשְׁכּוּנָה.

וְאִשָּׁא, וּפְתָרְתָה כִּי לֹא אוֹיֵב יַחֲרַפְנִי וְאִשָּׁא (תְּלִים נה יג) יֵשׁ עֲלַי מִן הַעֲנִין מִי יִתֵּן לִי אֲבָר כִּינּוּהַ אֲעוֹפֶה וְאִשְׁכּוּנָה (תְּלִים נה ז'), אֵילוּ יִכּוּלְתִי לְהַעֲלוֹת אֲבָר הַיִּיתִי מִסּוּ וְנוֹדֵד מִפְּנֵי עֵקֶת רַשְׁעִי, כִּי בְצִאתִי מִקְרֵב מַעֲרַת פְּרִיצִים לְלוֹךְ בְּמִדְבַר סֵלָה אוֹ לֹא אוֹיֵב יַחֲרַפְנִי וְלֹא הַיִּיתִי נוֹשֵׂא פְּלִימְתוֹ וּבִשְׁתוֹ, וְלֹא נִסְחַרְתִּי מִפְּנֵיו כֹּאשֶׁר בְּהַיּוֹתִי בְּתוֹכֶם, זֶה הוּא פִּתְרוֹנְךָ וְהַפְתָּרוֹן הַזֶּה לֹא יִתְּנֵךְ מִפְּנֵי הַפְּסוּקִים הַכְּתוּבִים אַחֲרָיו וְהֵם: וְאַתָּה אֲנוֹשׁ כְּעֵרְכִי אֲלוֹפִי וּמִיּוֹדְעִי אֲשֶׁר יַחֲדָיו נִמְתִּיק סוֹר בְּבֵית אֱלֹקִים נִהְלֵךְ בְּרַגְשׁ: וּפְתָרוֹן הַפְּסוּקָה כִּי לֹא אוֹיֵב יַחֲרַפְנִי כֵּה הוּא. כִּי לֹא אוֹיֵב יַחֲרַפְנִי וְאִשָּׁא חֲרַפְתּוֹ וְלֹא מִשְׁנָאִי עַלִּי הַגְּדִיל וְאִסְתַּר מִמֶּנּוּ, כִּי אִם אֲלוֹפִי וּמִיּוֹדְעִי אֲשֶׁר יַחֲדָיו נִמְתִּיק סוֹר בְּבֵית אֱלֹקִים נִהְלֵךְ בְּרַגְשׁ, וְהַדְּבַר

זֶה יִדְעֶה כִּי הָאִרְסִים תִּקְשֶׁה עֲלֵיו חֲרַפְתָּ הָאֲדוּמִי הַרְבֵּה מִחֲרַפְתָּ הָאוֹיֵב וְגַם יוֹכַל לְהַכְתֵּר מֵאוֹיְבוֹ וְלֹא יוֹכַל לְהַכְתֵּר מֵאוֹהֲבוֹ בְּחִדּוֹ לוֹ אַתְּ כָּל לְבוֹ. וְכַעֲנִין וְאַתָּה אֲנוֹשׁ כְּעֵרְכִי אֲלוֹפִי וּמִיּוֹדְעִי גַם אִישׁ שְׁלוּמִי אֲשֶׁר בְּסַחְתִּי נוֹ אֵבֵל הַגְּדִיל עַלִּי עֵקֶב, וְהַתְּבוּנָה וּבִקְנָה עֲצָכְךָ לֹא תִרְקַב.

לא ענין עריסה ובצק אצל רגלים, אך בצקת עפר חיבור עפר וגבולו. ורגלך לא בצקה לא נחחברו הרגלי' מנפיתח' כי לא יגעו בהליכתן, ופתרון ובצוק העתי' וחבר העתים. ופתרון הענין כה הוא, שבועי' שבעה נחתך על עמך ועל עיר קדשך, בין חרבן ובנין. לכלא הפשע ולהתם חטאות ולכפר עון, בשבעה שבועים של גלות נבל. ולהביא צדק עולמים ולחתום חוון ונביא. ולהשלים ולסמן חוונות ירמ', כמו יומם חתמו למו (איוב כד שו) ולמשח קדש קדשי', המקדש וכלי הקדש בשבועים ששים ושני' וארבעה שנים. עתה חזור המלאך ומפרש הומני'

כאשר פרשתי, ואמר לו לדניאל ותדע ותשכיל מן מוצא דבר, מן הדבר שאמרת לך שבועים שבעה אך יתחלקו, להשיב ולבנות ירושלים עד משיח נגיד. והוא כורש אשר אמר עליו למשיחו לכורש. וגם נאמר עליו כל ממלכות הארץ נתן לי אלהי השמים (עזרא א ב). ומכאן תשובה למינים שאומרים על הנוצרי וישתחוו לו כל מלכים. שבועים שבעה. מן החרבן עד משיח נגיד והם ארבעים ותשע שנים. ועוד מן השבוע היתר שלש שנים הנה לך חמשים ושתיים שנה, ואז נפקדו ופקדם כורש. ושבועים ששים ושנים תשוב ונבנתה רחוב וחרון, רחובות ומגדלות וחריצים סביבות העיר. ובצוק העתים. פתר אמר לו המלאך לדניאל ויחבר העתים תקח שבועים שבעה ושלש להשלים חמשים ושתיים שנה לחרבות ירושלים, ושמונה עשרה שנה ימי משך הבנין וארבע מאות ועשרים ימי הבנין, הרי שבועים שבעים שבכלל, ולא מנה הפרט רק שבועים ששים ותשעה מפני השבוע הנחלק אשר היו ממנו שלש שנים לחמשים ושתיים שנה אשר לא עבר בה איש ביהודה הם חרבות ירושלים, וארבע שנים ממנו למשך הבנין ולבנין. ואחרי השבועים ששים ושנים יכרת משיח, ולא לפני כן, כי אז יגלם מ'טום, ואין לו, מלכות ומשיחות למלך על ישראל בפעם ההיא, והעיר והקדש ישחית מ'טום. ותשובה למינים כי קודם הששים ושנים שבועים כמה שנים עמד נוצרי, ולא פסקה מלכות מישראל לפי מקראות הללו, ולא נכרת משיח ער כלות שבועים שבעים. ולדבריהם פסקה מלכות נוצרי. כי הורדם לא היה מישראל לדבריהם. ובצוק העתים פתרונו וחבר העתים כאשר בארתי, וכן בצקת חיבור, וכן ורגלך לא בצקה, וצור ישמרנו מכל צרה וצוקה.

עין מחברת צד 35 ע"א

באשמנים תסכים אשר הם מחשכים ומתוק לחכים כדבשי הערים.
נפלאו אלי דברי דונש אשר פתר באשמנים כמתים בין השמנים כמתים, והביא ראיה מאשר היה לו. . . להשיב תשובות על דבריו, כי אם אורוע כורוע הרי כה הורוע לקרייהו במקומו עומד. וכן אונרה זכר, אתרים תרים, אנוב נוב, שמותם עומדים בקריאתם, לא כן אשמנים, אילו היה כשמנים היה עומד בקריאהו, אבל אשמנים מס בפהח ונקן בדגש, על כן לא היה כשמנים. ואם תאמר אחר משמני ארץ (בראשית בו לט) נבנה, לא יתכן משמנים באדם רק בהלודו' הארץ. ועוד כי יחסר בין. ועוד כי אין שמנים

ונבנתה רחוב וחרון ובצוק העתים בתוספ' המ"ס, ואמר התשובה הזאת היא עליך כאשר היא עלי, רק אודיעך כי המס בצוק העתים הוא מפל בפתרון י).

(1) תשובת ובצוק (נב תשובת יצחר שלפניה) לא נמצאה לא בנוסת לונרון ולא בנוסת איקספורד, והנרפסה פה לכ"י לירדן היא, ולדעתי איננה בשלימות גם היא. א. כי אין בה הרוי-בסוף התשובה כאשר עשה דונש בכל תשובותיו. וב'. כי יש דברים אשר הוכיח ר"ת מתשובה הזאת בדונש, ולא נזכרו פה.

באשמנים. והבאת באשמנים כמתים (ישעיה נט י) במהברת אל"ף, ופתרת אותו במחשכים, והוא ממחברת שין, כי יסודו שמן חלקו (תבוק א יו) ונוסף האלף עלי שמן באשמנים כאשר נוסף באונרתה (ויקרא ב ב) אשר יסודו זכר, וכאשר נוסף באנוב אשר יסודו כזב, וכאשר נוסף עלי דרך האתרים (במברב כא א) אשר יסודו מן החרים. וכה מראה פתרון הפסוק כשלוני בצהרים כנשף באשמנים כמתים. והיינו בין דחיים השמנים, כמתים היבשים הישנים. והתבונן תהי כרעניים הרשנים, ולא כאודים העשנים.

לפי לשון בני אדם ממבואות המזופנות ולא לפי מינוף המקרא, ופתרנו כפל מלה של באשו, וסוף המקרא כמו בראשו¹.)

(1) בכ"י כתיב וסוף המקרא כסוסו אשו, אשר אין לו שחר. ואני הנהתי כמו בראשו, להיות צורת הס' מחלפת לפעמים בכתבים ישנים בפעוה המופרסם בס', והפ' בב', והי"ו ברי"ש. והענין יוכיח כי השערה נכונה, כי רצונו לומר שהחלה הכתיב מכתב על מינו.

עיין מחברת צד 101 ע"א

יצהר. במחברת יו"ד ובמחברת צד"י הביאו מנחם יען לא מצא פעלת יו"ד בשמות דברים כמו יין יצהר יונה חברו במחברת יו"ד. ולמען לפתור יצהירו מן יצהר חברו גם במחברת צד"י, ודונש העליל עליו חנם בעבור כי אמר כי במחברת צד"י עיקרו. ולי נראה במחברת יו"ד עיקרו, כי לא מצינו לשימוש יוד שם דבר כמו יין יצהר יונה, ואשר אמר איוב בין שורות יצהירו (איוב כד יא), כן ררך שמות דברים, כי מיעקב יאמר ויעקבני (בראשית כו לו), ובעבור זאת לא תפול יוד מיעקב. גם היהודים על שמות יהודה נקראים ויאמר מתיהרים (אסתר ח יו). גם בעבור מתיהרים לא תפול וי"ו וה"א אחרונה מיהודה. גם לפיה משפחת הפוני (במדבר כו כג) יוד אחרונה במקום שנים. גם פה בעבור יצהירו לא תפול יוד מן יצהר, כי בהביאך יצהר במחברת צד"י תביא גם יהודה במחברת יוד, ויעקב במחברת עקב, ויוסף במחברת אסף. אך כאשר לא תפול מיעקב ומיהודה ומיוסף כן לא תפול מיעהר, ויבין לדבר צחות לב נמהר. ופתרון בין שורות יצהירו בין חומת הערים יעשו יצהר וידרכו יקבים, ובפסוק למעלה אמר ורעבים נשאו עומר, פתרון ורעבים נשאו עומר הנה רגן יצהר ותירוש גוולים, וסניבות הוותים היו עושים חומות גבוהות ושור מוקף, וכן תמצא בנרכת א"ש בשמן, אשר השלים ברכתו בברול ונחשת מנעלך (דברים לג כה) להיות מוקף חומת ברול וחומת נחשת, ולא יוכל לבוא עליו אויב, כי היה צריך שימור לפי רוב עשרו, ורוב העולם היו באים לקנות שמן. וזה גיד [על] בין שורות יצהירו, ושורות יגיד על ברול ונחשת מנעלך וכימך דבאך. פרשה למעלה זה אין כאל ישורון יהלאה מדבר לכל ישראל וישורון לפי הפשט. אך רבינו שלמה לכל ישראל מברול ונחשת, ולי לא יתעשת.

עיין מחברת צד 47 ע"א

דברי אל תשקץ ועורה גם הקץ
בצוק עתי הקץ וחבר מספרים.
ובצוק העתים וחבר העתים ישר כחך כי כן טוב פרשת, ומה נעמת לי מנחם! גם דברי דונש ישרו בעיני רק לא בזאת, כי נבהל להשיב ומתוך רחב [שכלו] לא שקל דברו. כי אף להשיב על ובצוק העתים לפותרו לשון צוקה ולא יתכן, גם כי וי"ו יתירה לדבריו. ואשר אמר כי גם למנחם היא יתירה לא טוב פתר. אך לא נתן לב לפתרון גם כי אמר דונש למנחם עם בצק ותרסה חבית למה שכחת בצקת עפר, ולא הלעיג להזכיר בצק ותרסה. וגם לא הזכיר ורגלך לא בצקה אשר

ובצוק. והבאת במחברת ב"ת ובצוק העתים (דניאל ט כה) עם ויאפו את הבצק (שמות כ לש) והוא ממחברת צד"י. כי בסור הבי"ת המשרת ממנו די, וישאר צוק ליסוד ויבוא עם צרה וצוקה (ישעיה לו), במצור ובמצוק (דברים כח גג) ממשקל צוק מן הפעלים [כמו] ממשקל זוב כי יזוב זוב דמה (ויקרא טו כה). ובצוק העתים פתרונו בצרת הימים, ככתוב עת צרה היא ליעקב (ירמ' לו ז), וכתוב יום צרה ותוכחה ונאצה (ישע' לו ז). לא יום בצק, ולא עת בצק למקרא, כי אין ענין לבצק בעתים ובימים כאשר לא ארע ענין לערסות בזמנים ובשנים. ואם האמר איך יתכן פתרונה

ויצעקו, וחלקת לשני חלקים ויצעקו מכל חגר חגרה ועמלה (מ"ב ג כא) צעקה הנערה המארשה (דברי' כב כג) ופחתת אוחו עם ויצעק איש ישראל (שופטים ז כג) ויצעק אביעור (שופטים ו לד) כולם לשון קביצה המה וענין אסיפה, ולא הם כי אם חלק אחד. למלחמה יצעקו איש אל רעהו להצביא הצבאות. והתבונן לענין כל מלה ואות, העלינה לך ארכות ורפואות.

ולא לועק מנהמת לב ומשבר רוח, כי אם לצעק ולהצריח, על אויביהם להניס ולהבריח.

עיין מחברת צד 141 ע"א

צפד. ופחתת צפד עורם על עצמם (איכה ד ח) שחר, והפתרון הוזה לא נבחר, מפני כי סוף הפסוק למד כי פתרונו דבק. באמרו יבש היה כעץ (איכה ד ח) וגם מאמר על עצמם תבין כי פתרונו דבק, כמו דבק לשון יונק אל חכו (איכה ד ד). ואל, ב', ועל, באים בכל המקרא זה במקום זה. ובדבק העצם בעור כמוהו כתב בעורי ובבשרי דבקה עצמי (תלים קב ו), והתבונן ובחן טעמד מטעמי.

וצפד כי חסר ולתת עור בשר בענינו נמסר לדורשי חומרים. לא כדברי מנחם אשר פתר שחר עורם כי לא יתיישב על עצמם, ולא כדברי דונש, כי על כמו זה לא יבא במקום אל, והיה למחוקק לחקות צפד עורם אל עצמם, כמו דבק לשון יונק אל חכו (איכה ד ד), או צפד עורם בעצמם, כמו בעורי ובבשרי דבק עצמי (איוב יט ד), אך תקמטני לעד יהיה ויקם בי כחשי בפני יענה (איוב מז ח), נראה פתרונו אחר לשון המשנה נתפשטו הקמטים

וכן קומטו בלא י) עת (איוב כב טז), ופתרון ותקמטני נקמט עורי מסחרון הבשר וזאת היתה לי לערות ויקם בי, כאשר יקום עד חמס באיש (דברים יט יו), כחשי בפני יענה, כחש בשרי אשר הקמיט את העור בפני יענה ויעיד, ולא כפתרון מנחם אשר פתרו ענין נקשה נפשי בחיי (איוב י א), ולפי פירוני יתכן צפד עורם על עצמם קמט עורם על עצמם, כי חסר הבשר ונעשה העור קמטים ועמד לו העור על עצם. וכן יכון הפתרון קמט עורם על עצמם, כי חסר הבשר אשר בין העור לעצם. ולא יתכן בו נקמט ולא נצפד, כי העור קמט מאיליו מפני חסרון הבשר. ופתרון אשר קומטו בלא עת חסרו וקמטו וכלו בלא עתם. ואחרי אשר אין חברים לקומטו וצפד יש לנו לקרבם אל הענין הקרוב, וצור ישראל לשוב עבודך ערוב.

בניסח הכתובים שלנו כתוב ו לא עת, ונראה כי אין זה טעות בדברי ר"ת, כי הוא הולך ומפרש לחלן פעמים שלש בניסח האות. ובהכרח היתה נטחא אחרת לפניו.

עיין מחברת צד 149 ע"א

צחנה. ופחתת ותעל צחנתו (יואל ב ד) ותעל והימתו ושינופו, והוהימה והצחנה לא הם כשנוף, כי הצחנה והוהימה הם שמורת הריח הרע המבאיש באף, ומאמרו ועלה באשו ותעל צחנתו תדע כי לא יעלה כי אם הריח. ולא יתכן לנו לאמר יעלה טנופו כמו ועלה באשו (יואל ב ד) כי השנוף פעל מורגש, מובאש ביר ובעין, מן הכתוב ורצתי את רגלי איככה אמנפם (שיר ג ג) פתרונו אמנפם במיט, ולא

ובאש כפל מלה לצחנה העולה ולא פעל עולה מנחם ביציהרים. ועלה באשו ותעל צחנתו, פתרו מנחם באשו וצחנתו והימתו ושינופו ענין אחד המה, ועלה ברעת מנחם לפי לשון המשנה אשר יש ריח רע למבואות המסונפות לכן אמר שינופו. ודונש בא עליו מן המקרא שהוא שינוף הרגלים, אשר פתר מנחם עצמו איככה אמנפם (שיר ג ג) ענין גיעול המדובק ברגלים, אך מנחם תפש פתרונו

כי רק הוא המון העמים וכל אדם, יצבור ולא ירע מי אספס, יצבר האדם ולא ביושר הוא בצלם אלהים ולא יצברו בהמות והיות ודגים, כאשר הוא מפורש ותהסדרו מעט מאליהם אשר הם בצלם ובדמות כמלאכים אך עין ההיים נחסר ממנו, והוא המעט בעמדו חי וכבוד והדר תמטרהו תמשילוהו במעשה ירך כמו שכפרש והולך, וזה קוצר הפתרון יצבור האדם כמה צבורות יצבור כסף יצבור בר כחומר מלבוש יצבור עפר וילכדה, כי יצור אל עיר ולא ירע מי אספס לאותם הצבורות כי מות בשחע פחאום אך איש נכרי יאכלנו, וכן הוא אומר באיוב על הרשעים אם יצבור כעפר כסף וכחמר יבין מלבוש, יבין וצדיק ילבש וכסף נקי יחלוק, בנה כעש ביחו וכסכה עשה נצר, עשיר ישכב ולא יאסף עינו פקה ואיננו (איוב כו). וכן דרך בני אדם בבא עתם והרשעים בלא עתם, ועתה מה קויתי י"י תהלתי לך היא, מה אקוה כי אם לך היא הוחלתי, ויבין טפחות נתתה ימי האדם והאדם שפל כעין האומר בסוף המזמור השע ממני ואבליגה מעט בטרם אלך ואיני, ומרדת שחת פדני וחנני.

ר"ת

עיון מחברת עד 150 ע"ב

דונש

מנחם העמית בצמת תיו הצמית
 כמו תיו מן אצמית רשעים לבקרים.
 חשב הונש בלבו לא יחסר כל בו, האמנם חכם גדול היה אך לא דומה הנודן לראיה. כי אמר לו הויה צמרתו מן השלישיים היה צמתך דגש כמו שבת שפּתָך, ומרברי מנחם השיב עליו כי אמר אהרי אשר בנה מנחם רקתך מן רקת כן היה לבנות צמתך מן צמה, ועל זה היה כמצחק בענינו, ואני אמרתי אך טובו דברי מנחם, כי מפני אשר מצא צמת מן צמתו בבור, צמתתני קנאתי (תלים קיש קלט), לבקרים אצמית (תלים קא ח), דמה בחלק שני אליהם צמתך. גם כי חלקם שניהם לשני חלקים, כי אמר בלבו טוב לבנותו מן צמת ולדמותו לענין צמתו לשון צמיתה וריבוק ועילוף הראש או עילוף הרגלים, כמו גלי

צמתך השפי שבל (ישעיהו מו ב) גלי הצמיתה לעבור שבולת, אך לרקתו לא מצא לו דמות בתיו. והעמידו מנחם על מהברת השניים, כי כל חיבה אשר סופה ה"א חויהם רפות בבואם עם שמוש, גם משמותם רקת מקום אשר הוא רק מן הגשר, ככתוב ורקות בשר (בר' מא יב) ומן העצמות בין הפרקי. אך אותם אשר סופם תיו כמו שבת אשר הוא יסוד וכל אשר סופם מאותיו' בג"ד כפ"ת פעמי' דגשות בתוספות אות ופעמים רפות, כמו שבת שבתו שבתכם, מחמדהם, משגבי, ויש רפות כמו מעגדיהם (איוב לו כה) משהתם (ויקרא כב כה) ויאמר לרכבו (מ"א כב כד), ולא נמצא כתוב היה אומר מן קשת קצחו מן גנג גנגו כמו מן רנב נקבו, וכן יאמר מן צמת צכתו, ומה זה היה לדונש להביא ראיה מן שבת לברו למען יאמר שבתו, היה לו לשקול אהר עותתי (איכה ג נט), מעבדיהם, משהתם, ורכבו, ההלוקים מן משבתיה, ומן מחמדיה, ומן שבתו. ולפרש צמתך מן צמתו בבור חי, אהרי אשר לא ישוה בדגשות כל הבגר כפת, ומנחם ירע את כל אשר הנעשה על פי הרקוק, כי משקל אחד לשבתו ולרכבו ולעוותתי מן עותה ולמשהתם שוה דגש והרפה, וכן משבתיה ומחמדיה משהתם ומעבדיהם, ויצדקו מנחם ויעקב כי יתנו עדיהם.

בצלם יתהלך ובדמות אל מלך
כמותו מי ילך ואסוף נעברים.

אמר דונש כי בצלם יתהלך איש כמו בצלמות
יתהלך איש, כמו לא ידע ולא יבינו בחשכה
יהלכו, כי אמר זה לעמת זה ערוכים, אך
הם שני ררכים, פי באמור נביא או המשורר
צלמות לא יאמרנו על תועה בדבר, כמו העוברים
ארחות יושר ללכת בדרכי השך (משלי ב יב),
כי לא יתכן לומר ללכת בדרכי צלמות, גם לא
ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו לא נכון לומר
בצלמות יתהלכו, כי שני אלה ודומיהם על
הרשעים אשר אין נותנים לב לאחריהם והנם
כלא רואים, כאשר מוכיח באומרו פלמו דל
ואביון מיד עני הצילו לא ידעו ולא יבינו בחשכה
יתהלכו ימוטו כל מוסדי ארץ, יען כי לא הצילו
נפש אביון מיר מרעים, ואני אמרתי אלהים
אתם לעשות משפט וצדקה ובני עליון כולכם,
אך צלמות במקום צדק אשר לא ידבר בשגיון
האדם ולא בטעותו, כמו אין השך ואין צלמות
להסתר שם פועלי און (איוב לד לב).

ואשר הביא דונש ראיה מתור תורים, ומשור
שוורים כן יאמר מקר קרדת ומצלם צלמות אין
זאת, כי כולם נכונים על משקל קרדת הלמות
עלמות הונה רעות עשתות, אך לא תמצא לא
מסתי אותיות ולא משלש קרדת הלמות עלמות
רק צלמות לדברי דונש, ולכן היה לו לומר מן
צלם צלמות, ותורים ושוורים אשר אמר לא
ידמה לאיה, כי כל הרומים לשוורים ולתורים
יאמר שוורים ושורים, ודדים ודודים, עץ

עלות, יין יונה, און אונך, כל ראשית תיבות אשר המה יסודות נוסות הנה והנה, אך בסופי
התיבות אשר אינם יסודות לא הסובינה לפתח גדול, גם כי בפתרון צלמות צל קנה תיבה אחת
כשתים, וצלמות כולו יסוד, כי כל וי"ו ותי"ו שימוש אחרית תיבה, וכן י"ד ומ"ם כמו אחרית
הזאת לא תנוע בפה להיות בפתח גדול, גם כי אז ישתנה הניקון להיות למעלה מן הפתח גדול.
ועל זה לא הלמד ראיתו מן תורים ושוורים אשר לא ישתנה הניקון מן הפתח גדול, ולכן לא יתכנו
דברי דונש, אך פתרון אך בצלם יתהלך איש כה פתרונו: אמר המשורר הם לבי בקרבי בהגיגי
תבער אש דברתי בלשוני הודיעני י"י קצי קץ הום לבי בקרבי ומדת ימי מה היא, הודיעני מה היא
מות בעירת האש בהגיגי, אדעה מה חול אני, עד מהי וכמה אהיה חול וגוע וחול אישים, הנה
מפחות נתנה ימי מרות קמנות, וחלדי כאין נגדך, ועתה זמני כאין נגדך אך כל הבל הכל
הבל, כל אדם נצב סלה, גם האדם הנצב אשר יש לו מצב ומעמד נהדף ונהרס ממצבו וממעמדו
כי הבל הוא, אך בצלם יתהלך איש רק אין לו לאיש לבר אשר יתהלך בצלם אלהים ויחסרו מעט
ממנו, ומה יתרון לאדם כאשר אמר שלמה על רוח האדם העולה הוא למעלה, אך הבל יהמיון

בצלם. והנאת אך בצלם יתהלך איש (תלים
לפ"ז) בחלק אחר עם ויברא אלקים את האדם
בצלמו (בראשית א כו) ואין צלם ולצורה ענין
במזמור הכתוב בו אך בצלם יתהלך איש, כי
הוא מגזרת השך וצלמות (תלים ק"י), ואומר
כי וי"ו ותי"ו צלמות כו"ו ותי"ו אלביש שמים
קדרות (ישעיה נ ג), ואם תאמר למה הונע
וי"ו צלמות והונג וי"ו קדרות, אומר לא להוסיף
על שלשת אותיות יסודיה ולא לגרע מהם. כאשר
נראה תור ושור במשקל אחד והונג בקבוץ וי"ו
תורים והונע וי"ו שוורים, לא להוסיף ולגרע מן
העקרי נכתוב בקבוץ תור תורים ובקבוץ שור בגלגל
שוורים וזבו (הושע יב ב), לכן נאמר כאשר קדר
יסוד קדרות וקוררים, כן צלם יסוד צלמות ולא
סדרים (איוב י כב), וכמו אלה מונחים ומינעים
דברים רבים במקרא נודעים, וכענין אך בצלם
יתהלך איש אך הבל יהמיון יצבור ולא ידע מי
אוספם, לא ידעו ולא יבינו בחשיכה יתהלכו,
ולא יתכן לנו לאמר כי האדם יצבור הכסף בצלם
ובצורה כי אם בהכמה ובכח ועצם היד ואמץ
הזרוע, ככתוב כחי ועצם ידי עשה לי את החיל
הזה (דברים ח יז), וכמוהו כי אמר בכח ידי
עשיתי ובהכמתי כי נבונותי (ישעיה י ג), ועוד
אבאר לך כי לו היה אך בצלם כמו ויברא אלקים
את האדם בצלמו לא נמצא ענין לאמר ויצבר,
ולא ידע מי אספם, כמו לא ידעו ולא יבינו,
שני הסוקים זה לעמת זה ערוכים, וחציהם
על היתרים דרוכים, ללבות מעשני הררכים.

ירושלים, כן יאמרו אלופי יהודה בלגם הגאים עם חיל עם ומדינה לצור על ירושלים, כאשר יעשו בתחלה כלכות שאלו, שנאמר והעברים היו לפלשתים כאתמול שלשום אשר עלו עמם במחנה סניב ויגם המה להיות עם ישראל אשר עם שאלו והיונתן (ש"א יד כא), ואלה הדברים כהויתין.

ר"ת

ע"ן מחברת 1407 ז"א

דונש

פניה. ואמרת כי חנפיה פניה (שיר ב יג) אין לו דומה ופתרונו לפי הענין ניצניה, ולפרש כמו כן לפתי לא יתכן. כי מני שום אדם עלי ארץ לא נראה לפניך התאנה נצנים כמו בעצי תפוחים והרמונים והשקרים והותים והנפנים, ואם תאמר הנצנים הם השרי או הפאורות או הברים, ספרך יכחישיך בהביאך (מחברת צד 41 א) הנצנים נראו בארץ (שיר ב יב) עם ויוצא פרח ויצץ יצץ (במדבר יו כג) צץ המטה (יחזקאל ז י), והוהר ובחטא לא תבטא.

ע"ן מחברת צד 141 ע"א

פגרו. ופתרת אשר פגרו מעבור את נחל הבשור (ש"א ל י) אשר נשאר, באמך אין לו דומה, ויש לו דומה מלשון ארם, הפסוק המתרגם כי הרם תהרסם (שמות כג כב) ארי פגרא תפגרינון, ופתרון אשר פגרו אשר נהרסו ונחלשו, ואם תאמר מבטא פגרו פעלו הוא, ולא נפעלו, אומר כאשר החשובה הזאת עלי כן היא עליך, באמך בפגרוך נשאר ולא השאירו, אבל אוריך כי יש לנו במקרא פעלו במקום נפעלו כמו נשאר, ויש לנו פעל במקום נפעל, כמו עוד **שאר** הקטן (ש"א יו יא), וכאשר מצאנו פעלו במקום נפעלו כן מצאנו פעל חזק במקום פעל רפה, ושעך **צמח** (יחזקאל יו ז) במקום **צמח**, והתנוגן ואורך באור צדיקים ישמח.

(ז) ככ"ו אוקספורד כתיב. אשר פגרו מלכת אחרי דוד. (ש"א ל כא).

מקום טמא. כי תהרוס קמ"ך (שמות טו ז) אשר פתרו לשון שבר הרגומו תברתנון לרקמו, כי לא משו ממקומם. אך תרגום של הרם הילוך וגירור ממקום המעמד אל מקום אחר. והרם העומד במקומו תיביר תרגום. לכן טוב לרמותו ללשון המשנה (ז), ופתרון מנחם אשר פתרו נשאר מעבור יתכן אך [אין] לו ריע, ודונש נמצא מוסיף וגורע.

(ז) גם בעל הערך בערך פגרו כדמה דמפגרי ביה רבנן אלי אשר פגרו טעבור דשמואל.

סמדר בנפנים **כפנה בתאנים**
והמה ראשונים בראשית בכורים.
פתר מנחם לפי הענין פניה כמו נצניה, והיה דעתו לפתור לפי פתרוני החנפיה אשר פתרחי לפי חבורו מתקה פניה (צד 66), ולא אמר מנחם כמו נצניה אשר בתאינה אשר אין לה נצה, כי אם כמו נצניה של שאר אלנות מעלי נצה, ודונש תנאות עליו ימצא, אשר השיב לו כי אין לחאינה נצה.

ומם מעבור תורה בפגרו פן תמרה
ושית שקר מורה למים המאריים.
פגרו מעבור את נחל הבשור פתרונו בשלו זה את זה מעבור את נחל הבשור לבתלי לכת אחרי דוד, כמו ובשילו המו באדרע וחיל (עזרא ד כג) ובשלו השחנות (יחזקאל יב ג). וכן מצינו בלשון משנה יומא דמפגרי רבנן קרו ליה יומא דשפטא (שב' קכט ע"ב) פירוש דמבשלי רבנן קרו ליה יומא דשפטא, יום תלחת שפמי בני העיר, כי ביום תלחת הראשים היה לוקח הספר שכו, אך רגלחת השפמים היתה חנם והיה תדיר, ולמען דבר מועט הוא היה מנהג לתלחם הספרים חנם. ואשר אמ' דונש פגרו תרגו' הרוס תהרסם פגרא תפגרינון ופתר אשר נהרסו ונחלשו מעבור לא ישר בעיני, כי אל יהרסו לעלות (שמו' יב כד) תרגום לא יפגרון למיסק ופתרונו אל יהרסו ממעמדם ללכת, וכן פגרא תפגרינון הרס תהרסם ממצבם ותגורם אל

כניחם היתכנו, כי לא טעה מניחם בואת כי נס
חיבר מקצתם במחברת הסרוך אהותיותם, כי
למען הרחיב פתרוניהם, הבר בחסרוניהם.

מו יד), וכן יעשה בשלש ושמש, וכל מלה [אשר] נבנתה עלי זה המשקל, ולא תוכל לומר זה המשקל מצות ומצוקל, ופע כי דעת לנבון נקל.

עין מחברת צד 8 ע"א

וערבה לי עשקה שנתי המתיקה נדודה ומתוקה לנפשו עלי מרים.

אשר אמר דונש עשקה חטף קמץ בספרו, בספרנו הוא בקמץ, וגם לפי דבריו הלא לא הביא מניחם עשקה ואמצה ועצלה כי אם מפני הה"א אשר היא רבת פנים, כאשר הביא למעלה: אנה לידו (שמות כא יג), עם בנה כעש ביתו (איוב כן יח) בראשית מחברת אל"ף (צד 8 א) במלאכת ההא אשר הם אינם שוים רק בהא האחרונה לשמוש ענין אחר, גם אמצה לי הביא אשר פתרונו כמו ממני עם עשקה לי ופתרונו כמו כן ממני, ויען פתרון לי שלשתי א"ה התבות כמו ממני חיברם יחד והפרידם מן זכרה לי, אשר פתרונו זכור לי, ואין לי אשר עמו כמו ממני כי אם כמו לי ממש, ואוריך כי תבא הא על ממני ועל לי, ונראה לי כי חסר במחברת אלף בראשיתם וחילופם על ידי טעות סופר בין עשקה לי ואמצה, ובין עצמה ירבה ועצלה, כי אלה שמות הדברים ואמצה ועשקה אינם שמות דברים, ואין שמושי האין שלהם

שוים, ופתרון המקראות כן: כסוס עגור כן אצפצף אהנה כיונה (ישעיה לח יד) כמו וכיוניכ הנה נהנה (ישעיה נט יא) ופתרונו מקוצר רוח אהנה כיונה, דלו עיני למרום: נשאתי עיני למרום להתחונן לך, עשקה לי ערבני שנותי ותנומתי אשר נגולו ממני. כענין שנאמר ונגולה שנתם אם לא יכשילו (משלי ר יו), ערבני, העריבם עלי ושכנתי וערבה שנתי, וכן קצרו של מקרא, י" עשקה לי פתרונו השינה אשר עשקה ממני את עצמה, כמו הלמו עקבי סוס אשר פתרונו נהלמו, ערבני ערוב אותי בה, מה אדבר ואומר לו והוא עשה, אדרה כל שנותי על מר נפשי, מה אדבר אשר הצור עשה מה שאמר עלי, ונדרתי כל שנותי ותנומתי לבעבור כי נפשי מרה לי, אדני עליהם יחיו: על שנותי הנדרתי יחיו עצמותי, ולכל אשר בהם חיי רוחי, ולכל אשר בהן חיי רוחי יוכיח כי יחיו מוסב על העצמות אשר לא נזכרו כי אם למעלה נזכרו, שכתוב כארי כן ישבר כל עצמותי, וזה הוא זכרון העצמות אשר אמר עליהם ולכל אשר חיי רוחי, הם העצמות והאיברים אשר הנשמה תלויה בהם אשר הזכיר למעלה בכארי כן ישבר כל עצמותי, ותהלימני ותהייני ותחוקני כמו יחלמו בניהם (איוב לז ה) והחייני, כן נראה בעיני פתרון הפרשה, ורבינו שלמה זקני חתרה צד שני, כי כן בחר הוא ולא אני, ופתרון אמצה לי יושבי ירושלים אמץ ממני יושבי (ז הנפרסן ותשחת ענבתה יחזקאל כג יא), וכן ולא ספרתי אליך (ירמיה ב יט).

מע"ן מן יעלעו רם, וירמנו אלי רש ונקלה (ש"א יח כג), כאשר ירשש שין שרש כן יסיר סמך סרים, אם יאהב ידמה אותו אלי סר, ואם יחפץ ימשינהו אלי לרם את הסלת (יחזקאל מו יד), וכן יעשה בשלש ושמש, וכל מלה [אשר] נבנתה עלי זה המשקל, ולא תוכל לומר זה המשקל מצות ומצוקל, ופע כי דעת לנבון נקל.

עשקה לי. והבאת בראש ספרך באמרי מלאכת הה"א בסוף המלה בחלק אחר י"י עשקה לי ערבני (ישעיה לח יד) עם עצלה הפיל חרומה (משלי יט טו), ועצלה לא ירמה לעשקה לא בפתרון ולא בנקידה, כי עשקה לי הוא קמץ חטף בלשון בקשה במשקל זכרה לי (נחמ' ה יט) קרבה אל נפשי (תלי' ספ יט) ועצלה הוא פתוח, שם הפועל [במשקל] עגבה ופחרה ז, ואם האמר אך יתכן לאמר עשקה לי, או שמרה לי בלשון בקשה, במקום עשקני או עשקה אותי? ואמר יתכן הישב, כי כאשר יאמר אל נא רפא נא לה (במדבר יב יג) כן נאמר רפא לי, ורפא אותי, ורפאני, וכמוהו יואב ואבישי אחיו הרגו לאבנר (ש"ב ז ל), וכמוהם חבור עצבים אפרים הנח לו (הושע ד יז), וכמו ובשנת שלש למלכו שלח לשריו לכן חיל ולעזבדיה ולזכריה ולנתנאל ולמכיחה ללמד בערי יהודה (דה"ב יז ז), וגם ערבני יוכיח כי עשקה לי לשון בקשה הוא ולא שכ השעל, והוהר סן תמעל בפתרון מעל.

הווה, כי יאחווהו ימי עוני. וגם הלילה עצמיו נקר מעליו ורודפו יקלו, כי גם בלילה לא ישכנו אך ירדפוהו ויעריקו את איוב, והביאנו ברכות כשלב בהרי יוב.

ר"ת

עין מחברת ד' 113 ע"ב

דונש

יעלעלו כיעלעו ומן הדם נבלעו
ושתו גם לעו והיו שכורים.

חיבר מנחם יעלעו דם במחברת לע ואמר כי העין הראשונה יתרה, ודונש דימה כי למשרת חשב אותה מנחם לכן אמר להוסיף עי"ן על שמלאכתו בינה ויאמר ענבים אבל ושתה, ומן המלכים יוציא עין ויהיו המלכים חט ספר גז צדק, והוא לא כן דימה ולבנו לא כן יהשוב, כי אהרי אשר העין הנוספת בחינה יעלעו בראשונה אינה נוספת את המלה אנה ואנה לא תקרא משרת, כאשר בארתי למעל' (צד 9) בחשוב' מו"ת ורלי"ת הבאים במתפעלים, וכן עין שניה אשר בעוים לא לשרת באה ולא להסב את פני המלה, כי ידע מנחם אשר עין וכל אותיות חט ספר גזע צדק לא חבאנה לשרת, אך לדמות להיבות הירועות כתב בראש ספרו בהחלת מחברת בי"ת (צד 43 א): ואלה מקצת המילים הנחתמים בעורף, שלשם, שפס, ריקם, עוים, מהכפס, שרשרת, שלשם משלש, ריקם מריק, עוים מן עוה, מהכפס מן הכסף, שרשרת מן שרש, ואלה מקצת המלים ערופי אות למבראשונה: אונרתה מן זכר, שלהבת מן הבת, תרגלתי מן רגל, יעלעו מן לע, לקחת מן קח, ועל פי ראשית ספרו חבר כל אחת לפי פתרונה, ומכל אלה אשר חבר תבין כי ידע מנחם כי לא למשרת באו אך תוספת כמו מסרת וקבלה הם בידו, ולדמות דומה לדומה הסרם וחברים, תדע כי לקח אשר פתר הנה מקח חבר לקח במחבר' למ"ד וקח במחבר' קוף, והיה כח ביד מנחם לעשות בשתי מחברו' ומשמעות אחד, אך עמל היה בעיניו כי מעטים הם ורי לו בכך, ועל אשר אמר דונש על מהכפס ועל עוים ויעלעו, היה יכול להשיב על אתמול ועל אורוע ועל אנורה ועל אסוך ועל אשמנים, אשר הוא עצמו פירשו שמנים, ומדוע חלק בין הפרקים להורות באחד ולחלוק באחד? אך לא דיקדק דונש לראוה ברברי

יעלעו דם. ואמרת כי העי"ן הראשון מן יעלעו דם (איוב לש ל) לא הוא מן היסוד, וכן העין השני מן וד' מסך בקרבה רוח עוים (ישעיה יט יד), וברבר הוה דמית אות העין לאחר מן האותיות המשרתים בראש המלים וסופם, המשרת כעין יעלעו דם בראש המלה אות הנון, באמרנו ינשאו מן ישא, ונפצו מן יפץ; וישרת בסוף המלה כעין עוים ככתוב המונים המונים (יואל ד יד) מן המו גויים (תלים מז ז), וכראותם האות הוה בספרך משרת בראש המלה. וסופה, בקשתי להוסיפו לך על סימניך במשרתים והוא שמלאכתו בינה יכולתי עד אשר הפכתי סימניך לסימן אחר והוא ענבים אבל ושתה וכנא העין במשרתים [כן יבא במלכים] כאשר עיניך רואות מעשה סימניך במלכים ח"ט ספ"ר גז"ע צד"ק, ושתה אם תחפוץ להשיב סימניך על משפטם הראשון הורה [כי] מן היסוד עין יעלעו דם ועוים, ואל תחי מן התועים המתעי'. כאשר עקרת אתה הע' מן יעלעו דם ועוים, יעקרו בורים אחרים עין ולא יערבו לו ונבתיחם (הושע ט ד) ויאמרו הוא ירבו לו, ואל יעשקוני זדים (תלים קיש קכב). ויאמרו הוא אומר אל ישקוני זדים וכה יעשון לכל מלה בראשה עין, אשר לא ילאו את האלהים בהסירם את העין מן ואת אלהי ישראל יעריצו (ישעיה כט כג) במשקל יעלעו דם אשר הסירות העין מראשו, ועל משקל עוים יאמרו שבעים בלחם נשכרו (ש"א ב ה) הוא שבים בלחם, וגם שלשים ועל רבעים (שמו כ ה) יאמרון הוא ועל רבים, ובאמרם בואת לא תוכל לסלק את דבריהם כי בענין הוה כמוך כמוהם, ואם תאמר לא יסור העין מן יעריצו ולא מן שבעים כי אינם כפולים כעין יעלעו ועוים, אומר אם כן איפה עליך להורות כי אמת יאמר המדרמה שרש ישי (ישעיה יא ו) אלי אשר שר לד' (תלים ו א), כי השין בשרש כפול כעין בעוים, וכן חודה לו אם הסיר השין הראשון

מקרה הוא היה לנו (ש"א ו ט). ופתרון כי דבר אשר ודו עליהם כי בעבור הדבר אשר ודו עליהם, ויגיד עליו כי ידעתי כי הידור עליהם ותעש לך שם כיום הוה (נחמיה ט י), גם זה תתעלפנה הבתולות היפות והבחורים בצמא פתרונו בעבור הצמא, ולכן בו יתכן כאמיר הבתולות היפות, וכל אמרותי אלה צרופות.

ר"ת

עין מחברת צד 134 ע"ב

דונש

כערוער. והבאת בחלק אחר נוסו ומלטו
נפשיכם וההיינה כערוער במדבר (ירמיה מח ו)
עם והיה ערער בערבה (ירמיה יז ו). והם שני
חלקים, הערער הוא עץ מעצי המדבר, וערוער
לא ימצא במקרא שם עץ כי אם שם המקום,
ככתוב מערוער אשר על שפת נחל ארנון (דברים
ב לו) וההיינה כערוער במדבר על ערי מואב נאמר
ככתוב על ערי מואב, כה אמר ד' צבאות הוי אל

וידע כל בער ערער עין יער
כבערבה ערער וארץ מדברים.
נוסו ומלטו את נפשכם ותהיינה כערוער במדבר,
לפי דברי מנחם יתכן במדבר כמו בערבה, כמו
מדבר צייה וערבה (ירמיה נ יב). ולפי דברי דונש
היה לחקות וההיינה כערי ערוער בלא במדבר,
ואין לו לפרש, ופוב אם יחרוש החורש.

נבו כי שודדה הבישה נלכדה קריתים הבישה המשגב וחתה (ירמיה מח א), ואחרי הפסוק הוה אומר
ליושבי הערים האלה נוסו מלטו נפשכם ותהי עריכם כערי ערוער הנחרבות אשר נבא עליהם ישעיה,
עזובות ערי ערוער לעדרים תהיינה ורובצו ואין מחריד (ישע' יז ב), וההבונן בפסוק זה כי בין עצומים יפירו.

עין מחברת צד 139 ע"א

ועורקי לא ישכבון (איוב ל יז)
עצמי יכאיבון (איוב ל ג)
פתר מנחם ועורקי לא ישכבון כמו העורקים ציה,
מבטח מנוסם בארץ אשר היא צייה אשר הם
עפים ובאים במצודות צורים להטמן שם. וכן
בלילה עצמי נקר מעלי ועורקי לא ישכבון.
ומבטחי מנוסי לא ישכבון הם הימים אשר יאמר
בבקר האמר מתי יערב (דב' כח יז), לא ישכבון אין
בהם שכובה והנאה, כאשר יאמר ואם שכבתי
ואמרתי מתי אקום ומוד ערב ושבעתי נדורים
עדי נשף (איוב ז ד) כי בלילה החולה כואב יותר.
ושניהם פירוש מבטח מנוס מעוו, כאשר יאמר
העורקים ציה אשר לא רצה לפרש הבורחים ציה
בוה תבין כי דעת מנחם להיות פתרון ערק מבטח

ועורקי. והבאת ועורקי לא ישכבון (איוב ל יז)
עם העורקים ציה (איוב ל ג) בחלק אחר והם שני
חלקים. העורקים הם הנסים כמשמע בלשון
ארמית. ועורקי לא ישכבון הן הגידים כמשמע
בלשון הערבי. וכבר הודעתך כי שתי הלשונות דומות
זה לזה. ולא נודע לאיוב נסים נסו לו ובכה עליהם.
כי אם על בשרו ועצמותיו ועורקיהם, כי הוכה
בשחין רע מכח רגלו ועד קדקדו, ולכן אמר
לילה עצמי נקר מעלי ונו' ואמר לילה ולא אמר
יומם כאשר הוא נודע כי כל חולה ונגע בלילה
יכסול מכאובו וינוע וימוג לבבו, ולא ישכבון
עורקי ולא ינודו גידיו. כי תתפעם רוחו והדר
שנתו מעיניו, והתבונן לדבר דבר על אפניו.

אך לדמותו קצת למנוס תפש דרכו כן. ולדברי דונש אשר פירש גידים לא מצאנו חבר להקרא גידים
עורקים רק בלשון ערבית, ואינם ראייה. כי גם וגידיי לא ישכבון לא יתיישב, כי אינו דרך המקרא.
ואני אומר העורקים ציה הבורחים ארץ צייה, ועורקי לא ישכבון מוכב על אשר למעלה, ועתה עלי
תשתתך נפשי יאחזוני ימי עוני. הנה עוני לימים לילה, לילה עצמי נקר מעלי, מלבד עוני היום,
ועורקי לא ישכבון, וגם מבריחי לא ישכבון, כי גם בלילה לא ישכבון מלודפני אליפו ורעיו. ובלשון
עורקי לא יתכן לכתוב לבעל לשון הקדש לאמר מעירקי, כי מי אשר היה בקי בלשון הקודש היה יודע כי
עורקי כמו מעירקי, כאשר יאמר או הלמו (שופטים ה כב) אשר פתרונו נהלמו. וכן אמר איוב לחבריו
אל תרפוני כמו אל כי תאמרו מה נדרף לו (איוב יט כח) וכל הנדרף הוא בורח, וזאת היא הווה על

אך אש מסוּי תאכל ומאש חם עופרת שניהם רונמת אש להם. כי כל עיקר מלאכת שמים ודמות גבוה כמראה אש להם, וענין אחד לשניהם.

דונש

עין מחברת צד 133 ע"ב

ר"ת

תתעלפנה. ובחלק אחד הבאת ביום ההוא תתעלפנה (עמוס ח ג) עם ותכס בצעוף ותתעלף (בראשית לח יא) והם שני חלקים. ותתעלף הוא כמו ותתחלהל (אסתר ד ד), ופתרון תתעלפנה תחרבנה ותבשנה ותתשחנה בצמא. וכמוהו ותך השמש על ראש יונה ויתעלף (יונה ד ח). וכמוהם בלשון חורב ויבשת וכל עצי השדה עליו עולפה (יהוקאל לא טו), ושים יד על פה.

כסות תתעלפנה למען תאלפנה בשלג ובצנה ובחום ובקורים. חכם כרונש מדוש עונש את מנחם להיות בעיניו כמתעתע, בחברו תתעלפנה עם ותתעלף. כי האמנם דברי רונש כדברי חכמי התלמוד אשר בלשון משנה עילוף הוא פריחת הרוח. כמו חיישינן שמא נתעלפה. וכן גם בעיני היה דומה לשקול אלה המקראות בלשון משנה, ואמרתו בלבי הלא גם מנחם החכם ראה וידע, ואף גם

זאת הפליג הענין. ונתתי לב לחור ולדרוש ומצאתי כדבריו כי האמת כן הוא כי חלק אחד להם כולם. תתעלפנה, ומעולפת ספירים, ותכס בצעוף ותתעלף כסות בגדים וספירים, וכן ותך השמש על ראש יונה ויתעלף, ויתכסה בבגדים להיות צל על ראשו, וישאל את נפשו למות. ואם כעילוף המשנה, אין קול ואין עונה, ועוד מה תשובה השיבתהו בת קול, הושיב חרה לך על הקיקיון, האמנם הישב חרה לו כי המתעלף הוא מת אם לא תשוב רוחו אליו. אך בבגדים נתכסה ובצפירה (1) מפני השמש. וכן בניך עולפו שכבו בראש כל חוצות כחוא מכמר (ישעיה נא ד) כאשר החוא מעולף במכמר, כן בניך מעולפים במצודים וחרמים וברשת ברגליהם, וכן כל עצי השדה עליו עלפה, עליו נתכסה. וכן הענין מוכיח ביום רדתו שאולה האבלתי כסיתי עליו את תהום ואמנע נהרותיה ויכלאו מים רבים ואקדיר עליו לבנון וכל עצי השדה עליו עולפה. ואהשיך עליו לבנון אשר לא נראה עליו וכל עצי השדה עליו עלפה עליו נתכסה. כי גם עצי השדה לא יראו עליו. ולמטה באותו ענין הוא אומר וכסיתי בכבודך שמים, מחמת הכיבוי גדול העשן ומכסה השמים. והקדדתי את כוכביהם. הנה הענין מוכיח כי כסות וקדרות ועלף ענין אחד הם. אך אם תאמר נתעלפה בלשון משנה, מה ענין פריחת רוח אצל כסות וקדרות ואצל עצי הלבנון אשר [אין] בהם רוח, ותתעלפנה הבתולות היפות לא יתכן פריחת רוח לפי הענין, כי אמר הכנביא הנה ימים באים נאם יי' אלהים והשלהתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר יי' ונעו מים עד ים ומצפון ועד מורח (עמוס ח) פתרונו מים סוף ועד ים פלשתים, ומדברר ועד הנדר יושטטו לבקש דבר יי' ולא ימצאו, ביום ההוא תתעלפנה בצעפיהם הבתולות היפות והבתורים בבגדיהם מפני החמה ומפני הצמא ללכת לשוטט אחרי דבר יי', ופתרון **בצמא** בעבור הצמא. כי יהיו צמאים לדבר יי', אך אם בפריחת רוח הוא מדבר, מה ענין היפות, ועוד הלא בכשרי הדור הכתוב מדבר. ועוד כי אמר לא צמא למים, אך תתעלפנה תתכסנה. על כן אמר התעלפנה הבתולות היפות בצמא, תתכסנה הבתולות היפות והבתורים בצמאם אל דברי הצור ללכת כל צמא למים אשר חאב הוא לשמוע את דבר יי', אך הנשבעים באשמת שומרון ואמרו חי אלהיך דן, וחי דרך באר שבע ונפלו ולא יקומו עוד (שם), כי הם עובדים אורחת יושר, אבל המתעלפות והמתעלפים באפרים ובצעפיים לבקש את דבר יי' לא יהיה להם כן. ופתרון בצמא בעבור הצמא כמו כי ברבר אשר דוד עליהם (שמות יח יא) אשר פתרונו כי בעבור הדבר אשר זדו עליהם, כי אמר יתרו עתה ידעתי כי גדול יי' מכל אלהים. ואחרי אשר יצאו ידעתי כל אשר היה למצרים על אודות ישראל היה, כי עד עתה הייתי אומר מקרה הוא היה למצרי' כאשר אכרו פלשת' בהכות הצור גם על דבר הארון, והכו בשחור'. ובכל מקום אשר היה הארון בא שמה הייתה מהומה רבה בהם. ואף גם זאת בשלוח אותו אמרו אם דרך גבולו יעלה בית שמש הוא עשה לנו את הרעה הגדולה הזאת, ואם לא וידענו כי לא ידו ננעה בנו (1) בכ"ו ובמצפירה, ונ"ל לנרום ובצפירה כדמצינו בכלים מ' כל כלי עץ. צפירה אחת. מ' סבוב וענול.

משי אדרת מעיל, ואעזר עדי, ומה הוא העדי זהב, ואתנה צמידים על ידיך ורביד על גרויך, ואחן נום על אפך ועגילים על אוניך, הרי השלים כל מלבושיה וכל ערייה, ועתה חזור וכולל הכל להזכיר יפיה, ועל אהרון ראשון ותעדי זהב וכסף צמידים ורבידים ונומים ועגילים ומלבושך שש ומשי ורקמה, שש הוא צעיף החובש, ומלבושך מוסב על שלשתם ומשי אדרת מעיל ורקמה, היא הכתונה פסים, אך המנעל תחש אין בו הדר, לכן לא כפלו, וסלת ושמן ודבש אכלת ותישי במאד מאד והצלחתי למלוכה: וכה פתרון הפרשה ומאד מאד טעה דונש על אומר עדי עדיים הנשימי זהב וכסף, כי אז היתה ערום ועריה, ועוד כי אחרי המלבושים באו התכשיטים, ועוד לא יתכן ותבאי בתכשיטים, כי מי נתנם לך? אך מנחם אשר חיבר בערי עדיים עם עדי ער חדע ותשכיל מן מוצא דבר כי הוא ידע בכל אלה, ובעדי בחזיק ויוד יתירה, והוא לשון עת, ועדיים עתים, ותבאי בעתי עתים, או בעת עתים, ויהיה עת דבוק, ויש לפותרו בלשון עדיים הרבה והכל אחד, וכן הוא הפתרון בלי כחד.

ר"ת

עין מחברת צד 133 ע"א

דונש

וזאת נתהללתי וברור מללתי
כמו עול עוללתי קרני בעפרים.

פתר בו דונש פלשתי בעפר ולא יתכן, כי אין פילוש בעפר בקרן לבדו [כי אם] בכל הגוף, גם לשון הבאתי בעפר קרני להיות עוללתי כתרנוסו לא יתכן, כי גם יאמר הבאתי בעפר קרני אין דרך להביא קרן בעפר, אך פתרון מנחם נכון אשר חברו עם עול ברזל, עול מעל צואך, ודגש של עלו מוכיח שהוא מן הכפולים, וכה פתרונו שק תפרתי עלי גלדי על עורי, הרי נתכסה נוף איוב בשק, ועוללתי בעפר קרני ונתתי עול עפר על קרני, ועוללתי מן עולל, ועל מן עלל, כמו רק מן רקק, והנה הקרן מכוסה בעפר והנוף בשק, ופרושו ועוללתי בעול עפר קרני, כי היה העול מעפר ולא מעץ וברזל, ובלשון הלועזות ועוללתי אי אי וְאִי בעפר קרני, כי כאשר תאמר ועוללתי בעול ברזל קרני כן תאמר עוללתי בעול עפר קרני, וכחול ארבה ימים עם קרני.

ועוללתי. ובחלק אחד הבאת ועוללתי בעפר קרני (איוב כז טו), עם ופרקת עולו מעל צואך (בראשית כז מ), וגם אמרת יתכן להיות מנורת עולל ועוללו כנפן (ירמיה ו ט) ולא יתכן בראשון ולא בשני כי אין לו דומה במקרא, ופתרונו לפי הענין, ופלשתי בעפר קרני, ויראה להיות פתרונו והבארתי בעפר קרני מן הכתוב בלשון ארמי, דניאל על על אריוך (דניאל ב כד) אשר פתרונו בא על אריוך. וכמו מתרגם כי תבאו אל הארץ (שמו"ב יב כה) ארי תיעלון לארעא, והורה על האמת ואותה שמעה, יחלץ אלהים עיניך מדמעה.

עין מחברת צד 139 ע"א

ושומר לא יישן באפו אם עשן
הלא לא ככבשן ולא בקיטורים.

לא הפליג מנחם עלה עשן באפו מעשן הכבשן בשני חלקים, אך אמר ויעל עשנו כעשן הכבשן ענין שני, ויפה אמר, כי עשן כבשן נראה לעינים, ועלה עשן, יעשן אף, עד מתי עשנת, דוגמא לחימה, ולא יראה לעינים. ואשר אמר דונש כי לא טוב עשה ותשובתו עליו מאשר לא עשה, אש משיו תאכל, ומאש חס עפרת, שני חלקים,

עשן. והלקת לשני חלקים עלה עשן באפו (ש"ב כב ט) עם ויעל עשנו כעשן הכבשן (שמות יט יח), והם חלק אחד. ואומר כי לא הלקת אותם מפני המשל כי אם לענין אחד. ועדי דברר הוה עליך האש הכתוב עם העשן בפסוק, והוא אש משיו תאכל (תלים יח ט) אשר לא הברלת מאש חס עופרת (ירמיה ו כט), והורה לאמת תמגך עפרת תפארת.

לא טוב אמר כי גם עשן ועשן לא עשה שני חלקים רק שני ענינים, נראה ואינו נראה כאשר ביארתי.

ושתיתי מים (ישעיה לו כה) וכה פתרון קוצר המקרא, פתרון חיבת היעווב כדברי שניהם ישר. ולפי לשון דונש אפרשנו כי הוא הקצר, גם של מנחם קרוב לודאי יותר, היעווב שלג הדבנון אשר מצור שדי אם ינתשו מים נזכרים אשר לא נודעו עד עתה. והם קרים וניבצים ונוולים האמת אשר לא יעווב ולא ינחשו, כי שכתבונו עמי ועונו מקור מים חיים. ואם תאמר זרים האמור בסנהריב דרך גאון, כי כיבש מלכות אחרות והקיר שם מים זרים באדמת זרים, זאת לא זאת, כי לא קראם זרים רק למען כי בא המקרא להשמיע כי חפרו בארות במקום אשר לא היה מים, והביא מים אשר לא נודעו. גם בישע' הוא אומר אני קרתי ושתיתי מים ולא כתב זרים, וקרתי מים זרים ילמדו על מים זרים קרים, או מים זרים קרים ילמדו על קרתי מים זרים, והעבודה! הן הן הדברים. אך **אברהם הבבלי** פהר בספרו אם ינתשו מים זרים כמו אם ינתשו מים זרים, והעבודה! הן הן הדברים. אך **אברהם הבבלי** פהר בספרו כה פתרונו היעווב מצור שלג לבנון, היעווב שלג לבנון מצאת מצור שדי, אם יחרבו ונתשו מים זרים הן מי הבאר אשר הם נוולים ממקור, וכבוד הנמים הדבר הקור.

דונש

עין ספרת צד 131 ע"א

ר'ת

עדיים הודעתים בעדים או עתים
עדנים לא שמעתים ועדיי קשורים.
 מה זה היה לדונש, אוסף החכמות וכונש, אשר דימה עדיים לצבנים ואריים וגדיים. וכי לא ראה ענין הנבואה וסוף הקריה, אשר בה ערום ועריה. ואם מקושפת עדייה איננה עריה, וסדר הפרשה כסדר הילדה הילודה. ומולדתך ביום הולדת אוהך לא כרת שוך ובמים לא רוחצת למשעי, לשעשועי על ברכים, ככתוב ועל ברכים תשעשעו

(ישעיה סו יב) והמלה לא הומלחה (יחזקאל יו ד), להכרך בשחקי בנרים, כמו ובלויי המלחים (ירמיה לח יא) אשר פתרונו בלויי הקלוקל, כי מלחים פתרונו מקולקלים, וההתל לא הותלת, להדביק ולקשר סביבותך כסות בלויי המלחים כמו וערפל התולתו (איוב לח ט) לשון היתול לחבשה (יחזקאל ל לא), לא חסה עליך עין לעשות לך אחת מאלה לחמלה עליך, ותשלכי אל פני השרה בגלל נפשך ביום הולדת אוהך, ואעבור עליך ואראה מתנוססת ברמך ואומר לך ברמך חיי, מתנוססת כמו נדרסת כותך גילגולה בתוך הדם כאילו אמר (כ"י אחר) בוססה בתוך הדם, ואומר לך בעודך ברמך חיי ברמך, חיי התרפאי משורך אשר לא כורת ומן הדם אשר עליך ולא פהרתך ברמך ולא רחצתך, אך גדלתך ורננה כצמה השדה נתתך, רבנה הוא רבוי יחידה ולא לשון רבים, והיית כצמה השדה היוצא קטן בעת יצמה כן נתתך ותרבי עד שנה ותגדלי עד שנתיים ותבואי בעדי עדיים בהרבה עדים ובהרבה עתים, כי דרך המקרא פורש שנים וכולל הרבה, ותרבי עד שנה ותגדלי עד שנתים הרי פרש, ותבאי בעדי עדיים הרי כלל, עד שלש שנים עד ארבע עד חמש עד שש, עד פגל עד חבל עד שריים נכונו ושער הגדלות צמת ועריך את ערום ועריה ערומה וחשופת ערוה וגם הדם לא רוחץ, ואעבור עליך שנית ואראך והנה עתך עת דודים, כי גדלת להיות לאיש ואפרוש כנפיי עליך פירשתי ארתך עליך, ואנסך מערוסך וערוהך בארתך, ואשבע לך ואבוא בביתך אותך נאום יי אלהים והייתי לי, קדשתך והיית אשת בריתי, ומאו היית אשת בריתי היה עלי לחת לך כסות ושאר, ואין כסות עם לכלוך הדם עד תרחץ, וארחץ במים מדם תנוסכתך אשר עורנו היה עליך, ואשפך רמייך מעליך ואסוךך בשמן, כי אין רחיצה בלא סיכה, ככתוב ורחצת וסכת (רות ג ג) ועורנה ערום ועריה, ואלבישך רקמה ואנעלך תחש ואחבשך בשש צטיף, במקום מגבעות לאיש שכתוב בהם ויחבש להם מגבעות (ויקרא ח יג) ואנסך

כג (ו), אך מנחם בקש לעשות נס-בחוך נס ואין הענין כן מוכיח, לכן דונש על זה הוכיח.

בינה וחכמה כמו בצלאל, לצור (ז) המנורה (וכר' ד) הראויה בימי [בן] שאלתיאל, אל²) שני הוותים אשר שתלחה עליה, והיו ראויים להיות שתולים בצדיה, ואמיריהם נשויים עליה³).

(1) מ' לצייר. (2) בשתי נוסחאות כחוב לר"י. (3) עיין על דבר המנורה במחברת צד 54 ע"ב.

עיין מחברת צד 81 ע"א

מנחם לא כזב דבש מפיו [יזוב] היעזוב העזוב שלגים מצורים.

היעזוב, מנחם ודונש שוים בפתרון היעזוב מצור שדי שלג לבנון אם ינתשו מים זרים קרים נוולים. רק מנחם פתר היעזוב אדם ואם יתשו בני אדם, כמו היעזוב העזוב. ודונש פתר כן רק בלא אדם, כי אומר היעזוב במקום י.י.י.ב, כמו אם ינתשו. ועיקר פתרונו לא נודע לי, כי זרים אשר פתרום רפואה ותרופה לא יוכל לקום, כי נרפאו המים (יהזקאל יז ח) רפאתי למים (מ"ב ב כא) כי אני רפאך (שמות טו כא) אשר פתרונו רפא מימך זאת מצאנו, אך המים לרפוא אחרים לא מצאנו. ועוד כי זרים מור ומזור מן זר, וענין מזור פתרונו תחבושת או זריית חובש יבש, ותחבושת לח יבש לא יתכן למים. וגם מימי שלג נראים עוברים ופוסקים, ככתוב עלימו יתעלם שלג (איוב ו יו), ולכן נראה בעיני פתרון המקרא כן, היעזוב מצור שדי שלג לבנון היורד מצור אשר על פני השרות, כי היאורים מבוקעים בצורות משלג הלבנון ומתפשטין וממלאים את הבקעה עד רבות הנחל אשר לא יוכל לעבור, נאו מי שחו, ושלג הלבנון הוא מקור המים, כאשר אמר המשורר מציין ננים באר מים חיים ונוולים מן לבנון (שיר ד טו), ואותו לבנון הוא אותו לבנון אשר אצל שניר והרמוק שהם הרי שלג, כמו שכתב' אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי תשוריי מראש אמנה מראש שניר והרמוק (שיר ד ז), ודבר ידוע הוא כי מהררי השלג והלבנון נוולים ונובעים רוב מעיינות והנחלים

היעזוב. ופתרת היעזוב מצור שדי (ירמיה יח יד) היעזוב אדם מימי שלג לבנון הנגרים מצור שדי, ההולכים לאש על חול ארץ כל המוצא מימי שלג לבנון השוב לעזוב אותם הייטב בעיני המוצא אותם לעזובם והם חיי עולם. משייבים את הנפש ומחיים את הרוח ומרויחים את הגוף, אם ינתשו מים זרים קרים נוולים, אם טוב לנתש ולאבד מקור מים חיים המועדים לתרופה מים נאמנים כנונים לחיים והחיים תלויים מהם הטוב להיותם לאבוד ולנתישה, כי שכחוני עמי, ואך שכחוני עמי ונתשו מעגלי חיים והניחו מקור מים חיים, נואלו כי לא ידעו ולא הבינו. כל הדבר הזה מראשו ועד סופו כתבת בטפרך, בפתרונו לא הוספתי עליו ולא גרעתי ממנו. ופתרון הפסוק יקום ויכשר בענין מיושר, ולא יושם ינתשו בפתרון אלי יתשו, ולא יוסף לפתרון אדם בדברו דברים לא הועיל בם, וכה יתכן פתרון הפסוק הזה, י.י.י.ב מצור שדי שלג לבנון אם ינתשו מים זרים קרים נוולים, כי שכחוני עמי לשוא יקסרו ויכשלו. אם [תאמר] איפה תמצ' מלה במשקל יעזב במקו' י.י.י.ב, אומר הנה לנו במשקלו, היערוך שועך לא בצר (איוב לו יט) [במקום] י.י.י.ב, וכמוהו כי מי בשחק יערוך לי"י ידמה לי"י בני אלים (תלים פט ז) במקום י.י.י.ב. כי לו היה יערך לי"י, כמו יערוך אותו אהרן ובניו (שמות כו כא) חיוק המ"ם ידמה לי"י, ואמר ידפה לי"י, והתבונן ודע עניניך מענייני.

הנדולים, ככתוב באר מים חיים ונוולים מן לבנון (שיר ד טו), אך נחלים השוטפים מן השלג היורד מן השמים עליהם נאמר אחי בגדו כמו נחל וגו' עליהם יתעלם שלג אם ינתשו מים זרים קרים מים נוולים, ואם ינתשו המים הורים אשר לא נראו עד עתה ולא נתבקצו צורות משלג לבנון, אך הם מי באר אשר מצאו להם החופרים מקור, ומקור מן קר וקרים מן קר, והם מים זרים אשר לא ידעו עד עתה, וקרים אשר הקרו החופרים והוילו להמשיכום למרחוק, כי אותם הם מים חיים כאשר אמר ירמיה במקום אחר כהקיר בור מימיה (ירמיה ו ז), ומים זרים ונוכרים הם כאשר אמר סנחריב אני קרתי

האמור וישראל ואפרים ישלבו בעונם, חרע כי גאונם הוא עונם העונה בשניהם ברוע מעלליהם, וי"י ענה בי (רות א. כא) כי רמית אלי ענו כבבל רגלו (תלים קה יח), ולא הוא כי אם כמו וענה נאון ישראל בפניו יוכיח הענין כי פתרונו וענה גבה ישראל וגאונו אשר הוא עווננו בפניו, וישראל ויהודה ישלבו בעונם, ודונש האמנם, בזה האמת נם.

טוב ואם רע כאשר אמר יתרום שמו ואנכי היודע ועד נאם י"י, אין כמוהו ועד קמוץ במקרא, בעבור כי הוא כמו והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים (מלאכי ג ה) ונעמי כה אמרה בהצדקה רין האלהים וי"י ענה בי, וי"י העיר עלי פשעי ומצא עוני ועל כן שדי הרע לי, ובהביאך וי"י ענה בי (רות א כא) ויעניך וירעיבך (דברים ח ג) הודעת הקרובים והרחוקים, כי לא תדע שערי הרפים והחוקים², באמרך עָנָה בי רפה, ויעָנָה אותי במקום עָנָה, ויעָנָה אותי חזק, ועברי רָמִית רפה, במקום עברי רָמִית (ש"ב י כו). ויעָנָה במקום עָנָה (כ"י עיני), ויעָנָה במקום עָנָה, והתבונן לאשר אלהים הבינני, ותחת אמרך לחכם הבינני, אמור בידי לא אוכל קום נתנני.

¹ ובי יוכיח בני, מי' בי של ענה בי, ותחת ענה שהיא רפה להיוותה סבנין הקל, יוכיח כי ענה אינה לשון עיני.

² תמצית הכוונה של דונש בתשובה זאת להכות על קרקע כחם סדוע ראה להביא ענה בי שהוא סבנין הקל עם ויעניך וירעיבך שהוא סבנין סיעל הדגוש. והביא ראיות להורות כי לפי לימוד כחם יש להחליף קל בדרגש ודגש בקל. ועל הקורא להשכיל ולטפוט אם צדקתי בהנחת הנקודות לתביות הנתונות פה. כי בשלשת הנוסחאות אשר אולי אין בהם נקודות כלל, וקשה היה עלי להעמידן על מקומותן, ואם טעיתי רוב שנויני, י"י יכפר עיני. המערך.

עין מחברת צד 135 ע"א ועד 54 ע"ב

והנני לך טוען בכמה בדר עין אשר בו יוד מעין עיינות ומקורים. וזיתי המנורה שתולים בעזרה ותמלא צנתרה בגרנרי האמירים. נכון פתרון דונש אשר פתר עין יעקב כמו יוצא ממקור יעקב, דוגמת וממי יהודה יצאו, וגם דוגמת במקהלות ברכו אלהים י"י ממקור ישראל ברכוהו, ופתרון וישכון ישראל בטח בדר עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש שכן בטח מצויינין ובניו, ודומה לו משא דבר י"י בארץ הדרך ודמשק מנוחתו כי לי"י עין האדם וכל שבטי ישראל (זכריה ט א) אשר פתרונו כי לה' עין יעקב הוא האדם וכל שבטי ישראל אשר גלו מהלאה לדמשק יודע ידעו בני הדרך ודמשק כי הם לי"י ולא ישלבו עוד עליהם, כי ינאלם י"י אלהים, ושנים זתים עליה. כדברי דונש צי"רתים אצל מנורה ולא עליה, טרם ראיתי תשובתו, כי פתרון עליה בהרבה מקומות אצלה, כמו נצבים עליו (בראשית יח ב) נצב על עולתו (במ'

עין יעקב, והבאת בחלק אחר עין יעקב (דברי' לג כח) עם איה מעין אריות (נחום ב יב) ומעונתו בציון (תלים עו ג) והם שני חלקים בנויים על שני יסורים, מעין אריות מן השניים, ועין יעקב מן השלישיים, כאשר עין האדם (זכריה ט א) אשר הבאת גם היא בשניים (היא) מן השלישיים, והיוד מיוסד בה כיור מן אויב, כי במשקל אויב נאמר עוין את דוד (ש"א יח ט), והדומה לעין יעקב, על עין המים (בראשית טו ז), ועין יעקב הוא משל לשורש יעקב, וכאשר נמשל האב בעין נמשלה האם בבור, ככתוב הביטו אל צור חצבתם ואל מקבת בור נוקרתם (ישעיה נא א), ואחריו כתב והביטו אל אברהם אביכם ואל שרה החוללכם. וכאשר נמשלו האב ואם בעין ובבור, כן נמשלו הבנים במים, ככתוב וממי יהודה יצאו (ישע' מח א) ופתרונו ומבני יהודה יצאו, ועוד כאשר נמשל בעין יעקב נמשל במקור ישראל, ככתוב במקהלות ברכו אלהים ממקור ישראל (תלים סח כו) והתבונן הממולא

חולט ותועש בשמלה למען יעמיד ברק לטישתה, ולא תועט (נ"א תועט) עד עת הטבה ביום המלחמה, ולא יודע לעטה ועצה בחרב ענין, כאשר לא יודע למומה בשיריין (1), ושמע וקנה בינה בכל קנין, תפיץ חכמתך כמו מעיין.

(1) נוסח לידן בשיר יין. ונוסח איקספורד בשיר ו ק .

ר"ת

עיין מחברת צד 134 ע"ב

דונש

יעננה. והבאת וכפיים מעץ יעננה (חבוק ב יא) עם הנני ענו בי ננר י"י (ש"א יב ג) שענינו ענין ערות ואין לערות הכפיים על האבן ענין, אבל אם אמרנו האבן תועק והכפיים יעננה בקול על הגול והעושק יתכן היטב, וכדבר הזה אמר איוב בהרחקו מן הנולה: אם עלי אדמתי תועק ויחד תלמיה יבנוין, אם כחה אכלתי בלי כסף ונפש בעליה הפחתי, תחת חטה יצא חוח. ותחת שעורה באשה (איוב לא לח וגו'), וגם בן עזויאל א' אמנם היטב באמרו במחרגם ארי אבנא

מכותלא צווחה על האנים לה ושיפא מנו מרישא ענה לה, ועוד אוריין כי הערות מלשון הזה לא נמצא בכל המקרא כי אם בחוספת ב"ת, כמו אם עונינו ענו בנו (ירמי' יד ז), וענחה בי צדקתי (בר' ל לג), ומה הלאהך ענה בי (מיכה ו ג), לא תענה ברעך (שמו' כ יו), לעניות בי סרה (דב' יט יו), שקר ענה באחיו (רברים יט יח), וכאשר לא נאמר באחד מכל אלה לא תענה רעך, וענחה אותי צדקתי, שקר ענה אחיו, בלא תוספת ב"ת בלשון עדות, כן לא נאמר כי לשון עדות הוא הכתוב וכפיים מעץ יעננה, והודה לאמת ובקשנה, תכבודך כי תחבקה.

עיין מחברת צד 139 ע"ב

לעות, והבאת עת ללדת ועת למות (קהלת ג ב) עם לעות את יעף דבר (ישעיה נ ד) ולעות את יעף דבר אין לו במקרא חבר מחובר, ופירונו לפי הענין ללמד את יעף דבר, ולו אמרת אין לו במקרא דמיון לא היה כך חמא ולא חסרון, אבל החמא והחסרון בעוב דרך הכשרון, וברמו' דבר לדבר ביניהם מרחק רב, כרחוק מורה ממערב.

לעות את יעף כמטר הרועף
לעות את יעף דבר פירש מנחם מגורת עת וזרה לדונש, ומדוע הרה לדונש ומדוע עלתה חמתו על אשר הפעיל לשון עת אחר אשר מצא לעות את יעף, הלא גשמים שם דבר ויאמר היש בהבלי הגוים מגשימים (ירמיה יד כב), וגושמה ביום ועם (יהוקאל כב כד), כן נפעל עת אחרי אשר מצאנו לעות, ופירונו י"י נתן לי לשון למורים לדעת ללמד את היעפים מן הצרות דבר בעתו לדעת מה יעשו בכל עת ועת להצילם מרעתם, ולהמציא חשועתם.

עיין מחברת צד 135 ע"א

וענה, וחברת בחלק אחר וענה גאון ישראל בשניו (הושע ה ד) עם עני ודל (זכריה ג יב) והוא מחלק הנני ענו בי ננר י"י (ש"א יב ג), וענה גאון ישראל בשניו, כמו ויקם בי כחשי בפני יענה (איוב כז ח), והתבונן למוף השסוק

וענה הוא יעיר ועמדתי מרעיר
וענה הוא יעיר ועמדתי מרעיר
וענה הוא יעיר ועמדתי מרעיר
וענה גאון ישראל בשניו פתר מנחם לשון שבר ולא יתכן אך לשון ערות, כמו וי"י ענה בי כחשי בפני יענה, אך כאשר פתר דונש אשר

כמו רש עושה כף רמיה ויד הרוצים תעשיר (משלי יד), אותו הגבר הרש העוסק רלים דומה שיגשר מאד דומה למכר סוהף ואין לחם, כי בזה התקשר העבים ובתחלה ירדתם מרמים בני אדם אשר יצמיה מוצא דשא, ושמחים לקראת הגשם, וסוף כי הגשם סוהף וסוהב התנואה והזיעים ואנד הכל בנגין רש. ופתרון סוהף כמו סוהב כל התנואה עם עפר הארץ, וכמו כן פתרון מדוע נסחף אבירך, נכספו ונכסבו וזא יכלו לעמוד כי י"י הרפס, והיה הטחוב מלפניהם וההררף מאהריהם דוגמת יהיו כנפון וגו' ומלאך י"י דודה (תלים לה ה) ודוגמתו אם לא יסחבום צעירי הצאן (ירמיה מט ד) כמו אם לא יסחבום צעירי הצאן להפלים ולהרפס ממעמדם, וכן סחוב והשלך (ירמיה כב יט) כעין נסחף אבירך סחופים סחובים ונשלכים, וכן המליכנו מלך המלכים.

ר"ת

עין סחבת צד 118 ע"ב

דונש

ומם מסכן שורש אשר פתרונו רש ויתרוש החורש ראות כל היקרים.
על טוב ילד מסכן וחסם נתן בקולו דונש על מנחם לאמר אחרי אשר חיבר מנחם מלתעות במחברת למ"ד ומנבעות במחברת גימ"ל, מדוע לא חיבר מסכן במחברת סמ"ך, כי באמונה אמר דונש ממחברת סמך הוא בעברית כאשר הוא במחברת סמך בערבית, ולא יתכנו דבריו, כי האומנם ממחברת מס הוא טוב ילד מסכן, ובמסכנות, כי עני ורל בלשון ארמית מסכן ועל לשון ארמית נבנה מסכן ומסכנות, ואחרי אשר על לשון הארמית נבנה המ"ם מן היסוד, שהרי בלשון הארמית תאמר כי ימוך אחיך (ויקרי נה כה) ארי יתמסכן אחיך, ולולי לא היה המ"ם יסוד היה מתרגם ארי יסתכן אחיך, כמו

פה אל פה (במדבר יב ה) אשר הוא ממלל עם ממלל בלשון ארמי, ואל ידבר עמינו (שמות כ יט) ולא יתמלל עמינו, ולולי היה המ"ם ראשונה של ממלל עיקר היה מתרגם ולא יתמלל כמו ארי יתמסכן, ובזאת תדע כי מ"ם מסכן מן העיקר והיסוד. וכן בלשון משנה ערי מסכנות שמשכנות את בעליהם שכל העוסק בנגין מתמסכן, ואחר לשון הארמי נבנה ולא אחר לשון הערבית, ויסוד היא המ"ם במסכן, ומנחם ויעקב ידעו כן.

עין סחבת צד 132 ע"ב

וחרב המעוטה כבשמלה לוטה ולא הוא מן עטה בעוטה אורים.
ואני השיבותי בתשובת תקופה על מעוטה כי מעוטה מן עט והחבי עטה ועיט שהם עצה, עוצו עצה מן עץ ועיט מן עט ציד מן צד בית מן בת קיץ מן קץ ומעוטה מן עט, בעצת הצר (כ"י הצור) לשבנה אויביו, וגם עין יאמר מן עוין את דוד (ש"א יח ט), אך לכאורה רומה פתרון מעוטה כשמלה לוטה, ומן עט ולא מן עטה.

מעוטה . ובחלק אחר הבאת מעוטה לשבח (יחזקאל כא ד) עם החיב עטה ועטם (דניאל ב יד) והם שני חלקים, עטה היא עצה, ופתרון מעוטה לשבח לוטה לשבח, והדומים למעוטד עוטה אור כשלמה (תלים קד ב) מעטה תהילה (ישעיה סא ג), ואם תאמר אנא תמצא כי חולש או תועט החרב, ואמר הנה כתוב הנה היא לוטה קשמלה (ש"א כא י), בחרב גלית השלשתי, זהרבר הוה הוא ידוע כי כל הרב יקרה

ספריה גני , ושירת ארמוני ,
 ושיריה הוני , וכספי ודהבי .
 חמורי המוריה , ורורי דוריה ,
 ולי על בוגריה , שאנה כלביא .
 וכתבהי לך שלשת הבתים האחרונים להורייך
 כח דבר השר אשר העירוני על דברי כי מ"ם
 מוח כמ"ם מלח ומצח , ושמע הצדק תרבר
 לנצח .
 להסיר חנור , ובאומרו לא יוח הוהיר בן יוסר חנור ההושך , וצור ינהלנו על מרעה שמן ורשן .

עין מחברת צד 62 ע"ב

גד . והבאת נצבו כמו נד נוזלים (שמות שו
 יח) באחרים מן הפעלים , והוא שם שניים .
 לא נמצא בשמות הנפעלים והוא ההר הנבה ,
 והנן בו כדל"ח מן העיקר ¹ , לעד ממנו לא יצוקר , והודה אל האמת יהי לך כבוד ויקר .
 (1) ס' כמו הדל"ח בן הנ"ל שהם הם מן היסוד .

עין מחברת צד 129 ע"א

סרבים . ופותרת כי סרבים וסלונים (יחוקאל ב
 ו) מלשון ארם מגזרת מסרבין ומרגיון , באמרך
 בפותרוך ענין מדרות הם , ולא הם כי אם כמו
 קוצים וזוחים וסלונים וחרולי וברקני וקמשונים
 וחרקים וסרפדים וסירים (נו' לידן ספחים ושיחי') שמותם במקרא כעשרי' , התבונן לרחב שפת העברים ,

עין מחברת צד 126 ע"א

סוחף . ופותרת משר סוחף ואין לחם (משלי
 כח ג) לשון כליון הוא , ואין סוחף כי אם כרועף ,
 והפסוק נבר רש ועושק דלים משר סוחף ואין
 לחם הוא משל לעושק המרבה לעושר לו , ולא
 יעשיר ולא יקום הילוי . כי מארת י"י בבתו ,
 והמשיל החכם העושר אשר לא יצלה ביד העושק
 הארור הרש למטר סוחף עלי ארץ ארורה אשר
 לא תפרה פרי ולא תוציא לחם ולכן נאמר כי
 הסחופה נשכיבה וכדל"פה , וכרעופה וכערופה ,
 ולמד להביא רבויך בשריפה .

אבירך , האם ראשם נמלא טל או רסיסי לילה ? ואני אמרתי אך כה פתרון משר סוחף ואין לחם
 מענין המקרא , גבר רש ועושק דלים משר סוחף ואין לחם הגבר אשר עושק דלים רש הוא כי לא
 יוכל להעשיר כי הון מהבל ימצא , וכל העושר אשר ימצא יאבד בענין רע ועל שם סופו נקרא רש ,

(1) כלשון כמנר אורנים שהוא כלי חרושה .

ושופף (ויקרא ו כא), כי אין סתמם של אלה בעלי חלודה. ונחשת ממורש נקרא בדברי הימים נחשת מרוק (דה"ב ד טו), יען הביאודו אל המלך שלמה ממורש מן החלד ומן הפסלה על ידי האש ואחר נעשה נחשת מרוק, וכן הוא דברי מנחם בן סרוק.

דונש

עין מחברת צד 120 ע"א

ר"ת

ותמרוק הנשים כמירוק הנחשים
בלחים ויבשים ושמן המורים.
בתמרוקיהן ותמרוק לא נראה דברי מנחם בן סרוק, אך פתרונם כנחשת מרוק.
הפעלים ומרק ושטף במים (ויקרא ו כא) ומרקו הרמחים (ירמ' מו ד), והשכיילה ואל תרמה מְרָקִים נאלחים, לתמרוקים נקיים מנקים מרקחים.

עין מחברת צד 119 ע"ב

וימרחו על השחין כמו חיתול תבחין לדוברי ערך חין ולא כן לממהרים.
וימרחו על השחין פתר מנחם לשון חיתול ושוב פתר, כי ענין מדביק רטייה בלשון משנה נקרא סמרח כמו הממרח רטייה, ומנחם כן אמר כי חיתול מכסה הרטייה אשר תכסה את הכינה הוא, וכן וערפל חתולתו (איוב לח ט) פתרונו כסותו הוא ידבוק, והחתל לא חותלת (יהונקאל יו ד) דיבוק איברי הילד בבדי כסותו בקשירות. ולשון חיתול לחבשה יוכיח שמכסים ומדביקים רטייה לחבוש שברי האברים, אך פתרון דונש אשר פירש וימשחו לא יתכן. כי לא יכון בו על, רק וימרחו השחין בלא על.

עין מחברת צד 78 ע"א

למוח מן זחה כמם מעל נדחה ויזח תוכחה ויזח לחברים.
ולמוח חיר מנחם עם לא יזח גם כי שני פעלים זחה ונזח הם. ופתרון לא יזח לא יוסר חגור החושן מעל האפוד. ודונש פירש ולמוח מ"ם עיקר, ולמוח תמיד יחגרה הוא חגור. ומויזח אפיקים רפה (איוב יב כא) גם הוא החגור ומייהם שורש, ויתכנו דברי שניהם או להיות מס מן היסוד כמו מלח, מצח, משיח י"י, או לא תהיה מס מן היסוד כמו מס מכס, מכסת, מן תכוסו, וכוס אחד יהיה לכלנו, ואבני כיס, וכמו מ"ם מעל מער איש ולויות, מן עלה, ומן אל תער נפשי, ומס במלש, במלבן, כמו לזכה, ואותם המשוררים אשר אמרו אמויחה, אמויח, ונמויחה, ונמוחת, כלם יכוילים להקרא אויחה אזח ונזח ונזחתי ולא יהיה הסר משקל והרו, ונזכונים

ומזח. ובחלק אחד הבאת ולמוח תמיד יחגרה (תלים קט יב) עם לא יזח החשין (שמות כח כח) וכבר עבר פתרון יזח (לעיל צד 60) כי הוא כמו ימער, ונאמר כי המ"ם מיסוד מוח כמ"ם מעיקר מלח, וכמ"ם משורש מצח והמוח הוא החגור. ואנשי השם מְהַשְׂרִים הראשוני יסור מ"ם מוח, באמרום בשיריהם אמויחה ואמוח ונמוח. ולאחר שְׁנֵי הדור הזה בהסירו מ"ם מוח. בחלקי שמחתי, וחכמה נמוחתו, ואותה לקחתי, בנפשי ולבבי. ימינה תקותי, שמאלה הדרתי, אדותי רעייתי, ואמי גם אבי.

1) כן כתוב בשלשלת הניסוחאות, ונראה לי כי צ"ל נזחתי לחיות אומר לפני בהסירו מ"ם מוח. דא"כ היה לו לומר ביסודו מ"ם מוח. וזה ברור כי כונתו היה לומר שהשורש האחד הפיל מ"ם השורש, לא כששורשים האחרים אשר יכודו. המעריך.

(בראשית יט ז), לשום לאבילי ציון (ישעיה סא ג), לשוח בשדה (בראשית כד סג), לצור ציד (בראשית כו ה), לתור להם מנוחה (במדרב י לג), לחוג את חג הסוכות (זכריה יד יח), ונאשר לא יאמר לבא, לגר, למג, לנס, לשם, לשח, לצד, לחר, לחג, כן לא יחנן יאמר להג, במקום להנות, ובניה וחדל מאמרי רעת לשנות.

ר"ת

עין מחברת צד 117 ע"ב

דונש

אמת כי המולק **במול עורף בולק**
ואין אדם חולק **בדברי הסופרים.**

ומלק את ראשו אמת אמר מנחם כי ענין שחיטת עוף הקרב הוא, כי מן העורף מליקתו ובראש עצמו, ומחזור סימנים כלפי עורף ומולק הסימנין ובשפולו של ראש בצפורן, ולכן ענין שחיטת עוף הוא. ומלק את ראשו מוכיח, אך שחיטה בסכין ולמטה מכל הראש בסימנין ובצואר. וחלילה למנחם מלהעלות על לבו עלילות דונש, כי לדברי דונש אם עלתה על לב מנחם כבדרך המינין לא היה מפרש ענין שחיטת עוף הוא, כי אם לשון שחיטה בלא ענין ובלא העוף. ודונש ומנחם שוים ודבריהם קרובים, ושניהם כאחד טובים.

ומלק. ופותרת ומלק את ראשו (ויקרא א טו) ענין שחיטה הוא, אך שחיטת העוף, והענין הרע הזה הוא ענין ראש המינים ענין המחליק על חלמידי רבנן. ועל החכמים הראשונים והפותרים הקדמוני אשר ראו עברת המקדש בעולות וזבחים, ואמרו כי המליקה היא מלאכת זולתי השחיטה, ומלאכתה לחתוך השדרה והמפרקת ביד ולא בסכין, והפסוק יורנו כי המליקה [אינה] כשחיטה. באמרו ומלק את ראשו, ולא אמר ומלק אותו, ולא ומלקו. ואם האמר הלא השחיטה בצואר והצואר קרוב מן הראש, אומר ולו היתה בראש לא תועילך התשובה הזאת מאומה, כי השחיטה אם תהיה בראש לא יפול שם ממלאכתה כי אם על הפגר כולו. כאשר הוא אומר בכל שחיטה ושחט אותו, ושחטו, ושחט את בן הבקר (ויקרא א ה), ושחט את הצפור החיה (ויקרא יד ה), ולכן נאמר כי לו היתה המליקה כשחיטה לא אמר ומלק את ראשו, כי אם ומלקו או ומלק אותו, והחבונן ואל חשגה בחורת אל ורתו.

עין מחברת צד 120 ע"א

ומורטה נשלף **וימרט יאלף**
וחלד החולף. **מגורר במגירים.**

למען היה לה ברק מורטה פתר מנחם שליפה, וכן יחנן. כי נחשת ממורט (מ"א ז מה) יוכיח כי שליפה אשר אמר מנחם לא היא כשליפת החרב מתערה כי אם שליפת החלד מנחשת, ושליפת החלד מן החרב כשליפת השער מן הראש. כי לא עשה מנחם שתי מחלוקת ימרש ראשו, ולמען היה לו ברק מורטה. אך אמר ימרש ואמרטה פתרונו לפי ענינו, ורצה לומר נשלף מאליו ונשלף על די אחרים ושניהם בראש, וחרב פתוחה לשבח מרוטה, ויחן אותה למרטה; ענין שליפת חלד.

ולבעבור רצה לעשות שניהם ענין אחד פירש לשון שליפה והוא שליפת החלד כשליפת ראש הקרח. מה שאמר דונש כי בחלק אחד שם כי ימרש לא הוא, אך לבעבור כתב מנחם פתרונו לפי ענינו בין אמרטה למורטה אמר דונש כן ולא אמר מנחם כן. כי אמר מנחם שליפת החלד ניתן לה ברק, והמרישה אתר שליפת החלד מצדיב ומנריק החרב יותר הרבה. וזה מוכיח מירקו הרמזים (ירמיה מו ד), ומרק

מררר ולא מצאתי מקורו, לכן לא מצאתי כיצדו. ואם על כרכרות (ישעיה סו ד) אמר, יען מצא מנחם שלחו כר (ישעיה יו א), גם בזה לא תפש דונש כי לא מצא מררר דר כאשר מצא מכרכרות כר, גם כי לא כווננו שניקה בפתרון כרכרות וכו', כי כרכרות כמו מרכבה מרקדה ומכרכרת, ולא שם בהמה, כי אם כמו משו ומכרכר (ש"ב ו יו) אשר פתר מנחם מרקד. ושלחו כר הם כרים מצאן, כי מישע מלך מואב היה נוקד, והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר (מ"ב ג ד), והשמר בו אל תמר.

דונש

עין חכמת צד 102 ע"ב

ר"ת

וכבש לכסא ומאחריו נושא למשען יעשה וכבש בוקרים. וכבש בזה לכסא לא כדברי מנחם אשר פתר ענינו מעלה כי שש היו לו ולא שבע ככתוב ושש מעלות לכסא, ואם האמר הוא הלוח הגדולה הנתון תחת המעלות הבולמות, היה לו להכתב וכבש בזה למעלות, ולא כדברי דונש אשר פתרו לשון ארמית ככתוב וחשק וכבש, אם כן היה לו להנקד וְכַבֵּשׁ בזה ובכסא בלשון פעל, גם כי לא הוכירו במלאכת הכסא בספר מלכים. ומאחר אשר כל מלאכת הכסא נתפרשה בספר המלכים, וגם נתפרשה כמו כן בדברי הימים

כולה, רק כי בספר מלכים כתב שש מעלות לכסא וראש עגול לכסא מאחריו וידות מזה ומזה אל מקום השבת (מ"א י יט), ובדברי הימים כהוב ושש מעלות לכסא וכבש בזה לכסא מאחזים וידות מזה ומזה על מקום השבת (דה"ב פ יח), פתרונו לפי הענין, כי וכבש בזה לכסא מאחזים שבדברי הימים הוא וראש עגול לכסא מאחריו שבמלכים, והוא כעין קלונס עגול או שבלא עשויה כעין כיפא מאחריו אשר היה כובש ונשען עליו מאחריו בהסמך עליו, ומאחזים במקום מאחריו במלכים, שאוהו מאחריו פן יפול בהשענו, והזקף שעל מאחזים יוכיח, ונקרא של אחריו מאחזים שהיה אוהו וכובש בהשענו עליו מאחריו. ושל מזה ומזה נקראו ידות יען בידיו נשען עליהם, וכה פתרונו, וכבש שן מיצופה בזה לכסא מאחזים לאחזו בו מאחזיו, ככתוב בספר מלכים וראש עגול לכסא, ואין כל מלאכת הכסא בשני הספרים, דברי ירצו כעל מזבח פרים.

עין חכמת צד 112 ע"ב

לעשות קינויין ולאגור ולספות, פירשתי ולהג הרבה. והבאת במקומו ולהג הרבה בתשובות אסופות. (קהלת יב יב), במחברת למ"ד, אבל אחרי כן פחדת פחד לא היה פחד¹), באמך יתכן להיות מגורת הגה, והגיון, וישבות ה' מיסוד המלה. ויהג כמו ולהגות. ובדבר הזה הודעתנו כי לא ידעת כי יעם ולהג ממעל כשעם הלעג השאננים (תלים קכג ד), וגם ראיתי את הלחץ (שמות ג ט), ויבא גם הניצב אחרי הלהב (שופטים ג כב), אם ישוך הנחש בלא לחש (קהלת י יא), אשר ה' בהם מן היסוד כלמ"ד ולהג. וגם הנינותנו כי לא בנתה משקל הלשון העברית, כי כל הפעלים השניים אם בתוספות למ"ד יפעלון, לעדי עד לא יפתחון עלי משקל ולבג. וכה יפעלון: לְבַא בְהַר יִי (ישעיה ל כס), לְטַר בְּשַׂרָה מוֹאֵב (רות א א), לְמוֹג לֵב (יהוֹקָאֵל כ כא), לְנוֹס שִׁמְחָה

1) סמאן יתבאר כי גם לעיל צד 53 בחשובת בשם סם הנרמא הנכונה פחדת ולא פחדת. כי הכליפה הואת היתח שגורה בפירוש דונש. ע"ש.

כרמים. והנאת לא יפנה דרך כרמים (איוב כד יח) במחברת רי"ש, ואין הוא כי אם במחברת כ"ף, והחלקה הכתובה בפסוק תורה על הכרמים לא על השפלים ורמים, ככתוב קל הוא על פני מים הקל חלקתם בארץ לא יפנה דרך כרמים, ופחרון לא יפנה דרך כרמים, לא יראה דרכיהם, כי מקללי' הם במגוריהם בקללת חלקת שדותיהם, בתנבותיהם, והודה לאמת לנתיבותיהם, ואל תאמר עוד לכרמים רמים, ולא לבשרים שרים (בשרש בשר). ולא לאנכים נכים (בשרש נך), ולא למויחים זחים (בשרש זח), ולא לבושסים שסים (בשרש בשס), ולא לעלעים לעים (בשרש

לע), ולא למיקפים תקפים (בשרש תקף), ולא למציקים בצוקים (בשרש בעק). ולא לקונים מתקנים (בשרש תקן), ולא לנסיסים בנסים (בשרש ננס), ולא לשוממים שתומים (בשרש שתם), ורבים כמו אלה אשר השרשת ענפיהם, ושרשת שרשיהם, התבונן בהם, והשיבם במחלקותיהם, פן תהיה כחכמים בעיניהם, הנסילים בעיני בוחניהם,

עין מחברת צד 40 ע"א

כרכב. וכתבת בראש ספרך יש לנו במקרא מלים רביעיים מעט מוער, ואלה מהם, רטפש, ולעפה, וזויף, רפסרות, הרצובות, כרכב המנובח (שמות נו ה), וכרכב המנובח לא יעלה במספר הפעלים, כי הוא מן השמות אשר לא נמצא בפעלים, ואחה מודה כי הוא שם, באמך במחברת כ"ף כרכב המנובח הוא כמו שפת המנובח, ולו הביאונו השמות עם הפעלים הרביעיים היינו מוצאים מהם רבים כמו כרכב, כרפס, עקרב, הרמש, קרדום, פרדס, ספרד, ואם תאמר אני מודה שהוא שם והביאותיו עם הפעלים למען כי ראיתיו מפעל בסמיכה, ככתוב כרכובו מלמשה (שמות לח ד), אשיגך כי אין הסמיכה מורה על השמות, אם יתפעלון ואם לא, כי כלם כמו כן יסמכון, וכאשר נאמר בסמיכת כרכב כרכבו, כן נאמר בסמיכת כרכם כרכמו, ובסמיכת קרדום קרדומו, ובסמיכת עקרב עקרבו, ולאחר השרים בסמיכת עקרב שיר תהלה לרב חסדאי ריש כלה¹, ובו² דקר הרבו, ונשך עקרבו, בשבתו במסיבו, למשפט אביונים,

1) ר"ל ראש ישיבה. 2) בכ"ל ירר.

עין מחברת צד 102, 127, 137, 150.

כרכב. והנאת כרכו, וצנצנת, וסנסנים, ועוצר, מן פעלים השניים, וקוץ ודרדר מן השלישיים¹, ולא יורו מן הכהנים הלויים, 1) נראה כי צ"ל הרביעיים, וצנצנת וסנסנים ועוצר ודרדר מן הכפולים השניים ורביעיים המה, ולא ידעתי מדוע הפריס מנחב

כסוחים וכסוחה אשר באש שולחה כסוחים, ופתרת קוצים כסוחים (ישעיה ל"ב) ענין הירוש הוא, באמך אין לו דומה, ויש לו דומה מלשון ארם אשר לא תומר (ויקרא כ"ד) לא תנסח גה מתרגם, ופתרון קוצים כסוחים קוצים כרוחים, וכמו כן שרופה באש כסוחה (תלים פ י"ז) שרופה באש כרוחה, והתבונן למלה ותהי בלגך כרוחה.

הלא זאת הנכוחה כרותים וזמורים. קוצים כסוחים, ושרופה באש כסוחה, פירשם מנחם יחד ופירשם לשון הירוש, ודונש פתרגם תרגום של זמורה, אך יען לא נמצא זמירה בקוצים גם לא זמירה להשחית, פתרגם מנחם לפי ענינם, ואמנם יכול להיות משכעם כמתרגם בלא תרגום זמורה, וליהודים היתה שמחה ואורה.

עין מחברת צד 106 ע"א

כמה. ופתרת כמה לך בשרי (תלים סג ב) לשון תמס¹ הוא לפי הענין, ואין פתרונו לפי הענין כי אם לשון חורב ויבשת, וראש הפסוק יורה על כן, באמרו אלי אתה אשהוך צמאה לך נפשי כמה לך בשרי בארץ ציה ועוף בלי מים, כי אם כמה לך בשרי כמו מים. כי התמס ידוע למים ככתוב וימס לבב העם ויהי למים (יהושע ו ה), ימאסו כמו מים (תלים נח ח), ולא יתכן לפרש כמה בארץ ציה נמס בארץ ציה לכל בעל תושיה, כי אם יבש בארץ ציה, כי ארץ ציה היא ארץ החריבה ויבשה מנורת כחורב בציון (ישעיה כ"ה ה). ואם תאמר אם ציה היא ארץ חריבה. אך יתכן לנו לפרש ציה גם חום יגולו מימי שלג חרבה גם חום יגולו מימי שלג? כי יש לנו במקרא שמות ופעלים² במבטאם שוים, כמו ציה שהוא שם, ציה גם חום שהוא פעל, ואלה מהם: חטאה וחטאה, צעירה וצעירה, יחף ויחף, גבוה וגבוה. חפאה שם, הכתוב בממלכה החפאה (עמוס ח ט), וחטאה פועל, הכתוב נושא עון ושפע וחטאה (שמות לד ז), צעירה שם, הכתוב והצעירה גם היא (בראשית י"ז לח), והצעירה פועל, הכתוב והצעיר כצעירתו (שם מג לג), יחף שם, הכתוב כאשר הלך עברי ישעיהו ערום ויחף (ישעיה כ"ג). ויחף פועל, הכתוב מנעי רגלך מיחף (ירמיה ב כה), גבוה שם, הכתוב על הר גבוה עלי לך (ישעיה מ ט), וגבוה פועל, הכתוב אל תבש אל מראהו ואל גבה קומתו (ש"א י"ז ז). ועוד יש לנו שמות ופעלים עוברים במבטא שוים. מי האיש הירא ורך הלבב (זברים כ ח) שם, כי ירא מהביש אל האלהים (שמות ג ו) פועל שעבר, וכמהו וכי ימות מת עליו (במדבר ו ט) שם, ושמואל מת (ש"א כ"ג ג) פועל שעבר, ורבים כמו אלה. וכשקולים עלי ציה, התבונן גם אל חפק פליליה, בפשר כמה לך בשרי בארץ ציה, פן תדחה ממך תושיה.

וגם על זאת אתמה מנחם עד כמה אלי תמס דימה לתאות הבשרים. כמה לך בשרי מפיך ה"א, ונכון פתרונו כאשר אמר דונש כפל מלה של צמאה לך נפשי, כמה לך בשרי יבש וחורב לך בשרי, ובבראשית רבה כן פרשו ככמהות הללו שמחאוות למים, וירחמו עלינו מן השמים.

1) הקורא יראה כי פסחתי על שתי הפעמים במחברת שרש כ"ס ה, אם יש לקרוא שם תמס כ"ס או תמס כ"ס. ושעריה שם כי הוא ח"ס, אבל כמאן יתבאר כי הנרפא תמס מלשון תמס לבב העם. ותמעיין יתבונן כי השעריה בלי ראיות בספר דונש ור"ת לא רחקה גם היא כדעתם. ופלת ח"א ב הכתיבה בנוסף ויין אשר לי בלתי ספק נתקנה בדי החכם ר' ישכב.

2) פ"י יש שמות התאר ושמות הנכבים מן הפעלים שוים בכבטא ח"מ ע"ד יך.

ניבא ועמד מנצר שרשיה בנו, ולא נאמר בו על
 יען הנקבה הנפך לזכר, והאומנם פתרון מנחם
 נכון אשר אמר: וכוננה אשר נטעה ימינך.
 ואשר חשב רונש לחכמה בהשינו עוליו כי יאמר
 רבה צבאיך, צוה ישועות יעקב, קוה אל יי'
 תלמיה רוה, כלה בחמה כלה, ולא יאמר בַּגָּה
 צוה קוה ללה, כמו כן לא יאמר בַּגָּה כי אם
 כָּה כינוי מן ובשם ישראל יכנה, אבל מלשון
 הכנה יאמר בַּגָּה, לא צדק רונש בזה ולא הגיע
 לסוד הדקדוק בואת, כי מן רבה יאמר בַּגָּה,
 מן צוה צוה, מן קוה קוה, מן רוה רוה, מן
 כלה כלה, ומן בנה בנה, ומן בן יאמר הכֵּן
 מן קם הקם, מן שב השב, מן רומם רוממה
 או רומם, מן כנן כוננה או כונן, אך מן
 חנן יאמר חננה, מן סבב סובבה, מן חנן
 חנינה, ומן סבב סיבבה, ואם תפול האות
 השנייה מפני הרגש בלשון משקל קל או הזק

ה), תלמיה רוה (שם סה יא), כלה בחמה
 כלה (שם נש יד), וכאשר לא יאמר באלה
 כינוי (י) בַּגָּה צַה רוה כלה, כן לא יאמר בַּגָּה
 בקמיצה גדולה ולא בַּגָּה בקמיצה קטנה, במקום
 כוננה כי אם בַּגָּה, אבל יאמר בַּגָּה בקמיצה קטנה
 כינוי מן ובשם ישראל יכנה (ישעיה מד ה),
 ועַגָּה מן אם ענה תענה (שמות כב כב), ופנה
 מן פנו דרך יי', (ישעיה מ ג), וחווה מן יהוה
 דעת (תלים יב ג), וחיה מן לא יהיה רשע
 (איוב לו ו), ונסה מן לא אשאל ולא אנסה
 (ישעיה ז יב), ונקה מן ונקה לא ינקה (שמות
 לד ו), ורצה מן ירצו דלים (איוב כ י), וקצה
 מן מקצה רגלים (משלי כו ו), ופתה מן יפתה
 (שמות כב טו), והורדה על האמת וחמס
 אל תשתה.

(י) פ' מלת כינוי ציווי, להיחזק המצוה קורא ומכנה לאיש
 המצויה.

יאמר לפי הרקדוק (י) סָבָה כמו סִיבָבָה, או ממשקל חזק כמו סָבָבָה, או ממשקל קל סָבָבָה, כמו
 זכרה לי (כחמיה ה יב), שמרה זאת (דה"א כט יח), וכן חנן יאמר חנה כמו חננה, או ממשקל
 חזק כמו חֲנָנָה, או ממשקל קל כמו חֲנָנָה, כמו זכרה לי, שמרה זאת, כי כאשר לא יאמר חננה
 סבבה [פ' לציווי היחיד], כן לא יאמר חֲנָנָה סָבָה, וכאשר יאמר חננה סבבה מן חנן סבב⁽²⁾, כמו
 כן יאמר מן כנן כננה או יאמר כננה או יאמר כננה, וכאשר יאמר כננה כן יאמר כנה במקום
 בַּכָּה או במקום בַּכָּה או במקום כננה, כי כן דרך הנונין והביתין והמיימין השניות מן סבב חנן שמים
 נושלות והרגש במקומה כמו לא תחנם (דברים ז ב) כמו תחננם, תִּגְלִי כמו תִּגְלִי, רני כמו רונני,
 יסובני כמו יסובבני, ישומו מן שמש, ובאותן התיבות אשר תקרא התיבה עם האות השנייה באותן
 הברות תקרא בנא הרגש מקום האות השנייה, ואם תאמר לא תמצא לשון כוננות בלא וי"ו כי אם
 עד יכונן (ישעיה סב ז) כוננה עלינו (תלים צ"ז) מן כונן, ולא יאמר מן כונן לא כננה ולא כנה,
 הלא מצאתי סובב וסבב, כי ונחר יסובבני (יונה ב ד) מן סובב, וסבו את העיר (יהושע ו ז),
 ובא אליה מלך גדול וסבב אותה (קהלת ט יד) מן סבב. ולפי הדקדוק יתכן להיות סבה מן סבב או
 כמו סובבה או סבבה, כמו כן יתכן מן כנן כנה כמו כננה או כמו בַּכָּה או כננה, ואולי גם כננה
 אשר הוא מן כונן אם יקרה בו רגש ישוב להיות בלא וי"ו להיות כנה, כי כל הדומים לכונן לא
 מצאנו בהם רגש עם ויהם, ומכל הפנים רבר ידוע וכנה כמו וכננה, ועוד כי לא מצאנו ברוב
 מזמורים כפל מלה של שם דבר ענין אחד במקום בתחלת פסוק שני כי אם באותו פסוק עצמו, וזה
 פתרון הפסוק: שוב נא הבט וראה ופקוד גפן זאת וכוננה אשר נטעה ימינך על מכונה, לגדור
 פרוצותיה אשר פרצתה גדריה ועל בן אמצתה לך, כמו כן שוב נא הבט משמים וראה, אך לקרוא
 שם חדש לבנן, השמר ואל און אל חפן.

(1) פ' כן היה ראוי לומר לפי הדקדוק, אף כי באמת לא נמצא כן לציווי.

(2) בל"י תחת וכאשר יאמר חננה סבבה מן חנן סבב, כתיב, כמו מן חנן סבב המה, והדברים החומים לפי
 הענין, כי לא יתכן שאמר כמו כן הבא אחרים. ולפי התקון אשר תקנתי יתבאר דברי ר"ת בקל. ורצוני
 לומר אם לא יתכן לפי הדקדוק חננה סבבה, לא יתכן גם כן לבנות פהן חנה סבה. אולם אם יתכן חננה סבבה
 מן חנן סבב, יתכן גם כן כננה מן כנן שהוא משרשים הכפולים כמותן. וכאשר נזרה כי יש לומר כננה, כן
 נזרה כי יש לומר כנה. המעריך.

ותבחר ותקרב לפתרון הערב
מטועני החרב בחרב נדקרים.

דונש פתר לשון ערבית היא ודקירה היא, ונופל
אצל רומח בלשון ערבית ולא אצל חרב, ולכן
אמר דונש כי חרב יקרא כל דבר כמו חרבות
צורים אשר הם אומלים, כי חרבך הנפת עליה
אשר הם מקבות חרשי אבן. וגם חרב זה רומח
הוא, אמת אמר כי כן הוא, אך לא בזה, כי
כאשר נמצא ברומח דקירה ויקח רומח בידו
וידקור את שניהם (במר' כה ח) כן בחרב נמצא
דקירה שיוף חרבך ודקרני בה (ש"א לא ד),
ואנשים מדוקרים (יר' לו י) חרגם יונתן מטענין,
ובואת חרע כי כנים דבריי כי בלשון הערבית לא
נמצא דקירה וטעניה כי אם ברומח, ובלשון
העברית המצא דקירה גם בחרב כאשר פרשתי,
ויכול להיות מטועני חרב מדקרי חרב כמשמעו,
ולא רומח, ויעקב יגל וישמח.

ואשר כתב דונש לבאר מטעני, ותבחר כי
שויים הם ערבי ועברי במקצה, כמו אבן, און,
אתא, ארון, בהיר, בהק, ברא, כדי להודיע כי
לשונות העברי והערבי דומות זו לזו, אבל יש
ביניהם חילוף באותיות, עי"ץ בנימ"ל, וסמ"ך
בשי"ץ, ושי"ץ בתי"ו, ווי"ץ בל"ת, והי"ה
בכ"ף, לחנם נחבם [כי הם] מועטים ומשתנים,
כי רוב לשון הערבי אינו דומה ללשון העברי,
והעברי לארמי קרוב, ברברים לרוב,

שש משור
ובשליחה היוצת
ומרוק ושטף
שבילי עולם
אשר שפך בה
גם שב גם ישיש
ושרט לנפש
ושמת שכינ' בלעד
ובעד השלח
והנה תאומים
והיחה תל עולם
תלמיה רוח נחת
תקן משלים הרבה

שמות כו א
דברים כז נו
ויקרא ו כא
ירמיה יח פו
במדבר לה לג
איוב פו י
ויקרא יש כח
משלי כג ב
יואל ב ח
בראשית' לה כו
דברים יג יז
תלים סה יא
קהלת יב ש

וזברים רבים כמו אלה במקרא דומים ללשון
הערב וכתבתי קצותם, למען רעתי כי חכם
כמוך המעש יורנו על הרב, ואם תאמר מודה אני
כי הלשון העברית דומה ללשון הערבית, אבל איך
תאמר פ'ענתי בחרב, ולא יאמר פ'ענתי כי אם
ברומח, אודיעך כי החרב בפסוק הזה הוא הרומח,
כי יש לנו במקרא חרב במקום גרזן וחרב במקום
סכין. החרב במקום הגרזן, הכתוב כי חרבך
הנפת עליה (שמות כ כה), והחרב במקום
סכין, הכתוב ויעש לו יהושע חרבות צורים
(יהושע ה ג). ובהקרא הגרזן והסכין חרבות,
יודון כל אנשי לבנות, כי כמו כן יקראון הרמחים,
ולא כעני המצחיים.

עיין בחברת צד 107 ע"א

וכנה יתכן לכונן ולהכין
והאומנם הוא כן לפי רוב מזמורים.

וכנה אשר נטעה ימינך אמר דונש כי לא יתכן
פתרון מנחם אך פתרון הראשונים יכון אשר
אמרו כנה שם הגפן, ולא יתכנו דבריהם, כי
אינם רק דברי נבואה, כי כאשר הביאו ראיה
מועמד מנצר שרשיה כנו (דניאל יא ז) אינה
ראיה, כי פתרונו על כנו כאשר נמצא באותו
ענין ועמד על כנו מעבור נוגש הורר מלכות
(דניאל יא כ), ועור כתב שם ועמד על כנו
נבזה ולא נתנו עליו הוד מלכות (שם יא כא),
בי מה ענין גפן אצל בת מלך הנבז אשר עליה

וכנה. ואמרה כי הפוהרים הראשונים תענו
ושנו באמרם כי וכנה אשר נטעה ימינך (תלים
פ מז) הוא שם הגפן, רק אך פתרונו לשום ז'
בקשה, ונה פתרונו אנא כוננה הגפן אשר נטעה
ימינך, ופתרון הראשונים טוב מפתרוניך. כי
השמות באים על פנים רבים, והבקשה לא באה
ולא תבא ולא תקים ולא תהיה עלי משקל. וכנה
מן הפעלים השניים לא הניקד קמץ גדול כנקידת
וכנה כי אם קמץ קטן בשתי נקודות, כמו
בגה צבאך וצאה (שופטים ט כט), קנה אל
י"י (תלים כו יד), צוה ישועות יעקב (שם מד
ז) כן בשלש הנוסחאות וגם יתכן להיות ל ש ון.

מז	כי אסם המץ	ישעיהו פו ד	פצל	ויפצל בהם שצלות	בראשית ל לו
מרט	כי ימרש ראשו	ויקרא יג ט	פתל	נשתולי אלהים	שם ל ו
מעך	מעכו שדיהן	יחזקאל כג ג	פקח	פקח נא את עיניו	מ"ב ו יז
משל	להבין משל ומליצה	משלי א ו	פרש	פרש מעלה ולהב	נחום ג ג
מרח	ומרחו על השיחין	ישעיהו לה כא	צאצא	וצאצאך מעיד	ישעיהו מח יט
מתי	למתי אפתיר לך	שמות ח ה	צאן	צאן אוברות חי עמי	ירמיה נו
מרק	ואת המרק שפוך	שופטים ו ד	צבע	שלל צבעים סיסרא	שופטים ה ל
נף	להנשה גוים	ישעיהו ל כח	צר	וצרת הכסף	דברים יד כח
נא	אל תאכלו ממנו נא	שמות יב ט	צלם	אך בצלם יתהלך איש	תלים לפ ו
נם	לא ינום ולא יישן	תלים קכא ג	צבר	ויצברו אותם	שמות חי
סכן	ובוקע עצים יסכן בם	קהלת י ז	צהר	ערב ובקר וצהרים	תלים נה יח
סובא	כי טובא ווולל	משלי כנ א	צהל	אל אשת רעהו יצהלו	ירמיה ה ח
סכן	טוב ילד מסכן	קהלת ד יג	צמא	וצמאון אשר אין מים	דברים ח טו
סמך	סמכוני באשיות	שיר ב ה	צהב	ושער צהוב	ויקרא יג
סגר	יסגר לו וישתחו	ישעיהו מד יז	קש	יאכלמו קש	שמות פו ו
סעף	וכלה סעיפיה	ישעיהו כו י	קר	קור וחום קיץ	ברא' ח כב
ספק	ספקו עליך נפים	איכה ב טו	קרח	נקרוה אש המסים	ישעיהו סד א
ספר	לקח את ספר התורה	דברים לא לו	קץ	וקץ עליו העיט	שם יח ו
סתיו	כי הגה הסתיו עבר	שיר ב יא	קדש	קדש לי כל בכור	שמות יג ב
עזק	ויעקוהו ויסקלהו	ישעיהו ה ב	קצב	ויקצב עץ	מ"ב ו ו
עבר	דודי חמק עבר	שיר ה ו	קטף	וקטפת מלילות	דברים כג כו
עלם	בן מי זה העלם	ש"א יז נו	קם	ולא קם ולא זע	אסתר ה ט
עזר	יקומו ויעזרוכם	רב' לב לח	קבה	אל הקבה וידקור	במדבר מה ח
עמוק	עמוק עמוק מי	קהלת ז כד	קצף	ותאנתו לקצפה	יואל א ז
עורב	מי יבין לעורב צידו	איוב לח מא	קשה	תקשיחו לבנו	ישעיהו סג יז
ערב	בערב היא באה	אסתר ב יד	רוק	לא חשכו רוק	איוב לי
ערס	ערשו ערש ברזל	דברים ג יא	רר	רר בשרו את	ויקרא פו ג
עקר	עקר ועקרה	דברים ז יד	רץ	ואת מי רצותי	ש"א יב ג
עשן	עלה עשן באפו	ש"ב כב ט	רנה	פצחי רנה וצהלי	ישעיהו יד ו
עקד	ועקד את יצחק	בראש' כב ט	רבץ	רבץ כאריה וכלביא	ברא' מט ט
ערק	וערקי לא ישכבון	איוב ל יז	רחב	רחב לא מוצק תחתיה	איוב לו יז
פור	פור עצמות חונך	תלים ננו	רחל	וכרחל לפני גוויזה	ישעיהו ננו
פח	ילכד בפח	ישעיהו כד יח	רמח	ויקח רומח בירו	במדבר כה ז
פחם	פחם לגדולים	משלי כו כא	רפד	רפדוני בתפוחים	שיר ב ה
פטיש	מחליק פטיש	ישעיהו מא ז	רשם	את הרשום בכתב	דניאל י כא
פלג	פלג אלהים מלא מים	תלים סה י	רתם	רתם המרכבה	מיכה א יג
פלוח	עד יפלוח חץ	משלי ז כג	רמה	סוס ורוכבו רמה	שמות פו א
פנק	משנק מנער	משלי כט כז	רקיע	יהי רקיע בחךך	בראשית א ו
פער	פערו למלקוש	איוב כט ג	רחום	רחום וחנון י"י	תלים קג ח
פצם	הרעשתה ארץ פצמתה	תלים ס ד	שיר	ושדת אוהם בשיר	דברים ז ד
פצח	פצחי רנה	ישעיהו נד א	שנת	אם אתן שנת לעיני	שם קלב ד

יראה טובה הענק, ופחני קמח (ישעיה מז ב), באטרך פתרונו כמשמעו, ואם אין פתרון אלה המילים כמשמעם הם ישפוטך לזכות לשון העברית ללשון הערבית, והנני אערוך לך מקצת דברי העברית אשר פתרונם כמשמעם בערבית, להודיעך כי שתי הלשונוֹת דומות זו לזו. אבל יש ביניהם דברים חילוף באותיות עי"ן גנימ"ל, וסמ"ך בשי"ן, ושי"ן בחי"ו, ווי"ן ברל"ת, וחי"ת בב"ף, התבונן בהם, פן תכשל בחילופיהם ואלה הם.

אנן	שרך אגן הסהר	שיר ז ג	חמת	ויקח לחם חממה מים	בראש' כא יד
איין	אחי מאין אתם	בראש' כפ ד	חשף	חשף י"י את ורוע	ישעיה נב י
אתא	אתא בקר וגם לילה	ישעיה כא יב	חסם	וחוסמת היא	יחזקאל לפ יא
ארוך	וישם בארוך במצרים	בראשית נ כו	חפר	באר חפרוה שרים	במדבר כא יח
בהיר	בהיר הוא בשחקים	איוב לו כא	חפז	יחפו זנבו	איוב ס ז
בהק	בהק הוא פרח בעור	ויקרא יג לש	חפן	ומלא חפניו קמרת	ויקרא מז יב
ברא	ברא אלהים את	בראשית א א	חרף	קיץ חרף	בראש' ח כב
בר	בר ולחם ומוון	שם מה כג	חרב	חרב כסף	צפניה ב יד
גיר	כאבני גיר מנופציה	ישעיה ס ז	חשב	וחשב לו הכהן	ויקרא כו יח
גז	יחד כמשר על גז	תלים עב ו	חתם	חוחם על יד ימיני	ירמיה כב כד
גף	יניפו הדלתות	נחמיה ז ג	חתן	יתרו חתן	שמו' יח ב
גבל	שרשרות גבלות	שמות לש טו	חתף	הן יחזף	איוב פ יב
גדיל	גדילים חעשה לך	דברים כב יב	חלום	חלמתי חלום	בראשית לו ט
גדר	גדר מזה וגדר מזה	במדבר כב כד	טהר	טהרתי מחטאתי	משלי ד ט
גרש	גרש טרמל	ויקרא ב יד	טמא	כי טמא נורו	במדבר ו יב
גפן	גפן ממצרים חסיע	תלים פ פ	טען	מטועני חרב	ישעיה יד יט
דהם	כאיש נדהם	ירמיה יד ט	ים	טבעו בים סוף	שמות סו ד
דלח	לא תדלחם רגל אדם	יחזקאל לב יג	יום	יום ולילה לא	בראש' ח כב
דלף	דלף שורד ביום סגריר	משלי כו טו	כל	וכל בשליש	ישעיה פ יב
דפק	ודפקום יום אחד	בראש' לב יג	כביר	כביר מאבך ימים	איוב סו י
הא	הא לכם ורע	בראש' מז כג	כחל	כחלת עיניך	יחזקאל כג ט
הרם	הרם בעברתו	איכה ב ב	כילף	בכשיל וכילסות	תלים עד ו
זב	זב עמקך	ירמיה מט ד	כנע	או אז יכנע	ויקרא כו טא
זבוב	זבובי מות יבאיש	קהלת י יא	כנף	חחת כנפיו	תלים צא ד
זח	ולא יזח החשן	שמו' כח כח	כפר	כפר לעמך ישראל	דברים כא ח
זכר	זכרני אלהים אותי	בראשית ל ד	כפל	כי כפלים לחושיה	איוב יא ו
זהם	זהמתו חיותו	איוב ל כ	לחם	ולחומם כנללים	צפניה א ז
זהר	ויהירו כוהן הרקיע	דניאל יב ג	ליש	ליש גנור בנהמה	משלי ל ל
זחל	וזחתי ואירא	איוב לב ו	לבט	ועם לא יבין ליבט	הושע ד יד
זעם	לא זעם יי	במדבר כג ח	לעז	מעם לועז	תלים קד א
חש	חש עתידות	דברים לב לה	לפת	ויחדר האיש וילפת	רות ג ח
חבר	וחברת את חמט	שמות כו ט	למד	מבין עם תלמיד	דה"א מה ח
חדר	חדר נהדר	מ"א כב כה	לעב	ויהיו מלעיבים	דה"ב לו טז
חטב	מחטב עצך ער	דברים כב י	מהר	הירבו עלי מהר	שמוה לו יב
חלק	ואנכי איש חלק	בראש' כו יא	מהר	סוטר מהיר	תלים מה ב
חמר	ויין חמר	תלים עה ט	מס	וימסו אסוריו	שופט' סו יד

דבריו, כאשר אָנן אֵינךְ, עַל עֲלֵתָהּ, עַל עֲלֹתָ (י), או עיר היונה, עיר היון, כי כלה משקה מצולה בבל וארץ צפון ופרס, גם בפתרון יש עור לדונש אשר בהווחים ובחרולים יתחבא האדם, כי כאשר אמר בשאל ויתחבאו העם במערות ובהווחים ובסלעים ובצריחים ובגורות אשר פתר נתחבאו בין החווחים הנקראים חווחים, כן נמצא באיוב אשר יתחבאו בין השיחים ובחרולים ככתוב בערוץ נחלים לשכון חורי עפר וכפס (איוב ל ו) פתרונו בשבר נחלים איתנים וחורי עפר וכפס לשכון, ובין שיחים ינהקו תחת חרול יסופחו, אשר יתחבאו שם בני בלי שם, אשר דיבר שם בו בענין, וחכמה ובינה קנה בכל קנין.

(י) עין מחברת צד 74 ע"א.

עין מחברת צד 92 ע"א

בפתרונו תאסוף מחספס עם מחשוף והסמך בסוף כיתר היתרים.

דק מחספס מה זה נבדל להשיב דונש על דברי מנחם? כי לא אמר מנחם רק להשוותו ולפרשו לפי הענין לדומה לו יותר, כאשר דמה בשם לשם (לעיל צד 53) לבעבור דומה לו בלשון ובפתרון. וחיבר בשסכס במחברת בי"ת ושם במחברת שין, כן פה כן עשה אשר הביא מחספס בחסף הנכתב בסמך. ומחשוף הלכך הביא בחשף הנכתב בשין. אשר לא עשה כן באותם הנכתבים בשין ופתרונם סמך, כמו בשורי מהם (הושע ש יב), אשר פתרונו כמו כי סר לראות (שמות ג ד), ואונקלס כן תרגמו דערק מקלף (תרגום דק מחספס). אך כאשר כתב חשף שתי מחלוקות הא' מחספס והב' חסף חספא יש לו לקרות עליו חגר. אך עמל היה בעיניו יען ידע כי הסמך נוספת, כאשר אבאר בחשוב יעלעזו לכתוב חספס, דק כחספס חסף, מנהוך חסף, כי למדור נכסוף נכסף.

כי התנח'ים הם החווחים, ואם תאמר למה הונע זה ובתנח'ים, אומר יש לנו במשקל תנח'ים וחוחים וְנָחִים וְנָחִים, והאחר מְדָרִים וְדָרִים דיר כאשר האחר מתנח'ים וחוחים חָסִם, והדורים אשר על משקל תנח'ים וחוחים אלה הם, וישימו את ראשיהם בְּדָרִים (מ"ב י ז), ובְּדָרִים ובצלחות (רה"ב לה יג), והתנוגן לדבר בצחות, תהי לך החכמה אחות.

מחספס. והבאת דק מחספס (שמות יו יד) בפעלים השלישיים, ודמית אותו אלי חשף י"י את זורע קדשו (ישעיה נב י), ומחספס אין לו דומה במקרא כי מן הפעלים הרביעיים הוא. ונורע כי הפעלים השלישיים לא יכפולן בתוספות אות אחת כי אם בתוספת שנים. כמו ירקק מן ירק, חלקקות מן חלק, שחרחרת מן שחר, סחרחר מן סחר, פתלתל מן נפתל, עקלקל מן מעקל. ולו נכשלו עלי משקל חספס מן חסף, היחה כפילתם ראויה להיות בה ירקר מן ירק, חלקל מן חלק, שחרחר מן שחר, סחרחר מן סחר, פתלתל מן נפתל, עקלקל מן מעקל. ובתוספת המ"ם כמו מחספס, מירקר, משחרר, מחלקל. ובראותנו זה המשקל מעות ופתלתל ומעקל, ידענו כי כפילת חשף חשפשף עלי משקל סחרחר. וגם הבינוני בחפש מחופש (תלים סד ז) כי מן הפעלים הרביעיים מחספס, כמו זרוף, יפרשו, ורשפש, ולא כחלמיש, וכרכב, אשר הבאת בפעלים, אשר נבאר להרחיקך ממוסר הנבים, להשיל לך בנעימים חבלים, להיות שכך בשם הגדולים.

דונש

עין מחברת צד 99 ע"א

ממועני חרב. הבאת בחלק אחד לבוש הרגום ממועני חרב (ישעיה יד יט) עם מועני את בעיורם (בראשית מה ז) ופתרת אהרו לשון עָמִס ומשא המה, ואין לעמס ולמשא במועני חרב ענין, ואומר כי שחרון ממועני חרב מהליצון העברית כמשמטו בלשון הערבית, ואם תאמר מה לנו לדמות הלשון העברית ללשון הערבית, אשיבך הנה גם אחת פתרת דברים כמשמטו בלשון הערב, כמו ואל אישך השיקתך (שם נ י), באימך בפתרויך האיותך יחמרתך. ובאהר עֵנָק (שיר ד ט), באמרך

כי נחלים אתה הוּתה על ראשו וי' ישלם לך, ואמרתי מעל ראשו או מן ראשו כי יש לנו על כמודו יתכן להוסיף עליו לפתרון מ"ם או יבא מן במקומו. והוא בכל עת יהיו בנדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר (קהלת ט ח), לא יתכן פתרונו כי אם באמרנו מעל ראשך אל יחסר או מן ראשך. ואם האמר למה היבה בתיבה תחליף ותגרע לפתרון אות או תוסיף, אודיעך כי כמו כן עשית באמרך (י) יש לנו את במקום מן, כנאלה. הם יצאו את העיר (שמו' מד ד) כצאתי את העיר (שם ט כט). חלה את רגליו (מ"א טו כג), אני דואג את היהודים (ירמיה כח יט), הא לך ועליך ארבעה עדים.

(י מחברת צד 38 ע"א .

שמרת מצות י"י אלהיך והוא לא שמר ויכזה בנחלים. וכזה הענין אמר למעלה בנפול אויבך אל תשמח ובהכשלו אל יגל לך פן יראה י' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו (שם כד יח), מזה למדנו כי אם לא שמח לא שב אפו ממנו, אך יכזה בנחלי המאטרו. והרעב והצמא היא הנפילה. ואם האכילו והשקהו לא ישיב מעליו אפו, ואם כן בנחלים אתה הוּתה להיות על ראשו אשר העמידו באפו לא ישיב מעליו כי לא שמח עליו זה המאכילו והמשקהו, אך ריחם עליו וי' ישלם השובה כמובתו, ועל כל פשעיו יכסה באהבתו.

עין מחברת צד 91 ע"א

חנטה. והבאת חנטה פניה (שיר ב יג) בחלק אחד עם ויחנטו הרופאים (בראשית כ ב) והם שני חלקים. פתרון חנטה פניה הולירה והצמיחה יונקותיה ופארותיה, מן המשנה הנקרא בה הלוד חנוט. ופתרון ויחנטו הרופאים כמשמעו בלשון הערב. והזהר חכם המערב, ועם שונים אל תתערב.

יא). ותדע באומרו הגפנים סמדר ולא הזכיר בגפנים לא הוצאת סמדר ולא מתק, כי לא נמצא ביסוס ומתק בגפן. ולא הוצאה לא בגפן ולא בתאנה. ואמר מנחם בלבו אהרי אשר לא הזכיר המשורר הוצאת הגפן כמו כן לא הזכיר הוצאת הגפן בתאנה, לכן לא פירש חנטה פניה כחנטה במשכ' אך רמזה לויחנטו הרופאים אשר פתרונו ויבסמו הרופאים, לשרוף בשמים לקבר ולחנטו בהמה, והביסוס הוא מתוק לפש. ואצל המת פתרון חנטה ביסוס, ואצל תאנה פתרון חנטה מיתוק. וחלק אחד הם והענין יפירם כמעט. כאשר תמצא הרבה מן הנמשכים לפי הענין ונפרדים כמעט כדברי דונש, ומנחם המפרש כדברי דונש לא יעניש.

עין מחברת צד 86 ע"ב ובצד 87 ע"א

חוותים כחותים כנוהק בין שיחים כחרול נספחים וקוץ עם דרדרים. נתכנו דברי דונש כי החותים כחותים כאשר הביא ראה דוּרִים ודורים, והגני כמוסיף על

גם שמן על ראשך אל יחסר אשר בא לדמות אל זה, לפי פתרונו אוני דומה לו. כי גם הפתרון שמן על ראשך יהיה בלי חסרון, כי כה אמר קהלת בכל עת יהיו בנדיך לבנים ושמן על ראשך יהיה ואל יחסר לא שמן על ראשך ולא בנדיך לבנים, לבני' לשון זכר. גם יש בגד בלשון נקבה, כמו ובגדיו לא תשרפנה (משלי ו כו) לבעור כי יש מיני בגדים יש מהם שמותם זכרים ויש מהם שמותם נקבות. וכה פתרון אם רעב שנאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי נחלים אתה הוּתה על ראשו, כי בהטיבך לשנאך ולא תקום ולא תמור לו או אתה הוּתה [נחלים] לתת ולהיות על ראשו, כי יעמוד ברעתו אם לא ישלם לך, ולא ישלם לך כי [אם] על ידי השונא החדל מלהשיב לו, וי' ישלם לך כי

חנטה התאנה כחנט המשנה ואלו פתרונה כמתוק המרים.

חרה אף דונש על אשר הביא מנחם חנטה פניה עם ויחנטו הרופאים בחלק אחר כי אמר חנטה היא הוצאת הפנין. ואמנם יתכן לפרשם ענין אחר לפתור חנטה פניה כמו מתק פניה ובסמה אותן יען נמצא בתאנה החדלתי את מתקי (שופטים ט

וא). ותדע באומרו הגפנים סמדר ולא הזכיר בגפנים לא הוצאת סמדר ולא מתק, כי לא נמצא ביסוס ומתק בגפן. ולא הוצאה לא בגפן ולא בתאנה. ואמר מנחם בלבו אהרי אשר לא הזכיר המשורר הוצאת הגפן כמו כן לא הזכיר הוצאת הגפן בתאנה, לכן לא פירש חנטה פניה כחנטה במשכ' אך רמזה לויחנטו הרופאים אשר פתרונו ויבסמו הרופאים, לשרוף בשמים לקבר ולחנטו בהמה, והביסוס הוא מתוק לפש. ואצל המת פתרון חנטה ביסוס, ואצל תאנה פתרון חנטה מיתוק. וחלק אחד הם והענין יפירם כמעט. כאשר תמצא הרבה מן הנמשכים לפי הענין ונפרדים כמעט כדברי דונש, ומנחם המפרש כדברי דונש לא יעניש.

חוותים כחותים כנוהק בין שיחים כחרול נספחים וקוץ עם דרדרים. נתכנו דברי דונש כי החותים כחותים כאשר הביא ראה דוּרִים ודורים, והגני כמוסיף על

מן קם הוקמת, הוקם המשכן (שמו' מ יו). גם לא יתכן לפתור מה מצאת לך הן בבא לך חבלים בעליותך המרווחים וקניך הספונים לך בארוים, וכי החבלים ימצאו הן בעיניהם או בעיני המביא החבלים מפני ביריית ומנדלים? אך זה פתרונו וישבת בלבנון מקוננת בארוים ובין כוכבים שים קנך ותבטחי בהם, מה נחנת מה נחנת במבצרך, ומה ניתנה לך חנינה על ידיהם להסיר אויבך מעלך, מפני חווק בנייך, כי לא יועיל הון ולא מבצר. וכן מוכיח ענין הנגואה אשר היה בושח בגובה חיוק בנינו ובמבצרי מעוז ובגובה קנו אשר אמר ירמיהו מקוננת בארוים מה נחנת בבא לך חבלים חיל כילודה חי אני נאום יי' כי אם נכיהו בן היוקים מלך יהודה חותם על יד ימיני כי משם אתקנך (ירמיה כב כד), נראים הדברים קל וחומר מחותם הימין אשר יתק ממרום קנך ומבצר ארויך. ועל פי הרקרוק יתכן נחנת מן חנן לולי נדגשה הנון כמו נוך ולא תחנם (דב' ו ב), ויהיך (במ' ו כה) שהדגש תחת נוך החסירה מן חנן. ולכן לא נדגשה יען היא בסוף חיבה, ושני חפסין לא יוכלון להדגש. כי לא יוכל להדגיש בפה. ופתרון דונש בו (כ"י) קרוב לדקרוק כי כאשר יאמר מְקוֹנְנֶתָ כמו מְקוֹנְנֶתָ יִשְׁבְּתָּ כמו יִשְׁבְּתָּ, כן יאמר גְּתִינָהּ כמו גְּתִינָהּ, אך יש הפרש בעבור הנינון כמעט, ויעקב מעשה תהלה יעש.

לא (כס). ואם תאמר יש לנו נפעלתי במקום פעלתי והוא אשר נשברתי את לבם הוונה (יהו' ו ט), אומר כי נשברתי פתרונו נפעלתי. כמו נשכחתי כמה מלב (הלי' לא יב), ופתרון אשר נשברתי את לבם הוונה, אשר נשבר עווי ופחדי ומוראי מן לבם הוונה. את במקום הוה, כמו כצאחי את העיר (שמות ט כס) אני דואג את היהודים (ירמיה נח יט). ואל תחמה ממאמר הכתוב אשר נשברתי את לבם הוונה, כי הנה כתוב ויתעצב אל לבו (בראשית ו ו) וישתומם כי אין מפניע (ישעיה נט יו) בכל צרתם לו צר (שם סג ט) ותקצר נפשי בהם (זכריה יא ח) ואחל בתוכם (יהוואל כב כו). ואלהינו הגרול הנבור יתרום שמו לא יתעצב אל לבו ולא תקצר נפשו לא יצר ולא יחל ולא ישבר, רק אך נאמר כי התורה דברה לבני האדם להשמיעם כדי נוחם ולהשכילם נפי מודעם, וכאשר קם פתרון אשר נשברתי במקראו לא על שברתי, כן קם פתרון מה נחנת במבטאו לא עלי חנית, ונבנה מה נחנת מן וחשא הן וחסד (אסתר ב יד) כאשר ואחל בתוכם, מן והוא דרך חול (ש"א כא ו). וכה פתרונו מה מצאת הן בבא לך חבלים בעליותך המרווחים וקניך הספונים בארוים ככתוב ישבת בלבנון מקוננת בארוים מה נחנת בבא לך חבלים חיל כילודה, והתבונן והכן מחכמה ויראה צדה, פן תהיה בכל רע בתוך קהל וערה.

עין מחברת צד 96 ע"ב

ונחלים חותה עלי ראש השותה
ואוכל כפותה בלחם הסתרים.

כי גחלים אתה חותה על ראשו פירש מנחם לשון שיק ותבערה, ולא לבעבור כי לא ידע כי אין חתיית אש כי אם רדיית גחלים וחתייתם במקומם. כי האומנם ידע אך קיצר פתרונו, ודונש העמיק לפרש כן גחלים גחלי רעב אתה חותה מעל ראשו. כי זלעפות רעב כתנור יכמרו העור, וכאשר תאכלנו ותשקנו חסיר מעל ראשו זלעפות רעב ולא יתכן לפרש כן, כי היה לו לחקות האכילה לחם השקהו מים וי' ישלם לך כי גחלים אתה חותה מעליו. כי ראשו מה בא ללמדנו? ועוד כי על ראשו פתרונו להיות על ראשו, ובהוסיף מ"ם פתרונו שלא יהא על ראשו. והנה עישה הן לאו וישנו אינו.

חותה. ופתרת כי גחלים אתה חותה (משלי כה כב) בוש על ראשו, באמרך לשון שיק ותבערה הוא, מן ולקח מלא המחחה (ויקרא פו יב), ואני אומר לא נקראה מחחה לדליקת האש, כי אם לגרפת גחלים, ויהיך ויסחך מאהל (תלים נב ו) ולחתות אש מיקר (ישעיה ל יד) ויכיהו כי חותה על ראשו כמו גורף ורופן מ על ראשו. ויאמץ זה הפתרון הפסוק אשר לפני כי גחלים אתה חותה והוא אם רעב שנאך האכילהו לחם, ואם צמא השקהו מים. ופועל הרעב נמשל כפועל האש. ככתוב עורנו כתנור נכמרו מפני זלעפות רעב (איכה ה'), ועל כן צוה החכם הארם להאכיל הרעב, ולו היה שונאו להסיר ולחתות גחלי הרעב והצמא מעל ראשו, והודיעו כי י' ישלם לו. באמרו

עליך במקומו, גם במחברת אראל היברו עמהם, ובהפתרו חונה עליך לא ימצא כרברי דונש, ועוד יש להשיב על דברי דונש אשר אמר כי כל שלשת האותיות יסוד כמו חנוך לנער מן חנך, כי לא יתכן כן ולא יתכן הפתרון, ולא ידעתי מה היה לו, אך הענין למד על הפתרון, וזה פתרון הפרשה הלא ידעו כל פועלי און אוכלי עמי אכלו לחם וי"י לא קראו ולא פחדו אל י"י שם פחדו פחד לא היה פחד כי י"י פור עצמות חונך, הבישות כי אלהים מאסם, פתרון שם פחדו פחד אשר לא היה פחד, כי במקום אשר באו לאכול עמי ופחדו פחד לא היה פחד כי יניסם קל עלה נדף ורודף ארם. כענין ארם אשר השמיע י"י אל מהנה ארם והיו להרדת אלהים ולא היה איש רודף אותם, כי אלהים פיור עצמות החונה עליך ונפגרו עצמיו מקול אשר השמיעו אלהים. הבישות את החונה עליך כי אלהים מאסו, זבמזמור אשר הוא למעלה מזה אשר הוא מענין זה נחוב שם פחדו פחד כי אלהים בדור צדיק עצת עני תבישו כי י"י מחסוהו. ואותו הבושת לעצת עני. וזה הבושת אשר במזמור האחרון בושת החונה על העני לעומת אשר רצה להביש את העני ולא יוכל, כי י"י מחסוהו, ואויב עמל שפתיו יכסהו.

(x) פ' פתר חונך חונה עליך במקומו שהוא ברש חן, גם חברו עם החיבות המתחלקות לשמים במחברת אראל כסר אראלם ארא להם. ע"ש.

מבית עברים (דברים יג ו), כן נאמר ויהיו עמך, והחונך, והעושך, והרואך, והרועך, ולא נאמר ענך, וחונך, ועושך, ורואך, ורועך, בשתי נקודות לא בסמיכה ולא בכריתה, וכן לא נאמר ענך, אמך, גברתך, דברך, הרוך, והבך, וזרועך, חסדך, מלך, ירך, כבודך, לבושך, מלכותך, נפשך, סודך, עצתך, פארך, צדקך, קרובך, רעך, שירתך, תהלתך, בשתי נקודות כי אם בקמיצה גדולה. כמו ישמח עניך ואיך ותגל יולדתך (משלי כג כה), והלך לפניך צדקך (ישעיה נד ח), ופי יגיד תהילתך (תלים נא ז), הלשון הצהה על משקל הוזה היא בנויה, ומיהוצאים מהמשקל הוזה הם כמו תיבות הענינים ואותיות הדבקים והם אַתְּךָ, ועמך, ולך, ובך, ולו נאמר עַתְּךָ לא נאמר עַתְּךָ כאשר לא יאמר על עַתְּךָ ועל עַתְּךָ (דניאל ט ט) והיוצאים מן הפעלים הפעלך כמו ביום הַבְּרִיאָה, (יחזקאל כח יג) והפעל שעבר כמו אשר צַדְקָה (דברים ו ז), כשמעתו עַתְּךָ (ישעיה ל יט), ובלשון נקבה הנני נותןך לבני קדם (יחזקאל כה ד), ועל המשקל הוזה נבנתה הלשון ארמית, ושתי הנקודות בה במקום הקמיצה בעברית נאמרו אַתְּךָ לא איתנא פלחין (דניאל ג יח), מתנתך לך להוין ונבנותך (שם ה יז), אנת ורברבך (שם ה כג), ולכל אלה לא ידמה חונך. ולו ידעתי כי תבחר הניקור בספרך החונה עַלְיָךְ בלשון זכר, ותאמר החונה עַלְיָךְ נקדתי בלשון נקבה, השבתי עליך גם בדבר הוה, אם יתכן לאמר לנקבה מן חונה חונך, לרמותו אלי הנני נותןך, או חונך במשקל מחשבת אונך (ירמיה ד יד), או תשובה אחרת לא תדמה לאלה לאמר כי ד' חונך מן יסוד המלה, כנף חנוך לנער (משלי כב ו), ובישן כי לא ראיתי בדבר הוה להכחידך, הוחלתי עד ראיתי נקדת יך.

עין מחברת צד 13 ע"א

נחנת מנחנת בארץ המקוננת בבא עת מתאוננת בחבלי הצירים. פתר מנחם מה נחנת איפה תהיה חנוי, ולא יתכן לא לפי הדקדוק ולא לפי הענין, כי מן חנה יאמר נחנת, מן בנה נגנת, מן קנה נקנת, עוד אבנך ונגנת (ירמיה לא ד), גם פתרון דונש אשר פתר לשון חן לא יתכן לא לפי הדקדוק ולא לפי הענין. כי מן חן יאמר הוחנת, מן שב הושבת,

נחנת מנחנת. ופתרת מה נחנת בבא לך חנלים (ירמ' כב כג) איפה תהיה חנוי. ואין לנו במקרא מה במקום איפוא. ולא יאות לקרות לאיש חנוי והוא הפועל. ולא לאשה חנויה היא הפועלת. כי אם הנהגה והנהגה, ולא יתכן לאמר מה נחנת לומר, מה נחנת לנקבה, כי אם איפא קניף לזכר במשקל עֲלִיתִי למרום שבית שבי (תלים סח יט), וקניית לנקבה במשקל ואת עליית על כלנה (משלי

יחד. ובהלק אחד הנאת ועתה פתוחיה יחד (תלים עד ו) עם ברזל בברזל יחד (משלי כו יו), ולא הוא כי אם כמו יחד יבואו גרוריו (איוב יב יב). ופתרון ועתה פתוחיה יחד, ועתה כל פתוחיה בקדרום ובנרונים יהלומון, והודה על האמת ומסילתך ירומון.

עץ כי אם שבידה, אך בברזל נמצא הולם פעם (ישעיה מא ז), ועוד כי לא נמצא פתוחים במקום פתחים וגם הענין לא יחיישב, ואני בעיני הבינותי הפתרון על כנו, לפי ראשית המזמור ועיניו, אשר אמר אסף למה אלהים זנחת לנצח ישען אסף בצאן מרעיתך: זכור עדתך קניית קרם גאלת שבט נחלתך הר ציון זה שכנת בו: הרימה פעמך למשוואות נצח כל הרע אויב בקדש: שאנו צורריך בקרב מוערך (תלים עד). כי כאשר שאנו צורריך בקרב מוערך שמו אותם אותות ורגליהם על הר ציון ואותיותינו לא ראינו, יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות, יודע אותי הצורר ישבר, וכמו ויודע בהם (שופ' ה' יו) וגבוה ממרחק ידע (תל' קלה ו) ישבר ויקצץ כמביא אדם קרדומות למעלה בסבכי עצי, וכמוהו ונקף סבכי היער בברזל (ישעיה י לד), וכן כרתו יערה (יר' מו כג), וכן כי בקרדומות באו לה (שם מו כב), והסבכים הן למעלה גובהו של עץ ורמותו, וזה היה מקרם בגא האויב על עדתך קניית קרם, והיה שואג עליהם הצורר ויקצץ למעלה בסבכי עץ בקרדומות, וסבכי העץ ופאורות העליונות הם נערי שרי המדינות, ודוגמת למעלה זה נמצא כתוב ויספה פלישת יהודה שורש למטה ועשתה פרי למעלה (מ"ב יש ל) ועתה פתוחיה יחד בכשיל וכלפות יהלומון, אך עתה פתוחיה המכוננות אשר כתוב בהן ופתח על הלוחות, ותמורים וכרובים וצורות הדלתות ופיתוחי לוחות הנחושת וכל הכרובים והאריות, ילמוש אותם ויהדרם הצורר במניו. וכשיל וכלפות, הם המקבות וראשי הקרדומות אשר ישברו בהם, או שאר כלי מתכות ההולמים בהם יהלומון אותם כלי הנחשת להוליכם אל ארץ אחרת, גם שוברים הגדולים והולמים הקמנים למען חבר אותם להוליכם כמו ברזל עשות ועשת נחושת, ואחרי הולמו כלי הנחשת ורקועי הזהב והנחשת והכסף שלחו באש מקדש, כאשר עשה נבוואדן: ואת עמודי הנחשת אשר לבית יי' והמכונות ואת ים הנחושת אשר בבית יי' שברו כשדים וישאו את כל נחשתם בבלה (מ"ב כה יג), ואחרי אשר שבר את הכל שבר והלם, שרף בית אלהינו, שיבנה במהרה בימינו.

עין מחברת צד 91 ע"א

וכף חונך הנה ועליך חונה
לשרת כי תענה עצמיו נפזרים.

דונש הרם פתרון מנחם בלא דבר, גם לא בנה התיבה על מכונה, וכל ריבונותיו יהיו אפס, כי אם אמר מנחם הונה אותך הוא ינחנה אותך או יתכנו תשובות דונש, כי יאמר עושך עושה אותך, מהלילך מחללים אותך, קונך קונה אותך, וכן רואך רועך פורך, אך מנחם פתר את התיבה כתיבות המתחלקות לשתיים, חונה

חונך. ופותרת כי אלהים פור עצמות חונך (תלים נג ו), החונה עליך, ולפתור כמו כן לשוקלי דבר לא יתכן, כי לו היה כרנריך היה חונך במשקל קרא נא ד ונקף (איוב ה א) ותשכה את יי' ישעך (ישעיה נא יג). כי חונה ועונה ועושי ופורה ורועה משקל אחד להם, ומקרה אחד בשער הנה יקרה בהם, וכאשר נאמר קרא נא היש עניך, כן נאמר חונך, ועושך, ורואך, ופורך, וכאשר נאמר בסמיכה ותפךך

אשר יחסר מלח, ואם יש שעב בריר חלמות גם בדברים כריר החלום אשר לא יועיל, כי בהקיצו והוא עיף ונפשו שוקקה ולא הועיל מאומה. הרי דימה דברי חבריו לאוכל ושותה אשר הוא טוב לאדם לאכול ולשתות ואין באכילה ושתיה כאלה תועלת, ככה אין בדברים, וכיצא בדבר דימה ישעיה הנביא המון כל הגוים הצובאים על הר ציון לאכול ולשתות בחלום אשר לא יועילו, והיה כחלום חוץ לילה המון כל הגוים הצובאים על אריאל (ישעיה כ"ז), ויען נהפך החלום למעשה החלום נקרא חלמות, וכן דרך שמות להקרא משקל חזק, כי יאמר לא תחטא, כי תחטא, חוטא משקל קל, השאים משקל חזק, וכן לא תגנוב, גונב נפש, משקל קל, ועושה מעשה נקרא נגבים תמצא, מנגבי דבריי אצל חסצים לא ימצא, וכן קוצר פתרון המקרא היאכל תפל מבלי מלח כן דברים לא נשמעים. כי יחסרון תקון מלח, ואם יש כוונה בריר חלמות בריר אשר בפיו, כי הוא מציין מושך מים ושותהו, כמו כן אין בדברים טעם, כי בחזון מליכם נמצאו [אין], ונוגע בחקור הזה כנוגע בעין.

עיין מחברת צד 36 ע"ב

ויחגרו אויבי ומחין בחרבי ויסנירום אוהבי ומחין בחרבי ואימה מחדרים.
גם בזה לא בחרתי דברי שניהם. כי אם תאמר כדברי מנחם אשר פתרו רפיון הגורה לא מצאנו משקל קל כשמש עיקר ועיקור בנין והרום, ועוד כי יאמר בחבירו אשר בספר רגלים ויחגרו ממסגרותיהם תיבה הפוכה, כי כל ויחגרו פתרו מנחם במחברת הרג, גם דברי דונש לא יתכנו אשר הפך התיבה כמו כן, וגם הברה ללשון הארמית הגיירא תרגום פסח, וגם לא יתיישב הענין, אך זה פתרון בני נכריבילי כמו יבול ויכלו כאשר פירשתי בפתרון נבול תבול בתשובה לא יבול, ויחגרו ממסגרותיהם ויפחדו מתוך מסגרותיהם, כי מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימות מות יפלו עליהם, ויבול מתוך מנרולותיה ויפחדו מתוך מסגרות הער' הסגרות והמסוגרות אשר היה להם לבטוח בהנה מפני מבצריהם, ומ"ם ממסגרותיהם תוכיח על הפתרון, כמו מ"ם מחדרים אימה (דברי' לב כה) כמו ממסגרותיהם

(1) מכאן נראה ברור כי היה למנחם נרמא אחרת בחלום, והיה בה כתיב ויחגרו ולא ויחרגו. עיין בספח 32 ב, וצד 36 ב, וצד 94 א. אכנס תפוח הוא לכה לא הזכיר מנחם הכתיב הזה גם בשרש חג, אבל מדברי ר"ת יובן כי דונש השיג על ויחגרו ספסרותם דשמואל, וקשה לברר הספק, וצ"ע. המעריך.

אימה, וחרגת מותא⁽¹⁾. ושוב לנו לדמות ויחגרו להרגת מותא, אחר אשר אין לו חבר לא בשם דבר ולא במתפעל בלשון עברית, מלדמותו להגיירא אשר נמצא לו שם דבר ומתפעל בלשון עברית: פוסחים, ויפסחו, פסח, פסחים, ועוד כי המס תוכיח, וחבירו אשר בספר שמואל ויחגרו ממסגרותיהם תיבה הפוכה כמו ויחגרו, ואין הפך זה דומה להפך רונש, כי הרג לפי פתרונו לפי ענינו ויש לו דומה בלשון הארמית חרגת מותא, ותיבה ויחגרו הפוכה ככתבי ויחגרו, אך באמ"ר דונש ויחגרו אשר היה ראוי להיות ויפסחו ונכתב ארמית ולא כיתר עניני פסקה ההווים במקרא, ודרך אותו לשון הארמית לקח לו המשורר לכתוב ויחגרו, זאת לא זאת ועוד כי הענין נכון כאשר בארתי להיות פתרונו יאוימו ויפחדו מתוך חזק מסגרותיהם, אשר המה בושחים בהם,

(1) מל' וחרגת מותא שהוא תרגום מחדרים אימה גם הוא יוכיח על הפתרון.

בלשון הערבית, וכן אונקלוס אמר ולא יתפרק חושנה בארמית, והתבונן וקנאה אוחד אל המית. מער, במלש, במלבן, מנד, ופתרונו כהרגומו לא יתפרק; כי [הוא] לא דבר ריק.

עין מחברת צד 4 ע"ב

אזיקים. והבאה במחברת אל"ף מן האזיקים אשר על ירך (יר' מ ד), ואמרת נורת האזיקים מן בוקים יעברו (ישעיה מה יד) כנורת אכזב מן כזב ידברו (דניאל יא כז), ואין לנו בכל המקרא אזיקים, כי האל"ף הכתוב בפסוק לא יקרא, ולו במסורת כמו שמונה וארבעים רעים אשר לא יקראו אלפיהם, ואלה מהם, וקאם שאון (הושע י יד), קבצו פארור (יואל ב ו), לעת צאת המלאכים (ש"א יא א), כי מלבך אתה בוראם (נחמיה ו ח).

ופתרון האזיקים לעולם כזיקים כבלים ורתוקים מצודים ואסורים. אמר ז"ל מן האזיקים דגושה דברי דונש יתכנו. כי האל"ף כאשר אינדה, ואם הו"ן רפה והאל"ף לא נקראת כרברי המסורת, גם כי אינה נקראת מכל מקום מן התיבה הוא ויתכנו דברי מנחם, והוא כמו אלף והאספסוף אשר היא מהשבון האלפין אשר לא נקראין, אך מתפרשות בלשון אסיפה, וערב) ומנה המסורת היתרות מכל וכל, וגם מנה אשר לא נקראות ומתפרשות כפתרון כמו ליוצא בהן הנקראות, כי יש רוב

אלפין מן היסוד אשר אין דינם להקרא, ורוה חן עלינו ממרום יערה.

(י לא ידעתי אם חיבת ו ער ב מוכנה לפעלה או למטה.

עין מחברת צד 89 ע"ב

חלמות, ופתרה אם יש טעם בריר חלמות (איוב ו ו) אם יש טעם ורעה בריר איש משהנע וריבוי דברי הבליו, וברבך זה הוא הבל הבלים, באמך כי אם יש טעם כמו ופעם זקנים (שם יב ד), טוב טעם ורעה למדני (תלים קיש טו), ותרחיק אותו מרומיו: והיה טעמו כעטם לשד השמן (במ' יא ח), אל יפעמו מאומה (יונה ג ז), ותדמה חלמות אלי יחלמו בניהם (איוב לט ד) כפתרון ריבוי, ואין לחלמות דומה במקרא, והוא ריר הניצה אשר לא יאכל מבלי מלה בלשון משנה, והוא הצדק אומן אמונה.

בריר חלמות ויוצא המימה ושותה בנהרים. לא כדברי מנחם אשר פתר בו מורידי ריר משוגעי' אשר לא יכוננו טעמיהם ודבריהם, ולא יחכן לפרש כן, כי לא יחכן ראשית המקרא להברה אליו, כי גם הריר איננו ריבור ולא טעם הוא, גם דברי דונש לא יתכנו אשר פתרונו חלמון הביצה, כי אם אחר לשון המשנה חפש איוב לשונו, היה לו לכתוב חלמון, או לקרוא לריר חלמון, כי גם יש טעם בחלבון וחלמון, או אין טעם בשניהם בלא מלח, ועוד כי חפל יקרא גם הוא, ומה הוסיף בריר מן חלמות? ועוד

כי אין הריר מן החלמון כי אם מן הבצים, והיה על המחוקק להקות אם יש טעם בריר הבצים, אך כה פתרונו: היאכל חפל מבלי מלח כל דבר אשר מאכלו על יד [מלח] כאשר לא נמלח יקרא חפל, כי חפל נקרא כל דבר אשר לא כתקונו, כמו ולא נתן הפלה (איוב א כא), אמור אל מדי חפל (יהוקאל יג יא), אם יש טעם בריר חלמות, או אם יש לאדם טעם באשר יהלום אשר הוא שותה והקיץ וריקה נפשו, ולמען כי רירו אשר בפיו דומה לו בחלמונו כאשר הוא שותהו ומוצצו וחולם אשר הוא שותה מתוך ההויון ובהקיצו והנה הוא צמא, כי לא טעם מאומה בחלמונו, כאשר הוא מרומה להיות הוא שותה, וכה אמר איוב היאכל חפל מבלי מלה כל דברכם כאוכל התפל

בחסרון הא הגה מנחם מה שגה אבל הוא מדאנה בהא הלך הגרים. בדקדוק הגה מנחם שגה. ואולי מפני אשר הוגה מן המסלה (ש"ב כ יג) [שהוא] מן יוד, וכן כולם דן דין כדון ה"א הלך אשר היא ביוז לכל ענין, וקנה בינה מכל קניין.

מן הפעלים אשר יפעלון מהם וזכרים בפעלים העוברים בתוספת ה"א, והנקבות בתוספת תי"ו וה"א, באמרנו אנתה הנקבה, אבה הזכר, ככתוב ולא אבה סיחן (דברים ב ל), בכה זכר, בנתה הנקבה, ככתוב ובנתה את אביה (שם כא יג), גלה זכר, גלתה לנקבה, ככתוב גלתה יהורה (איכה א ג), דמה הזכר, דמתה הנקבה, ככתוב זאת קומתך דמתה לתמר (שיר ז ח), הוהה הנקבה, הוה הזכר, ככתוב הווים שוכבים (ישע' ו י), הלתה הנקבה, הלה הזכר, ככתוב חלה חוקיה (שם לח א), הסתה הנקבה, הסה הזכר, ככתוב והסה בכיותו צדיק (משלי יר לב), פעתה הנקבה, טעה הזכר, ככתוב הטעו את עמי (יהוקאל יג י). כבה הזכר, כנתה הנקבה, ככתוב יכנה בלילה נרה (משלי לא יח), מינתה הנקבה, מינה הזכר, ככתוב מי מנה עפר יעקב (במדבר כב י), מרה הזכר, מרתה הנקבה, ככתוב כי אותי מרתה (ירמיה ד יו), עשתה הנקבה, עשה הזכר, ככתוב ועשה את ארץ כאשר יעשה (ירמיה מג יב), פרתה הנקבה, פרה הזכר, ככתוב פרה בשלום נפשי (תלים נה יט), ררתה הנקבה, ררה הזכר, ככתוב אל תפחדו ואל תרהו (ישעיה מד ח), שתתה הנקבה, שתה הזכר, ככתוב להם לא אכל זמים לא שתה (שמות לר כח), תנתה הנקבה, תנה הזכר, ככתוב תנה לבני (ישעיה כא ד), ובהכרת כל אלה בפעם ישונון למשקל והנה לא עלתה (ש"א א כא), ואת הלחם אשר עֲשִׂתָה (בראשית כו יז), ומן השניים אשר ידבר בם בשני פנים היה, בזה, ספה, צרה, קאה, ומן הפעלים השניים אשר יפעלון מהם בפעלים העוברים הזכרים בלא ה"א והנקבות בה"א, בא הזכר, באה הנקבה, ככתוב בא העת (יהוקאל ז יב), באה הצפירה (שם ז ז), בן הזכר, בנתה הנקבה, ככתוב בנתה לרעי מרחוק (תלים קלד ד), נרה הנקבה, נר הזכר, ככתוב ויעקב גר בארץ חם (תלים קה כג), דנה הנקבה, דן הזכר, ככתוב דן דין עני ואביון (ירמיה כב יו), זנה הנקבה, זנ הזכר, כדכתיב זב עמקך הנת השונבה (שם מט ד), זר הזכר, זרה הנקבה, ככתוב רוחי זרה לאשתי (איוב יט יז), שיה הזכר, שחה הנקבה, כלה הנקבה, כל הזכר, ככתוב וכל בשליש עפר הארץ (ישעיה מ יב), רם הזכר, רמה הנקבה, ככתוב רמה ירך כל יהיוון (ישעיה כו יא), צר הזכר, צרה הנקבה, ככתוב והמסכה צרה נהתנסם (שם כח ד), כל אלה הכתובים פה והדומים להם ממעל עומרים בטעמים עבור כי פעלים עוברים הם, ונהגתי עלי משקל הזה איה הפעלים על שלשה שצירים, להיותם לך לעור על הפשורים, ורחב בשפה לערך השירים,

עיין בחברת נד 47 ע"א

ולא יזח תאגור אלי מוזח וחנור ולא יתן הסוגר וכסף במחירים. ולא יזח החשן. ולא יוסר סגירת החשן מעל האפוד, ולא יתכן בעיני כחרון דונש אשר פתר ולא ימיש, כי לא נמצא מעד רק בדבר חי, אך יזח. והבאת ולא יזח החשן (שמות כח כח) בהלק אחד עם למוזח תמיד יהנרה (תלים קט יט), וזהויות יזח כמו מוזח, ולא יתכן לנצח, כי המ"ם משרש מוזח נמ"ם מעיקר מצח, ופחרון לא יזח החשן לא ימער החשן, כמשמעו

דשא על סכונו, כי ברעוהו [עלי] דשא תפוש ותרבה, ובעת הרוש תרוה, ולמנחם יסלח י"י לדבר הזה.

יהענין, כי דשא הוא באל"ח, למען אשר נבנה שם העגלה, מן תרשא הארץ דשא (בר' א יא), ולו בקשת להביא הוללות בלבות הפתיים, אשר לא קראו בספרים המוגהים, באסרך בה"א הוא כתוב,

לא יועליך הדבר הזה מאומה, כי לו היה כתוב בה"א לא סר מגורת דשא, ומפני כי ההא יבוא במקום האל"ף והאל"ף במקום הה"א בכל המקרא, כמו במלוגה במקשה (ישע' א ח) כתב בה"א, ושם המקשה מן הקשואים נבנה, ולו נבנה שם דשא מדיש היתה העגלה דלה ורוה, ולכן נאמר כי העגלה האוכלת הרשא נקראת דשא, כאשר נקרא השור האוכל באבוס, אבוס אבוסים, ככהוב משור אבוס (משלי שו יז) וברבורים אבוסים (מ"א ג ב), ותתבונן ואל תשים הבקעה לרכסים.

עיין כחברת צד 9 ע"ב

ומר דרור ודרור קן ותחבולות תקן
כבת בא גל תקן וקדר בהרים.

מר דרור. וגם אמרת אלה מן השונים בנקידתם ובפתרונם, מר דרור (שמר' ל כג) ודרור קן לה (תלים ס ד), וקראתם דרור (ויקרא כה י), ולא בצדק שניתם וחילקתם, כי שוים הם בנקידה שלשהם.

פתרון מנחם במר דרור ודרור קן לה כמו בבת בבל, ובת ציון, ובא אחיך, ואני אנה אני בא, וגל נעול, וגל עיני ואבישה, כאשר פירשתי למעלה, ותשובת דונש עליו אינה, כי הנקידה היא הנגינה.

עיין כחברת צד 72 ע"ב

פתר מנחם ותהינו ותאמרו הננו ועלינו, ורוש משבינו כי הן לא תפעל, אולי כדבריו קן הוא. גם דברי מנחם אהי יתכנו, ואנחנו לא ידענו. ויען נאנס ר, ולא עתה כארו.

ותהינו. וגורת ותהינו לעלות ההרה (דברים א מא) מן הן עוד היום גדול (בר' כ שז), והן הוא מתיבות הענינים. לא תקבץ הנון ולא הפעל לאמר ממנה הן, והין, תהינו. כאשר לא תקבץ את השמים (בר' א א) אתים. ולא תפעל לאמר מן

את יאית, האיתו. במשקל תהינו. וכן לא יאמר מן עם י"י החסד (תלים קל ז) עם, יעים, תצימו. רק נאמר אין למלה דמיון במקרא, ופתרון ותהינו לפי הענין, ותאיצו לעלות ההרה, והתבונן ודע כי עצה נפתלים נמהרה.

עיין כחברת צד 150 ע"ב

והוצן לא צינה והלא עמו נמנה
אמת אומן אמונה ודובר באחרים.

הוצן. ובחלק אחד הבאת ובאו עליך הצן (יחז' כג כד) עם צנה וסותרה (תלים צד ד) במחברת צי' והוא ממחברת ה"א. אחר כלי המלחמה. ולו היה כאשר דמית היה פעמו מחתה נקוד בשתי נקודות הקמיצה הקסנה ז) כאשר ינקד הסופר כל פועל, כמו חוץ חגורה (מ"ב ג כא), ומענין הפסוק חדע כי אין הצן מגורת צנה. בהביאו בפסוק הצנה אחר ההצן. באמרו ובאו עליך הצן ורכב

יפה אמר דונש כי אחרי אשר הזכיר גם צנה, דומה כי הוצן איננו צנה ז), כי אם שם ממיני כלי קרב, ושיה דונש עלי יערב. או צנינים וצכים, אשר נוקבים ומכים.

(ז) ש' אחרי כי נזכר באותו פסוק צנה וסנן, יראה שז' כי הוצן איננו כמו צנה וסותרה.

וגלגל וקהל עמים צנה ומכן וקבע, ועוד אתן לך סימן עד במבטא נאמן, כי כל מלה עלי משקל הוצן שהשעם בה מפעל פתוחה בפתחה קטנה, לא תהיה נופלת על פועל כי אם על קסם כמו בקר, גמא, כפר, עופר, בשם. כלם פיענום ממעל, והם פתוחים, והפועלים פיענום מתחת והם קמוצים, כמו ביהן, סואן, עונן, חונן, והתבונן ואל התאונן.

(ז) ש' בגי' והוא הנקרא בפי המדקדקים הראשונים בשם קמן קמן. וכן קראו פתחה קטנה לנקודת הסגול.

מן וישרצו, כי כן כהוב ישרצו המים שרץ (בראשית א' ד) וכל שרץ פתרונו גידול, כי לא יקראו שרצים בקריאת דגים, כי הדגים שם ידוע כמו הנהמה החיה והעוף, אך שרצים יקרא לכל דבר הגדל הרבה, כי רמש קאדמה הוא שמו, ואחרי כי ראינו כי לא נקראו דגים על שם ידנו אך שרצים נקראים על שם ישרצו יתכנו. דגים וידנו שני פנים ושרצים וישרצו אחד. גם בני אדם יאמר פרו וישרצו, כי על שם וישרצו נקרא שרץ, אך לא ראינו דגים נקראים על שם וידנו, ולכן יתכן לפהרו כמו ויסנו ולא ישנו.

ר"ת

עין מחברת צד 61 ע"ב

דונש

ודגון לו כפות וחרותות וחשופות והמפתח ילפות והשביב דונש כי אין שם דגון כמו עצבים ואמת אמר, אך עוד נפלאתי על דברי מנחם אשר אמר כי לא נודע אם צורת דג היה לו או שמו דגון, הלא יש לנו לדעת כי שמו דגון ולא צורת דג היתה לו כאשר כתוב וראש דגון ושתי כפות ידיו כרותות אל המפתח (ש"א ה ד), ולו צורת דג היה לו, אין ידים לו. ואם תאמר צורת דג וידי אדם, למה זה הבל איננו להעמיד שקר בלא רגלים? אך דגון שם אילל ככמוש, ובל, וחרתק, ומלכום, ונסרוך. אך עצבים פסילים ומסכת אלילים וגילולים צלמים וסמלים אינן שמות המיוחדים כדגון וכמוש ובל וחרתק ומלכום ונסרוך, וצורי ישודר כל אשר לי מחוש וסד שרוך.

דגון (ש"א ה ב). ואמרת כי לא נודע אם דגון צורת דג היה או שמו היה כמו עצב, וכמוש, ופסל, ולא יתכן לאמר כן אם היה שמו דגון, כמו כמוש, ובל, ונבו, מפני כי כמוש ודגון מאלהי הנכר הם עצבים, ואין כל העצבים דגון, כי יש עצבים שמוהם חרתק, ומלכום, ונסרוך. ושמות רבים זולתי אלה. ועוד אודיעך כי כל אלהי הנכר עצבים ולא פסילים, כי הפסילים מעצב ומאבנים, והעצבים מוהב ומכסף ומעץ ומאבן ומכל דבר. והעצב העשוי מוהב ומכסף כלו לא יקרא פסל כי אם מסכה, ככתוב את אפודת מסכת זהבך (ישעיה ל כב), ויעשו להם מסכה מסכסס בתבונם עצבים (הושע יג ב), והתבונן ואל חתי לרעות אחרי רבים.

עין מחברת צד 63 ע"ב

הפוך גם את דחווין קראנו חרוון וכן הוא הנשתנות בנתום כנורים.

ובת שוות ודחווין לא הנצל קדמוהי ושנתיה נדת עלוהי, אמנם בלשון חוספתא הדרוונות מענין השולחנות. אך נראין דברי מנחם, כי כן יתישב המקרא ובת שוות לך צם ורעב כי לא אכל לחם ודחווין לא הנצל קדמוהי להביא לעיניו שינה ולהמתיק שנתו, ושנתיה נדת עלוהי וחדר שנתו מעיניו, אך אחרי אשר אמר ובת שוות וילך צם אין זה כופל מלה לשנות ושולחן לא הובא לפניו. כי לולי אמר ושולחן לא הובא לפניו וילך צם או היה כדרך כפול מלה, כי לא יתישב אחרי כן כאשר בתחלה (ז).

ז) סי' הבקרא לא יתישב אם ושולחן לא הובא לפניו כתיב אחרי וילך צם, כפוי שיהיישב אם היה כתיב בת חלח הפאמר.

עין מחברת צד 68 ע"א

בעת הציר גלה והדשא עלה ותפוש העגלה יצהלו אבירים. היטב הישב העמיד דונש פתרון כי תפושו כעגלה

דשא. והבאת בחלק אחד כי תפושו כעגלה דשא (ירמיה נא) עם השיג לכם ריש את בציר (ויקרא כו ה), ופתרונו לא יתכן מפני המכתב

וולתי לגורת ספיר או לאדמות פנינים או לפלחי רמונים, האף אין זאת אף זה פתרונו , כי אמר המשורר משקה הרים מעלותיו מפרי מעשיך השבע הארץ, ועל ידי שביעת הארץ ושיקוי ההרים מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבורת האדם להוציא להם מן הארץ, פתרונו עד אשר נעשה העשב לחם ויין ישמח לבב אנוש על ידי שביעת הארץ ושיקוי ההרים, ולהצדיל פנים משמן אשר יצאילו הפנים על ידי השמן אשר הענה הארץ, ולחם לבב אנוש יסעד על ידי שביעת הארץ ושיקוי ההרים, וישבעו עצי י"י ארוי לבנון אשר נטע יוכיח כי הכל מוסב על משקה הרים מעלותיו מפרי מעשיך השבע הארץ, והזכיר בזה המזמור סדר חיי העולם, חציר לבהמה ועשב הנעשה לחם בויעת אפים, ותירוש ורגן ויצהר ופירות האילן, ואלו סרק הם ארוי הלבנון אשר נטע, כי כלם יגדילם הממר ומבטח אוצרו הטוב, וחייתי ורביתי והייתי כגן רטוב.

ר"ת

עין מחברת צד 54 ע"ב

דונש

גל עיני, ואמרה כי גל עיני ואביסה (תלים קי"ט יח) וגל נעול מעין החום (שיר ד יב), שונים בנקודה ובפתרון, ואין ביניהם בנקודה, שינוי ולא פרידה, כי שניהם פתוחים, למבינים נכוחים. פירשתי על נה עינך, ובת נבל, ועל בא אחיך, ואני אנה אני בא. והבאתי ראיות, וצורי יבנני לחכמה פשריות.

עין מחברת צד 59 ע"ב

ננרותי. ופחת ננרותי מנגד עינך (תלים כג), נגרשתי מנגד עינך לפי הענין, באמרך אין לו דמיון בתורה. ואני אומר כי פתרונו נכרח, והרומזה לו שם הכלי הנכונה מיסודתה, והוא הגרון, והזהר ואל תדבר עד תחקר ותאון. ומצאתי בספר ר' אברהם הבבלי רוגמת אמרתי ננרותי (אי"ב ג נד), כי נגור מארץ החיים (ישע' נג ח) כמו ויחרגו ויחגרו, טלמה שמלה, לאדיב את נפשך (ש"א ב לג) לא יוכיפו לדאבה (ירמיה לא יב), וכימך דבאך (דברים לז כה) פתרונו כימי העלומים יהיו ימי הזקנה אשר האדם דואב בהמה, כי יהיה על ידי השמן שב לימי עלומיו, אשר טובל בו רגלו ופעמיו ז).

ז עין מחברת שרש ד ב א והכצא יב גם כנחם פתר כמורה וכימך דבאך.

עין מחברת צד 61 ע"ב

וידגו, וחלקת לשני חלקים וידגו לרוב (בראש' מה יו) והדגה אשר ביאור, (שמות ז כא), והם חלק אחד. והיטב היטב פירש אונקלוס המתורגמן באומרו וכנוני ימא יסנון. וכאשר נגור וידגו מן דגים כן נגור פרו וישרצו (שם א ז) כן שרצים, והזהר ואל תזרע אל קוצים. וידגו מן דגים, ולפרש כן לחכם כדונש לא יתכן, כי לא נאמר וישרצו מן שרצים כי אם שרצים

מן כן מן השניים לא טוב פתר , כי מן השלישיים הוא , מן מין . ומגנה כמו אמנך ישראל (הושע יא ה) , אשר מן צריך (בראשית יד ד) , פהרנו אסנרך , סנר , כן מגינה לב מן מין . ופתרנו חתך להם מגנה לב , האלתך וחס פהרנו אלתך וקלתך להם , דוגמת כי לבם צפנת משכל (איוב יו ד) אשר פהרנו סגרה וצפנת מהשכל לבתם , וקדוק מגינה על משקל סגלה מן סגל , ערב ערבה (משלי יז יח) מן ערב , כבודה בת מלך (תלים מד יד) , ועבודה רבה (בראשית כו יד) , כלמת עולם (ירמיה כ יא) מן כלם , ויא דרש פני הכמים באומר כי לא הבנה תובה מגנה כי אם על השניים כפולים כמו מסבה מן סבב , כי מן השלישיים הוא . כמו אמנך . ומגן צריך , ורוכב שמים בעורך יעקב ויברך י"י וישמרך .

דונש

עין מחברת יד ע"א 50

ר"ת

ופשר ויגאלו ויגאלו . ופתר גאלי הכהנה (נחמיה יג כט) ולכן נבדלו ויגאלו מן הכהונה (עורא ב סב) , ענין בדל המה והרחיקם מדומיהם . והם כמו היו מוראה ונגאלה (צפניה ג א) . אשר לא יתגאל בפת בג המלך (דניאל א ח) , ופתרון ויגאלו מן הכהונה ויתעבו להיות מן הכהונה , על שמאם את נפשם בהתערבם בנוים וילמדו מעשיהם , ויקחו מבנותיהם להם . ואם תאמר למה הוספת לפתרון היות , אומר יש לנו פסוקים רבים לא יתכן פתרוןם אחרי המ"ם כי אם בתוספת היות עליהם . והשבתך מוונה (יחזקאל יו מא) לא יתכן פתרון כי אם באמרנו מהיות זונה . וכמו וימאסך ממלך (ש"א טו כג) , לא יתכן פתרון כי אם באמרנו מהיות מלך כחבירו ז) . וכמו גם מצנח אם אסא המלך הסירה מגבירה (דה"ב טו יו) . לא יתכן פתרון כי אם באמרנו מהיות גבירה . ועוד אודיעך כי כאשר מצאנו במימי הפסוקים האלה מסותר היות , כן מצאנו במימי הפסוקים אחרים מסותר לפני , כמו גם מיום אני הוא (ישעיה מג יג) , לא יתכן פתרון כי אם באמרנו מלפני יום . וכמו נאור אהה אריר מהררי שרף (תלים עו ה) , לא יישר פתרון כי אם באמרנו מלפני הררי שרף . ועוד כאשר מצאנו במימים האלה מסותר לפני , כן מצאנו אחרים [מסותר] הרבה . כמו ודעת אלהים מעלות (הושע ו ו) , לא יתכן פתרון כי אם באמרנו הרבה מעלות וכמוהו תקוה לכסיל ממנו (משלי כו יב) , לא יתכן פתרון כי אם באמרנו הרבה ממנו . וכמו חכם עצל בעינו משבעה משיבי טעם (שם כו יו) . וכמו להצחיל פנים משמן (תלי' קד טו) . וכמו הנחמדים מודה ומסורב ומתוק' מדבש ונושפת צופים (שם יז יא) , והורה על האמת אם תבקש הית מן הצופים .

כמו גואלים כלו והיו מוזרים . ופירוש דונש על פתרון מנחם אשר פתר בו לשון בל והוא מנחם טוב פתר , כי ויגאלו מן הכהונה מן המשמשים עיקר ועיקור בניין והרס , כמו ער וחלופו עירי (ויקרא ד ד) . וכמו תשרש שרשיה (תלים פ"ו) , וחלופו וכל תבואתי תשרש (איוב לא יב) . בסעפיה פוריה (ישעיה יז ו) וחלופו מסעף פארה (שם י לג) משיר סעפים , [לב , וחלופו] לבנתני (שיר ד ט) הסירה את לבי . סקלו מאבן (ישעיה סב י) וחלופו ויסקל באבנים (ש"ב יו ו) . שחול (תלים ג א) וחלופו אשתוללו (שם עו ו) . נעקרו משהל , כדברי מנחם אשר פרש ונעקר מאשל . ולי נראה בעיני אשתוללו כמו אחרי כן אחתה (דה"ב כ לה) ופתרוןם נשתוללו ונעשו שוללים האבירי לב . ופתרון אחתה כמו נחחבר , בלשון ארמית אשתומם כשעה חדא (דניאל ד יו) כמו נשתומם . וכמו כן גואל הוא קרוב , ויגאלו נבדלו מן קרוב ומגואל של כהנים . אשר לא מצאו תנחם המתחיסים לכהונה . ויען כי הפנו המקרא למשקל חוק כדרך רוב עיקר ועיקור , והלועזות ילעווהו אפנהגטי הש' אפנהגטי , כי אם כדברי דונש לשון גואל , ומיסף בו להיות , ומביא ראייה על הכרון להיות , ופותר בו ויגאלו מן הכהונה , אך הפרש על גאלי הכהונה גברית הכהונה , אם תאמר על להיות גאלי הכהונה לא יתכן , כי אם על בדלי הכהונה יתכן . בלע"ז הש' אפנהגטי , ועל הכרון התיבות אמת אמר דונש . כי יש מקראות מהוסרות תובה או שהים והזכרים . אך (כ"י או) בואת נתמוג . ובאחרית שנג להבר עמם . באומרם להצחיל פנים הרבה משמן , היתכן לדמות הפנים לצחות שמן .

2) ד"ל בחבירו הפסוק של יצאנהו , ויבאך י"י כחות מלך .

ועיני בניו תכליה (זו ה) כי הוא רובר שלום בפיו ובלבו מחשבות רעה, לכן יכלו עיני בניו, כי יצפו לחאודה לא נהייתה, אך חפול עליהם אימחה.

יכלתיו (תלים יג ה). בני יצאוני ואינם (ירמיה י ד). הצום צמתני אני (זכריה ז ה), ונקמני י"י ממך (ש"א כד יג). כי ארץ הנגב נתתני (יהושע טו יט). ובכלי הבקר בשלם הנשר (מ"א יח נא), והשכילה והחוק במוסר.

עין כחברת צד 40 ע"א

ואנכי בודה ביוגן אם אודה ואין איש בי רודה ביודי עקרים.

ונסו יגון ואנחה. כי אמר דונש כי חברו מנחם עם ויגה בני איש, לא חיברו כן. כי הגה מן המסילה, ויגה בני איש, הגה ברוחו, חילק בחלק אחר מן האחרים, ולא טוב חברו⁽¹⁾. אך אם חבר ויגה מן יגון טוב פתר, רק יגון מן יגה ויגה מן הגה. כי מן יגה מצאנו הוגה י"י מן יגה, כמו הורה ליהודע (מ"ב יב ג) מן ירה, תוגיון נפשי מן יגה כמו תוגון, ויוד יהירה כמו יוד ירויון יהימיון יכלון, ויגה אשר יגון ממנו יוד נשרשת בו יותר מן יגה אשר הוגה ממנו, כי כמו מן יוד ירב היא, או כיוד יסר יסוד, תורון מן ירה, ותוגון מן יגה, תונון מן יגה, ויגון מן יגה כמו זרון מן זרה חוון מן חוה⁽²⁾. כי יש יורין נשרשות כיתר האותיות, כמו מן יסר יסוד, אשר לא תחסר יוד יסר או וי"ו הנקראה, במקום יסר כמו יוסך, וכן יסור יוסר יש נוקרנים נוקריב הרב עם שרי יסור (איוב מ ב) בחיריק וסמך דגשה, וכן בחיפוי למד פעל כמו יגה השתרש, ואשר יאמר יגון בקמץ ולא בחמף

יגון, והנחת ונסו יגון ואנחה (ישעיה לה י) עם ויגה בני איש (איכה ג לב) בפעלים האחרים, ואמרת כי נון יגון הוא נוסף, כנון פתרון, כשרון, שברון, ואני אומר כי נון יגון מן היסוד, כנון מלון, מכון, מעון, ואבאר לך כי משקל ויגה אשר דמית אלי יגון מן הפעלים האחרים הוא. כנון ויכה, וישה, ויזה, וכאשר לא תוכל לבנות מן וישה יָשון, ומן ויכה יָכוּן, ומן ויזה יָזון, כן לא תוכל לבנות מן ויגה יגון, ולכן נאמר כי ויגה בני איש ויגון הם שני יסורי, ופתרונם אחר, ויגה מן האחרים, ויגון מן השניים. כאשר יש פעלים שניים ושלישיים. כאשר פתרונם למעלה, ועוד אודיעך כי תתן להם מגנת לב (איכה ג סה) מן יגון נבנתה, ולא תבנה מלה על משקל מגנת, כי אם מן הפעלים השניים, כמו מסבה מן יסוב כל הארץ (זכריה יד י), ומשסה מן ישסו בתיהם (ישעיה יג י), ומחתה מן י"י יחתו מריביו (ש"א ב י), ומגנת לב על משקלם מן יגון, וח"ו מגנת לב לכמיכה כמו מחתת דלים רישם (משלי י טו), והתבונן ואל תאשם, בפתרון אשם.

אולי מפני קוצר ה"א הנחמפת, ואולי גם יגון ויגון יסור ויסור יאמר, לו היה כל הלשון בירינו, כאשר יאמר אחר כל ירוש (שם לש ד), ודונש כמה שניונות שגה בדקרוק יגה אשר פירש יגון מן גן כמו מקום מן קם מלון מן לך, כן לא יתכן לפרש, כי היה לכתוב מגון כמו מלון, ולא יאמר מן לך ילון מן קם יקום מן רם ירום מן כן ירון כי אם מקום מרון מלון מנון, ולכן לא יאמר מן גן יגון במקום מגון, אך מן יגה יגון כמו מן חוה חוון ומן זדה זרון, ואשר אמר דונש ויגה מן האחרים, מי לא ידע כי ויגה מן האחרים? רק מן האחרים של נון הוא. ואשר כתב דונש מגון מן השניים מיעה מיעות ידועה. כי מן האחרים גם הוא אך מן האחרים של יוד. ואשר פירש דונש תתן להם מגנת לב

(1) פי' לא חבר מנחם ונסו יגון עם ויגה בני איש, רק חבר הוגה מן המסילה, ויגה בני איש, והנה ברוחו, לברדם. אבל ונסו יגון חבר עם תוגיון נפשי (איוב יט ב) תונת אסר (משלי יא) השאר. ולא טוב חברו, כלומר אמנם לא תברם בסדר טוב, ולא פירש אותם לשני מחלקות כמנהגו. אך אם חבר ויגה מן יגון טוב פתר. פי' אף אם נאמר כי מנחם חבר יגון עם יגה טוב פתרונו, רק שהבדל יגון כן ויגה הוא כי הראשון מן שירש יגה, והשני משרש הגה. כי משרש יגה מצאנו הוגה י"י כן יגה בני איש. כבי יהירה כן ירה.

(2) פי' תוגין, תונין, הם כחסרי הקציות. אבל יגון הוא כנחי ל"ה.

אשר נפוצו שם ביום ענג ועתל (יחוקאל לר יב), ודרשתי את צאני ובקרתים (שם לר יא), נמצא דרישה מודיע על ביקור כי הוא ענין דרישה, וכה פתרון ולבקר בהיכלו, אחת שאלתי מאת י"י אותה אבקש שבתי בבית י"י כל ימי חיי לחוות בנועם י"י ולבקר בהיכלו את י"י, כאשר אמר יחוקאל ודרשתי את צאני ובקרתים, כפל מלה של דרישה. וכן אחר נדרים לבקר (משלי כ כה), ולדרוש ולהקור כלם עניני דרישה המה. והענין ימשוך הפתרון מעט למשכו לפי ענינו, אך כולם ענין דרישה. ואשר אמר דונש כי לא יתכן לחסיד לבקר דבר בהיכל י"י, למען להרוס חיבור מנחם פירשו לרמיון פתרון המרוחק יותר. והיה לו לקרבו אל פתרון אבקר את צאני והצלתי אתהם אשר פתורנו אדרוש. וכן דרשתי את צאני ובקרתים. ותשובות קשובות על דברי דונש אשר פתר אותו לשון בוקר, כי לא יפעל לשון בוקר. גם אם יפעל לא ימצא משקל קל (כ"י חוק), וכל לשוני ביקור משקל חזק. וגם היה על המשורר לחקדים, לבקר בהיכל י"י (1) ולחקות: אחת שאלתי מאת י"י אותה אבקש לבקר בהיכל י"י ושבתי בבית י"י כל ימי חיי לחוות בנועם י"י, [אמנם] פתורנו לחוות בנועם י"י בשבתי בבית י"י כל ימי חיי ולדרוש את י"י בהיכלו בשבתי בביתו, זו היא שאלתי ובקשתי. שכל הענין מוסב על שבתי בבית י"י כל ימי חיי למען חוות בנועמו ולדרוש אותו בהיכלו בכל עת ובכל רגע, ולא תאונה אלי רעה ונגע, לא יקרב באהלי ולא יפגע.

(1) כלומר אלו היה כדברי דונש שמלת ולבקר היא מן בקר אערוך, היה המשורר מקדים ל ב ק ר בראשונה, לחיות לדעת זה עיקר השאלה מאת י"י, ועתה אחרי הקדים שבתי בבית י"י, הוא לראיה כי עיקר הענין הוא השיבה שם. אך בלתי מלך [אמנם] אשר היוספתי יש להבין דברי ר"ת באופן אחר, והבחר יבחר. ה כ ע ר י ד.

עין בחברה צד 8 ע"א

וגלה את אוון בחבור שר רוון
בנו לברט אוון ותקן מחסרים.

אשר אמר דונש כי במחברת האלה במלאכת ההא חיבר מנחם גלה עמי עם בנה כעש, והיה לו עמו לחבר גלה את אוון שמואל. אמנם (2) יפה דדק דונש. כי היה לו לדמות אותן האין אשר תיבת את

משמש אחריהם. כמו בנה כעש ביתו אשר פתורנו בנה כעש את ביתו, גלה את אוון שמואל. אך גלה עמי אין תיבת את משמשת אחריה. ומנחם לא דדק רק להפריד כמעט מן ההאין העליונות, ואמרות שניהם מכוונות.

(2) מירוש אכנס כמו הגה.

עין בחברה צד 53 ע"א

וכי עוד אודנו בסוד ננידנו
ולו אענדנו עטרות וכתרים.

לו מצאנו גידה מן ננד יתכן פתרון מנחם, וכן לחלק יגיד רעים, גם כי נמצא נסב סבב נשם שמים לא נחבר אליהם ננד גרד. כי אוהם נמצאו וזה לא נמצא, לכן נכוחים דברי דונש: וכן נמצא בירמיה (לו יו) הגר נניד למלך, וכן הגידו וננידנו, ופתרון לחלק יגיד רעים, לחלק יגיד דברי רעים, כאשר יישו רעי אויב לאויב,

הגידו, ורמיה כי הגידו וננידנו (ירמיה כ) אלי לא תתגוררו (דברים יד א). והדומה לו מספר צעדי אנדנו (אויב לא לו), ופתרון הגידו וננידנו הגידו עליו דברי שקר וננידנו למלך. באמנם לנו ונכחו בלשון (ירמיה יח יח). ויש לנו כמו וננידנו דברים רבים במקרא אשר לא יכון פתורנם עד אשר יחלקו לשהי תיבות או לשלוש. כמו יאמרוך למומה (תלים קל"ד), ולא יכלו דברו לשלוש (ירמיה לו ד). ען יאמר אויבי

ושבעה לה רבת בבוח נפשי על בת
 אשר אמר נשבת כבוד שר השרים.
 והעביר הרנה אשר בה לא שנה
 והאלהים אנה לתע כל הנחרים.
 ידע מנחם כי כל בת נא יש פתח יש קמץ, ודע
 כי כל אותם אשר אמר שוים במראים ושונים
 בנקידתם ובפתרונם, אותה נקידה אשר אמר היא
 הנגינה ולא קמץ ופתח, תדע אשר חיבר בינה
 הנגיני (תלי' ה ב) ורוח חכמה ובינה (ישע' יא ב),
 והשנוי הוא בנגינה, ובמקום שאין נגינה שנוי בפחרון כמו בת, בן או בת (שופטים יא לד). בת
 עינך (איכה ב יח) בת עין (תלים יז יח) אשר הזכיר, ובא אחיך (בראשית כו לה) כמו כן
 הזכיר שהוא לשעבר, ואני אנה אני בא (ישע' לו ל) פתרונו עתה לשון הווה, וכן מבני נהרות
 חבש (איוב כח יא) ומבני יעזר (ירמיה מד לב) שאין נגינה השינוי בפחרון, ובדבר הזה לדונש
 אין יחרון.

עין מהברת צד 49 ע"א

בבושם בוששכם ברומם רוממכם
 ומן בשם בששכם לרלים בעפרים.
 דלמה מנחם דומה לדומה, בשם לשם גם פעל
 שלו בושש הוא. כאשר יאמר מן רומם רוממתי
 שובב שובבתי, לרוממכם לשובבכם רוממכם
 שובבכם, כן יאמר בושש בוששתי לבוששכם
 בוששכם (2). כי אם היה מן בשם, היה בששכם
 כמו אכלכם מן אכל אמרכם מן אמר. וידע מנחם
 שם שנוי ובשם שלישיי ובושש רביעי. ואשר רצה
 דונש ידמותו לרומם לרופס, למען יתיישב עליו
 על דל, כי אמר דונש אחר לשון משסה לא יתיישב.
 והאמנם יתיישב כאשר יאמר ומשנאיו שכו למו
 (תלים מד יא), והיית למשסות למו (חבקוק ב ו),
 שהם בוססים (כ"י בושסים) עליהם והם כמרמס

בששכם. ואחרי אשר הבאת יען בששכם על
 דל (עמוס ה יא) במחברת ב"ת פתרת פחד ולא
 היה פחד (1). באמרך יתכן להיות מגורת משסה,
 ומשסה מן הפעלים הוא שנוי, ובששכם הוא
 שלישיי, ואיך יתכן להיות מגורתו והוא רחוק
 מיסודתו. ולכן נאמר כי הבושש כרומס וכרופס
 ואמרו על דל יורה על השתרוץ הזה, והתענה
 ללמוד ואל ענותך לא יבוה.

(1) ר"ל פתרת בששכם כמו משסה שענינו פחד, ובאמת
 איננו פחד. אמנם בנימח אוקספורד כתיב פחדת
 פחד ולא היה פחד. ויהיה פירושו לפ"י, כי כנחם
 היה פחדת להחליט על פירוש בששכם, להויתו אומר
 בלשון יתכן. ובעיני דונש הוא דבר ברור שאינו
 נגזר מן משסה. ולשון דונש פתרת פחד הוא דרך
 מליצה. ולדעתו הראשון עיקר. המעריך.

ומרפס לרגליהם, וצורנו יחנה עמנו איש על ידו לרגליהם.

(2) ר"ל כאשר יתכן ליכר כן פעל רופס רוממתי בלשון העבר, לרוממכם הפקוד בתוכפת לכ"ד בכל"ם, ורוממכם
 השם עם הבנית, כן יתכן ליכר כל אלה הנשיות גם כן פעל בשם.

עין מהברת צד 47 ע"ב

הלוא הוגד מראש לבקר הוא לדרוש
 ושורש פורה ראש יחבר לשחרים.
 חיבור מנחם יישר, וריבור דונש לא נכשר, אשר
 דימהו לבקר אערוך, אך ולבקר בהיכלו, פתרונו
 כבקר רועה ערוו ביום היותו בתוך צאנו נפרשות
 כן אבקר את צאני והצלתי אחסה מכל המקומות

ולבקר. וגורת ולבקר בהיכלו (תלים כו ד), מן
 בקרה חהיה (ויקרא יט כ), ולא יבקר הכהן (שם כו
 לג), ולא הוא כי אם מגורת בקר אערוך לך
 ואצפה (תלים ה ד), כי פתרון ולא יבקר, ולא יבחן
 הכהן. וכמוהו בקרה חהיה. ולא יתכן (כ"י יודע)
 הנביא החסיד דבר בקשה, לבחון אותו בניה י"י.

אני אל אל שועה לבל אהיה תועה
 כפרץ הנבעה לפתע נשברים.
 פתרון נבעה בחומה נשגבה כה הוא : לכן
 יהיה לכם העין הזה כפרץ נפל נבעה בחומה
 נשגבה, אשר פתאום לשמע יבא שברה, העין
 הזה יכשיל פתאום, כאשר הפול פתאום ישחבר החומה הנבעת מאשר יפרדו אנני הננין זה מזה
 משתי רוחות, והוא נשגבה ונבהה מאד כי אז המהר לגפול מהוך כובר הנובה, אחרי אשר
 הבענב ותנבה מתחתיה, ולפי דעתי כן פירשתיה.

נבעה. ופתרת נבעה בחומה נשגבה (ישעיה
 ל יג) פרץ נפיה, ותקרה הנפיהה בחומה מפני
 הנשמים ורוע הארמה, ואין להחזיקה כאשר
 אמרת ענין בחומה, והכנס לאמת ואל חלך רומה,
 החומה הנבעת מאשר יפרדו אנני הננין זה מזה
 משתי רוחות, והוא נשגבה ונבהה מאד כי אז המהר לגפול מהוך כובר הנובה, אחרי אשר
 הבענב ותנבה מתחתיה, ולפי דעתי כן פירשתיה.

ע"ה כחברת דד 46 ע"ב

ולאלהי אמן
 ביביע שמן
 ויביע סבוב
 וילבב נבוב
 זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח : כה פתרון
 זבובי מות יבאיש, הנוב המת יבאיש את השמן
 הרוקח ויביעו כמעין הנובע, אשר מבעבע אצל
 המקור, וכמו אביעה לכם רוחי (משלי א כג),
 שהארם המבעבע בפיו כמו מבע, המינין
 הנובע, כן השמן בהתקלקלו ובהבאישו יביע ויעלה
 רתיחות קצף קצף על פני המים, וכאשר
 יבאיש ויביע הנוב מורת הקטן את השמן
 הרוקח השוב והרבה, כי להרבה ירקחו ולא
 למעט, כן מעט הסכלות יבאיש ויחפיר את
 היקר והנכבד מחכמה ומכבוד, כי הסכלות הוא
 הרשע כאשר פירשתי למעלה, אצל לא נאזה
 לכסול הענוג (עין לעיל צד 10 א), וכאשר
 ירשיע היקר והנכבד אף מעט, יבאישו ויחפירו
 המעט ההוא יותר מאשר יחפיר ויבאיש איש רשע
 ונקלה, כי דבתו לפי חכמתו, ואשריו אם
 החוקק בהומתו,

יביע. והפסוק השלישי אשר הכשייך בפתרון
 אלה השנים אשר פתחתי וזבובי מות יבאיש יביע
 שמן רוקח (קהלת י א), גם הוא לא יתכן
 פתרונו, כי אם מלשין נפיהה, וכה פתרון
 זבובי מות יבאיש יביע כי ינפח שמן רוקח,
 כאשר הוא ידוע כי הנוב לא יבאיש השמן עד
 אשר ינפח בתוכו. ואם תאמר מנפא יביע יפעל
 ואך יתכן פתרונו על יפעל, ואמר יש לנו מקום
 יפעל במקום יפעל רבים בפעלים מן השניים
 והשלישיים, מן השניים במשקל יביע, כי יביע
 ניא הרים אל אצל (וכרחה יד ה), וכמוהו עד
 שמים לא יקצו ולא יעורו משנתם (איוב יד יב),
 ומן השלישיים אל חרא כי יעשיר איש (תלים
 מש יז), וכמו אם יוקן בארץ שרשו (איוב יד
 ח), וכמו אם יהיו חשאינים כשנים כשלג לבינו
 (ישעיה א יח), ועוד אם תאמר למה הוספה.
 (כ"י הוספה) לפתרון כ, באומרי (כ"י באומדן)
 יבאיש כי ינפח שמן רוקח, אשיבך בדבר הזה
 יש לנו פסוקים רבים במקרא לא יתכן פתרונם
 כי אם בתוספת המלה ושמים, והרבה מזה,
 כמו זאת אשר ללוים מבין חמש ועשרים שנה
 (במברר ח נד), לא יתכן פתרונו כי אם בתוספת
 ואת החיקה או התורה, וכמו כי ב"י נשבעתי כי אינך יוצא (ש"ב י ח) לא יכשר פתרונו כי
 אם בתוספת אם אינך, וכמו בכנורו יסדנה ונצעירו יציב דלחיה (יהושע ו כו) לא יכשר פתרונו
 כי אם בתוספת את¹, וכמו ויזבחו ל"י גיום ההוא מן השלל הביאו (דה"ב כו יא), לא ייב
 פתרונו כי אם בתוספת אשר הביאו. וכמו תשובו לתוכחתי הנה אביעה לכם רוחי (משלי א כג),
 לא יאית לפתור כי אם באמרנו אם תשובו לתוכחתי הנה אביעה לכם רוחי, והתבונן לדברי אחי.
 מניני וחברי ותוהחתי²,

(1) כ"י נמצא מורה. חשב החכם ר' רפאל קירכהיים לתקנה ב מ ר ת, ולדעתו צ"ל א ה. להיות גם בפסוקים שלאחריו הוספו
 דיבש מלת אשר ובלא אס, אשר כלם הם כפין אחד. ה ס ע ר י ד.

(2) כן כתב נחיצו הורח (איוב כא כא).

החומה כעין אבנצוזה ובקעים, ונעשה ההומה מבצבצת על ידי האבנים הסדורות והנפרדות זו מזו. ואחרי הפרסם תפול החומה פתאום, ואלה שניהם מן בעה. ויביע שמן רוקח מן ננע, כמו גיע מן ננע, ופתרונו כמו מניע יביעון. כי השמן המבאישים אותו זבובי מות או שאר מבאישים יעלה אבצבצות ויבצבצ ויביע ויעלה כעין רחיצות. וכעין אדם המדבר ומביע, כאשר יביע המבוע בצאתו מן המקור, ואלה שלשתם כן הוא נראים לעינינו. ועתה אפרש לך שלשה המקראות לפי פשוטם ויגיד עליהם ריעם, כי כאשר פתר דונש נביאות ישעיה על הברד, אשר היא היתה המכה הגדולה ועליה התורה פרעה על רשעו ועל רשע עמו לפרש כן להכנס כמוהו לא יחכן, כי לא נמצא בכל מקום בהורה הרים בארץ מצרים, כי ארץ בקעה היא ומישור, והיאור יעלה והשקה את

ארץ מצרים, וקריאת שמים וירידה לא יחכן אצל הברד. כי וארד להצילו מיר מצרים כמו וירדתי ודברתי עמך שם (במדבר יא יז). ועל ההצלה ועל ההעלאה מוסב גם נולות הרים לא ימצא באותה המכה. אך זה פהרון הפרשה, כי בראשית הנבואה אמר הנביא ויוכור ימי עולם משה עמו (ישעיה סג יא), ופתרונו ויוכור עמו ימי עולם משה איה המעלה מארץ מצרים וגו' כבהמה בבקעה תרד וגו' הבט משמים וראה וגו' כי אתה אבינו וגו' למצער ירשו עם קדשך, פתרונו למעש זמן ירשו עם קדשך כי לא האריכו להם להיות ארצם מורשה כאשר אמרת, ונתתי לכם אותה מורשה שהרי צרינו נוססו מקדשך, היינו מעולם לא משלת בס, והיינו כאשר מעולם לא משלת בנו ולא נקרא שמך עלינו במתן תורתך אשר היא חכמתנו ובינתנו לעיני העמים, לאמר עם יי' אלה. כי השמע עם קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כמוהם ויחי. וכל זה נשכה מהם ונוססים מקדשך. אך לו קרעת שמים וירדת כאשר קרעת בסני וירדת על הר סיני, מפניך הרים נוולו כאשר נוולו בסני. כאשר שרה דבורה, הרים נוולו מפני יי' זה סיני ז), נקדוח אש המסים מים תבעה אש כאשר קרחה האש את המים אשר ירדו בסני. וכאשר אמרה דבורה ארץ רעשה אף שמים נטשו גם ענים נטשו מים, וכן אמר המשורר ארץ רעשה אף שמים נטפו מפני אלהים זה סיני, גשם נדבות תניף אלהים (תלים סח ט יו). והמים תבעבעם האש כאשר היה בסני, וזה הוא פלא גדול, כאשר אמר באלהיו ואת המים אשר צתעלה לחכה (מ"א יח לה). אם היית עושה כאותה קריעה וירידה ונולות הרים, אשר פתרונו ריצוד וריקוד ההרים וקדיחת אש את המים הנמסים. ובעייתם מפני האש, להודיע שמך לצריך, אז מפניך גוים יגנו וראו כל עמי הארץ כי שם יי' נקרא עלינו ויראו ממנו, רק דרך להזכיר נפלאות מתן תורה בתעלה ובשירה. צא ולמד מחפלת חבקוק, וקומה יי' ויפוצו אויבך (במ' י לה), וכשירת ברורה, ומברכת משה מואת הברכה, אשר יזכיר בראשיתם מעשה סיני. ועל אותו הדרך תפש ישעיה בהתפללו בער עמנו כי היתה הפליאה הגדולה, כי היו הקולות והלפידים וקול שופר והאש והברד והמים הם ההמסים. ועין בעין נראה אלהינו, וההרים כאלים יקדו, והגבנונים ירעדו.

1) אשר כתבתי לפעלה צד 33 כי הפסוק הרים כולו מפני יי', לא נמצא בכ"ק, הרי זה בטל. כי כתוב כלא הוא (בשופ' ה ה).

2) בכ"ו והנבונים.

אש המסים להודיע שמך לצריך, כאשר כתב בתורה במנפת הברד, ואולם בעבור זאת הצמדתיך בעבור הראוהך את כחי ולמצן חספר שמי בכל הארץ (שמות ט יו). ואם האמר אנא ימצא ירידה לאלהים בהוציאו אותנו ממצרים, אומר הנה כתוב וארד להצילו מיר מצרים (שמות ג ח). ופתרתי לא משלת בס, לא משלת בנו. כמו יי' חננו לך קוינו היה זרועם לבקרים אף ישועתנו בעת צרה (ישעיה לג ב), לא יחכן פתרונו כי אם באמרונו היה זרוענו לבקרים אף ישועתנו בעת צרה. ורבים כמו אלה בהורה. ואמרת כי האש מרת'ה ונושה המים. כי כן פעליו למראה עינים. ומים תבעה אש האמור על פי ישעיה הנביא הוא הכתוב בתורה ואש מתלקחת בתוך הברד (שמות ט כד), והורה לאמה ותמונה בחכמי ספרד.

ופתרון אחריתכן בנינים יתכן
ונשא הן ואתכן בציניות ואסירים .
ראיתי רברי דונש אשר פתר ואחריתכן בני' ובנה
ואשר כה פתרון הפסוק ואחריתכן בסירו' דונה ,
בספינות קלות וקטנות , כספינות הריינים אשר
המה קלות על פני המים , ולו הואינו לחבר
צנות עם צים מיד כתיב (במדבר כד כד) , ועם
צי אדיר לא יעברנו (יהושע לג כא) , או היה
הפתרון אחד ונשא אתכן בצנות , הספינות
הגדולות למשא הקטנות להגלותן ארץ מצרים
באניות , אך מנחם ודונש לא נחלקו על צנות ,
ופתר בו מנחם לטון צנה וסחורה , אך מצינו
שמות דברים בהרבה ענינים נקראים , ספינה ,
אניה , צי , אני , ואולי גם צן תקרא או צנה .
כי גם מלאכת הספינה כמלאכת הצנה העושרת
סביב רק מרוח אחד , וי"י כצנה רצון יעשרנו ,

ואחריתכן . ופחתת ואחריתכן בסירות דונה
(עמוס ד ב) , והנותר מפניכים , ילא יתכן לנו
לומר אחרית הפנר ולא סוף הנוף , כי אם נותר
הנוף , ומאמרו ונשא אתכם בצינות (שם)
הרע כי אחריתם זולתם דום ובנידם ובנותיהם ,
כי מצאנו הבן והורע נקראים אחרית במקרא .
כמו וכעמדו תשבר מלכותו והחץ לארבע רוחות
השמים ולא לאחריתו ולא כמשלו אשר משל כי
הנהש מלכותו ולאחרים מלכד אלה (דניאל יא ד) ,
פתרון ולא לאחריתו ולא לבנו , ולא יתכן להיו' פשרו ,
ולא לנותר פנרו , אם הקבל צדק הפתרון וישרו ,
וייסף אומץ הפתרון הוה על אמצו יונתן בן
עוזיאל המליץ , באמרו בפשרו ובנתכון בדנונית
צידין , והודה לאמת ואל הצות דת ודין .

יצרנו ישמרנו ניבחנו ,

עין מחברת צד 46 ע"ב

בתבעה איש חרד להעמיד כברד
אשר ירד ירד בארץ המצרים .
פתר מנחם תבעה איש תפסיד האש את המים ,
וכמוהו תבעה בחומה נשגבה , נפסד ומהקלקל
בחומה נשגבה , ויביע שמן רוקח יבאיש ויזהים ,
והזהימה היא הקילקול וההפסד ויתכנו דבריו .
ואשר אמר דונש כי אין להזהימה ענין אצל האש ,
כי האש לא תזהים , האמת נדבריו כן הוא . ומנחם
מודה לו וגם אני אודנו , כי גם החומה לא תזהים
ותבאיש . וגם פתרון דונש אשר פתר תרתיח ותנפח
את המים יוכל להפטר כן . אך לא יתכן יביע שמן
מענינים אשר פירש יביע ותנפח הובוב , ואחר
התנפחו יבאיש השמן , ועל כן לא יתכן לא על פי
דקדוק ולא על פי הפתרון , כי יביע מן נבע הביע
אחרים ז) , ותבעה ונבעה מן בעה והלוי בעצמו .
ואף כי נבע ובעה שני פעלים יכול להיות הפירוש
אחד . וזה פתרונו פתרון אחד להמה . פתרון
תבעה איש מלשון אבעבעות (שמות ט ט) . ואלף
אבעבעות כאלף אתמול המול , אורוע זרוע ,
וכמוהם הרבה . וכן דרך המים הנרתחים מעלין
אבעבעות . ודרך פרץ נופל תבעה בחומה , מעלה

(ז) פי' יביע הוא פעל יוצא לאחריב , אבל תבעה ונבעה
הוא פעל עובד .

תבעה איש . ופחתת מים תנעה איש (ישעיה
סד א) מים תבאיש איש ואין לאש ריח טוב ולא רע .
אם תדליק אותה בנפירת תבאיש ותעלה ריח משחית
ואם תבעירה במור וקנה ונטף , תעלה ריח טוב
לאף . ולכן נאמר כי פתרון תנעה איש תרתיח איש .
והפסוק הוה נקרוה איש המסים מים תבעה איש
להודיע שמך לצריך . כתב במגפה הגדולה והקשה
המכונה הקרואה בכל מגפות והיא מגפת הנד .
הציה והנצחת , אשר היחה האש בה מתלקחת .
ככתבו כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי
אל לבך (שמו' ט ז) ובמגפה ההיא מכל המגפות
הודה פרעה למשה ברשע עמו ורשעו , באמרו י"י
הצדיק ואני ועמי הרשעים , העתירו אל י"י ורב
מהיות וגו' , ועל כן הביא המגפה הזאת הנביא .
באמרו חסדי י"י אזכיר תהלות י"י (ישעיה סג ז) ,
להודיע תקוה מעיוס ועוצם כחם וכבוד האלהים
העושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר .
ולכן אמר למצער ירשו עם קרשך , צרינו בוססו
קרשך וגו' (ישעיה סג יח) וכה פתרון הפסוקים
הללו , היינו מעולם כאלו לא משלת בנו ולא נקרא
שמך עלינו לוא קרעת שמים וגו' כקדוח איש המסי' .
ירדת להושיענו , כאשר ירדת בימי אבותינו והצלחתם
מיד המצרים במסות באותות ובמופתים כקדוח

לאמר כי: הן ארמון בקריה וכעיר והוא לא כן עשה. אך אמר כי קרובים זה לזה. וכן הוא האמת. כי בקריה ובעיר בתים רבים בנויים. ובארמון ובאלמון ובמגדל כעשרה או עשרים בתים לשבת. שם אנשי המלחמה והחיות גבוהות דלתים ובריח.

ושני ענינים להם, טובו ציין והקפידה כחומה ספרו מגדליה לכמה אמות מן ההומה מגדל. וכן לכל מדה וסדה, והעלו מספר המגדלים לפי גורל ההומה, שיהיו לבנם לחילה הם ההרצים אשר סביב לעיר חוץ להומה ומחילות עפר. פסגו ארמנותיה אצל החילות חוץ לחומה הגבהו ארמנותיה למען תספרו לדור אחרון אשר השליא הצור עמכם, ונודע בארמנותיה למשגג, ונפלו אויבים לפניכם, גם כי לא היה קריה וכבצר בעת בא האויב על ירושלים כאמור למעלה, הנה המלכים נוצרו עברו יחרו המה ראו כן המה ונבהלו נהפזו רעדה אהותם שם חיל כילודה, וכל הענין עד ישמח הר ציון והגלגלה בנות יהודה למען משפטיך, ואחרי המשפטים אשר שפטים האל אומר המשורר טובו ציון, אחרי נפלו האויבים והקפו החומה וספרו מגדלים ועשו היילים ופסגו ארמונים, אך בעיר האויב על ירושלים אין לבטוח על רכב ועל פרשים ואין לבצר החומה, כאשר נבא ישעיה נהצו הבתים לבצר החומה, ומקוה עשייתם בין החמחים למי הברכה הישנה, ולא הנמחם אל עשיה ויוצריה מרחוק לא אריתם (ישעיה כב יא). אך בצור האויב ובנפלו, צוה הנביא להרבות בה בנינים נאים מגדלים וארמונים לתהלה ולשם ולהפארת, ויראו כל עמי הארץ כי שם י" נקרא עליהם, ויראו מהם.

עין מחברת ד' 34 ע"א

ארבאל עיר הוכתה שלמים הגלתה ויזרעאל היא היתה בערי העברים. לפי הענין נראין דברי דונש כי שמות הערים הם, כי נהפך דמי יזרעאל על בית יהוא, יוסף עוונם ואז תענה הארץ את הדגן את התירוש ואת היצחק והם יענו את יזרעאל, כי אז יוסף עון בית אחאב ועון בית יהוא, ועל שם המעשה הנעשה ביזרעאל מן נבות, והוא ראש ממלכות בית אחאב נקראת הממלכה ובית ישראל יזרעאל, וכן הענין מפורש וזרעתי לי בארץ על שם יזרעאל, וכן בית ארבאל דומה כי שם עיר הוא, אשר שודרה פהאום והגלת שלומים, ועל כן אמר הנביא ככה יעשה לבית אל, ואמר הרבר כי ארבאל ויזרעאל שני מקומות המה, ורחם י" את לא רוחמה.

נוספים בנות ארבאל, וזאת שם ארבאל כשם יזרעאל, ושם יזרעאל כשם ארבאל, ויזרעאל היא עיר מודעת מערי ישראל, וזאתמה מכך איך יתכן כך לשהור ופקרתי את דמי יזרעאל על בית יהוא (הושע א ד) את דמי זורעי הארמה? או איך תפהור וירכב אחאב ויך יזרעאלה (מ"א י"ה כו) ויך אל הזורעים? הלא לנחול ולהנחיל כאלה העשירים, הוא הסרון וקלון לנערים, ואף לנקראי מבינים ושרים!

ציין והקפידה כסרו מגדליה שיהיו לבנם לחילה סגנו ארמנותיה, הרע כי ארמנות ציין הם מגדלותיה. ובכל המקרא ארמון כמגדל, אין בנייהם מוגדל, והתבונן וכבידך אל ידל.

ארבאל. והנאת בחלק אחד בית ארבאל (הוש' י יר) עם וארב לו (רברים יט יא), ואמרת כי האל"ף והלמ"ד נוספים, נופלים הם בארבאל, וכמו כן אמרת נוספים הם ביזרעאל (הושע ב כד). ופותרת בית ארבאל בית אורב¹, ואין בית ארבאל כי אם עיר, וי"י אמר יושרו כל מבצרי בית אל כמבצרי בית ארבאל, ככתוב וקאם שאון בעמך וכל מבצריך יושר כשר שלמן בית ארבאל ביום מלחמה אם על בנים רטשה, ככה עשה לכם בית אל מפני רעה רעתכם בשחר נדמה מלך ישראל (שם י יד וטו); והשמות הנקובים בבית רבים במקרא, כמו בית אל ובית שאון ובית מלוא ובית שמש, והנקובים באל כמו פנואל וירואל יבנאל יזרעאל, ערך עלי ארבאל, כי פתרת והם יענו את יזרעאל, והם יענו זורעי האדמה, באמרך כי האל"ף והלמ"ד

1) עין מחברת ד' 83 ע"ב, והבאר שם כי ק"ח.

מאצל בשל ואל שול ינשל וזה הרבה כושל אשר יד פה הרים. אמר מנחם אל האכלו ממנו נא ולא בשל מבושל, והוסיף לא על ובשל כמו לא רבים יחמון ולא זקני' יבינו משפט. והאמת כי אין צריך [להוסיף] אחרי אשר כתוב בסוף המקרא כי אם צלי אש. ועוד כי שמוה מוסיבים (בכ"י מצטים) המה, אל האכלו ממנו נא ובשל מבושל כולם מוסיבים (בכ"י מוסכמים) לאל האכלו. אך אל בקצפך היכחתי ובחמתך תייסרני יש להוסיף ואל. וכן לא רבים יחמון וזקנים יבינו משפט צריך להוסיף. וכן יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר (דברים לג ו) יש להוסיף ואל. להיות פתרוני יחי ראובן ואל יהי מתיו מספר. כי אם עם גדול עצום רב, וישועתי מהרה הקרב.

(1) בכל נוסחאות סהבת מנחם אשר היו לפני לא מצאו הכתוב אל האכלו מפני נא ובשל מבושל בתוך הכלל "כלה ועודת במקום שנים", ואין ספק כי נשפט ע"י המעתיקים.

- (2) ס' ואין צורך להוסיף סלת לא, ולא מלה אל.
 (3) כלימור ואם לא חבך מעצבך יש לך לשאול לחכם.

עין סברה צד 51 ע"א

ואגמון הוא מוקש ועל מה זה בקש עשותו איש היקש לנמא היאורים. מה נפלא אמרי דונש באמרו התשים אגמון באפו כי האגמון הנתון באף הדג הוא כנוסא ועשהו תיבה ואיננו ככה. כי הוא כפוף ומברול הוא וחרש עשהו. וכל הכפופים כמוהו אגמון נקראו. וסוף המקרא יורה על תחלתו. באומרו ובחוח תקוב לחיו יוכיח כי גם האגמון כמו מוקשים ינקב אף (שם מ כד). וכפה ואגמון. אגמון דומה לכפה כנגלל. וכפוף כמוהו. וכן הלכוף כאגמון ראשו (ישעיה נח ה) מראה בנפשו ששל כדך. ודכא וכפוף קומה וראש כאגמון אחר מכל אלה. והוא שבע תועבות בלבו הלוח תקרא צום? ושתרון

כדוד נפוח ואגמון כמוהם לפוף קצה ומעין הדוודים הוא. ובהרתיח בהם יעלו עשן לפי גדלם, וכן מנחירו יעלו. כאשר יצא מן הדוד המרתיה והמנופה. הגדול לפי גדלו נחיר הלויתן או מן האגמון המרתיה והמנופה כמו הרוד' אך מעשהו כפוף ראשו ומימיני הדוודים הוא רק על שם כפיפתו נקרא אגמון. אך עשן האגמים אשר אמר דונש לא נכון לפרש כן. כי אגם לא יחבר לדוד הנפוח. גם לא יקרא עשן כי אם ענן או ערפל או אד כאשר נאמר לאיוב על הים, בשומי ענן לבושו וערפל חתולחו (איוב לח ט). אך אצל אש וגחלים יוכיר עשן. ולא אצל נהרות ואגמים, ודברי נכוחים למשיבי טעמים.

עין סברה צד 34 ע"ב

וארמון הוא מבצר ובו בתי אוצר ובית עזרת מצר ובתי התצרים. תנואות ימצא דונש לשום על מנחם עלילות דברי' וארמון. ואמרת כי ארמון נפש (ישעיה לב ד) פסגו ארמנותיה. כמו עיר. וקריה. ומדינה. ואין הארמון כי אם כמנדל. ומן הכתוב סובו

על מנחה כי מצאנו ו' נעדרת חלבו האליה המימה כמו וחלבו, שמש ירח צמד זבולה כמו וירח עמר, עקב ענה יראת י' עושר וכבוד ודעים כמו ייראת י', כסוס עגור כמו ועגור. ועל הוי' הנוספת באמצע לא השיב, כי אמר המשורר אלופינו מסובלים (תלים קמר יד) והן שוורים, ועל יובל הניא ראיות להיות כמו יובלו. וכל זה איננו שיה לו. כי אם אין רק חסרון אחר היה לנו לחקור אם יתיישב פתרונו. רק מן השלשה הכי נכבד. גם כי נמצא אלופינו מסובלים?, וכבר הדבר מאוד לפרש כמו ואלוף יובל כמו יובלו, לאמר לנושא בכתף כמו הולך ברגליו אשר לא יובל כי הולך הוא. לכן פתרון אלוף שור לא נכון. גם כי השור לא יובל כי הולך ברגליו, כאשר אמר שלמה כשור אל טבח יבוא (משלי כב), אך שיה וכבש יובלו כי עקודים הם וישאווהו על כתף, ואלוף גדול שמן ויקר פתרונו כאשר אמר המשורר ואויבי י' כיקר כרים (תלים לו ד), אשר פתרונו ככרים היקרים והשמנים אשר כלו בעשן כלו, והעשן הוא האש כאשר אמר הנביא והבערתי בעשן רכבה (נחום ב יד), ואשר אמר דונש והשיב על דברי מנחה לאמר הכי הגדולי יובלו ולא הקטנים, לא השיב כחורה, כי השמנים והטובים הם האלופים יובלו לטבוח, ולא הדלי בשר הרקים והרעים, כאשר הבאתי ראיות מן המקרא, גם מקרא אחר מוכיח כי השמנים יובלו לטבוח, אוכלים כרים מצאן ועגלים מתוך מרבק (עמוס ו ד), אך בלא מרבק לא יאכלו העגלים ולא כל הצאן רק הכרים כי הם הגדולי והשמני, ובהווה דבר הכתוב, ועוד ראיה גדולה כי יאמר שור או כשב או שיה ושור או שיה ולא ירגיל לשינו בשור ושה אם לא יוכיר צאן שפעמים מקדמו, גם באומרו ולא ישאירו מחיה בישראל ושה ושור וחמור (שופטים ו ד), פתרונו לא קצן ולא גדול כי פה יתכן להקדימו אך פה לפרש לא יתכן, וכה פתרון המקרא ככבש אלוף ובריא וגדול אשר לתאוה יובילוהו לטבוח, כך מתאוי אנשי ענחות לירמיהו ו למשכו לטבח, אך למשוך הכחוש לא יתאוו כמו לגדול ולשמן, ואני אתברך באלהי אמן.

ופטרה. ולכן לא יעלה ככבש אלוף במספרם. ופתרונו ככבש גדול. והוי' התיכוני אשר הוסיף באלוף אין לו דרך לנמות, מפני אשר גור אחר משגר אלפך (דברים ז ג) ואין באלפך וי'. ועוד מתשובותך עליו כי ככבש אלוף הוא ככבש גדול, ובאמרך יובל יוכיח כי הוא כבש גדול. כי לו היה שנים לא אמר כי אם יובלו. ועתה שמע תשובתי עליך על כל דבר שפתוך, באמרך כי לא יתכן להחסיר הוי' משני שמות כמו ככבש אלוף להיות ככבש ואלוף. באמרך לולי הווי' הקיצונים לא סרו התיכונים, היה לנו במקרא רבים מהם, כמו חלבו האליה תמימה (ויקרא ג ט), שמש ירח עמר זבולה (חבקוק ג יא), עקב ענה יראת י' עושר וכבוד וחיים (משלי כב ד), מגדיש וצד קמה ועד כרם זית (שופטים טו ה), כסוס עגור כן אצפצף (ישעיה לח יד), ויקח לו רחבעם אשה את מחלת בת ירמות בן דוד אביחיל בת אליאב בן ישי (דה"ב יא יח), והקרוב אליו כרשנא שתר אדמתא תרשיש מרס מרסנא ממויכן (אסתר ה א ד). ורבים כמו אלה. לא יתכן פתרונם כי אם בחוספת ווי'ם בראשם. ותשובתי עליך באמרך כי יובל מוכיח כי הוא כבש גדול אחר, הנה לנו שמות שנים שנים מושכים אלי פועל אחר. וכמו ויושב את משה ואת אהרן (שמו' יח) ולא אמר ויושבו, זכמו ותקח האשה את שני האנשים ותצפנו (יהושע ב ד) ולא זומר ותצפנס, וכמו שמן וקשרת ישמח לב (משלי כו ט) ולא אמר ישמחו, וכמוהם רוח והצלה יעמדו ליהודי' (אסתר ד יד) ולא אמר יעמדו, וכמו תנור וכירים יתץ (ויקרא יא לה) ולא אמר יתצו, וכן אמר ככבש אלוף יובל לטבח ולא אמר יובלו. ובתשובת האליה נגלה לאשר אמת דורש כי ככבש אלוף פתרונו ככבש ואלוף, כדבר בן קריש, והודה על האמת. והודה בדברך כי תהריש ולא תאמר עוד בפחרון ואני ככבש אלוף ואני ככבש גדול, כי עוד יש להשיב עליך. כי הקטן יובל לטבח כגדול, ואין לגדול ולקטן בפסוק עיני, והתבונן ובינה קנה בכל קנין.

כן יאמר ארה ואר, מן ארה ארתי, ומן אר מאורות, ואולי יתכן כי ארה של שלש אותיות, נוספת על לקיטת המהובר, ואר של שתי אותיות נוספת על לקיטת התלוש, ופחרון מאורות מלקטיו גם על המחוברת כאילו יתכן. ואשר השיב דונש כי לא היה בעיר ובנוה פרי מנדים אשר הארנה הנשים לא כיון דונש, כי לא דיבר הענין בלקיטת פרי, כי אם בלקיטת בדים וענפים היבשים לשריפה. וכענין הזה דיבר המשורר נפן ממצרים חסיע וגומר למה פרצתה גדריה וארוה כל עוברי דרך וינסמנה חזיר מיצר וזו שדי ירענה . . . . שריפה באש כסוחה (תלים פ). אשר היו עוברי דרך מכסחים ואורים את הנפנים לשרפם, והחזירים ממלאים נרסם וזו שדי רועים. וכמוהו ניבא ישעיה (כ"ז) כי בעיר הבצירה והבנויה ירצו העגלים וירבצו ויכלו הסעיפים ויבשו הבדים והקצירים והנשים ההיינה אורות ומלקטות אותם לשרפם. אך מאורות להיות פתרונו שרופות לא יתכן. ולא יתיישב בפחרון זה באות כי אם מביאות. גם מאורות היה לו להכתב שורפות. גם לא האירו מובחי אשר הביא דונש לא נכון לראיה לפי דבריו. כי אם אמר הנביא לא האירו עצי חנם, או היה יכול לחברו אלי מאורות, כי אז התכן השריפה בעצים כמו הנח, אך לא האירו מובחי חנם פתרונו לא תעשו אור מובחי חנם, כי אם המזבח עליו נאמר אשר איר לו בציון ותגור לו בירושלים, אך אמר אצל הבדים והקצירים לא יתכן וזלתי שריפה, ומכל פנים לא יתכן פחרון דונש. כי [אם] פחרון מאורות מלקטות, ואז יתכן כל הענין על מכוננו. ואולי מנחם כפתרוני פתרונו. כי לא להזכיר מגדים בענינו, וכל יקר ראתה עינו.

דונש

עין מחברת צד 15 ע"א

ר"ת

אגורה היא מעה . והבאת בחלק אחד לאגורת כסף (ש"א ב לו) עם אגרה בקציר מאכלה (משל ו ח), וכן לא יראה כי האגורה היא כנדה. והשתחואות מילה יעוני עבור כנר להם תודה, כי מחיר הכנר אגורה. והאגורה והגרה הם שני שמות משמות השקלים. לשקל אחד או לשנים קטנים. והתבונן לסור מפחים וצינים. ולפלו תסובבני רננים, עלי עוגב וכניור ומינים.

לחיות שניהם קבוצת כסף ונחושת או עופרת לשקול בהם. ולמען כי ידע כי גרה וגרורים אחת הם. וכן הכנס בראש ספרו ועשרים גרה הן עשרים גרני הרוב. וכן עור היום אומרים משקל הגרה הוא גרני הרוב. ונתן מנחם משמעות לגרני ולאגורה מלבד שם הגרני. בעבור אשר גרנים אגורים אותם ומאספים אותם עשרים מהם, לשקול בהם שקל, ודעת לנבון נקל.

עין מחברת צד 25 ע"ב

אגורה . ואני ככבש אלוף יובל לטבח (ירמיה יא יב). וכתבת בספרך כי יהודה בן קריש יסף בפחרון הפסוק הזה שני ווי"ם, האחד בראש אלוף והשני בתוכו. ואין לשניה דרך לנכות. ותשובתיך עליו בשברון פתרונו, למען כי הוסף שני הווי"ם באלוף אלה הם, ואמרת כי לא יתכן להוסף וי"ו עלי אלוף כי הפסוקים אשר העיד בתוספת הווי"ם לא ערכם כרת. והם תרשיש שהם וישפה, אודם מצדה ויהלום. כי לולא וי"ו וישפה לא נעדר וי"ו

יהודה שת הלוף דבר צדק סלוף ופתרון שה אלוף כמו ביקר קרים. ונשוא אנשא אמור אליו הסה באומרו שור ושה ולא שה ושורים. ככבש אלוף יובל לטבח. האמנם צדק דבר מנחם ותשובתו נכונה על דברי יהודה בן קריש כי הוסף יהודה לקרות בפחרון ככבש ואלוף יובל כמו שגר אלוף, ונוסף וי"ו באמצע המלה ובראשיתה, וגם יובלו היה על המחוקק להקוט, ודונש השיב

הרבה כפל מלה שלו הרבה אין קץ כמו למרבה המשרה ולשלוט אין קץ (ישעיה ז' ו), ולפי שאמר עשוה הרבה אין קץ כפל ולהג הרבה יגיעה בשר שהוא כמו כן קיבוץ ועשיית ספרים הרבה, יהיה יגיעך יגיעה בשר, פתרונו יגיעה האדם כמו מה יעשה בשר לי (תלים נו ד) אשר פתרונו מה יעשה לי אדם, אשר יבטיח באדם ושם בשר זורעו (ירמיה יז טו) כפל מלה של אדם, הם כל בשר (זכריה יב יז), העיני בשר לך אם כראית אנוש חרונה (איוב יד), יבוא כל בשר להשתחוות לך (ישעיה סו טו), ויבדך כל בשר (תלים קמה כח), ואשר פירש דונש נטויעים הראשים לא יתכן אם בראשיב הם ובעלי שישנה ראשים בלשון משנה אם כן נוחים להשמט גם מראש אחד לא יקרא בעל אסופות וזולתי מהרבה ראשים לאחד, כמו בעל פלפיות בעל פיות הרבה למורג, אך בעלי אסופות כמו בעלי שכם, ואותם המסמרים עוברים וחוקים מוריע שהם עשויים לדלתות השערים ולספים, ולמען כי ירועים לספים נקראו בעלי ספים ובעלי אסופות, כפה ואסיפה גרה ואגורת כסף כן פשוט מנחם בראשית ספרו במעלות האלף ורונש מודה לו, ויעקב יעשר ויקים חילו, וגם יטה לארץ מנלו.

ר"ת

עין מחברה צד 32 ע"א

דונש

מאירות הן אורות מלקטות הפארות בעת הן נשברות בעודם חבורים.

נשים באות מאירות אותה. מחשבת דונש על תקופה יביא לו מנחם תשובה על מאירות, הלא פתר דונש בחקופה שהתיו שמוט, יען כי נכון לו הפתרון כי השנה סובבת ומקפת, כאשר מעולם סובבים העתים לשוב ולסובב בכל שנה ושנה, זרע וקציר קור וחום וקיץ וחורף כל אחד בעתו בכל שנה ושנה, ויען כי ישר הפתרון והענין כן, חבר תקופה שהוא מן קף, עם הקיפו ימי המשתה (איוב א ה) שהוא מן נקף, גם כי לא ימצא לשון הקפה משתי אותיות רק תקופה, גם פה היה לו לדונש לפרש מאירות מלקטות, מהוך צחות וכשרון הפתרון, גם כי לא ימצא לשון אורה כי אם מן ארה, שהוא משלש אותיות, חוץ ממאירות שהוא מן שתי אותיות, כמו מן שב משיבות, ויען כי כן יתישב הפתרון יותר ביבש קצירה תשברנה נשים באות מלקטות אותה, כי ביבש הקצירים והבדים והענפים המשתברים, באות הנשים ומקוששות אותם, או מן האילן או מעל הארץ.

מאירות. והנאה נשים באות מאירות

אוהה (ישע' כו יא) בחלק אחד עם אריתי מורי עם בשמי (שיר ה א) ולא יתכן פתרונו. מפני כי אין בעיר ובנוה הכתוב פרי מגדים, ואך תאונה הנשים אותו כי אם קציר נשבר יבש כקיץ המדבר. ככתוב, כי עיר בצורה בדר נוה משולה ונעוב כמדבר, ואחריו כתיב, ביבש קצירה תשברנה נשים באות מאירות אותה, ופתרונה ביבש קצירה וענפיה ובריה או נשים באות ושורפות אותה, ופחתי מאירות שורפות, מן לכו באור אשכם (ישעיה ז' יא) אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים (שם לא ט), וכמו מאירות הנגור מאור, כן מי גם בכס ויסגור דלתים ולא תאירו מובחי חנם (מלאכי א י). ולא יתכן להיות פתרונו כמו יאירו שבעה הנרות (במדבר ח ב), הנבנה מן ויאמר אלהים יהי אור (בראשית א ג), מפני שלא היו שמים נרות להאיר במזבח כי אם אש להעלות עולה ולהקטיר קמרת, והורה לאמת וחדו לך הפארת, ואחרך ברכה נשאר.

כמו שאמר באלמנה והנני מקוששת שנים עצים מבערים את האש (ירמיה ז יח), ולשון באות נכון אצל מלקטות, והרבה מחטופי למד פעל נופלת מהם ה' ונעשה של שתי אותיות, כנון בזה נו, בווה רכיו (משלי יט יו) מן בזה, בו לדבר (שם יג) מן יבוו לו (שיר ח ז) מן בו, עוצו עצה (ישעיה ח י) מן עץ, עצה עניו לחשוב התפונות (משלי יו ל) מן עצה, ופתרונו יועץ בלבו לחשוב מחשבות, ומנחם חלקם לשני חלקים ולא פירש פתרון עצה, ואני לא ראיתי לעשותם מחלוקת, רק פתרון אהר, ומתוך חבירו נדע פתרונו. שנה שב, ישנה מן שנה, משונתי מן שני, וכן הרבה, וכאשר יאמר בזה ובו, עצה ועץ, שנה ושני,

ופתרון האיזיקים לעולם בויקים ככלים ורתוקים מצודים ואסורים יתר השירה אכתוב על כל חיטובה הכל לפי המענה.

ר"ת

עין חבירה ד' 28 ע"ב

דונש

אסופות, דברי חכמים כדרכיהם וכמסמרות נפועי' בעלי אסופות (קהל' יב יא), וכתבה בספך בפתרון הפסוק הזה אסופו' הם המסמרו', ונקראו אסופות מפני אשר הם אוספות ומדבקות הלוהו' ולא יתכן פתרונו, מפני מה אמרו בעלי אסופות, ולו היה כאשר רמית היה על המחוקק לחקות וכמסמרות נפועים אסופות, ובאמרו בעלי אסופות ידענו כי האסופות הם שמות ראשי המסמרות, ולכן דימה החכם דברי החכמים למסמרות הנפועים הראשים ולא ליהר המסמרות אשר אין להם אסופות, וכמוצא ענין בעלי אסופות, למורג חרוץ חדש בעל פיסיות (ישעי' מא טו), וכאשר הפיסיות מעשה מלאכה במורג כן האסופות מעשה מלאכה במסמרות, ובפתרון הזה לא נפל בעלי מן הפסוק כאשר נפל בפתרונו, והתבונן לאשר לפניך, ופקח אוניך, וראה בעיניך.

למסמרים לרלות השער ולמהברות ולחות השערים הליים. בסיסים, וכל שומרי השערים נקראו על שם הסיסים שומרי הסיסים, וכן יתכן פתרון המקרא כאשר אפשר על פי הראיות אשר הבאתי כי סיסים ואסיסים אחד הם, וגם ברזל הכין דוד למסמרי ולחות השערים הם הסיסים אשר הרלתו סובנות בהמה, וקהלת תשש לשון בלשון דרבנות מסמרות אסופות, גם כי יתבנו במקומות אחרים להציב הדרבן (ש"א יג כא) ההפך לדרבנים בלשון רבים ומסמרים ואסופים וכתבם דרבנות מסמרות אסופות לצחות לשוננו לקרות להם ענין אחר, וזה פתרון דברי חכמים כדרכיהם המוצינים המחודדים ליישר הפרות ברוך, כן דברי חכמים נוקנים ויורדים להורות ללמד האדם דעת, ואם תאמר נח הוא הדרבן להשתבר וכן יהיה נוח וממהר לאנד דברי חכמי', זאה לא זאה, כי דבריהם הם כמסמרות נפועים ותקועים בספי השערים ובלחות השערים והמה חוקים מאד, כי מעמידי האסופות ולחותיהם ומחברותיהם הפה, הרי דימה דברי חכמים לחירוד הדרבן ולחוק מסמרי האסופות הנפועים ותקועי' בחוק, כמו וישע אהלי אפרנו (דניאל יא מה) אשר פתרונו ויתקע, וכן יתיישבו המקראות בקש קהלת למצוא דברי חפץ (קהלת יב י), וכתוב הוא על ספר יושר דברי אמת אשר מצא, ודברי חכמים אשר כתב הם חרים כדרכיהם וחוקים כמסמרות הנפועים וקבועים בסיסים, נתנו מרועה אחד, נתנו הספרים ודברי החכמה משלמה שהיה רועה אחד, ולפניו היה דוד ואיש בושית, ואחריו נחלקה המלכות, ויען היה אחד היה שלאנן ושקט ופלפל בחכמה וחקן סופרים הוא כמו דברי קהלת, וכמו ויותר שהיה שלמה קהלת חכם יותר מהמה בני הוהר עשות ספרים הרבה, ויותר מאשר כתבתי אני שלמה הוהר בני עשות ספרים הרבה, וזה יוכיח על חנור המקראות כי הכל מוסב על וכתב יושר דברי אמת ולהג הרבה יגיעת בשר וקיבוץ ספרים הרבה יגיעת האדם יהיה כמו יגיעת מצרים וסחר כוש, יגיעת האדם וסחרו ורוחו יהיה קיבוץ ועשיית ספרים כי טוב סחרם מסחר כסף, והוא יהיה יגיעת כפיו שיגמול ושיעשה ההת השמש, להג פתרונו לפי ענינו קיבוץ ועשייה, כי

כפרץ הנבעה לפתע נשברים
 ולאליה חי אמן לבבו כל ישמן
 כיביע שמן מזוקק בשמרים
 ויביע סבוב לשמן ולא לזבוב
 וילבב נבוב ויבין בספרים
 ושבעה לה רבת בבח נפשי על בת
 אשר אמר נשבת כבוד שר השרים
 והעביר הזנה אשר בה לא שנה
 והאלהים אנה לרע כל הנחרים
 בבושם בששכם ברומם רוממכם
 ומן בשם בששכם לדלים בעפרים
 הלא הוגד מראש לבקר הוא לדרוש
 ושורש פורה ראש וחבר לשחרים
 וגלה את אוון בחבור שר רחן
 בנו לברט איזן ותקן מחסרים
 וכי עוד אודנו בסוד נגידנו
 ולו אענדנו עטרות וכתרים
 ואנכי בודה ביגון אם אודה
 ואין איש בי רודה ביודי עקרים
 ופשר וינאלו כמו גואלים כלו
 ולכן נבדלו והיו מזחרים
 בנועם בת נתגל כמו כן על גל
 ותעשם לך מסגל וקשרם על נרגרים
 בנגרותי אורך בקרותי ערכה
 ויאר לי אורך כוזהר מזחירים
 הפוך גם את דחון קראנו חדון
 וכן הוא הנשתון בנועם כנורים
 בעת חציר גלה והדרשא עלה
 ותפוש העגלה יצהלו אבירים
 בדבר זה שונים אשר לא מפליגים
 וידגו מן דגים אשר לא נחברים
 ודגון לו כפות כרותות וחשופות
 והמפתן ילפות והשבית הכמרים
 ומר דרור ודרור קן כבת בא גיל תיקן (2)
 ותחבולות תקן וקדר בהרים
 והוצן לא צינה אמת אומן אמונה
 הלא עמו נמנה ודובר באחרים
 בחסרון הא הגה מנחם מה שנה
 אבל הוא מדאגה בהא הלך הגרים
 ולא יזח תאגור אלי מוח ותגור
 ולא יתן הסגור וכסף במחירים

יתר תוכחות ואונות עם כחות
 ויזכיר נשכחות והן הן הדברים
 נתונים מסיני ואורו בהם עיני
 ונבעי מצפוני טמוני מסתרים
 ונגלה לי הסוד לשרת או ליסוד
 כעל ים הרפסוד להעלות ספירים
 ונופך מעומק לבב ימיק המק
 בשר עובר חומק ואוהב את זרים
 וגם המס ימס לבב אוהב חמס
 וגיוו שם מרמס ובחוף 1 לעוברים
 ולב טהור תברא וכנשר אברה
 להחליף ולחברה לחדש הנעורים
 ליעקב עבדך בתאוה נגדך
 להניד חסדך בלילות ובקרים
 ושלום לו תשפות והוד שבע חופות
 בפתרו האסופות כספי השערים
 אסופות ואסיפים כאמות הספים
 ונרפים הם נרפים אשר לא כן פותרים
 ומסמר כעל ראש הלא נקל לפרש
 ואולם אני אדרוש נטיעת המסמרים
 אגורה היא מעה כגרה משמעה
 אכול לחם דמעה שבעים נשכרים
 מאירות הן אורות מלקטות הפארות
 בעת הם נשברות בעודם חבורים
 יהודה שת חלוף דבר צדק סלוף
 ופתרון שה אלוף כמו ביקר כרים
 ונשוא אנשא אמור אליו הסה
 באומרו שור ושה ולא שה ושורים
 ומאצל בשל ואל שול ינשל
 וזה הרבה כושל אשר יד פה הרים
 ואגמון הוא מוקש ועל מה זה בקש
 עשותו איש הקש לגומא היאורים
 וארמון הוא מבצר וכן בתי אוצר
 ובית עזרת מצר ובתי החצרים
 וארבאל עיר הוכתה שלמים הגלתה
 ויזרעאל היא היתה בערי העברים
 ופתרון אחריתכן בבנים יתכן
 ונשא הן ואתכן בצינות ואסירים
 בתבעה אש חרד להעמיד כבד
 אשר ירד ירד בארץ המצרים
 אני אל אל שועה לבל אהיה תועה

אחמול, אוכרה (הלים מב ה). ויש דברים הרבה יוצאים מן הכלל, כי כאשר אותיות נוספות לא לשרת ולא ליסוד כמו כן יש יוצאים מן הכלל, וגם יש הרבה אשר ישנו לפי ענין המעשה כאשר כתבתי על ויאמר, וכן וישתחוו אשר דומה לענינו כי פעל שלו שחזה כי יאמר להם שתהווה, משתחווה בית נסך (מ"ב י"א לו) משקל הווק, ונשתנה וישתחו לבדו מכל עניני אמירה, וגם יש פועל שח כמו ושה נהוה אדם (ישעיה ב יז), ויש פעל נשח כמו ושה אדם (שם ב ז) מן נשח, ומן שחה יאמר שחי ונעברה (שם נא כג) כמו ראי מן ראה, או מן ישח, כמו דעי מן ידע צאי מן יצא, רק ושתחיה משתחווה מן שחיה, וישתחו היה לו להיות וישתחו אלא נשתנה מתוך רגילותו או מתוך חרושו על לא דבר רק קבלה ומסירת בידו, ויש מדרש כי לא דבר ריק הוא, ואם ריק ממנו כאשר כתבתי ביששכר ובאריה בתוספתם כן המצא כזה באחרים⁽¹⁾ במנערתם, כי גם בתופיני מנחת פתים (ויק' ו יד) תבא לדקדוקו על ידי מנערתו באמרו תופיני תִּאֲפְּיֵנו ותיו תופיני מן אפה כמו תיו תרביית מן רבה ודיה מן המיחוסרי אלף, כמו ותופהו חסר אלף ואחרי נחסרה האלף נהפך החפץ קמץ לשורק כי כן פתרונו ברוב מקומות מאדמים כמו מאודמים, וכאשר תאמר מן בנה בניני כן תאמר מן אפה אֲפְּיֵנו, וכאשר תאמר אפיני כן תאמר אֲפְּיֵנו, וזה ילמד על השאר אשר יתכן לומר עניני כמו עניני, בניני כמו בניני, כי זה כלל גדול בדקדוק משתעי הכי ומשתעי הכי ואריך אלמלא היה ערך, רק אחר רגילות בעלי הלשון הכל הולך, כי מן וזה יאמר זניני מן ענה עניני ולו היה רגילות בעלי הלשון היה אומר מן וזה זניני וזניני כמו מן קנה קניני וקניני. וכמו כן יאמר אֲפְּיֵנו ואֲפְּיֵנו או אֲפְּיֵנו, והחולק על זה אין קול ואין עונה.

(1) בכ"ז ובאחרתם.

גלה סוד ריוו	דונש בחרויו	עד פה	לבי הסכל	אולי אם יוכל לרפוא
ישיב על מליו	ולא יכבד עליו	אפו	מעתה יואל	לחת ספי אל ספוא
בחרויו ישרי	יאורו עיני	נשפו	אך כל איש כילי	אם יחר עלי אפו
מאת צור אבקש	נגדי אם יקש	ערפו	מרוח יכלה הוא	עם שקלי כספו
על מועל מעל	אהגה כאריה על טרפו		וארור הוא נוכל	כבקר יאכל מספוא

י"י לא רצם לנחלה בשפרים
 ולעם לב סורר יקלל יום אורר
 והעתודים מעורר ללויות המערים
 ולבי החרד לתאוה יפרד
 ויסור ממורד ומעדת הקושרים
 עלה מורה דעה ומבין השמועה
 הלא עד ארגיעה לשוני השקרים
 וכי תקן לעד ואבטח לא אמעד
 וכיראה ורעד אלי גיל קול ארים
 ואשטח כי רב חיל מנחם חן נוהל
 דבריו לא אחל אמת הם נדברים
 וזה דרך קשתו ונחת לנחשתו
 לעמת מחברתו כתחת סיר סירים
 הלא לו כן השחוק ועמו ירחק חק
 ושלום לרחק יקרב מאמרים

אני אדרש אל אל ואל אלהים שואל
 היות ידי לאל ללחם בשערים
 יהודים הפרוים ודונש בחרוים
 לחכם הרזים כתואי מכמרים
 יכסו יעליפו בשקר יחליפו
 וכלבוש יחלופו בשקר נסתרים
 ענוה לא גאוה לכל איש מה גאוה
 ולבוז ולראוה בגאות נדברים
 עדה לבי גובה בדרך הטובה
 למשפט נקובה וקום ריב מדברים
 קרא נא אל עונה ואל קדוש תפנה
 ותחבולות תקנה תכובד מישרים
 בדרך לב אושר נדיבים על יושר
 וחשים כנשר וקלים מנמרים
 בדרך אל חפצם ולא שכחו רבעם

אותיות, ולא אשגה בראות, ולא אפיק פלילות. העשירי. רומם יולל טובב שומם שובב שוטם פעל של ארבע אותיות יסוד מלאפוס ופחה, כי יאמר שוטמו מן שוטם, וסובבו מן סובב, ועללו מן עלל, ושובבים מן שובב, אבל יסובו, יגודו על נפש צדיק (הלים צד כא) מן סבב מן גדד, ונסבה למעלה (ערא מא ז) הסבו אלי (ש"א.ה י') כמו בן מן סבב, אך מן רומם יאמר רוממו, ורוממתי בתולות (ישעיה כג ד) ופעמים למשקל חזק יהפכו כמו וישתומם, וכן התרוממת, ובכן פעל פלל ורצץ (איוב כ יט) יהפך למשקל חזק, כי יאמר פללתי במשקל חזק, אבל הפלה במשקל קל כי אין הרגש רק לחסרון למד החמושה והנחסרת, וכן בפעל של יוד בין חמופה ובין אינה חמופה יהפך למשקל חזק. כמו מן ידע יצעה שחר (איוב לח יב) אליו אהודע (במ' יב ד). ומן יסוד יסדת עו (הלים ח ג), וכן בנזן בין חמופה ובין אינה חמופה, כמו מן נפל התנפל והתנפל, נרב התנדבו, וכמו כן נקה נקיתי הפעם (שופטים כו ג), ומן נחה נחמה אותו (ויקרא יב), וחדע כי נון נקה ינקה כל הננע בה (משלי ו כט) ונפש וינפש בן אמתך (שמות כג יב) נוזיהם יסוד ולא חסור הנזן מהם גם לא תבא במקום שמוט, יחד הוא אשר לא המוט.

העשתי עשרה. אמר בשר גמר דבק לקח גבה כמה תמה נפש נחח ננן פעל של שלש אותיות יסוד ועניניהם משתמע לכמה ענינים, אך הבקאים בלשון קרש יודעים ויצאיה מחלקותיהם, גם יש בידנו מסורת ופעמים בשנוייהם, כמו מן יאמר אשר נגונו בראשו גם בלשון יא יגמר ובאתנחתא יאמר, וגם אלפי ראשית הפעלים נחסרים מהם שמושיהם כמו אחזה בסנסיניו (שיר ז ט) ואחזה בו (ש"ב ד י') ואהב את יעקב (מלאכי א ב). אך לא באתי להודיעך לשון הקדש גם לא פעמי שנוייהם רק למען דעת עיקר תוצאות הפעולות אשר בהם חלוי כל עיקר לשון קרש ומהם השכיל הזתרון, וכאשר תמצא שינוי בחיבות הבין מאיזה פעל הוא, ואל יקל לכת פעם לפי הכמתך, ואלה הפעלים של שלש אותיות כלם יסוד, כי יאמר מן אמר אמרתי אמרו, מן בשר בשורה, מן גמר יגמר נא (תלים ו י') מן לקח הלקח, ולא תפול אחת משלשתן לעולם, רק באלפי ראשית התיבות של פעל של אלף, אות השמוש אם היא אלף נבלעת ודי באהת, כמו ואהב את יעקב כמו ואאהב את יעקב, וכן כלם, ובלשון משקל חזק אם יבואו אלה הפעלים כמו מן אמר יאמר, מן בשר יתבשרו, אשר בשר את אבי (ירמיה כ טו) וכן כלם למשקל קל וחזק, והבלעת האלפים ומחוקים מרדש ונפת צופים.

השנים עשר. מהמה, שעשע, כרסם, פעל של ארבע אותיות יסוד. גם למשקל קל והחזק יבאו. כמו מן מהמה יאמר ויהמהמה, משקל חזק, מן שעשע ושעשע (ישע' א ח) משקל קל, בהקדך אשתעשע (תלים קיט יו) משקל חזק, וכן מן כרסם וכרסמנה (שם פ יד) משקל חזק. כי יולי משקל קל הוא היה יִרְסָמְנָה, ואשר אמרו הנוקדנים וינהגו בכבודות (שמות יד כה) כל בִּנְיָ משקל כבד וחזק הוא (וינהגו וינהגו שמוש בכבודות) למען ויקונן וילונן יהי ויהי אשר אין בהם יִלְנָה כי אם יִלְנָה בלא הברת מה [צ"ל נה?] ואינו כבד וחזק, כי ויקונן יקרא ולא ויקונן, אבל ויחקונן, מה יתאונן (איכה ג לב) מתאוננים (במדבר יא א) אשר הם מן אוגון קונן כמו טובב רומם שובב משקל חזק הוא, כי הנוקדנים לא באו להוציא ויתאונן אם היה נכתב רק להוציא ויקונן וגם יהי ויהי אם הם משקל קל, כי הם יהיה ויהי מן היה מן היה ולבעבור היוד נסבו כי לולא אות אחרת הנשמעת היתה ולא יוד, היה כמו וירב מן רבה ויפן מן פנה, וכן צור ילרך השי (דברים לב לו) מן שיה כמו ותהי ותהי ויהי ויהי מן היה מן היה לבעבור כי היוד כמו בן נשתנה מן הרבה ומן תפנה כי פתורנו השיה לשון הווה כמו תחיה תחיה, אבל במשקל חזק הוא יהי ויהי כמו יהיה ויהי ויגמט ויצן ויצוה ויכל ויכלה, ומבלעדי השנים עשר פעלים ודומיהם, כמו יכול יגור אשר בארתי, יש אותיות הזוספות כמו ארייך דמעתי (ישעיה יו ט) שהיוד יתרה ונקראה, וכמו יששכר אשר השיך יתרה ולא נקראה, וכן מן היתרה הנקראה יעלעו ז (איוב לב ל) עושים (ישעיה יב ד) אורוע (ירמיה לב כא)

החמישי, יבש יגע ידע ילך ישב, פעל של חטופי פה פעל של יוד. כי יאמר מן יגע הוגעתם, מן ידע הודעתם, מן ילך הולכתם, מן יבש הובשתי עץ לח (יחזקאל יז כר), מן ישב הושבתי, ואין זו הושבתי בעבור יוד להיות בנשרשת, כיווד יסד אשר היא נשרשת ובאה ו'ו' תחתיה כי ו'ו' הבאה תחת שרש היוד היא נקראת, כמו והיכל הוסד (ישעיה מד כח) למען תורא (תלים קל ד) מן ירא, ועל הא ה'לך מנחם ודונש וריבנו סעדיה וכל המורים בתור' אומרי' ה'לך כמו ילך והוא תקון המלים בכל מקום אשר הבא ב'שון הליכה ואני אהריהם ז). ויש פעל של יוד נשרשת אשר לא תפול לעולם כמו יטב, יבם, יפה, ימן, יחש, כי מן יטב יאמר מיטיבים ואיטיבה, וכן מצאתי במסרת וייטב מיטיבים ואיטיבה היטב איטיב עכך (בראשית לג יג) כלם מלאים, מן יבם ויבם, מן יפה ויף בגדלו (יחזקאל לא ט) יוד ויף גוררת יוד של שמוש, גם דנש לא נכון בו כי אין ה'ף לפניו להיות כמו יושב וירב, מן ימן ואימינה, יהש ההיחשם, ומנהג אהר לכלם רק יפריים הענין כאשר אמרתי למעלה, ויש יודין יבא תהיהם דגש במקום צד"י, כי יצר אצרך בבטן (ירמיה א ה), יציע יצועי עלה (בראשית מט ד) מציע מהשהרע (ישעיה כח ד) יצב מהתיצב נצבו, יצק כי אצק ויציק, ויצק רפה כמו ויצק עליה שמן (ויקרא ב א). ויש יודין נשרשות ופעמים הבא ו'ו' תחתיה הנקראת כמו יסד ירא, מן יסר יסרו, כמו מן שבר יאמר שברו, והיכל הוסד ו'ו' נקראת תחת יוד, מן ירא יראו את ה' (מ"ב יז כח) כמו ישמרו מן שמר, ולמען תורא ו'ו' נקראת תחת יוד, ולא ו'ו' במלאשם הנבלת, אבל יגה כלו נשרש כמו יטב, לכן יאמר מן יגה יגון כמו מן חוה חווין, מן ירק ירק אחר כל ירוק ידרש (איוב לט ה), והיוד נשרשת, ולו ימצא מן יגה אשר היוד שרש ענינים בתורה אולי היה כמו יוד מיטיבים ולא תמוש או כנשרשת כמו יסר יסר, והיתה נקראת הו'ו' הבאה תחת היוד כמו היכל הוסד, יוכר עבד (משלי כט יט), והיתה נקראת, אבל ב'שון תוגה מצאנו יגה אשר הוא כמו חטופי למד פה פעל של יוד, כי יאמר תוגיון נכשי כמו מן ירה תורון מן יגה תונון, והיוד בתוגיון כמו יוד נקיון וכליון, וכן הוגה על רב פשעיה (איכה א ה) מן יגה של חטופי למד פה פעל, ויש עוד פעל של יוד כמו יכול יגור אשר יאמר יכולתי יגורתי יכולו יגורו, ויש עוד כמו שם דבר אשר אהה יגור (ירמ' כב כה), כמו דבר זכר שהם פעל ושם דבר, רק תהיה הברה אחרונה בקמץ. אבל אוכל מן יכל או מן כל, ועל פי הוכחת המקראות והתיבות השכיל לדעת מאיזה מן הפעלים יתכן, ונמצא החכם בא אל הסוכן.

הישישי. ידה ינה ירה יגה, פעל של חטופי למד פה פעל של יוד. כי יאמר מן ידה הורו מן יגה הוגו ינה הוגו מן ירה הורו יורו, מן יגה הוגה על רב פשעיה (איכה א ה) תוגיון נכשי (איוב יט ב). ויש יגה יוד שרש כמו יגון כאשר באתי, וכן יש ידה יוד נשרשת כי יאמר ידו אליה כמו מן בנה בנו מן קנה קנו, אבל וידו אבן (איכה ג נג) מן נדה. כי הודעתך כי יש כמה מלים פעלים למשמעות אחד. וכן יש כמה משמעות לפעל אחד, ולא ימצאו אחרי מאומה בהוסדם עלי יחד.

הישיביעי. נזה נזה נכה, מחטופי למד פה פעל של נון, כי יאמר מזה מי הנדה (במד' יט כא) מזה משפט (דברים כז יט) מנה איש (שמות כא יב) ידו ידו יכו, ודברי משמן רכו.

הישימיני. פלל חלל גלל סבב שמם דמם, פעל של חטופי למד פעל של כפל. כי יאמר תפלה תהלה מגלה מסבה משמחה נדמו חלתי סבתי נשמו גלתי וכל מסבותיהם ענין אחר להם לכל הנפולים באהריהם כמו סוב גול דום כמו סבב גלל דמם וכן כלם. אך ישנהו לפי משך הענין כאשר יישרתי על המחוקה. ויש אשר אומרי' נדמו מן נדם ומן דמם, נשמו מן נשם ומן שמם, ולא הדין עמם כי כן ענינם ורשומם לכל כפול מה בסיומם, אם ימצא במקרא במקומם.

התשיעי. נמוג נסוג נלון נכון נגול, פעל של חטופי פה פעל של פתח ומלאשם. כי יאמר בל נמוטו פעמי (תלים יז ה) ימוטו כל מוסדי ארץ (שם רח ה) וילוגו מן נלון. נגול נגולו כספר (ישעיה לד ד) ודגוש הלמ"ד לא הוא להסרון אות אך יש דגוש הרבה נמצאים בענינו הינה כמו עֲבְרָה קְבֵרָה ונשמו ונדמו, והדגש מאריך את התנועה כי היה לו להיות ונשמו ונדמו כמו ונשאו ונשאו, ואין דגושיהם להסרון

של שלש אותיות יסוד. השנים עשרה מהמה שעשע נרסם, פעל של ארבע אותיות יסוד. ויש מאלה הפעלים הנוכרים במשק לקל נהפכים למשקל חזק כמו דבר דבר שבר שבר ירע ירע נפל נפל מדבר מתדבר מתנפל אתודע וכן רבים מעינים. ויש מהם אשר לא יתחזקו לעולם וכל תוצאות לשון הקדש מובאיהם ומוצאיהם על פי הפעלים חוץ משמות הדברים ותקוני המלים ותיבות אשר לא יעשו למלאכה כמו גם אנכי אהך פן יש אולם בעבור זאת וכן רבים בעינים. ועתה אבינך אך תנהיג הפעלים ומאין לי כי שחית עשרה המה מעיותיהם אשר יפרידום כמעט, בואת תדע כי לשון הקדש במספר במשקל לכל [תוצאותם]. והפעלות והנפעלות יודיעו הפעלים ומלאכתם.

פעל הראשון של שתי אותיות אף בא גו דש, יאמר מן אף תאיצו, הביאו, תנידו, הודשו, וכן יאמר מן מר תמורה מן שנ תשובה. ולו היה צריך גם תדושה יאמר מן דש כמו תבואה מן בא. וכלם שישה אחת להם לכל עניניהם ולפי מיעוט אותיות הפעל יש להם מרבית אותיות לשמישיהם להסב מליהם. כמו מן רם הרימותי מן שב השיבותי. ומן אמר יאמר אמרתי. גם אם יאמר האמרתו אין אלה רק שש והשיבותי שבע. כי אמר אין לו הברת או תחתיה. וסדר אחד לכל פעל של שתי אותיות כאשר אמרתי, ובמקום אשר ישחנו תבין אם הוא מאותיות אהה"ע או תלוי בעצמו או באחרים כי הענינים יפרידום כמעט. ומרוב הפעלים אשר הודעתך תדע ותשכל כל מוצא דבר. כי כל תיבה אשר לא תוכל להוליך דקדוקיה על פי הפעל הדומה לו תוליכנו על פי אחד מן האחרים ותמצאנו. ויש אומרים כי יש פעלים משתי אותיות חסופי פא פעל כמו נד אשר אמר יוד, ולא ישר בעיני, לכן שלהתיו מעל פני.

השני. אור בוש טוב פעל של מלאפום, כמו הבקר אור (ברא' מד ג) הפנה עורף מואב בוש (ירמ' מח לש). גם לו לא נתכנו הפעלים תלמד מן המתפעלים. כי הפעלים אשר הם השרש המתפעל יחיעם. ומן אור יאמר אורו עיני (ש"א יד כש) ומן בוש בוש כי בשח (איוב ו ד) מן טוב מה שינו אהליך יעקב (במדבר כד ה), כי לולי היה מן בוש או סב היה לו להיות קשו קשו ארו קשו כמו מן קם שב רץ קשו קמו קצו. גם ברוב עניניהם ישחנו יען כי מן אור בוש טוב המה, וכאלה הרבה, ומדעתך תבין כל מחלקותיהם על פי הכתובים בתורה ובנביאים ובכתובים לפי מלאכתם, אך לא באתי להניד לך רק שרשי הלשון ואבות המבטא אשר הם הפעלים, וזאת תדע במשמעות אחד כמה פעלים כיוצא באלה: כמו מן טוב יאמר טיבור, מן יסב השיבו או יפנו אם היה צריך. וכן מן אור יאמר אורו עיני, ומן אר יאמר האירו או ארו אם היה צריך וכאלה הרבה כי גם תמצא בו בוו ננו משמעות אחד לשלושה פעלים, מן בו חש בו (ישעיה ח ג) ומן בוו בוו בוו (יהוקאל כש יט) ומן ננו הביו חביו הארץ (ישעיה כר ג) וכן רובם, ושננתם לבניך ודברת גם.

השלישי. אבה ברה גלה דמה הרה, פעל של חסופי למד פה פעל. ומן אבה יאמר אביתי ומן ברה בריתי ומן גלה גליתי מן הרה הריתי, ומשקל חזק מן גלה גליתי מן הרה הורה כמו הורה גבר דוגמ' שיבר חיבר. אך מפני הריש נהפך למלאפום כמו וקורא לך גורר פרוץ (ישעיה נח יב) כמו וקורא, ובלשון גולה וגלות לא נמצא משקל חזק, כי משקל החזק הנמצא כתוב בלשון גלוי הוא, ומן גלה יאמר גליתי כמו צויתי מן צוה, וכל מסבות חזק ורפה תבין מהלך לשון הקדש ומן המקראות, והיה לך לאוח.

הרביעי. נבק ננד ננה נדב נקה פעל של חסופי פא פעל של נין. כי יאמר מן נבק הביק, מן ננד תניד, מן ננה יפה שביב אשו (איוב יח ה), מן נקה אקה תקח, מן ננד ידבנו, ולו היה צריך להניד או לתבוק היה רהוק לאמר, אך יש הלוק כמעט על ידי תלייה בעצמו או באחרים או במפעל ודבר זה תדע על המשך הענינים, ותצטלל לבקש ותמצא דברי ננים.

נראה שר"ל ולי היה צריך להניד מן נבק לתבוק כאלו היה שרשו תבק היה רהוק לאמר ה. וכיסיף ואומר כי יש חלוק על ידי תליה בעצמי, פי' ע"י ראה/בפלה עצמה. אי כמראה בכלה אחרה רובה לה אי כמשקל אחר הבניי כמנה, ופלת או יתרה. המעריך.

הוא מן נקח, ותקופה מן קף שהוא שתי אותיות. כמו מן רם תרומה מן שב תשוב' מן קף תנופה כמו כן מן קף תקופה. ובואת דימה אמרת דונש צרופה כי ננסף ננספתה למען כי יבון הפתרון בלשון הקפה סובב סובב הולך. אף כי מן תקף יאמר תקופה מלשון חוקף כמו מן צרף צרופה מן מלך מלכה

ו י. והתיו הוא מוסף בתקופה למו שמוסף בתרומה ותנומה ותנופה, ידקפת השנה והימים כהקפת ימי המשתה. ויום תקופה לומן הבא, כיום העובר בזמן היוצא. ולכן הוהר ופך אל תשעה, לדמו' אלי חוקף תקופה, כי כל אמרת אלוה צרופה.

מן גבר גבורה מן קבר קבורה כאשר יאמר מן קף הקופה מן קף תנופה מן רם תרומה. אולם לכבוד דונש הייתי אומר אחרי אשר לא תמצא פעולה מן קף לא היה לנו לעשות פעל חדש בעבור תקופה לבדה אחרי אשר תמצא בלשון חוקף. וכמו כן הדקדק סיחם במעופיה לשבח (יחזקאל כא כ) ופרשו אחר הנמצא כי עשו מן עץ ומעופה מן עש וכן צשא ולא כמו מעפה כי לא נמצא עש בלשון מעפה כי אם עשה כאשר לא נמצא קף מלשון הקפה. וכה יבון שטרון [תקופה] כי לשון גבורה ותוקף נמצא בשמש ככתוב ישיש כנבור לרוץ אורה (תלים יו ט) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו (שופטים ה לא) וזה מעשה הקפו 'גבורה' כי ככלות כחו לערב בעת מבואו ישוב בשחר להיות נכון מוצאו ולהחליף כח וגבורה ותוקף לשוב לתקפו ולגבורתו ועל כן נקרא תשובתו תקופה ולכן אמר המשורר ישיש כנבור לרוץ אורה גם כי אמר חוקף ותש כחו מקצה השמים מוצאו במורה ותקופתו וגבורתו על קצותם ולא יחסר מאשר היה למעש הקפו כי בחזקתו יעמוד גם היום גם לעול'. וכן ידחי לתקופת הימים בעת הניעו להיות חזרו' ושבים לחזקם ולתקפם כאשר היו ולא חסרו כדרך כל הארץ אשר יחסרו כח בכלות עתם. וכן ידחי לתקופת השנה בעת הניעו להיות חזורת ושבח לאיחנה הראשון כאשר היה. כי השנה והימים תקופתם וגבורתם לפי גבורה השמש, ועל פי השמש נקראים השנים ימים ושנים ותקף אחד להם והכל מן השמש. אך לשון הקפה וסביבה לא יאמר על וריחת היום כי אם על סביבת הלילה כי דוריהה תקרא הלילה ושקיעת הצפון תקרא סביבה, ולכן לא יתכן לשון הקפה גם כי לא נמצא פעל קף. ואך נבנה בנין מן קף מן גש מן פל מן קה (כמו נקה) אשר לא נמצא.

ועתה אם אתה אשר תשדר לבקר ולצחר אחר הפעלים אז תבין הנפעלים ויגלו לך שערי לשון קדש כי אחר הפעלים יסבו המלים עד אשר יגדלו עד חמש אותיות ושמשיהם. כמו והתמהו תמהו (תב' א ה) לפי האומרים התמהו כמו תמהו שאחריו להיות תמה פעל שלו, וזולתי כי נכפל כמו שיתחרת סחרחר, ירקק, אך אף אמנם נכון לפותרו מן מהמה כמו ויהמהמה מן מהמה ואשתעשע מן שעשע. ופתרונו התאחרו וההעכבו פרעוהיכם ותמהו מיענותיכם. אך האומרים לשון תמהו לקחו שיטתם מן הקבלה אשר ביום כי ששה עשר היבית אשר בתורה בנות חבש אותיות, וזאת אחת מן המנין 1). ועתה אשוב לענין, כי שנים עשר פעלים הם ראשי פעלים. ומהנכם משתנים ענינים כמעט ואלה הם הפעלים.

האחד של שתי אותיות כמו אץ בא גד דש. ה'יטני אור בוש טוב, פעל של מלאפום. השלישי אבה ברה גלה דמה הרה, פעל של חסופי למד פעל. הרביעי נגק נגד נגה נדב נקח, פעל של חסופי פה. החמישי יבש יגע ידע ילך, פעל של חסופי פה פעל של יוד. ויש יודין נשרשות כמו יטב יגע אשר יגיד ממנו כמו חזיון מן חזה אשר לא תשלנה ממנו רק לא כיתר ירשי האותיות. ויש נשרשות כמו יסד ירא אשר לא הפול מהם רק הבא ו'ר הנקראת החתיחה במקומות דרבה. וכן יגול יגור יוד כנשרשות והוא פעל של יוד אך מועטים הם לכן לא הבאתים לחשבון הפעלים, אבל הלך דמינו כלו יסוד. כי מן הלך יאמר ההלך הולכים. אך רב סעריה ומנחם ודונש וכל רבותינו שוים בדבר כי הלך כמו ילך. והא בכל מקום הלילה למלאכה ותיקון המלה ואחריהם אלה. הששי ידה ירה ינה, פעל של חסופי למד פה פעל של יוד. השביעי נוה נמה נכה, מ חסופי למד פה פעל של נון. השמיני פל חלל גלל סבב שמים רמס רצץ, פעל של חסופי למד פעל של כפל. התשיעי נמוג נסוג כיון נזון נבול, פעל של חסופי פה פעל של פתח ומלאפום. העשירי רומס שובב שוטט, פעל של ארבע אותיות יסוד מלאפום ופתח. העשתי עשרה אמר בשר נגר רבק לקח כמה נגה תמה, פעל

(1) עין מהבית עד 39 ע"ב. והבבאר כ' ז"א עד 42. והתבאר הכהו לא נמצא בתוך ה"ו היבית החבישים.

תקנא . וגם דמית אספרנא תקנא (עורא ז יו) אמר יעקב . תקנא לשון קנין , ולא פתרו אלי תקן משלים הרבה (קהלת יב ט) וזה הדמיון . מנחם כענין , לא יוכל לתקן כענין הפתרון . כי לו היה כמו תקן הוסיף תיו המדבר והסיר האלף ואמר תתקן . ופתרון תקנא בארמית תקנה בעברית . ואם תאמר איך נשוד במבטא אספרנא תקנא מן הארמית עם וכי תקנה עבר עברי מן העברית , אומר אינם שווים לא במנהג ולא בנקודה . כי תקנה עבר עברי נחוב בה"א פתוח , אספרנא תקנא באלף קמוץ . ולו היו שווים במכתב ובנקודה לא תועילך החשובה הזאת , כי יש לנו דברים רבים בארמית מכתבם ונקודתם כדברי העברית בספר דניאל ועורא , התבונן בס והווי לך בפתרון לעורה .

137 וחבר בבנין לתקן ולקנין ופתר בענין לדכרין בזכרים
138 ודכרין הם אלים למזבח הם עולים לחטאת עוילים להמציא כפורים

עין מחברת צד 64 ע"א

דכרין . כל קבל דנא אספרנא תקנא בכספא אמר יעקב . דכרין הם אלים , בני שנתיים גדולים . דנה דכרין אמרין ומנחתהון ונסכיהון ותקרב המו (עורא ז יו) . ועוד בפסוק הזה שגית בפתרון דכרין , באמרך דכרין הם זכרים בלשון הארמית , ולא הם כי אם אלים , כי המלך אשר נתן הכסף לעורא הסופר לא צוהו לעזוב הנקבות ולקנות הזכרים , והכשילך בפתרון דכרין כי לא ידעת כי מלה אחת ההיא מן הארמית תחלק לענינים . הענין אחד בנים זכרים מתורגם בנין דכרין . והענין השני אלים מתורגם דכרין , וכן הוא מתורגם בתורה שור ואיל תור ודכר . וכמו דכרין מלשון הארמית תחלק לענינים כן זן מתחלק לענינים . ומזון לכלה בה (דניאל ד ט) לשון כלכלה ופרנסה , וכל זני זמרא (שם ג ה) לשון מין . כמו ואת כל עורב למינו (ויקרא יא טו) הוא מתורגם לונה . סב כען זינך (בראשית כו ב) הוא כלי מלחמה . וכמו כן רו מתחלק לענינים . ותתרוי ארעא ( ) לשון רויא . ורוייה דרביעאה (דניאל ג נה) לשון תואר , וכן מתורגם יפת חאר (בראשית כט יז) שפירא בְּרִיָא , וכמו אלה בארמית רבים , במבטא שווים ובפתרון שונים . והתבונן בס אבי הבונים , מיראה והכמת הארמונים .

139	תקופת השנה	בחמה ולבנה	אלי תקיף בנה	ותקף גבורים
140	והתיו בתקופה	כמו תיו בתנופה	במקרא תעופה	כאבר כנשרים
141	והשירה ארוכה	והסינים חרכה	ורק לא נערכה	לאחד מעשרים
142	במאה ועשרה	שמונים נקשרה	שקולה ושמורה	לאותות ולמורים
143	ומן הנותרים	ביושר נפתרים	כמאה גם עשרים	בלא שיר נסורים
144	בפתרונם יש די	לעובדי אל שדי	היות כמו עדי	עלי הנשארים
145	ואם יבעס נבל	וכל ליץ יתאבל	וכל פתי יוכל	לטבח כשורים
146	ירוקב בקנאות	ויוער בשנאות	לשואות ומשואות	ומספד תמרורים
147	חכמים ישמחו	וספרי יקחו	ועוד לא ישכחו	דברי הישרים

תמה השירה מבוארה במבטא נגבלה מתוארה . והנני אעריך לך מן הנשארים עלי אלף בית במאה ועשרים להיות התשובות מאתים בעזרת בורא שפתים .

עין מחברת צד 186 ע"א

תקופה , והנאת בחלק אחד ויהי לתקופה אמר יעקב . פתרון תקופה לשון הקפה , רק השנה (דה"ב כר כג) עם שתקוף מימנו (קהלת

אמר יעקב, בפחרון ויעש פימה, אין בין
מנחם לדונש מאומה,

פימה, ודמיה ויעש פימה עלי כסל (איוב
זו נו) אלי פום אריותא (דניאל ו כג), וידמות
זה לזה לא יתכן, כי איך הדמה ויעש פימה
עלי כסל אלי פום אריותא והפסוק כתוב בעריץ השמן והרשן, ולא במדקר השעון הישן. ולא ראינו
פה עלי כסל, כי אם בשיענת רומח או מכת חרב, ולכן נאמר אין לפימה דומה במקרא, ופתרון
פימה לפי הענין או מכת חרב יבלת הלב שפגה, והשכילה ושכל קנה נא, ואל האהב שגה.

עין מחברת צד 169 ע"א

אמר יעקב, כי שבבים יהיה עגל שמרון לא
כדברי דונש הפיתרו שביבי אש כי לא יתכן מזהב
שביבים, ולא כדברי מנחם הפותרו לשון שבי.
אפס כה פתרון הפסוק: כי מישראל והוא חרש
עשהו ולא אלהים הוא כי שבבים יהיה עגל שמרון,
פתרונו אלא שובבים ושובבות ועון וחטא הוא
עגל שמרון, שהרי כי משכו אליו, ופתרון
יהיה כמו הוה כמו הוא, ופתרון הפסוק שבבים
ושובבו וחטא ועון הוא עגל שמרון משגורנמש
אשכוריל שמרון, ונקרא הארם החוטא שובב
פתרונו מושב מרדך טוב כמו עיקר ועיקר, ובלטו
בלטונו מִשְׁטִיגָן והשובבות הוא החטא נקרא
שבב, והשפיל והפיל לפנינו כל בעלי דבב, ולא ילך שובב, בדרך [איש] לבב.

שבבים, ודמית כי שבבים יהיה עגל שמרון
(הושע ח ו) אלי וראית בשביה (דברים כא יא)
שבו ויבזו (בר' לד כט), והדומה לו לא יגה
שביב אשו (איוב יח ה), ופתרונו כי לשביבי
אש יהיה עגל שמרון, ושבבים קרוב לשביבים
מן השבבים, כקרבת שבי פשע לאל מהשובבים,
והחבונן עד אשר לא החשך השמש והחיה
והנוכבים.

[פ' כמי שמלה שבי פשע קרובה בענינה אל שובבים, כן
מלה שבבים קרובה לשבבים, להיות שניהם באים פנורה
שוב.]

134	ושת שריתך	כמו השארתיך	והוא פתחתך	אסור הסוגרים
135	ושרה ומשרה	כזרה ומזרה	וקרה ומקרה	עליות בקרים
136	ואספרנא תקנא	בחלק תיו יבנה	הלא זה הוא בונה	כעכביש קורים

עין מחברת צד 181 ע"א

אמר יעקב, פתרונו כמו והשארתיך, וכן
חברו ר' אברהם הבבלי בספרו כדברי מנחם,
ואשר לא נמנה במחוסרי האלף, כי לא באו
לחשבון ושיירו כאשר פרשתי למעלה אשר
המכור' משייר, ועוד יען אשר נהכר ממלאכתו
כל החסר מהשארתיך. ופתרונו אשר השאירו
נבוראדן עם גדליה בן אחיקם, ולא יתישב
פתחתך כאשר אמר דונש כי לא היה נכון
להתבשר, כי בזקים יאסר.

והבאת בהלק אחר אמר ה' אם
לא שריתך לטוב (יר' טו יא), עם שרית ישראל
(דה"א יב לח) הכתוב במסורת בהסרים, ושריתך
לא נכתב במסורת כי אם בכתובים בו"ו ונקראים
בו"ד, ולו הוספנו כדבריך אלי שריתך אל"ף,
לא יתכן פתרונו מפני תוספת היו"ד אשר לפני
כ"ף שריתך, ולכן נאמר כי פתרון שריתך,
פתחתך מן האויקים (ירמיה מ ד), והדומה לו
מלשון הארמי ומשרה קטרין (דניאל ה יב), ופוחח
מן האויקים ביום אשר הקים ד' את דברו,
ונאמר לו ונחה הנה פתחתך מן האויקים אשר על ירך אם ביוב בעיניך לבוא אתי בבל (שם),
ובעת הדוא הפגיע בו אויבו, כאשר נאמר לו התפלל בעדנו אל ה' אלהיך בעד כל השארית הזאת
כי נשארו מעט מהרבה (שם מב ג) ונדמהנו שריתך אלי משרה קטרין נפשו הפתרון ולא סר היוד
הפתרון. כי על מישקל משרה, מורה ישראל (ירמיה לא י), והמקרה במים עליותיו (תלים קד ג),
וכאשר נאמר הנה קרויה (נחמיה ג ג) כן נאמר זרוהו, ושרוהו, וכאשר נאמר אם לא שריתך כן נאמר
קריתיך ורויניך. והודה לאמת כאשר קויתך, ואורך כאשר הורתך.

רצותי, ובהלק אחד הנאת את מי עשקתי ואח מי רצותי (ש"א יב ג) עם רוצה ה' את רצותי (תלים קמז יא) ודברך זה לא יראה, כי אין לכעס ולרצון בפסוק ענין, ורצותי מן רצון לא יתכן בבנין, ולא יעלה עמו למנין, ודומה אל את מי עשקתי ואת מי רצותי, רק עשוק ורצוף (דברים כז לג) ותרץ את גלגלתו (שופטים ט ג) וירצץ אסא מן העם (דה"ב יו י) ועל העשק ועל המרוצה (ירמיה כב יו) בתפשט בך בכפך תרוץ (יחזקאל כז ז) למען תדע כי לא לקלים המרוץ, בפרצם הגדרות פרוץ.

130	וגם פארור בפאר	עלי ספרו באר	ובו אמר אאר	חשכים נקדרים
131	והנה הוא כפח	לקוהו המפח	ולמשפט מספח	ותועה ושברים
132	כמו פום שם פימה	ואין לו בתמימה	לפתי מחכימה	מעידים נכרים
133	ושוכים ושבים	בפתרונם שוים	ופשרו כשביבים	לאש הכיורים

עין מחברת צד 140 ע"א

פארור, והנאת בהלק אחד כל פנים קבצו פארור (יואל ב ו) עם מקל הפארה (ירמיה מח יז) לתת להם פאר (ישעיה כג א) והבדלתו מן הדומה לו והכה בכיור או ברור או בקלחת או בפרור (ש"א ב' יד) למען כי נכתב בא', והוא לא נקרא בו, והוא כתוב עם ארבעי' ושמונה תיבות במסורת לא יקראו אליהן; ואלה מהם, משאת כי תשה ברעך משאת מאומה (דברים כד י) ויהי לחשובת השנה לעת צאת המלאכים (ש"ב יא א), ואוריד כאביר יושבים (ישע' י ג), והיו שאסך למשיסה (ירמיה ל טז), וקאם שאון בעמך (הושע י יד), ואמאסאך מכהן לי (שם ד ו), מפניו יחילו עמים כל פנים קבצו פארור (יואל ב ו), עד אנה תגיון נפשי ותדאונני במלים (איוב יב ב). וגם יהונתן בן עוזיאל המתרגמן לא הבדיל בין קבצו פארור ובין בקלחת או בפרור באומרו בפתרונו איתחפאו ברום אכמין בקדרא, והענין כלו הוא ענין צרה, לא יורה על התפארת ופאר כי אם על קדרות הרוד והפרור, והתבונן לדבר ברור, ושימהו בלבך צרור.

נפלא הוא כי הפסוק כל פנים קבצו פארור נמצא כנ"ה גם בשרש פ"ר מחובר עם ובשלו בפרור. ואין פסוק טעות הוא שם, ולא נמצא בשארי כ"י. המערך.

אמר יעקב. דברי מנחם יתכנו, כי אך יכול ויתכן לפרש כדברי דונש וכל פנים קבצו דוד או פרור? אך קבצו פארור כמו וכוכבים אספו נהגה אשר בסוף הענין (יואל ב י). כי נאסף הנוגה מן הכוכבים ונקבץ הפארור מן הפנים, ודרך לשון אותה הנובאה לתלות קבוץ הפארור בפנים, ואסיפת הנוגה בכוכבים, וכה פתרון המקרא: מפניו יחילו עמים וכל פנים קבצו פארור, ותפארת אדם נקבצה מסחד הלחלה הארבה, ופארור נפאר, ומחספס כחסף, עוצים לעוה, שרשר כשרש כדברי מנחם, וגם לדברי דונש אשר משרש צ' עוצים יהיה פארור כמו פאר אור, כי בזה יודח דונש כי מן אדם אדמדם מן ירק יקרק חבר חברותיו שחר שחררת, וכן יאמר מן פאר פאראר ואלפין ברוב מקומות מחוסרות, כמו ותופהו (ש"א כה כד) תפיני (ויקרא ו יד) אל תבא (איוב ג ז) יתן את שלחך (ש"א יז) לא יהל שם ערבי (ישעיה יג ד) וכן הרבה, ועל אשר כתב בעל המסורת כי האלף של פארור אינה נקראת הנה אפרש דין אלפי המסורת בחשובת אויקים, וגם המסורת אינו מודיענו חסרון המקראות האלפין עם שינויי פתרוןך אך מאותן אלפין אשר יכולות להיות נקראות על פי המסורת ולא נקראות עם אוחם אשר אין דינם להיות ונכתבית ולא נקראות

יפה נוף, ודמית יפה נוף משוש כל הארץ
(תלי"ח ג) אלי שלשת הנפת (יהושע יז יא) .
כמדמה העשן לחופת, ונוף אין לו דומה במקר'
כי אם בלשון משנה הנקרא בה הענף נוף .
באמרם האילן הנופסה נופו לרשות הרבים, נופו
וענפו וקצירו אחד הם . ונקרא הר ציון יפה
נוף יפה ענף, כי הוא הר הותים, והתבונן
לפתרון הרתים .

אמר יעקב, לא יתכן פתרון דונש אשר
פטר בו לשון נוף בלשון משנה אשר הוא ענף
וכן רמה בכל המזמור ציון לענף, וכי נקרא ענף
משוש כל הארץ, ועוד כי בסוף המקרא קורחו
הר ציון אשר הוא עיקר קרית מלך כתמר ופארו
ולא כנוף וענף, אך דברי מנחם נתכנו אחרי
אשר מצאנו נפת דאר (מ"א ד יא) לנופת דור
(יהושע יב כג) . ונפת שלשת הנפת לשון
פלכים וכרכים וחצרים יתכן לקרוא להר ציון יפה
נוף והיה פתרונו היפה בערים ובנפות כאשר יאמר
נפה גובה מן הונף, ואין בפתרונם שרש וענף .

126	ודמה גם המשיל	לכלף ולכשיל	חרבות ויכשיל	פתיים ובערים
127	ואף פיהו פצה	ברצותו רצה	ואותם לא חצה	בספרו נגזרים
128	ואף שם איסירם	כאסור ואסרם	אני לא אחבירם	כמשקל ופשרים
129	ואומר יסירו	כאומר ייסירו	במשקל יישירו	ואומר מישרים

עיין מחברת צד 128 ע"ב

איסירם . ודמית איסירם כשמע לעדתם
(הושע יב) אלי לאסרך ירדנו (שופט' טו יב) .
והדומה לו ויספתי ליסרה אתכם (ויקר' כו יח) .
ונוסף היוד השני באיסירם כאשר נוסף ביישירו,
ככתוב ועפעפיק יישירו נגדך (משלי ד כה) ,
והתבונן ותלבג חכמה במדך .

אמר יעקב, יפה חנרו מנחם, ולא יתכן
מְלִיֶסְקָה, כי לולי מן ליסרה הוא, היה לו להיות
אֶיֶסְרָם כמו היסוך רעךך (ירמיה ב יט) וכמו
אלהך מיסוך (דב' ח ה) . אך באומרם אֶיֶסְרִים
פתרונו מעין ראש המקרא אפרוש עליהם רשתי
כעוף השמים איסירם כשמע לערתם : כעוף
השמי' אשר אורידהו על ידי הרשת אשר מפלים

עליו כן אורידים ואיסירם ואקשרם כאשר קושרים העוף למען לא יפרח ויברח, ואיסירם איננו מן
אסר כי אם מן יסר כמו מוסרות (איוב לט ה) ומוסר מלכים פתח (שם ב יח) , כשמע לערתם
איסירם כאשר שמע לגלות הושע בן אלה אשר נאסרו ונכלאו ונקשרו בשלשלאות ונחשתים כפתרון
כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צור (ישעיה כג ה) . ומנחם יפה חנרו, אשר כמו ליסרה ספרו,
הוא הדבר אשר לא דברו .

נפלא הוא כי בשרש סך במחברת כחם לא נזכר הכתוב לאסרך ירדנו בחלק אחד עם איסירם כשמע . וגם
בשרש אסר אשר שם הובא לאסרך ירדנו לא הובא עפי איסירם כשמע . וגם בלשון ר"ח לא נראה כי דכה
כחם איסירם לאסרך . ע"כ אחשוב כי מעות הוא בדברי דונש, ותחת לאסרך ירדנו צ"ל כתוב אחר כמו ומסרות
צורוד (איוב לט ה) או מוסר מלכים פתח (שם יב יח) כאשר הוזכר גם ר"ח בהכרעתו . או יתכן יותר לומר כי
אחרי ראית דונש פתרון כחם על איסירם לשון קשר הוא, חשב למשפט כי דכה איסירם אל שרש אסר אשר
לכ"ע פתרונו קשר . המעריך .

עיין מחברת צד 110 ע"ב

בכשיל וכלפות, ואמרת כי כשיל וכלפות
(תלים ער ו) כלי מלחמה הם, ואין הם כי אם
כלי חוטבי עצים . הכשיל הוא הקרדום, כי
כן הוא מהורגם ובקרדומיה באו לה (ירמיה
מו כב) וכמא רעלין בכשילין, וכלפות הם כפשישין בלשון הערב, ולא מכלי קרב ,

אמר יעקב, אם כשיל וכלפות קרדומות
הן גם מכלי קרב הם כדברי מנחם כאשר חמצא
הנה ובקרדומות באו לה (יר' מו כב) . ובמחברת
פעמים הולמים ופעמים קוצצים, כחוטבי עצים,

מו כב) וכמא רעלין בכשילין, וכלפות הם כפשישין בלשון הערב, ולא מכלי קרב ,

הרות, והבאת בחלק אחד על בקעם הרות הגלעד (עמוס א יג) עם מפניך הרים נולו ז' (ישע' סר ב), ואין הרות כי אם כמו הרה ויולד'. והתבונן לפושעים הנכתבים עם הפסוק הזה תדע כי הם כלם מעשה אכזריות, באמרו על דושם בהרצות הגרול את הגלעד (עמוס א ג). על שרפו עצמות מלך אדום לשיד (שם ב א). על בקעם הרות הגלעד (שם א יג), ובקוע הרות חיות, היא אמת אכזריות, כשריפת העצמות, ואין אכזריות בבקוע הרים ומרינות. ועדי עליך מנחם מאת אשר עשה מנחם: ככתוב או יכה מנחם את תפסד וכל אשר בה (מ"ב טו יו). וכמוהו ויאמר חואל מדוע אדוני בכה ויאמר כי ידעתי את אשר תעשה לבני

אמר יעקב. על בקעם הרות הגלעד למען הרחיב את גבולם, אין להכריע אם פתרון הרות כמו הרי' או מעוברות, כי למען הרחיב את גבולם נראה פתרונו לנבקייענה אלינו. (ישעיה ז ו) אשר הוא לשון בקעה להבקייע ההרים והמבצרים. וכן פתרון זה על בקעם את הרי הגלעד להרחיב את גבולם כפתרון מנחם. ולא הזכיר מנחם שני בקיעי הרים והשרידים כי אם לבעבור כי סוף המקרא מוכיח. וראיית דונש אשר הביא מהרחיב ה' לנו ופרינו בארץ (בראשית כו כב) אינה ראייה ברורה, כי פתרונו כמרחב בצרה. ונפש שניהם בנפש החיים צרורה.

ישראל רעה, מבצריהם תשלח באש ובחריהם חברב תהרג ועלליהם תרשש והרתייהם תבקע (מ"ב ח יב). ואם תאמר מה ענין בקוע הרות ויולדות מן רחב הגבול הכתוב על בקעם הרות הגלעד למען הרחיב את גבולם. ואמר איך לא ירחיבו את גבולם בהרגם אויביהם גדוליהם וקטניהם עד עולליהם והריותיהם? ומדבר אבינו יצחק תלמד כי בסור האויב המקיב ירחב הגבול. באמרו ויעתק משם ויחפר באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחובות, ויאמר כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ (בר' כו כב). והתבונן ואל תפרץ פרץ בלשון פרץ.

ז' גם הכתוב הזה נשפט במחברת מנחם, והתירו נמצאו כתובים אחרים עם מלת ה. וראוי להעיר כי בכל הניסחאות אשר לפני, כתוב הרים נולו מפני ה'. וכן לא נמצא בכחבי קדש.

122	כרסו עם כרסם	בחלק אחד שם	קשרם ורכסם	והמה ביתרים
123	במשנה הוללה	אשר הדין גבלה	ככרסום לנמלה	כמו כן לחזירים
124	יפה נוף הר ציון	אשר בחר עליון	לנפת שם דמיון	ופלך וכפרים
125	ונוף בלשון משנה	אמת אומן אמונה	כמו ענף נמנה	ובדים וקצירים

עיין מחברת צד 110 ע"ב

יכרסמנה, והבאת בחלק אחד יכרסמנה חזיר מיער (תלים פ יד) עם מלא כרסו מיערני (ירמיה נא לד), והם שני חלקים, כרס הוא שם שלישי על משקל כסף לא נמצא מפועל במקרא, ויכרסמנה הוא פועל רביעי, אין לו דומה כי אם מלשון משנה, שדה שכרסמנה נמלים (פ"ב דפאה), וכרסמוהו בכף ובקוף שתי לשונות, משכסין¹ ומשכסין², ופתרון יכרסמנה יקצצנה ויקוססנה, והתבונן בהכמה תמצאנה, אם כנסף תבקשנה, וכמטמונים תחפשנה.

¹ אחיו בחבלי בוץ. מטכסין צביעין בארנונוא. אסתר א'.
² כסף לא יחשבו, כספא לא מטכסין. ישעיה יב.

אמר יעקב, יכרסמנה חזיר מיער וזו שדי ירענה, לא חברו מנחם עם כרס כי ירע מנחם מם מן יכרסמנה יסוד, אך טוב לנו לדמותו לדומה, כמו כרסם לכרס לפי ענינו, מלפרשו בלשון כרסום אשר לא דומה. כי כאשר דמה מנחם בשסכם על דל (עמוס ה יא) בשם לשם¹, כן דמה יכרסמנה לכרס ופתרונו שתי חיבות יכרסמנה יכרס ממנה, כמו מנלם אשר פתרונו מן להם או מן למו, אך פתרון דונש לא יתכן אשר פרושו לשון שבר כמו כרסמוהו נמלים, כי סופו יורה על החלתו אשר אמר וזו שדי ירענה, גם למעלה ואומר וארוה כל עוברי

דרך (תלים פ יג). ועל כן נשחת הכרם יען עוברי וזו שדי רועים, ואשר לא פותרים כן טועים, ר"ל משפה (ישעיה מב כב). עיין במחברת שרש בשם.

כאשר העיט צבוע מאסך העופות סביבותיו כן נחלתי ז) תאסעס . ומאשר קראו עיט צבוע חרע כי עיט צבוע הוא עוף ידוע ולא לקלות יזכר כי כל עיט לאכל נבלות יזכר . כמו וירר העיט על הפגרים (בראשית פו יא) לעיט צפור כל כנף וחית השדה נהתיך לאכלה (יהוקאל לט ד) , וקורא ממורח עיט הוא כורש היוצק עצת ה' לשלוח גלוהו ולבנות עירו . וממקום מלכותו שלח אגרותיו והעביר קול ולא לקלות יזכר כי לבנין הבית קורא לו . וצעה רוגש בדמותי המלכים לעיט ומביא ראיה מהעיט צבוע כי שני העיט ה'א פתוחות על פי המסורת , ויען הפתחות כדון המורה הבאה על אהח"ע אשר נפתחת , לא יתכן על המלכים כי אם על הנחלה , ופחרונו כאשר בארתי הכי עיט צבוע נחלתי לי , הכי עיט לאכלו סביב עליה כאשר יבואו העופות סביב העיט לאכלו . וגם לא יזכר למחר ר"ת לברו , לקלות ולהיות חש , ועיט זה הוא יוצק בלי כחש .

(י כ"ב כי בעלתי .

דונש

עיין מחברת צד 142 ע"ב

ר"ת

אמר יעקב . נפח באש פחם (ישעיה נד יו) פחם . והבאת בחלק אחד בפעלי' השניים פחם לגחלים (משלי כו כא) עם ויפח באפיו נשמת חיים (בראשית ב ז) , ופחם הוא מן השמות השלישיים המ"ם בו מן היסוד , ופחרונו כמשמעו בלשון הערב , והחטיאך בו ראוהך הדולק אש בפחם נופח עליו במפוח . ולכן זירת המ"ם לרוח , ואנדת מ"ם פחם , כמו מ"ם שפם .

נראה כי טעית קרה בשניהם גם בדונש גם ב"ח ע"י המעתיקים . דונש מצא מלת פחם לבדה בחלק פח במחברת פחם ואמר בלבו כי היא פחם לנחלים (משלי כו כא) וע"כ בצדק השיג על פחם . ור"ת לא ראה כי דונש השיג על פחם לנחלים ואמר בלבו כי השיג על נפח באש פחם , וע"כ השיבו כדת וכדון . והאמת הוא כדברי ר"ת כי במחברת בחלק פח היה כתוב נפח באש פחם בעבור מלת נפח , ופחם לנחלים נזכר במחברת בחלק פחם וחברו עם ופעל בפחם (ישעיה מד יב) . ולפ"ו שלשת הרועים יצאו וזכאן , ואין מום בכל דבריהם ' אכנס ראוי פה להוכיח כי טעית כה קרה לדונש גם בתשובת חרוץ , כי גם שם הרשיע את מנתם על אשר פירש חרוץ אבן מאבני השמים , ולא כן הוא . כי פחם בפירוש אמר בשרש חרוץ שהוא זהב טהור . ורק וירקח חרוץ בשרש ירק פירש אבן מאבני השמים וזוהתה כונתי על וירקח ולא על חרוץ לבדה . עיין הכבאר בהערה ק"פ צד 95 במחברת . המעריך .

עיין מחברת צד 126 ע"ב

אמר יעקב . ישכחהו רחם , רחם אמו , רחם . ובהלך אחד הבאת ישכחהו רחם מתקו כדברי דונש . ושתרון המקרא כדבריו ישכחהו רחם ילדיו ישכחהו . ואם פתר בו מנחם מרחמיו ישכחהו , לדר הן חי הו [?]

(כ יו) ותדוי לי אמי קברי ורהמה הרת עולם , ועור אודיעך אחי מנחם כי הנקודה תבריל בין רַחֵם וְרַחֵם כהנדלחה בין לָחֵם וְלָחֵם , ישכחהו רחם טעמו ממעל בריש פתוח , כמו אשר בצאתו מרחם אמו , ורחם ארחמנו נאם ה' טעמו מתחת בהית והוא בקצין , כמו ברוגו רַחֵם הוטר (חבקות ג ב) מפני כי הוא יכיד פירש רחמך ה' (תלים כה ו) ועל משקל רַחֵם וְרַחֵם לָחֵם וְלָחֵם , להם הפנים (שמות לה יג) טעמו ממעל בלמד והוא פתוח , או לָחֵם שְׁעִים (שופטים ה ח) טעמו מתחת בהית והוא בקמץ , משני שהוא מלשון מלחמה לה' (שמות יז טו) , כיום הלחמו ביום קרב (זכריה יד ג) . והחבונן ושיחך על אלהים יערב .

שראינו יסוד הפועל עד יבשת המים (בראשית ז ז) אמרנו כי יוד ויבש מקורו אין הוא מן היסוד כאשר נאמר כי אין יוד יעץ וישן מן היסוד בראותנו יסודיהם עצו עצה (ישעיה ח י), מתוקה שנת העבר (קהלת ה יא) ולולא מצאנו מן יעצ יסוד [הפועל אל תיגע שמה (יהושע ז ג)] אמרנו אין היוד מן היסוד, וגם כמו כן היינו אומרים כי אין היוד ביבש מן היסוד לו מצאנו בושה ובשה, והוהר מן היפך והנך לנחשת, ויכלו ימך בהבל ובשת.

119	ושין שם בשתים	יסוד גם בשנים	לכליון עינים	וגם לסנורים
120	ועטה שת עיט	ועוף הוא העיט	ולא ידע שיט	ונשלך בנהרים
121	ולהבל נחם	בשום פח עם פחם	ורחם עם רחם	והרות עם הרים

עיין מחברת צד 182 ע"א

שנים, וכתבה בספרך כי השיין לבדו יסוד שנים שנים באו אל נח (בראשית ז ט), וגם יסוד אשר כל שומעה הצלינה שתי אוניו (ש"א ד יא), ואיך תוכל להסיר הנין מן היסוד שנים, ואנחנו נראה שנים מפעל, הנון מיסוד פעלו כפעלו בכתוב ויאמר שנו וישנו ויאמר שלשו וישלשו (מ"א יח לה). ועל משקל שנו מן הפעלים הנו ענו פנו קנו, וכאשר לא יסוד הנון מן היסוד אלה הפעלים כן לא יסוד משני ושנים, ועוד אבאר לך לו היו (ז) שנים ושתיים שני שמות לדבר אחד או להשנון אחד אמרנו הם שני יסודים והפתרון אחד, ואף כי שנים שם לחשבונו הזכרים מפועל בפעלים ושתיים שם בנוי למנין הנקבות (2). ואודיעך כי כאשר עקרת יסוד שנים בשתים ויסוד שתיים בשנים. כן עליך ממשפט חכמתך לעקר שם אחד באחת ואחת באחד. תסיר תיו מאחת ודלת מאחד, וישאר בידך מאחד ומאחת אח. וגם תסור האלף מאח למען כי מצאנו ודבר חד את אחד (יהו' לג ל) ואו ישאר בידך מאחת ומאחד ח"ת לבדו נישרשם. ולכן הוהר מן תאשם אשם, והאדמה לא השם.

(1) בנוסח לונדק וליידן תחת לו היו כתוב כי היו.

(2) ר"ל אף אם היו מלות שנים ושתיים מוסכים מדרך הלשון על עצה אחד, או היינו נ"כ אומרים כי שני יסודים הם, וכינתם אחת כאשר שמות הנרדפים, ומכש"כ שפלת שנים לזכרים ושתיים לנקבות, אין להמלט כלומר כי שני יסודים הם.

ר"ת

עיין מחברת צד 132 ע"ב

דונש

עיש. וחברת בחלק אחד קורא ממורת עיש (ישעיה מו יא) עם התיב עמה וטעם (דניאל ב יד) ופתרת אותו לשון עצה. ואין בין קורא ממורת עיש ובין יורד העיש על הפגרים (בר' שו יא) מברל. קורא ממורת עיש משל לנשר (1) הממהר כעיש לעוף מארץ מרהקים. וכן מצאנו במקרא, המלכי נמשלו בעיש ובעוף. ככתוב העיש צבוע נחלתי לי העיש סביב עליה (ירמיה יב ט) וכמו הנשר הגדול גדול הכנפים (יחזקאל יו ג). ואתמה ממך אך תוכל לומר בפתרון קורא ממורת עיש עצה או יעץ. היש במכתב זה הפתרון לתלמידים כשרון. כי אם יגע בהנין, ישחת הריו והגליון.

(1) בכל הכ"י כתוב לקרא.

הוא עוף בעל גוויין, וכראוה העופות אותו מתאספין סביב לו להלחם עמו ולאכלו, וצידי העופות יקחיהו ויקשרוהו ביתד תקוע בארץ ויתנו מכמורת או דבק סביבותיו ונלכדים: וכן אמר ירמיה הנו לי נחלתי עיש הצבוע. כי נראה כי כן הוא נחלתי, מרוב חטאותיה אוספתה חיל הגוים סביבותיה. כי

במשקל מנון על שני פנים : והנין האחר יהיה המ"ם בו מוסף כמו מנון מן יכין, ומירוס מן ירים, ומקום מן יקים, ומלון מן ילין, והנין השני יהיה המ"ם בו מן היסוד, כמו מרור מן מרה כלענה (משלי ה ד) ומנון מן מנה את מאכלכם (דניאל א י). והתבונן וחכם, ווקנים תחכם.

במקום אחר ענד משכיל ימשול בגן מביש ובתוך אחים יחלק נהלה (משלי יז ב) ויהיה יורש, ואת הבן ירש מהסתפה בנחלתו, וכן לפני שמש ינון שמו (תלים עב יז) פתרונו יהיה נינו וורעו כל עור השמש, ויקרא שמו עליהם, ושמו הוא זרעו כמו זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב (משלי יו), והשם והזכר המה הבנים, וכן הוא אומר וזכרו אבד מני ארץ ולא שם לו

על שני הוי"ו (איוב מה יז), ועיר היונה (צפניה ג א) אשר הביא מנחם לחברו עש מנון לא פתרון מנון ולא דקדוקו כאשר דבר, כי אם כאשר פרשתי, ולא עיר היונה כאשר חבר, כי אם כמו עיר היון, כי בכל נקראת עולה ומצודה, וארץ הצפון ארץ מצולה, ככתוב האומר לצולה הרבי (ישע' מד כז), וכן ארץ מדי ופרס, וכאשר יאמר און אונך, עול עלות, דוד דודים, שור שורים, כן יאמר יון יונה והוא בכל אשר היא עיר היון, השמר ואל תפן אל און.

דונש

117	ושקל יגע	במשקל נונע	ויוד ביגע	כמו יוד ביתרים
118	ויבש כיבשת	במשקלת בשת	כנהפך לנחשת	זהבו בכורים

עין מחברת צד 57 ע"ב

יגע, והבאת ואתה עוף ויגע (רברים כה יח) במחברת גימל, והוא ממחברת יו"ד כי הוא בו מן היסוד, ואם תאמר הנה היוד סר מן היסוד ככתוב והוגעתם ה' ברברכים (מלאכי ב יז), אומר כי היוו והנקודה הבאה תהה הוי"ו שניהם במקום היוד עומדים, ולא תוכל להכחיש ביאת היוו במקום היוד, כי הנה כתוב בספקך כי ויו הוה גביר לאחיד (בראשית כו כט) בא במקום היוד, ולכן עלך להורות כי מיסוד היוד. כמו אל תוגע שמה את כל העם (יהושע ז ג), והתבונן ודעה לנשך יגעם.

[אבר הפעריך. הפסוק ואתה עוף ויגע, אשר עליו השיג דונש בכאן לא נמצא בחבר' כהנס הנרפס, ואין ספק כי נשמט ע"י אזה סופר אחרון. וכן להלן בתשובת יבש ובתשובת שנים נשמטו במחברת הכתובים אשר עליהם השיג דונש. ותחתיהם נמצאו כתובים אחרים. עין בהקדמתי לס' המחברת דף י"ט א].

עין מחברת צד 48 ע"ב

יבש, וגם במחברת בית הבאת יבש היה כעץ (מיכה ד ה), והוא במחברת יוד, ואם תאמר הנה היוד סר מן היסוד ככתוב ויבש מקורו ויהרב מצינו (הושע יג טו), אומר יוד ויבש עומד במקום שנים ליסוד ולקבוץ, כאשר יעמיד במקום שנים בכתוב וכלים ממים שונים (אסתר א ז), וכתוב אם יהיו המאכים כשנים (ישעיה א יח), כי אחר מן כלים כלי ולא כל, והאחד משנים שני ולא שן, וגם כמו כן עומד במקום שנים יצאו מלאכים מלפני בעים (יהוקאל ל ט), וכאשר מצאנו היוד עומד במקום שנים כן מצינו היוו עומד במקום שנים, ככתוב ווי העמידים והשוקים כסף (שמות לח י), והיה ראוי להיות כתוב בשלשה ויין השנים ליסוד והאחר ללוי והוספת, וכאשר מצאנו היוד והיוו כל אחד ואחד עומד במקום שנים, כן מצאנו האלף, ככתוב אני אהבי אהב (משלי ה יז), היה ראוי להיות בשני אלפין אהב, אחר ליסוד והשני למדבר, וכמוהו, ואחלק מדה אלהים ואבדך כרוב הסוכך (יהוקאל כה טו), והיה ראוי לכתוב בשני אלפין ואאבדך במשקל החרש ואאלפך הכמה (איוב לג לג), ולולי אשר ראינו יסודי הפעלים אהב ואברה אמרנו כי האלף אין הוא מן היסוד בכתיב ואבדך כרוב הסוכך, ולא בכתוב אני אהבי אהב, וגם כמו כן לולי

עיין מחברת צד 152 ע"א

בצ'ים, ונהנה בספרך כי צד"י יסוד וצי אדיר (ישעיה לז כא) למען כי הקבוץ ביוד אחר באמר יצאו מלכים מלפני בצ'ים (יהוקאל ל ט), גם בואה לא צדקה אענך, ואומר כי יוד וצי אדיר לא יסור מן היסוד, כאשר לא יסור יוד אי כפתור (ירמ' מז ד), כי יוד בצ'ים הוא ליסוד ולקבוץ, כיו"ד וכלים מכלי שונים (אסתר ז ו), ויו"ד אם יהיו חטאיכם כשנים (ישעיה א יח) אשר הם ליסוד ולקבוץ, כי אחר כלים כלי ולא כל, ואחר שנים שני ולא שן, והחבונן ועורה ואל תישן, ואל תהיה לעין עשן.

עיין מחברת צד 152 ע"א

ציונים, וגם כתבת כי צדי יסוד הציני לך ציונים (ירמיה לא כא), ומי יתן לך אחי החכמה להסיר נון ציון, ואף כי תאמר אין היוד בו מן היסוד בלא עד צדק ובלא עד שקר, ועוד מן השמות הפעילים בפעלים השניים נפעל מציץ (שיר ב ט), ויציצו מעיר (תלים עב יו). צץ המטה (יהוקאל ז י), במשקל שָש, וישישו וישמחו (תלים מ יו), ומן עלתה נצה (בראשית מ י), הנצו הרימונים (שיר ו יא), הנון בו כמו הניקה בניס שרה (בר' כא ו), ולו חשבנו כל שת' פעלים או שני שמת' פתרון אחד ויסודיהם שנים בלי יסוד אחד, פרצנו הנדרות, והרבנו חומות התורות, והוזהר ואל תוסף כדבר הזה להורות,

עיין מחברת צד 43 ע"א

סאן, ודמית נון קטן, וסאן, ויצען, אל נוני שלמן ומעוניה, והם כמו נוני ישמן ישכן אשר נונים נפעלים, כאמרנו יקמן במשקל ישמן כן נאמר סאן ברעש, וסואן במשקל שוכן ושכן, וכאמרנו ישכון כן נאמר יסאן, ונוני שלמן ומעוניה אשר דמית אלי נוני כאן ויצען וקמן לא נוכל להפעילם לאמר מן שלמן ישלמן, ולא מן מעוניה יעון, ואתן לך סימן ער במבטא נאמן: החבונן לכל מלה אם נפעל האות בה באחד ממיני הפעלים דע כי לא יסור האות האחרון מן יסוד המלה ההיא לעולם, כמו כי כל סאן סואן ברעש אשר הוא מן הפעלים פועל במשקל שוכן ירושלים (תלים קלה כא), וכאשר לא יסור נון שוכן, כן לא יסור נון סואן, וכמוהו אהל בל יצען אשר הוא מן הפעלים יפעל במשקל צדיק יבחן (תלים יא א), וכמו להקטין איפה (עמוס ח ה) אשר הוא מן הפעלי' להפעיל במשקל להבדיל, ואם תאמר איך נוכל לומר כי נון להקטין איפה אשר הוא מן היסוד, ואנחנו מוצאים כמעט קט (יהוקאל יו מז), ואמר הם שני יסורים, שניי ושלישיי, ופתרונם אחד, וברבר הזה ירשיעך פוך כמוני, בהביאך כי העו את דרכם (ירמיה ג כא) בשניים, והבאת לעות אדם בריבו (איכה ג לפ) בשלישיים, ואתה מודה כי פתרונם אחד, וכמו אלה לי עדים רבים עליך ממכתב ידך, אם תבקשם תמצאם בספרך.

ר"ת

עיין מחברת צד 123 ע"א

דונש

מנון, ושמת במחלקה אחת ואחריתו יהיה מנון (משלי כט כא) עם לא תונו איש את עמיתו (ויקרא כה יז) וכן לא יתכן, מפני כי לא תבנה מלה על משקל מנון מן הונו, מחברי תונו הדומין לו תורו ותורו יודו ויורו, כמו יורו משפטיך ליעקב (דברים לג י), וכאשר לא תוכל לומר מן יודו לה' (תלים קו ח) מרוד, ולא מן יורו משפטיך מרור, כך לא תוכל לומר מן לא הונו מנון, אבל מיתר הפעלים תבנה המלה

אמר יעקב, מפנק מנוער עבדו ואחריתו יהיה מנון, מן נין ונכד, ומן נין מנון כמו מן קם מקום ומן לן מלון, ופתרונו הממשיל עברו על בני ביתו אחריתו יהיה העבר מנון כמו נין ויורשו כבן, אך מחטופי למד פעל מן ינה לא יתכן, כי מן ירה לא יאמר מרון ולא מן ינה מנון, והאומנם כי יאמר נכון מן מנה מנון כמו מן חוזה חזוין, אך טוב לבנותו מן משקל נין ומן נן מנון כמו מן לן מלון, וכן אמר שלמי'

י"ד (יר) וסמך מחספס (שמות יו יד) , ולמען דעת אם המס יתרה או מן שממה, מי יעלה לנו השמימה?

השניים ותי"ו בו משרת. והדומה לו ואשב

שם שבעת ימים משמים בחוכה (יחוק' ג טו). ופתרון וישתומם, ויהעצב, ואל תחמה מן וישתומם, כי יש נמוהו בחירה, ויתעצב אל לבו (בר' ו ו). וגם התקצר נפשי בהם (זכריה יא ח). וכן בכל צרתם לו צר (ישעיה סג ט) כתוב באל"ף ונקרא בוי"ו. והאלהים יהרומם שמו הוא מרומם מדאגה ושממון. ומחלה מקצר נפש ומעצבת לב, אבל נאמר דברה תורה לבני האדם להשיעם כדי נחם ולהשכילם כדי מדעם, ועוד אוריין כי לו היה וישתומם מן הפעלים השלישיים לא נכפל בו האות האחרון, כי לא יתכן לאמר מן ויסתם וישתומם, ולא מן וישמום וישתומם. ולא מן וישבור וישבור, ולא מן ויעבור ויעבור. וכן כל הפעלים השלישיים לא נכפלו באחריתם בשיעור (כ"י בשער) הוה, אבל הפעלים השניים הם יכפלו, באמרנו ויסתופף מן סף, ויהגור מן גר, וישחרר מן שר, ויהבונן מן בן, ויתלונן מן לן, וכמיהם וישתומם כי אין מפניו, מן פנו אלי והשמו ושימו יד על פה (איוב כא ה).

דונש

עין מחברת צד 62 ע"א

יריד, ואמרת כי דל"ת אחד יסוד יד וידיות ווד, בלא עד צדק ולא עד שקר, ושני דלתי ידיות ודלתי וודי לי ואני לו (שיר ב טו) לא יסורי זה מאת זה, כי איש באחיהו ידבקו יתלכדו ולא יפרדו, וכמיהם מן השמות אשר לא יתפרדו שני אותיותיהם ג וד ודח וסס. ומן הפעל' כאשר שש ה' (דברים כח טג). ויניץ המטה (יהו' ז י), רר בשרו (ויקרא טו ג), תת וקדש וצבא (דניאל ה ג).

ר"ת

עין מחברת צד 87 ע"ב

דונש

אמר יעקב. ידיר, חי, בצים, ציונים, סאן, יצען, וקטן, יבש, יגע, שנים. הנקדנים תופשים אותו על כך. משמעות אין בניהם ואין להשיב עליהם, רק כאשר שעה דונש לפרש די הוה צבא הוה מחא לשון מכה, על זה יש להשיב כי שקר הוא. אך מחא כדברי מנחם. כי כן המקרא מוכיח: די הוה צבא הוה קטל ורי הוה צבא הוה מחא ודי הוה צבא כרים ודי הוה צבא הוה ששיל (דניאל ה יט), פתרונו נכון לומר יהרג ויחי' ירים וישפיל. ועל זה פני' בפתרונו אפיל.

חי. ואמרת כי ח' יסוד חיים. וערך די הוה צבא הוה מחא (דניאל ה יט) אשר הבאת עם חיים. הדבדלתי מן חיים כהבדלת כתיב מן החיים 1). כי פתרון מחא מכה לא מחיה. ומחווה מתורג' בידר יכתב ובשני נקודות תחת המס ינקד. ולו היה מחא בארמית מחיה בעברית, אמרנו לא נעקר שרשי הלשון העברית בלשון ארמית. ואם תאמר כי יו"ד חי שפל כסמיכת' הכתוב חי פרעה (בר' מב טו), אומר כי הו"ד לסמיכה וליסוד. וספרך יענה כך. באמרך יו"ד די מחסורו (דברים טו ה) מן היסוד 2). כי די כרות כמו חי כרות.

די מחסורו קמך כמו חי פרעה סמוך. והתבונן ובחכמה אל תמוך.

(1) כליכר כמו שגבול בנקודה פתוח השוככים בארץ מן כתיב החיים העומדים שהראשון בצירי תחת ה"ם והשני בש"א כן נבדל בתרגום פלח כחוריה בצירי מן מחא בקבץ. (2) עין מחברת שרש די צד 63 ע"ב.

113	וגם שם יוד בצים	כמו יוד הקצים	ואף יוד החצים	ואף יוד התורים
114	והרס בנינים	כמו הארמונים	ושבר ציונים	והפיל תמורות
115	וקרקר נון קטן	וכרת נון יצען	והסיר נון סאן	וכלם לא סרים
116	ומנון עם הונה	במחלקת בנה	ומנון מן מנה	כמרור מן מרים

עין מחברת צד 117 ע"ב

מה. וגם כתבת כי יסור מה לך לספר חקי (חל' נ מו) מס, וכמו כן אמרת יסוד מי אשר חטא לי (שמות לב לג). והוא היוד בהם (ז) מן היסוד, כי הם מהינות הענינים, אשר מפבצם לא משתנים. (ז) מ' במלת מה ובמלת מי.

ר"ת

עין מחברת צד 62 ע"א

דונש

אדרם, ופותרת אדרם עד בית אלהים (חל' מב ה) אהבם, ודמית אליו מה ידירות משכנותי (שם פד ב), ולא יתכן פתרוןך. למען כי מבטא אדרם אפעל, כמשקל אשבר ואסתר, ובאמרך כי ידירות יסודו דל"ת אחר, כמו וירו אבן בי (איכה ג נג), היתכן לומר מן וידו אדרם, או מן האחדים כמו ויכו, אנכם, או מן וישו, אמטם. או מן ויוו, אוזם, לא כן כי אם אַבם, אַטם, ואום, ואדם. ומזה הבנין ולפי הענין ומאמרי כי יסוד ידירות שתי אותיות לא יתכן להיו' מ"ם אדרם כי אם מן היסוד, ודומה לו דום לה' והתחולל לו (תלים לג ז). ונכפל אדרם בראש כאשר נכפל יעצרו (ישעיה טו ה). ופתרון אדרם עד בית אלהי'. אאלם ואחריש עד אבא ביה אלהים בקול רנה. כמו אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי (תלים לט ב). וכמו ואני כחרש לא אשמע ונאלם לא יפתח פיו (שם לח יד) וענין המזמור על הפתרון יורה. באומרו (שם מב ג) צמאה נפשי לאלהים לאל חי מתי אבא ואראה פני אלהים, ואומר היה לי דמעתי לחם יומם ולילה. באמר אלי כל היום איה אלהיך. ואומר אלה אוכרה ואשפכה עלי נפשי כי אעבר בסך אדרם עד בית אלהים. אמרו כי אעבר בסך כאמרו (שם מב) למה קויר אתה לך בלהץ אויב, ואמרו בסוף המזמור שלח אויך ואמתך המה ינחוני. ביאוני אל הר קדשך ואל משכנותיך, ואבואה אל מזבח אלהים אל אל שמחת גילי, ואויך בכנור אלהים אלהי, כאמרו אדרם עד בית אלהים בקול רנה ותודה המון חונג. והוזהר פן תהיה משה ושונג.

אמר יעקב. אדרם עד בית אלהים, לא כדברי זה ולא כדברי זה. לא כדברי מנח' אשר פתר לשון ידירות כי לא יכון לא לפי הענין ולא לפי הדקדוק. ולא כדברי דונש אשר פתר כמו דום לה' והתחולל לו. והוסיף דל"ת באדרם אשר לא כרת. וגם פירש בסך כמו משוכת חרק (משלי טו יט), ולא נמצא בכל לשוני שיכה וגדר כתוב בסמך. ועוד אם מסיכה וגדר יש דרך לעבור כי בהכלא אדם יאמר גדר דרכי (איכה ג ט). הנני שך את דרכך (הושע ב ח) אשר לא יוכל לעבור, ולא יתכן לא לפי הענין ולא לפי הדקדוק. אך זה פתרונו, אודרה עמהם עד בית אלהים. כמו בשלם הבשר (מ"א יט כא) אשר פתרונו בשל להם הבשר. בני יצאוני (ירמיה יד) יצאו ממני. לא יטה לארץ מנלם (איוב טו כט) לא יטה לארץ מן למו. והרבה כאלה (ז). ואודרה כמו יודון יודון (תלים סח יג), אודרה כל שנותי (ישעיה לח טו) כמו אהורה, רק תי' של מתפעל לא תבא על הדל"ת. וכה פתרון הפסוק אלה אוכיה ואשפכה עלי נפשי כי אעבר בסך: וזכר אני את ימי קדם אשר הייתי עובר בסך ובאהלים אשר היו עולי רגלים תוקעים אהלים מזה ומזה ואני הייתי עובר ביניהם עד מקום תחנותי. והייתי גם אני תוקע אהלי ומקים יריעותי ולמועדי' (ז) הייתי מדדה עמהם עד בית אלהים. וכן נבא הנבי' ועוד אושיבך באהלי' כימי מועד (הושע יב י), וגם פה אמר המשורר אודרה עמהם עד בית אלהים בקול רנה ותודה עם המון חונג העולה לרגל. בשוב ה' שבות עמו יעקב יל.

(ז) עין במחברת מנחם בשרש אראל צד 32 ותמצא גם שם פתרון הכתובים האלה כמדה. (ז) כ"י ולמטבים.

עין מחברת צד 183 ע"ב

וישתומם, והנאת בחלק אחד וישתומם כי אין מפניע (ישעיה נט יו), עם שתום העין (במדבר כד ג), ופתרת אותו ויראה, וכן לא יתכן ולא יראה, מפני כי וישתומם מן הפעלים

אמר יעקב, וישתומם מן שמם גם מנחם ראה וירע, אך לשון שממון לא נכון לו להשוותו לדעת העליונה בלשון עצבון וצרה וקוצר נפש, ודימה מס אחרונ' כאלו אינה כעין עועים (ישע'

התקנה, וכן אבה הונר אבתה התקנה, ונאמר לזכר אופה במשקל אויבה, ואיבה לתקנה וכן אופה. והתבונן ואמרתך תהי צרופה.

105	וחסר וו מסוה	והוו במסוה	כוו מקוה מטוה	ואף וו צוארים
106	ישם מם י'דרד	והרשיב מם בדר	ורפיט אף רדר	מקור מים קרים
107	ונם אמר כף כה	כמו כף ויכו	ולא זהו דרכו	ולא הנותרים
108	איטר חק באחדים	כדלת הנדים	ישם המוסדים	הרוסים נעקרים

דונש

עין מחברת צד 127 ע"ב

ר"ת

אמר יעקב, מסוה, מים, כה, ונר, מה, מסוה. ואמרת כי יסוד ויהן על פניו מסוה אין ביניהם פתרון מאימה. (שמות לר לג) סמך. והשם אשר עקרת מיסוד מסוה וקרקרת במסוה יסודו) הוא וברם ענבים סהה (בר' מט יא). ואני אומר כי מסוה וסוה הם שני מיני מלבושים, יסוד סהה סת סמך ותיו, ונכתב סהה בה"א במקום הווי כמו ולא נס לחה (רב' לד ז). וכמו אסרי לגפן עיריה (בראשית מט יא). ויסוד מסוה ס' וי"ו. כמו מטוה ומקוה, והוהדר ואל השוה, סוה אל מסוה. (1) פ' והשם אשר גורת כסרט כסוה, ואטר כונת וערבבת אותו עם כלה כסוה, היא בלת סחה ככתוב וברם ענבים סחה.

דונש

עין מחברת צד 117 ע"א

מים, וגם אמרת כי מ"ם יסוד מים, למען כי מצאת מי הים (שמות טו יט) אשר היא יסוד הסמיכה (* מיסוד מים, ואין הדבר כאשר השבת, ואין משפט היוד כאשר דמית, מפני כי היוד מי הים לה היא סמוכה, כיו"ר כלי גולה אשר הוא ליסוד ולסמיכה, (* פ' אחרי כי מצאת מי הים אשר נפלה עם השמי בכלת מי לבת הסמיכות ע"כ אכרת מי מ' יסוד מים.

עין מחברת צד 103 ע"ב

כה. וגם אמרת כי הכ"ף היא יסוד כה תאמר לבית יעקב (* (שמות יט ג) ושמת המישור עקוב, כי כה כתיבות הענינים היא כאשר כתבתי למעלה, לא תשועל ולא תקבץ ולא תפרד, אבל המלה אשר אין יסודה כי אם הכ"ף, והכית בצור (שמות יז ו) ויך אתם (שופטים טו ה) הנה בכפך (יהוואל ו יא), זאת המלה אשר יסודה כ"ף. וגם אמרת כי הכ"ף מן היסוד כי עשית משפטי ודיני (תלים ט ה) לא כן הוא. כי, מתיבות הענינים הוא, היוד בו מן היסוד ככ"ף. והתבונן פן תירץ בקנה ובכף. (* הפסוק הזה נפקד כקובו במחברת ואין ספק כי דונש כצאו שם. להיותו פתרונו עם עקוב.

עין מחברת צד 62 ע"א

נע ונד. ואמרת כי יסוד נד אינו אלא הדל"ה לבדו, ולא יתכן. כי נד הדל"ת והנו"ן בו מן היסוד כנו"ן נע וכנו"ן נח וכנו"ן נם. וכאמרנו נעו ונחו נוסו, כן נאמר נודו מתוך נבל (ירמיה נ ה), וכאשר נאמר נעו נודו נובי, כן נאמר נודי הרכם צפור (תלים יא א). וכן יפעל בכל פניו, בנון סייכר בו, והשועל אשר עקרת שורש נד ועקרת שרשו כמו וידד כהויון לילה (איוב כ ה), גם הוא שתי האותיות בו מן היסוד. ועל משקלם פעלים מן השמות הנפעלים אשר פתרונם אהד ויסודיה' שנים כמו צץ המטה (יהוואל ז י), הנצו הרמונים (שיר ו יא). והוהדר ואל תתערב עם שונים.

109	והסיר הא מן מה	והישב זאת חכמה	ובינה גם ערמה	וגלוי במסתרים
110	ישם מם אדרם	כמו מם אורידם	ותיו וישתומם	בתוך העקרים
111	והביא באחדים	ידידות וידידים	ודלתו הדודים	לעולם נקשרים
112	והדהה יוד מן מי	כמו יוד מן כרמי	הסירם בכי עמי	השכם ישכורים

ויערו את הארון (דה"ב כד יא). והתבונן שן הנשל במשקל קל. כי מן המשקל חזק אינה ראייה. כי גם ההשופי פה פעל של נון לא תשול הנון בהרשם

במשקל חזק כמו ואתנפל התנפלותי, מתנקם, מתנשא. אך במשקל קל לא מצאנו נון נופלת לאמר יַעַץ יָדַל יָחַם כאשר יאמר יֵשׁ יִשְׁלַ יִשְׁךְ. וכן נחת יאמר נַחַה, נחתו. מן נחר נחרו. ולא יהיו כמו נחרו נחתו, שהרי ותנחת עלי ירך (תלים לח ג) מוכיח כי לא תפול הנון, וגם הפתרון שלא יכון. ואשר דמה דונש נוער לוהער, ויערו, לא דמה מאומה, כי נוער מן נער שלשתם יסוד, ותער כמו ותערה מן ערה, ויערו כמו כן מן ערה. גם פתרונו אינו אחד, כי ערה כמו מְעָרָה כלי, ונוער כמו מְנַעַר חצן¹, וכן ננערתי כארבה (תלים קש כג) בלא מלואת כלי כי ריקן (הוא 2), ונון נגע לשון מגע נופלת, ונון נגע אשר אינו לשון מגע כי אם לשון נגע לא נתברר אם תפול אם לאו. כי יש מן הנון הרומות נופלות רוב פעמים בנשרשות, ועל שתי אלה היה לו לדונש לחשוט.

¹ מלשון חצי נערתו (חמיה ה יג). ² בכ"י כתוב כזה, כי ערה כמו פעיר כלי, והער כמו סנער חצן. וכן ננערתי מארבה בלא מלואת כלי כי ריקן הוא, ע"כ. הרבה התבולות חשבתו לחבץ את המספר הזה, ולא מצאתי את החרה כי אם לפי השניים אשר תקנתי בו.

עיין מחברת צד 174 ע"א

בשליטה. ורהבאת בחלק אחד ובשליטה היוצת מבין רגליה (דברים כח נו) עם ישל ויחק (דברים כח מ) והוא שם לא נוכל לגזור אותו מן פעל כאשר לא נוכל לגזור כליות מן וכל בשליש (ישעיה מ יב). ולא כבוד מן כצל סלע כבוד (שם לב ב). ולא ורוע מן זרע, ולא גירי פחדיו*) (איוב מ יז) מקול פחדים (שם פו כא). כי לא נוכל לגזור אותם מן הפעלים, ולכן אומר בהביאך ובשליחה עם כי ישל ויחק. שנית בו ברבר שפתך, ולא אומר נסרה חכמתך.

* בכ"י ולא פחדים מקול פחדים.

עיין מחברת צד 144 ע"א

פה. וכתבת בקשרך כי פ"א הוא יסוד פה אשב כי איתיה (תלים קלב די), וכן לא יתכן. כי פה לא הוא מן הפעלים, כי אם מן תיבות הענינים אשר לא יפעלו ולא יקבצון ולא יסורו מבינים. אכתוב לך מקצתם לזנות נתיבתם, ואלה הם: כה אמר ה', פה אשב כי איתיה, יפן וביען, אם נא מצאתי הן בעניך, אך בה' אל תמררו, רק חזק ואמץ, גם זאת מעם ה' צבאות, ורבים כאלה בתורה. והתבונן וצא מחשיכה לאורה.

עיין מחברת צד 29 ע"א

אפה. וגם אמרת כי אל"ף ואפה לחם (ישעיה מד פו) לא הוא מן היסוד למען כי מצאת [בתחל' המחברת עם האלפין היתרים בתהלת התיבה] וחופהו (ש"א כה כד) כתוב בלא אל"ף. ואמרת כי אלף לא אבה ה' אליהך (דברי' כג ו) מן היסוד, והרשעת משפטך באפה, כי הנה כתוב בני אם יפתוך חשאים אל הבא (משלי א י) בלא אל"ף. ותאפה הוא במשקל תאבה, ותאבה ותאפה כתובים באל"ף ובלא אל"ף ומבטאב שוה. ולא נוכל להפעלים לכל עוברי פניהם כי אם אלף מיוסד בהם, באומרנו אפיה אביתי; אפה הזכר אפתה

כל ההאין הכחדים נהדלה המליה המדונגרים כמו דברי שמים כלם מיוסדים במלים, כדבריו כן הוא. אבל יש מלים ממש מדוע בלשון עברית משפסם כדברי שמים, כאלה. הולכי נתיבות (שופטים ה ו). הולכי רכב (ירמיה ו כח), היום שוכבים (ישעיה נו י). תהותוהו על איש (תלים סב ד), ההכרו לי (איוב יט ג), וכאלה רבות. וזה כפתרון רב סעדיה. ונפלאתי על דונש גם בזה כי אחרי אשר לא חלק על מנחם בהולכי נתיבות אשר חברו במחברת וילך. גם כי יאמר הלך ויהלך יהלך חברו מנחם במחברת למ"ד למען רוב הפעולות הנפעלים בלא ה"א, ועשה הלך הולכי כאלו הפעל ילך. כמו ישב, ירד. מדוע אליו ירב בהים ובהיה מלעשותו ההא"ן תיקון כמו הלך כאשר עשה מנחם למען רוב הפעולות והנפעלים של יודו אבן, ידו אליה (ירמיה נ ד) מן דל"ה. וכן ויז (ויקרא ח יא). יזה מדמה (שם ו כ) רובם מו"י"ן. ולכן שקלום רב סעדיה ומנחם אחר רוב פעולתם. ואם עלהה על רוחם היו אומרים הולכי מן הלך. וילך מן ילך. כאשר אמר מנחם יקח מן קח במחברת קר"ה, ולקח חבר במחברת לקח. היה יכול לחבר כמו כן הלך במחברת ה"א וילך במחברת למ"ד ופתרונם אחד. וכן היום מן הוזה במחברת ה"א. וזו מן זה במחברת ויין. וכן הדה במחברת ה"א. וידו, ידו אליה מן ידה במחברת אחת. אך לא רצו כי הליט אחר רוב הפעולות והנפעלים לרמות אליהם ההכרו לי, תהותוהו. ולהרדיב בפתרון המקראות, ורבו זה יתן יראה. ואשר אמר דונש לא יתכן הדה לפותרו השליך יתכן. גם בלשון יד כאשר פירש מנחם יתכן, הוהים פתרונו מושלכים, כמו: כן יזה גוים רבים (ישעיה נב פו) אשר פתרונו כן ישליך. הוהים שוכבים מושלכים כדחובות ובשיוקים מתוך כנרותם אהבים לנום, ודרך שכור, לא עורים. כלם לא ידעו, ראה ולא ידעו, ולא אלמים בדבר. הוהים, מושלך, אהוב לנום. זה מענין כהן ונביא. העו בשכר נבלעו מן היין, שגו בראה, וכן גם פה אמר הנביא צופיו עורים, כלם לא ידעו, כלם כלבים אלמים, לא יוכלו לנבוח. הוהים שוכבים אהבי לנום והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה ונו'. אך בהפיץ הצופים משנתם יין דליקם לאכול ולשתות ואומרים אקהה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחור נמאכל ונמשתה ולכן הם הצופים העורים ולא יודעים כלבים אלמים אשר היה להם להזהיר את ישראל ככלב השומר מה מליה הם לא יוכלו לנבוח מושלכים שוכבים אהבים לנום. וכן יכוננו המקראות כאשר פרשנום.

דונש

עין מחברת צד 68 ע"ב

הוויים. והתשובה עליך בהים (ישעיה נו י) כתשובה בהדה. כי כאשר לא חוכל לומר מן וישו הוויים במקום מים, ולא מן יתו הזכים במקום מכים, כן לא חוכל לומר הוויים במקום מים. ואם אמר אחד מהפותרים כי יתכן להיות הוויים מן השניים כמוים מן האחרים לא נאזין לדבריו ולא נקטיב למתו, כי אין למזים ולזורקים ענין בפסק. הכתוב אומר צפיו עורים כלם לא ידעו וגו' (שם), ונאמר כי פתרונו לפי הענין רודמים, כמאמר יהונתן המתורגמן שכבין נומין, ומשקל הוויים הוויים והוויים. והזהר מן חדהה מן המשבים שונים. [הכרת ר"ת על נפסאת בהכרתו על הד דלעיל].

103 ונתן נתעך השריש ונתן נגע הוריש הלא טוב לו החריש ולא אין בדברים
 104 וכלה יוד כליה והסיר יוד שליה כמו יוד מן שביה ושבי מוסרים

ר"ת

עין מחברת צד 123 ע"ב

דונש

אמר יעקב. על נש כפיו נבהל להשיב דונש, כי לא הפול הנן לעולם. ולא יוכל דונש להשיב את דבריו כי כל פעל של שלש אהותיות ואמצעיות אהה"ע ואת ראשיתם נון לא הפול הנן לעולם, כי יאמר מן נש ינש, מן נער נער יעקב. וזכרת נער כפיו (ישעיה לג פו) במחברת נון והוא ממחברת ער. כי הנן משרת בנוער, כאשר ישרת בגונע, ונוסע, ונוד, וכנפולו מן נודד כן יפול מן נוש. נאמרו ותרע כרה (בראשית כד ד). וגם ככתוב

(כ"י וצוררים) בחייהם נקראו פרות ופרים, ואלי הארץ נקראו בחייהם על שם האיל גם אחרי מותם. אך עתודים אין במשמע חווק לא במותם ולא בחייהם, כי אם לשון בהלה. כאשר מצינו כהוב והיו כעתודים לפני צאן (ירמיה נ ה), פתרונו לנוס בחפזון, גם אצל אכילה נמצא לאלים ולעתודים (יהוקאל לז יו), וסוף המקרא יוכיח הקים מכסאותם כל מלכי גוים (ישעיה יד כ'), אך בפתח בפרים, ישלים כאבירים.

עין חכברת צד 68 ע"ב

הדה. וכתבת בספק; ראיתי בפתרוני ר' סעדי' גמול ידו הדה (ישעיה יא ח) הווים שוכבים (שם נו י) במחברת הא, ותמרה את אמרו, ותשנה את הדרו. ותנא הווים במחברת זי"ץ כי חשבתו כאפס וכאין, ותחבר הדה במחברת דל"ת. כי לא שקלת במשקלת, ומשקלה מן הפעלים השניים. הגה מן יגה, המה מן יהמה. ואודיעך כי יודו אבן בי (איכה ג נג) אשר דמית אלי הדה, לא ידמה ולא יערך אליו במשקל. כי משקל יודן מן הפעלים וישו ויכו ויוו. וכאשר לא יאמר מן וישו הַסָּדָה ומן ויוו הַהוּה מן ויכו הַקָּה רפה, כי אם הַטָּה והַקָּה והַקָּה חווק, כן לא יאמר מן וידו הדה רפה. ואם תאמר מה פתרון גמול ידו הדה, ואמר ידו שלח לפי הענין. ואם אמור יאמר אחד מן הפותרים כי יודו מן הפעלים האחרים והדה מן הפעלים השניים, ופתרונם אחד. כאשר יגה בני איש (איכה ג לג) מן הפעלים האחרים. ויגן, ומגינת לב, מן הפעלים השניים ופתרונם אחד. וכאשר יש פעלים שניים ופעלים שלישיים בפתרון שוים. כמו כמעט קש (יהוקאל יז מז) ולהקטין איפה (עמוס ח ה). וקטני עבה (מ"א יב י) וכל אלה עבתה (יהוקאל ו יג). אמנם כי הדבר הזה יקרב להיות כאשר יאמר רק אך. הענין הראשון שזכר מן הענין הזה האחרון, מפני כי יודו כמו- ויורו היורים (דה"ב לה כג). ולומר הורה ידו או השליך ידו במקום שלח ידו לא ימצא בתעודה. והשכיחה ותן תודה, ליסר הא הדה.

עין להלן חשבות ה' י"ב.

גם בתשובתו נ מהר, כי אשר השיב לא היה להאמר מן הפה הופים מן הכה הוכים (להלן בתשובה הזים) הלא מנחם השיב כמו כן בתשובת הוברי על יהודה בן קריש במחברת אבחה, באומר הוברי פתר יהודה בן קריש כמו הוברי, ומנחם פתרונו כמו בורר, והה"א תקן במלה כאשר פתר רב סעדיה ואמר מנחם על ה"א הוברי (מחברת צד 13 א); ויש מלים למיזען לשעזן אם אמור יאמר

והם מניס ומנוסי, והדבר הזה לא יחלקם בפתרון, כי אם על משקל קניס כרות (י), ומניסי סמוך, קניס (כרות). ומצירק סמוך, עד כלותך ימי מצורך (יחזקאל ד ח), וכמו מנוס ומנוסי, ומצור ומצורך (אשר): נהפכו מאב לאב בסמיכת רבים במקרא מן הפועלים והשמות, כמו מצור לחם דרך ה' (משלי י כב), וצור ומצווי ומנוסי (ירמיה לו יב), חוק, כי ישלם חקי (ירמיה כג יד), חוק, עד בלעי רוקי (איוב ז יח), כרכב, תחת כרכבו (שמות לח ד), לאום, שמעו אלי בני ולאומי (ישעיה גא ד), וגם בפועל העתיד יבואון אלה האבות זה במקום זה, כמו ישפט, וישפטו הם (שמות יח ב), ישמור, ושפתי הנמים תשמרים (משלי יד ג). והתבונן לשערים האלה והקדם, וכאישון נצרים.

95	ונפת עוד הביא	לנפתי משכבי	וכי זה המביא	דבש במקטרים
96	והתיו בנפת	כמו תיו בזפת	וגם תיו בשפת	בשפת הסירים
97	הלא תפת קום	במאזנים התום	וחזק את תום	וכה הם נעצרים
98	בשפת שפתי	בזפת זפתי	בנפת נפתי	רקיקי בכורים

דונש

עין כחברה צד 124 ע"א

ר"ת

אמר יעקב, לא ידעתי מה הוסיף דונש על פתרון מנחם, כי גם הוא פירש הטיבות משכבי מר, ועל משקל שתי אותיות חברו. כי אמר מנורה גשם נדבות הניף (תלים סח י) הוא, ומן נוף יאמר נפתי, נפת, ומן בש בשתי, בשה, ומן נחושה, נחושת, ומן הף, תפת לפנים אחיה (איוב יז י), במות התפת (ירמיה ז לא), ואחרי אשר אמר [כ"י בא] דונש כי המביא דבש בקטורה, יקרא לכל זבוב ורבורה, הכי אמר מנחם להיות הפתרון כאשר אם כהוב נפתי משכבי ומר, כי אם נפתי משכבי

מר, לאמר גמר הטיפות והטיבות, וגם ראיית נפתי ושפתי, גם מנחם נן פירש במחברת זר אשר פירש זרית מן זר ולא מן זרת והקשה עליהם כי מן זרת יאמר זרתי כמו מן כרת כרתי, ברית כרתי אהך (שמות לד כז), ותשובות דונש עליו למצה, ותואנות עליו ימצא.

99	והביא העתודים	בחלק העתידים	ואמר לי מודים	נבוני העברים
100	באמרו כי ידה	כיסוד הא הדה	וכצפור צדה	חכם השנערים
101	סעדיה בן יוסף	זקני החוסף	צפונות האוסף	פני המוסרים
102	והתז הא הווים	ושמו עם מזים	וההא בהווים	כמו הא בהורים

עין כחברה דד 139 ע"ב

אמר יעקב, עורר לך רפאים כל עתודי ארץ (ישעיה יד ט) כמו ועתודותיהם שושתי (ישעיה יג), כי לא יחכנו דברי דונש להיות עתודים כנבונים, כמו פרים ואבירים, כי אחרי מותם לא יקראו פרים ופרות, כי אין בידם להרע גם היטיב אין אהם, ועל כי הם חוקים וצורים,

(1) עורר כרות הוא כמו נפרד בפי מדקדקים האחרונים.

נא, והבאת בחלק אחד אל תאכלו ממנו נא (שמות יב ט). עם ולמה תניאון את לב (במד' לב ז), ופדת אותו אל תאכלו ממנו שבור, כמו וצצם לא תשברו בו (שמות יב מו), ותעשה מצוה אחת משתי מצוה, ותורה אחת משתי תורה, וכן לא יאות להורות. באמרות ה' הפהורו/ ופתרו אל תאכלו ממנו נא כמשמעו בלשון ערבית חי. ואם תאמר אין מצונו ה' אלהינו לאכל כי אם דבר אשר יראה לאכל, והבשר הנא לא יראה לאכל.

מפתרון אטיבך כי הבשר הנא יראה לאכל. כי יקרא הבשר הנא בלשון עברית הבשר ינא באש ולא יצלה הישב. והבשר ההוא אסר אלהינו בפסח עלינו, והעד אשר העידות עלי נא, למה תניאון, אין פתרונו בלשון שבייה כי אם בלשון מניעה. ופתרון למה תניאון למה תמנעין. וכמוהו אם תניא אביה אותה אם מנע אביה. ומפני הפתרון הזה לא נוכל לומר אל תניא העצם במקום אל תשבר העצם. ולמה תניאון במקום למה תשברו. ועד יאמץ הפתרון אשר פתרו עלי אמרצו אנקלוס המתרגם באומר לא תיכלון מיניה כר חי. והתעורר ויהי לבך חי, ואספדה שמך לאחי.

עין ספרות צד 25 ע"א

כאלה. והבאת בחלק אחד כאלה וכאלון (ישעיהו יג) עם די אילנא די הורנא (דניאל יד יז), והם שני חלקים. אילנא בארמית הוא עץ בעברית. ואלה הוא אחד מן העצי' למינו. וכל אלה מתורג' בושמא. ודע כי כל אלה אילנא, ואין כל אילנא אלה. כמו כל רימון עץ, ולא כל עץ רימון, מפני כי אילנא ועץ שמות נופלים על השיחיים הנקובים בשמות. ושמע ואל יהיו החכמות, בעיניך קשות ורמות.

- 93 וגם שם סלסלות כמו סל החלות ושת לעקלקלות ועקב מישרים
 94 ועזי ומנוסי אשר אליו נסי הביאו עם נסי והם לשני עברים

עין ספרות צד 126 ע"ב

סלסלות, ורמית כבוצר על הסלסלו' (ירמ' ו ט) אלי ובסל העליון (בר' טו ז), ואין ביניהן דמיון. כי הקלים כפנאים וכדורים, והסלסלות כענפים וכולזים, ובאמרו השב ידך כבוצר על הסלסלו', תדע כי פצם שנית צוה לשוב ולחפש הענבים והסלסלות, לשולל העוללות, וסלי חרי (בר' מ מז) לא נכפלו במקרא כי כאשר לא נכפלו גלי הים (ישעיהו מח יח) לקוראם גללים, כן לא נוכל להכפיל סלים לקוראם סלסלות וסלסלים, וכאשר לא נסור כפילת סנאנים וחוללים, כן לא נסור כפילת סלסלות, כי הם שמות נבנים על הכפילה, והתבונן ואל תפק הדפילה.

עין ספרות צד 123 ע"ב

מנוס, וחלקת לשני חלקים כנוסי (ירמיהו סו יט) ואבר מנוס מקל (צמוס ב יד) והם חלק אחד, ואשר מנפץ להביאם בחלק אחד, ראוהך אוהם מחולקים לשתי אבות מאבות המכמא,

אפס כי סלעו ומצורתו משל הוא, ואחא לא היה לך לכותבו בחלק שני מיפני שהוא משל. כי אם לענין שני ולשון אחא (ז). והעדים נאמנים עלך נדבר הוה המנן והמצודה הכתובי עם סלעי בפסוק אשר לא הברלת אחר מהם בחלק לברו. הברלת מצותתי מן מצדות סלעים (ישעיה לג יו) ולא מניני מן המננים (נחמ' ד י), ולא קרן ישעי (תלים יח ג) מן בקרן היוכל (יהושע ו ה), והשכילה ועוורך קבל.

דונש

עיין מחברת צד 127 ע"ב

ר"ת

אמר יעקב, נסותם, אין להכריע אם נון נסתם, והבאת בפועלי האחרים ועל נסתם נסותם עיקר ישנה, אם איננה. את ה' לאמר (שמות יז ו), ואמרת כי אין בו יסוד כי אם הסמך, כי מצאת ויקרא שם המקי' מסה ומריבה (שמות יז ז). ובאומרך כי הסמך יסוד המלה לא יסוד כל חכם וננון כי האמר אסה, והכמ'ך במשקל אשר הצו על משה (במ' כו ט), ולא כן בעברי לא יתכן. כי לא נוכל להסיר נו"ן ועל נסתם מן היסוד למען שם מסה. כן אמר ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו ממעשנו (בר' ו כט), כאשר לא נוכל להכיר מ"ם ינחמנו למען נח, כן לא נוכל להסיר נו"ן נסתם למען מסה. כי משפטם אחד ומן השמות אשר לא ידמו לפועלים הסמוכים אליהם והמתחזקים בהם. כמו ותקרא שמו שמואל כי מה' שאלתיו (ש"א א ד), ורבים מן השמות נבנים על הפעלים נהפכים ונכפלים ויהירים והסרים. ולכן לא נכרות בעבורם שרשי הפעלים, ונאמר כי הנון מן היסוד כמו נו"ן מן יסוד ינקא, וההנונין ובינתך היהיה לך מעקה, בנינת אנור בן יקה.

עיין מחברת צד 118 ע"א

אמר יעקב, מן הוא, דונש יפה פתרוהו. מן הוא, ודמית ויאמרו איש לאהיו מן הוא (שמו' פז טו), אל וימן ה' דג גדול (יונה ב א) ואין לך דומה לו בלשון העברים. ופתרון מן הוא מה הוא, וכי לא ידעו מה הוא (שמות טז ב) יורה עליו. ויתכן לדמות אליו מן לשון ארמית, ומן הוא אלה די ישונכנון מן ירי (דניאל ג טו), ואם האמר הלא פתרון מן הוא אלהה מי, ומי לא יפול כי אם על כל אשר יבין וישכיל, כמו מי איש ההכם ויבין את זאה (ירמיה ט יא), אומר לך יש לנו במקרא מי נופל על דברים אשר לא יבינו ולא ישכילו במקום מה ומה. ואלה הם: מי אנכי ומי היי (ש"א יח יח). וכמו מי פשע יעקב ומי בכות יהודה (מיכה א ה), ומי ומי בא עליהם במקום מה ומה, והשכילה וקנה הכמה. לתת לפהאים ערמה, ולנער דעת ומזימה.

91 וגם פתר שצף הרון אף וגם חצף והוא כמעט קצף אלהים אדירים

92 והבישר הנא כמו יניא מנה ואלה ואילנה אספת בפשרים

עיין מחברת צד 179 ע"ב

אמר יעקב. לא יתכן פתרונו ברגע קצף, ונשאלתי על דונש איך עלה על לבו, הלא מתוך השוהבו נושבו הוא אשר בא ללמוד מברגע קצף עונתך. ובענין לדמות את אלה פתר שצף רגע. הלא באר היטב הזכיר בו הנביא רגע, בשצף קצף הסתרתו פני רגע מיכן, היתכן להפטר ברגע קצף הסתרתו פני רגע מיכן? אך דברי מנחם יתכנו לאמר, בחריאף הסתרתו פני רגע מיכן ובחסד עול' רחמתך, וכמיהו ברגע קצף עונתך וברחמים גדולים אקבץ. וצורנו יקבצנו, ובנאות דשא ירביצנו.

(1) בכל שלטה הנוכחאות בחוב אחרת. (2) בכו' ליידין כתיב ולא יואר בבארה.

נמגו, ופתרת נמגו כל יושבי כנען (שמות טו טז) נמסו, למען למוג לב (יהוקאל כא טו) גם הוא מלשון המס ימס אמרת, ואין פתרונם כאשר דברת, כי פתרון נמוגו כל יושבי כנען, נצו, וכמהו נמוג וילך (ש"א יד יו). ופתרון למוג לב גם הוא מלשון הנעה, וא"ת אנה ימצא לשון נע בלב, ואמר לך הנה כהוב יניע לבבו ולבב עמו כנוע עצי היער מפני רוח (ישעיהו ז ב), והתבונן ואל תעמול לרוח.

נמוג וילך (ש"א יד יו), גם הוא פתרונו נמס, כמו נמוג פלשת (ישעיהו יד לא), אך דברר הנבי בלשון המסה אז יזכיר לב, וכאשר ידבר בלשון נמיגה נשמע משמעו המסת הלב גם כי לא יזכיר לב, ונפשי השבע במו דשן וחלב.

עיין מחברת צד 118 ע"ב

מסח, ודמית מסת ירך (דברים טז י) אלי מס, ולדמות מסת ירך אלי מס, הוא חמס, כי חמס יוקח במנשח במעשה, ובנדבות כן לא יעשה, ואודיעך כי לא יתכן לדמות דברי לשון עברי לדברי לשון עברית, כי יהיו במבטא קרובים ובפתרון זרים, כמו ויאמר ארחמך ה' חוקי (תלים יח ב), אשר לא יתכן לדמותו אלי ורחמך והרבך (דברים יג יח) כי אם ללשון ארם: ויאהב יצחק (בר' ו כח) מתורגם ורחם יצחק, ופתרון ארחמך ה' חוקי, אאהבך ה' חוקי, וכמו ויחגרו ממסגרותם (ש"ב כב טו) לא נוכל לדמותו אלי חגור חרבך על ירך (תלים מה ד) כי אם ללשון ארם, אשר הפסח מתורגם חניא, וכמוהו וימלך לבי עלי (נחמיה ה ז) לא נוכל לדמותו אלי וימלך באדום (בר' לו לב) כי אם ללשון ארם, אשר אנדה עצה (יר' מט ז) מתורגם מלכא, וכמו רוח עצה (ישעיהו יא ב) רוח מולך, וכמוהם בבקר יאכל עד (בר' מט כז) אשר לא נוכל לדמותו אלי עד כי יבא שילה (שם מט יא) כי אם ללשון ארם, אשר מתורגם עדאה, וכמוהם יפת אלהים ליפת (בר' י כז) לא נוכל לדמותו אלי ופוחה תמית קנאה (איוב ה ב) כי אם ללשון ארם, אשר ירחיב יפתה מתורגם, וכמוהם ובמים לא רחצת למשעי (יהוקאל יו ד) אשר לא נוכל לדמותו אל ושעשע יונק על חור פתן (ישעיהו יא ח) כי אם ללשון ארמית: ועל חלקת צואריו, על שעיעות צואריה, וכמו כן מסת ירך לא נוכל לדמותו אלי ויהי למס עונר כאשר דמיה, כי אם ללשון ארם, אשר מרי חדש בחדשו (שם סו כג) מתורגם מסת, וכמו אלה רבים במקרא, והתבונן גם ויהיו לך לעורה.

87	לשון סלע פלג	ולכן התעלג	וכשלג נשלג	ביום הסגרירים
88	אשר יאמר אסה	בחסר נון נסה	ונון זה במנסה	וסמך נקשרים
89	כנון קוף במנקה	ושין קוף במשקה	ולו אמר נקה	לאל במסתרים
90	כמנה לא שם מן	ופתר בו וימן	ומה הוא פתרון מן	בלחם אכירים

עיין מחברת צד 127 ע"א

סלעי, והבאת שני חלקים ודברתם אל הסלע (במ' כ ח) ה' סלעי (תלי' יח ג) והם חלק אחר, נחלקו, יתנו עריהם ויצדקי, אמר יעקב. דונש ומנחם בפתרון לא

פירשם. ועל כן יש בשחרונם אשם.

חלקים. פתרון המעתיק הרים המסייע הרים. ויעתק
משם ויסע משם. ופתרון יצא עתק, יצא דבר

נדול וקסה מסיכס. כמו לשון מדברת גדולות (תלים יב ד). והדומין לו עתקו גם נברו חיל (איוב כב
ז). בעזאר עתק (תל' עה ו). הון עתק (משלי י טו) ולמכסה עתיק (ישעי' כג יח). והתבונן ורעה בפ"ך
אל תחתיק.

80	ותערוג וערוגה	הביאם במשונה	לפוקה ולתונה	כמוהם נחברים
81	ערוגה היא גנה	גדולה וקטנה	לבושם מוכנה	ככרכם וכפרים
82	וערג לאיילים	כנהם לשחלים	ונעה לעגלים	ופרות עם פרים
83	וצהל לסוסים	וצפצוף לסוסים	וגם מן הטסים	כמו כן לעגורים

עין מחברת צד 138 ע"א

אמר יעקב. מה זה לדונש היה בן חיל, המננה ימה וצפונה ונגבה כאלו, אשר לא שם לבו על דברי מנחס. כי לא פתר בתערג וערוגה מאומה, ודמה דונש בנפשו כי לא ידע פתרונו יען חברים [בהלק אחר], אך אמנם כי לא שקר מליו. כי חלק אחד לערוגת הבשם ולתערג. וכה פתרון המקרא כשקיקות הבשם אשר האדם שוקק. ואם האמר לא יתכן לאמר שקיקות הבשם כי אם שקיקות האדם לבשם, הלא דברי יתכנו כאשר אמר איש חמודות (דניאל י"ט) ועל חמדת נשים ועל כלאולה לא יבין (דניאל יא לו) אשר פתרונו חמדת אדם לנשים, וכן כאלו הערג על אפיקי מים פתרונו כנפש

איל היהו שוקקה אל אפיקי מים כן נפשי תערג ותהיה שוקקה אליך. וכן גם בהמות שדה תערג אליך כי יבשו אפיקי מים (יואל א ד), בהמות שדה תהיה שוקקה אליך כי יבשו אפיקי מים ונפשם שוקקה, ועור השביעי נפשם שוקקה, אליך תשוקתם. ואשר אמר הנביא להטקות אותה מערוגת מסיעה (יחזקאל יז ו) פתרונו משקיקות הוא הנשם. כאשר אמר המשורר פקדת ארץ ותשוקקה (תלים סה י) פתרונו ותערוגיה אשר פקדה לשקיקותה. וכן על ערוגת צמחה תיבש (יהו' יז ו) פתרונו בתוך המים אשר הארץ והצמחים שוקקים להתיבש, ולכן לא הפליגם מנחס לשתי לשונות ומחלוקות כי לא נעדר ממנו דבר. ואשר אמר דונש וערג לאילים כנהם לשחלים ונעה לעגלים, א"כ גם לנפש האדם הוא הערג וגם לבהמות שדה הוא הערג אשר לא היות הנה, אך פתרונה שקיקה ולא צעקה ונהימה ונעיה. ואשר הביא ראיה דונש מדברי הכמים ערוגה היא גנה גם זאת לא תהיה, כי ערוגה לדברי הכמים שורה פתרונו, כי ערוגת הורעונים וערוגת הריאה האונית הגדולות נקראו ערוגות כאשר שנו רבותינו לא שנו אלא באותה ערוגה אבל מערוגה לערוגה לא, ופתרונו שורות ולא גנות. גם מן המקרא נלמדנה כי לא היא גנה, שאמור בענין דודי ירד לגנו לשקיקות והאות הבשם. ולא יתכן פתרון דודי ירד לגנו לגנות הבשם כי אם כאשר פירשתי דודי ירד לגנו לשקיקה ותאות הבשם. כי הבשם המדיל תאוות, ונפש אדם שוקק לבשמים וזנים, ולאין עצמה ירבו אונים.

84	ונמונו שם נמס	ומסת שם כמס	הלא טוב לו כמס	ספריו בקברים
85	ומוג לב הוא נוע	ונדה וגם ינוע	בעת אין לו שוע	בצור כל היצורים
86	ופשר מסת די	כברכת אל שדי	כדי בה ידי	במתן ונדרים

אמר יעקב, גדולה בלבלה בפתרון לבלה לפי דברי דונש, גם כי יוסיף בית לפרש ולומר לבלה נאופים כמו לוקנה בנאופים, ולא יחכן פתרונו, ועמל היא בעיני להשיב על זאת כי כאין הוא בעיני כל רואה, ופתרון מנחם נכון אשר חברו עם תבל עשו (ויק' כ יב), ואפי על תבליחם (ישעי' י כד), וכה פתרון הנבואה ויאמר אלי בן אדם החשפם את אהלה ואת אהליבמה והודעת להם את כל תועבותיהם כי נאפו ורם בדיהם ואף תשלחנה לאנשיכם באים ממרחק ויתנו צמידים על ידיהם ועשרת תפארת על ראשיהם ואומר לבלה נאופים, אמר יחזקאל עשיתי כאשר צוני ה' אלהי להודיע לאהלה ולאהליבמה תועבותיהם ואומר לקדשה נאופים אשר עשתה ואשר שלחה אל מאהביה; עתה יונו מאהביה תונותיה והיא תזנה עמהם. וכה פתרון המקרא בלא יחרון, ואומר לבלה נאופים עתה יונו תונותיה והיא, ואומר לקדשה נאופיה עתה יונו מאהביה והיא, ועל צוררי קינים והגה ודי.

לבלה, והבאת בחלק אחד לבלה נאופים (יחז' כג מג) עם נבל נבלה ידבר (ישעיה לב ו). ולא שקלת במאוני צדק הדבר, כי נבל מן תבל עשו (ויקרא כ יב) נבנתה, ואומר לבלה, מן הארץ כנגד תבלה (שם נא ו). ואם תאמר אנה תמצ' לשון בלה תבל' בבני אדם, אומר הנה שרה אמנו לעת זקנתה אמרה אחרי בלותי היתה לי ערנה (בר' יח יב). וכאשר נקראה האשה הזקנה הנדולה בלה, כן נקראה הקטנה נערה חודשה. פמו כי יקח איש אשה חרשה (רב' כר ה). וכאשר נאמר לנקב' בלה כן נאמר לזכרים בלים, בלה ובלים כמשקל יפה ויפם, ובלה ובלות כמשקל יפה ויפות, ופתרון לבלה נאופים לוקנה בנאופים, ואם תאמר למה הוספתי לפתרון ב"ת, אומר גם אתה לא יחכן לך פתרונו כי אם בתוספת ב"ה, ואלה קצות הפסוקים שלא יחכן פתרונם כי אם בתוספת ב"ת. ויצאה חנם אין כסף (שמות כא יא), בבואם אל אהל מועד ירחצו מיים (שם כא ד), שתיים עשרה שנה עבדו את כדורלעומר ושלוש עשרה שנה מררו (בר' יד ד), אם בית

אישה נדרה (במד' מב יא), יבוא שלום ינחזו על משכנותם (ישעיה נז ב). וכאשר לא יחכן פתרון אלה כי אם בתוספת ב"ת, כן לא יחכן פתרון ואומר לבלה נאופים כי אם בתוספתו, והודה בצדק וישקף אליך מלחתי.

- 77 ואמר כי ארעית
- 78 ומעתיק מן עתק
- 79 וקוצים סרפדים
- כארץ בעברית
- בספרו לא נתק
- לרגלי התלמידים
- ארע עמו ארעית
- ומה טוב לו שתק
- אשר בספרדים
- בתחתית נפתרים
- ולא שת מכמרים
- תמימים וישרים

עיין מחברת צד 34 ע"ב

אמר יעקב. באר הישב דונש, גם מנחם מודה לו, כי לא פרש פתרונו ארץ אך אמר ארץ בהגוס ארעא. ואמר בלבו יפן הארץ ארץ תחתית היא ומתורגם ארעא פירשו לפי ענינו למצוא לו דומה לרומה ופתרונו הוא כפתרון רחתיים המתורגם ארעין. ואני כוונת רענן וכן פורת עלי עין. ולאמת הודה והתי תפארתך.

ארעית. ואמרת בפתרון ולא משו לארעית. נבא (דניאל ו כה), ארץ בעברית ארעית בארמית. דע אחי המוסר כי לא יחכן לומר בפתרון לא משו לארעית גבא, לא נגעו לארץ הבור, כי אם לתחתית הבור. כי כן הוא מתורג' תחתיים שניים ושלישיים. מדורין ארעין. וכמו כן לא יתכן לפותר ובהרך תקום מלכו אחרי ארע מנד (שם בלש) מלכות אחרת ארץ מנד, כי אם מלכות אחרת תהיך. ולאמת הודה והתי תפארתך.

עיין מחברת צד 139 ע"ב

אמר יעקב, הפירון דונש מעתק, ומנחם חבין כי לא מצא עתק לשון הסעה רק המעתיק הרים, ויעתק משם, לבעבור כן במחלקת אחד

המעתיק. והבאת בחלק אחד המעתיק הרים ולא ידעו (איוב ט ה) ויעתק משם ההרה (בראשית יב ח), עם יצא עתק מפיוכם (ש"א' ג), והם שני

מין המלכים או השרים הנלחמים בדור מלך ישראל בימים ההמה, ויאמץ זה הפתרון באומרו בראש המזמר גערת גוים אברת רשע, והרשע הזה לבן ההורג את הנקיים המפיל בעצמיו חלכאים, כדכתב ישב במארב חצרים במסתרים יהרג נקי עיניו לחלכה יצפנו, ואם תאמר מה הוא לבן, ואומר לך כי לבן שמו, ואם תאמר למה לא נכתב בכל התורה כי אם במקום הזה פעם אחת, אשיבך כי יש מין המלכים והחכמים ומין השרים רבים במקרא פעם אחת נכתבים, ואם תאמר איך יבנה שם שיהא בראשו למ"ד כמו לבן, אודיעך כמיהו שמות לאנשים ולקומות, ולעזר, ורבים כמו אלה יורו כי לבן הוא שם איש, ובפתרון זה יש לו די, לכל היגה ברית אל שדי.

עין כחברה צד 104 ע"ב

ז' כל, והבאת בחלק אחד וכל בשליש (ישעיה מ"ב) עם כי הנה השמים ושמי השמי' לא יכללוך (מ"א ח כו), והם שני חלקים. לא יכללוך כמו ומי מכלכל את יום בואו (מלאכי ג ב), ופתרון וכל בשליש ומדר בשליש, כי מדה בעברית מכילא בארמית, והתאפק וקנאה אוחד בל המית,

אמר יעקב, טוב פתר מנחם כי חברו עם אלפים בת יכיל (מ"א ז כו), כי ענין מדירה הוא להיות מוכל בשליש עפר הארץ. וכן קטן מהכיל (שם ח סד), וכן לא יכללוך (שם ח טו), לא יכלו מדה כבודך אשר הוא מלא כל הארץ, והשמים ושמי השמים עד אין חקר לא יכללוך, ומנחם בסוף פתרונו הוכיח כן אשר פירש ענין מדירה המה. ומי מכלכל יום בואו אשר דמה דונש ללא יכללוך, לא טוב פתר, כי ומי מכלכל את יום בואו כמו נלאהי כלכל (ירמיה כ ט) ענין יכולה וסבילה, ומי העומד בהראותו (מלאכי ג ב) ילמד על ומי מכלכל את יום בואו, (שב) ועברך יעקב יעלה לשמים שיאו,

עין כחברה צד 45 ע"ב

לא יבול, והבאת בחלק אחד ועלהו לא יבול (הלים א ג), כנבל עלה מנפן (ישעיה לד ד) וכנבלת מתאנה (שם), עם הארץ כנגד חבלה (ישעיה נא ו), וכן לא יחכן לומר, כי הפועל מן חבלה, בלה יבלה, והפועל מן ועלהו לא יבול, נבול חבול, עלי משקל נפול הפול, ופתרון נבל חבול, נפל תפל, ונבל עלה כנפול עלה, ופתרון כנגד חבלה כנשמעו,

אמר יעקב, גם לואת יהרר לבי, מה זה יהיה לו לדונש לריב עם מנחם הנם. כי אליו כנבל עלה מן נבל, ובלתי מן בלה, לכן לא יבאו בחלק אחד, זאת לא זאת כי הבו חבזו (ישעיה כד ג) מן נבו, ויבא בחלק נו, ובזו כמו בווזו איש לו (במדבר לא נג) ובבוה לא שלחו את ידם (אסתר ט"ו), ולא רב לו בואת רק פתרונו להחליף בית בפה ולפתרו ועלהו לא יבל, וגם נבל חכך פירש בו נפל תפל, ולא יחכן

כי אם כפתרון טינחם, כי על אשר לא יוכל לעמר ממשא מריבות בני ישראל אמר לו חותנו כי יוקץ ויבלה קודם עתו, ושני פעמים הם נבל נבלה, מן נבל חבל לא יבל, ומן בלה אחרי בלתי, ופתרונם אחד, ונבל נבלה ירבר (ישעיה לב ו), ובן נבל אב (מיכה ז ו) ובאהריתו יהיה נבל (ירמ' יז א), אולי לא הפול מהם מן ופתרונם כמשמעים ולא כפתרון לא יבל, ונבל חבל, אחרי בלתי, ואומר חלתי, היא לאל החיותי,

75 ושם כנבל עלה וכבגד תבלה אשר תמיד ישלה בחלק נאגרים
76 ונבל ונבלה הביאם עם בלה בנאופים בלה וחשק הזרים

ר"ת

עיין מחברת צד 95 ע"א

דונש

אמר יעקב. מי לא יוכל להכריע אם חרוץ זהב או חרוץ אבן טובה. כי הוהב הירקק לא טוב הוא כוהב האדום ולא תאר לו. ואם זרוץ זהב ירקק מדוע דמהו המשורר זולתי לסנור ושחוט ווהב פרווים ווהב מופו. ע"כ יש לאל ידי לפתור ירקק חרוץ אבן טובה ירקקת כדברי מנחם. וחסוי הכסף בנוצת הכנפים, והליית החרוץ הם האבנים באברותיה בכנפיה, וצואריה בחרווים ובכסף ובאבני חרוץ יקרות נחפה, ונפעל לשעבר היא. נעשה לזכר נעשחה לנקבה. נבנה לזכר נבנתה לנקב'. אך בלשון הווה נפש נענה (ישעי' נד ז). נש והוא נענה (שם נג ז) לזכר. וכמו כן נְחַפֶּה לזכר, ולנקבה נְחַפֶּה, ועל כל כבוד תהיה חיפה.

[נראה כי לחנם דרף דונש את מנחם. כי במירוש אמר מנחם בשרש חרוץ שהוא זהב טהור, ואת אשר אמר אבן מאבני שהם אמר על ירקק חרוץ ולא על חרוץ. עיין להלן בהערה לתשובת פחם בהכרעות.]

הצופו. והתבונן לראש הדבר וסופו. ימתק על חכך נפת צופו.

עיין מחברת צד 133 ע"ב

אמר יעקב. אמנם פתרון בדברי עלמות כדברי מנחם. כי נכתב בשתי תיבות אחת היא, ואם המסורת מחברו שכתב בעל המסורת ב': עלמות, עלמות לבן (תלים ט א) והוא ינהגנו עלמות (שם מה טו). ופתרון עלמות שיר, כאשר אמר מנחם. אך פתרון לבן לא כדברי מנחם אשר כתב לבו להבין, כמו לגיד ביורעאל (מ"ב ט טו) אשר פתרונו להגיד, כי היה לו לכתוב הבי"ת רפה, יען כי היא מן השניים, לאמר לבין כמו לרים לשיב לקים. ולא כדברי דונש האומר שם מלך רשע ושמה דוד במותו, כי לא נמצא. גם לא יתכן המסורת לפי דבריו. אך זה פתרונו: למנצח עלמות לבן מומור לדוד למשורר בנצוח, כמו מנצחים את העם ללבן, נגון העלמות יסוד דוד מומור זה, כי הנגון נקרא עלמות, ופועל מלאכתו יקרא. ולכן נאמר למנצח

חרוץ. כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקק חרוץ (תלים סח יד), ואמרת חרוץ מאבני השהם הוא. ובפסוק הוה פתרת החמאה כתועה, כמושך העון בחבלי שוא, כי תקרא לכל אבן יקרה חרוץ אבן השהם, באמרך ספיר מאבני השהם שבו מאבני השהם, ולדבר כמו כן לחכם לא יתכן, מפני כי השהם הוא מין אחד מן האבנים היקרים, והחרוץ אשר אמרת כי מאבני שהם הוא גם כן הוא הוהב הטוב, ואמרו כנפי יונה נחפה בכסף, כי החרוץ הוא זהב, כי חסוי לא יהיה באבנים כי אם בכסף ווהבב וירקק החרוץ הוא זהב אשר יובא מארץ החיילה ומארץ כוש, זהב טוב במאד מאד. לא הוא ירוק ולא הוא אדום, לכן קראוהו ירקק כמו לבן אדמדמת אשר אינו אדום ולבן, ולדבר הוה נכפל ירקק ואדמדם. ונודע כי ירקק חרוץ לא יהפך אל עין הוהב האדום אשר יוסף בו כסף בכור בעת הצופו. והתבונן לראש הדבר וסופו. ימתק על חכך נפת צופו.

לבן. למנצח על מות לבן (תלים ט א). ראיתי בפסוק זה פתרונים לפותרים, וכלם פתרו עלמות שתי תיבות, כאשר היו שתיים כתובות על לבד ומות לבד. אבל נחלקו בפתרון לבן כל אחד לפי שכלו, ואלה פתרוניהם: פתרון אחד הפותרים על מות לבן על מות איש הבינים והוא לשון כנוי, ולא יראה פתרונו, מפני אשר חלק הבינים הוא שם בנוי לעומר בין שתי המערכות. ופותר אחר פתר עלמות לבן עלמות בנו אנשלום, וגם זה לא יתכן פתרונו מפני אמרו לבן ולא אמר הבן. ואין לו במומור עדות וזכרון לאמץ זה הפתרון, ופותר אחר פתר על מות נבל, ואף זה לא יתכן פתרונו להפוך את השם, ואתה פתרת אותו נגינות ללמד, ולא יתכן לומר. למען כי צרפת משני תיבות תיבה, ובעבור כי אין לנו במקרא עלמות נגינה. ואני אראה לך כי לבן הוא אחר

הלשדים כקדירות וכדורים . אמנם כי העשן הוא אשר דומה לרוד נפוח ככתוב מנחירו יצא עשן כרוד נפוח ואמץ (איוב מא יב) ולא יתכן לדמות הלשדים לרבר אשר דמה אליו העשן כאשר לא ידמה העשן ללשדים . ועקרת הכ"ף ויו"ד מן שרש כידודי למען קריאתה אוהו כדודי אש, והכ"ף והו"ד לא יסורו מן יסוד כידוד כאשר לא יסורו מן יסוד כידוד (איוב כו כד). ואומר כי שחרון כידודי אש, להבי אש, ולא יתכן להיו' הכ"ף משרת, ויהיו הלהנים כידודים ולא דודים . והתבונן ואל היה מן הנוודים .

בנפיקה והאש תחתיה . ואצל לפידי פיו הוכיר מלאכת הידוד כמו מלאה אש דוגמה כוור , ויגן היור הסור מן ידוד באמרו דוד חברו מנחם במחבר' דל"ה , ודברי דונש נפלאו בעיני כי הניח המפורש ולקה הסתום כדברי ספר החתום , לקרוא ללהב האש כידודי אש , וכן לא יתכן . אך כה שחרון משיו לפידיים יהלכון כמו ידורים מלאים אש יתמלצו משיו כאשר פירשתי כי הם ככוור אש וכמההה להבציר אש בתוכם , ופעמים ככוור וכרוד לבשל בתוכם בשר , ושמן על ראשך לא יחבר .

עין מחברת גדולתו ז"ל

לשדי , והבאת בחלק אחד נהפך לשדי (תלי' לב ד) עם ואתי שרוד מה העשני (ירמיה ד ל) , והוא במחברת למ"ד . והרומה לו והיה פעמו כשנים לשד השמן (במדבר יא ח) , כשעם לח השמן . והלמ"ד בשניהם מן השרש , ושחרון לשד השמן לח . ובאומרינו כי הלמ"ד בו יסוד נסמך אליו שמן כרת הלשון יהודית ומשפטה . והאומר כי הלמד מוסף הוא על שד לא יתכן פחרונה מפני אשר ידמה לשד אלי שדים כושפים

(ישעיה לב יב) . וידמה שמן אלי כי בהמה שמן חלקו (חבקוק א י), ובין שמן ושמן מובדל גדול בנקירה לשד השמן ממעל , המ"ם בו פתוח* בשלש נקודות תחתיו , ושעם שמן חלקו מהחה . ומשקל שמן ישמן , אגן ואגן , גפן וגפן , פתן ופתן ורבים כמו אלה בשעם אתהתא וכוף פסוק . ושחרון נהפך לשדי : נהפך לחי בהרבוני קיץ . והרומה להרבוני , וסכה היהיה לצל יומם מחורב (ישעיה ד ו) , ואומר לח בא במשקל רצ , מן הכתוב ולא נס לחה (רברים לר ז) , וקבצת לח לחים כאשר קובץ אשא רצי למרחוק (איוב לו ג) מן רעים , ככתוב מפלאות המים רעים (שם לו כז) . וכוח מן מתיים , ומותי ערלים תמות (יחזקאל כח ו), ורוב רובים , ככתוב אכתוב לך רובי הורתה כמו זר נחשבו (הושע ח יב) . ורון רונים , ככתוב רני פלש הסובבני סלה (תלים לב ז) .

* ר"ל הכס בסלה שמן נקודה בסגול , וכן חפצא להלן בתשובת רחם שאכר שם הריש פתוח . וזראה כי כן קראו הקדמונים לבטל פתח , ע"ש .

73 וחרון שם אבן ולבינה לבן ומה לבר תבן ולחכם בורים
74 וכל שם עם כלכל ויכול ויכלכל וחישב לו השכל להרבות מאמרים

נדבכין אינם קירות כי אם טורים, למינינם
ונמחרים ולוקנים ולנערים, ונדבך די אע חרת, יוכיח אשר פהרונו כרה.

עיין מחברת צד 158 ע"ב

אמר יעקב, ביה' מה אומר אחרי דונש!
אשר הפך להוכיח וללמד תההון מעליון מופלג
הרבה מאד, אשר כתב כי בהלון ביתי בעד
אשנבי נשקפתי ילמד כי הקרת כנג וכמקרה, והוא
לא כן ירמא ולבנו לא כן יהשוב, כי מרוחק
בהלון ביתי מקרת שני עמודי שמים! אך פתרון
קרת כמו קריה כאשר אמר מנחם, וכל המקרא'
מיוכיחים, הלא הראה כי אמר איוב (כט ז)
בצאתי שער עלי קרת ברחוב אכץ מושבי, וכי
צל קרתו היה שער העיר או רחוב העיר, היתכן

קרת, והבאת בחלק אחד ליר שערים לפי
קרת (משלי ח ג) עם קריה נאמנה (ישעיה א
כא), ואמרת כי עיר, מדינה, וקריה, וקרת,
ענין אחר להם, ואין קרת כי אם כמו בעצלתים
ימך המקרה (קהלת י יח), וישבה לפתח ביהה
על כסא מרומי קרת (משלי ט יד) על כן יורה,
כי בהלון ביתי בעד אשנבי נשקפתי (שם ז ו)
ילמד כי הקרת כנג וכמקרה, לא כקריה וכמדינה,
והתבונן ועל כל קנייך קנה בינה.

לדבר כן? אך איוב היה מוקני שער עירו ושער עלי קרת ועלי קריה, ועוד הלמד מהזכמ' אשר כתוב
בה בית נתיבות נצבה (משלי ח ב), היא פרשת דרכים ופתח עינים ליר שערים לפי קרת ליר שער
העיר לפי הקריה אשר היא העיר ורחובות קריה. ובסוף הענין בפרשה האחרת כתוב הכמות נשים
בנהה ביהה וגו' שלחה נערותיה הקרא על גפי מרומי קרת, על שערי מרומי קרת, היא הקריה
בגובה העיר, כי שער העיר בגובה העיר, ככתוב ובעו עלה השער (רות ד א), ועלתה יבמתו
השערה (דברים כה ז), ומתוך ביהה שלחה ההכמה נערותיה חוצה אל שער בת רבים מבוא העיר
ללמד דעת את העם, וגפי כמו יגפו הדלתות (נחמיה ז ג) הם שערי ההגפה והסגירה, אך אשת
כסילות הומיה פתיות ובל ידעה מה ישבה לפתח ביהה ולא תוך הבית, על גפי מרומי קרת בפתח
עינים ונוכח השמש כי בנתה ביחה על יד שער העיר לקרא לעוברי דרך המישורים אורחותם, ושם
המצאנה אותם נערות ההכמה להצילם מרעתם, והענין אשר למעלה בראש הספר אשר הביא חניש
רחוק מזה הרבה מאד, מדבר באשה החכמה לרשעה עושה במחשך מעשיה, וכן כתוב שם כי
בהלון ביתי בעד אשנבי נשקפתי וארא את הפתי עובר בנשף באישון לילה ואפלה והנה אשה לקראתה,
וכל הענין מוכיח כי מערמת סודה למען לא יודע לאיש, ויוכיחו בין שנינו מקראות אלה הסמוכים
יחד: בטוב צדיקים תעלץ קריה ובאבוד רשעים רנה (משלי יא י), בברכת ישירים תרום קרת ובפי
רשעים תהרס (משלי יא יא) בברכת הישרים והצדיקים תרום הקריה ובפי רשעים תהרס מתוך עתק
ומריצה אשר הרשעים עושים בקרבה תקרא עיר ההרס, אך לא יכוין לכפל קרת או קריה בשני
מקראות סמוכים וכתב באחד קריה ובשני קרת, ולא יתכן לשון נג ומקרה, ועיר פרא אדם יבא,

70 ופתר כידודים כסירות וכדודים וכף בכידודים ככף בכיורים
71 לשדי שת כשוד והלמד בו יסוד כמו למד למוד אלמד מוסרים
72 לשד שמן נעים וזה אחים ורעים בחלק נודעים בלחים נפתרים

עיין מחברת צד 63 ע"א

כידודי, והבאת בחלק אחד כידודי אש
יהמלשו (איוב מא יא), עם והכה בכיור או בדוד
(שמואל א ב יד). ופתרת כידודי אש יתמלשו
קדירות, וכן לא יאות להורות כי אין לדמות

אמר יעקב. יתכן להיות כידודי אש כמו ידוד
אש כפתרון מנחם. ופתרון יודי אש כמו דודי
אש. כי כן שמות דברים בענינים הרבה, כמו הר
הרה נכו (בר' י ד) הררי בשדה (ירמ' יג ז) ברכות

ונתתי אל לבי להושיבין על נכס. הוד אל מלאכת בית ה' (עזרא ג ח). והוד על מלאכת בית ה' (דה"א כג ד), והוד על מלאכת (שם ט ויט). וישנו הסופרים לכתוב שלשתם על. כי האחד יש לו להיות על מלאכת בית ה' ואחד אל מלאכת בית ה'. ומאלו ד' הינו' אינם כי אם שנים. וצור ישראל יהיה לנו לעינים.

66 אנך פתר נפץ ולי אין בו חפץ ולו בן שם קפץ לפיו במסגרים
 67 ושמו מנכים באסוך מסכים ופתר נדבכין כתלים ולא טורים

דונש

עין כהברת צד 28 ע"א

ר"ת

אמר יעקב. נצב על חומת אנך. יתכן פירונו לפי עינו ענין בקוע ושובר. כי יתכן לשון בקוע ושובר בהומה כמו כמבואר עיר מבקעה (הוקאל כו י). ואה בקיעי עיר דוד (ישעיה כב ט), ותבקע הארץ (מ"א א מ), נשברה קריה הוה (ישעיה כד י), וכה פתרון הגבואה: הנה ה' נצב על חומת בקוע ושובר, אשר היה בידו כלי המפץ לעשות החומה מבוקעה ומשוברה, ובידו המבקע והמשבר, ופתרון הנני שם אנך: הנני שם המבקע והמשבר בקרב עמי ישראל. אך פתרון דונש אשר פירש אעביר קו בקרב עמי ישראל, ועל חומת אנך קו לא יתכן, ונפץ וורם אשר הזכיר מנחם הם ביקוע ושובר כאשר בארתי, כי קן פהר נכה רגלים (ט"ב ר ד) ונכים (תלים לה כו) עם אנך. ופתרונם שבור רגלים ונשברי', ובני בלי שם נכאו מן הארץ (איוב ל ח), בני בלי שם נשברו מן הארץ. ובך ה' חילי ופעל ירי הרץ, ויהי ביתי כבית פרץ.

אנך. ואמרת כי אל"ף נצב על חומת אנך (עמוס ז ז) לא הוא מן היסוד, ודמיתו אל נאספו עלי נכים (תלים לה כו), כמו נך, ופתרה אוהו חומת הרס ונפץ. ולא יתכן לדבר לנו בהומת הרס ולא בהומת בנין לאמר בהומת ברול, וחומת נהושת אנך, באומרינו כי אנך הוא כמו בריל כמשמעו בלשון ערבי יתכן הויכב לסמיכה: ובידו אנך (שם עמוס) יורה כי הוא דבר יתפש ויאחו ביד. ונודע כי מאנך תעשה משקולת הבונים, התלויה בקו המדה, ואמר הנני שם אנך בקרב עמי ישראל (שם ז ח), באומר ושמתי משפט לקו וצדקה למשקולת (ישעיה כה יז). וכן אמר בבלעז חומת ישראל, נפיה קו לא השיב ידו מבלע (איכה ב ח), הלא תראה כי לא בלע ישראל כי אם בקו, כי הוא צדיק במפעליו ובמשפטיו, ובכל דרכיו, וכל מעשהו אמונה, והשכילה והטה לבך לתבונה.

68 וטור הוא עין נדבך בתוך הקיר נסבך אשר בו נתאבך מנחם המורים
 69 בקול כי הקרת בקריה נפתרת כחומה נבצרת באהת הערים

עין כהברת צד 122 ע"א

נדבכיך. ופתרת נדבכין די אבן גלל הלהא (עזרא ו ד) לשון כתלים וקירות המה, אמר אחי החכמה איך נבנה הבית בשלשה קירות, הקיר לפני הקיר היו בניו, או בשלש פאות? הלא הננין הוה האהרון היה כננין שלמה הראשון שהיה בניו שלשה טורי גזית כמו נדבכין די אבן גלל הלהא, וטור כרוהוה ארוים כמו נדבך די אע הדת (שם) בענין ולא במבטא, והנדבך הוא טור עץ אשר מונח בכתלים, כאמרו ואע מתשם בכתלא (שם ה ח). ובפתרון הוה נגלה כי

אמר יעקב. אכת כי נדבכין טורי הבנין הם נדברי דונש אם אבן אם עץ, וכמו קן פירשו מנחם לשון כתלים וקירות המה, [ויען] כי לא יתכן בטורי ההסן נדבך לא פירשו טורים, כי לטורי הבנין יקרא טור ונדבך, ולטורי ההסן טור ולא נדבך, ולכן כתב מנחם לשון כתלים, אשר לשון כתלים משמע עשיית כתלים ולא כתלים ממש, ולו חשב מנחם כתלים ממש היה לו לפרש כתלים וקירות המה, אך מאשר כתב לשון כתלים וקירות, נשמע פירונו

לא נאה לכסיל תענוג אף כי לעבר הפנוק למשול על בשרי אשר לאדוני; כי אם ילמד בתפנוקים לא וכל לעבוד עבודה עבר ויגזול את בניו ואז יהי' לו חבר. ודומה לו לא נאה לנבל שפת יחר אף כי לנדיב שפת שקר (שם יז ז). מזה"ק משפת יתר הנבל לשפת שקר הנדיב. כמו כן גם מהק"ו מהתענוג הכסיל לתענוג העבר. כי כאשר לא נאה לעבר ולא נכון למשול על בשרים שיגזול ויעשוק אחרי מות אדוניו למען כי מדעת אדוניו ימשל בכל ויתענג ויתפנק ויגזול ויעשוק אשר לא היה עושה לו לא המשילו אדוניו. כי אליעזר דמשק הנון היה ע"כ המשילו אדוניו ככתוב עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו (בראשית כד ב) ויען כי השביעו פן ישוב את בני אחרי מותו. ואך לאחריים לא נאה הפנוק וממשלה על כל אשר (השביעו) לאיש כי אין בהם אמונה. ואם תאמר לא נמצא משול על אמרים בלא בית שמוש או על. כאשר יאמר משול בנו גם אתה (שופטים ח כב) משול בבשרים. יש להשיב כאשר יאמר מושל עמים ויפתחם (תלים קה) יאמר משול עמים בלא בית ובלא על וכמוהו משול בשרים. אמנם מנחם בפיחו כנונה. ובהניחו חיי בשרים לב מרפא (משלי יד ל) כמשמעו וכתב משול בשרים הנשמע שר'. יען פתרונו כי לא לחנם שינס ממשמע פתרונו. כי שני בשרים הם בכל הקרייה. ואע"פ כי המסורה גדולה חברים עם הנפתרים בתרין לישנין כאשר חבר חרשהם בעלתי (שופטים יד) עם חרשתם רשע (הושע י ג) בתרין לישנין, יען חרשתם בעלתי הרישה ממש, וחרשתם ישע דוגמא, כמו כן הפליג חיי בשרים הנשמע בשר ממש. ומשול בשרים אנשים בית אדוניו ולא בשר ממש. ואולי הנזמים אחרי דונש כתבוהו במסורת בתרין לישנין. כי לולא זה היה מביאו דונש לראיה. אך לא נכתב לא עם חרי לישנין ולא עם חר לישן. כי יש הרבה אשר לא נכתבו לא בזה ולא בזה. ואם נכתב מימי דונש פתרונו כאשר פרשתי. ובוה תבין כי אחרי נכתב המסרת הוסיפו בו אנשים דברים שאינם במנין. שהרי חרשתם חרשתם זקן זקן כתובים במסרת בתרין לישנין ובמסרת בחד לישן רחוק כמה רפין. וראה הרואה במסורת של חר לישן והיה דומה לו חסר והוסיפו בו ולא נזכר אשר היה כבר במסרת של תרין לישנין. ופתרון חיי בשרים וגו' (משלי יד ל) כן הוא: לב מרפא מחיה ומעמיד הבשר החי הרך וכל שכן העצם הקשה. הקנאה מרקבת העצם הקשה וכ"ש הבשר הרך חרוב. ולכן חלקו בעלי המסורת כי זה בשר הרך, וזה איש. ולא נאה לכסיל תענוג אף כי לעבר משול בשרים כה פתרונו, לא נאה לרשע להיות לו תענוגות בני אדם אנשים שדה ושדות ובני בית אשר מתוך חמס בא לו, אף כי משול בשרים, וכש"כ שאין נאה לעבר בממשלת בני אדם אנשים ותענוגות שדה ושדות בני בית. כי הרשע גול ועשק וכבר עשהו. והממשיל עבדו גורם לגזול את בניו ולהיות מנון. וכל מקום שנמצא עבר משכיל מנכהו הכתוב לרעה. גם אין להרגילו בתפנוקים וממשלת בני ביתו כמו שמצינו מפנק מנוער עברו ואחריתו יהיה מנון (משלי כט כא). פתרון: יהיה מנון העבר יהיה כמו נין והנין יורש והוא יורש ויירש אדוניו. מכאן שימענו שאין לענונו ולפנקו ולהמשילו על בני בית האדון, אף המפרש משול בשרים בשרי הארץ אינם מענין ראש המקרא כי נראה כי בא למעטו מממשלת בני בית האדון. ותענוגות האדון מקל וחומר של תענוג הכסיל כאשר בארתי. ולפי ררכי אפשר שלא תטעה במסורה הגדולה כשתמצא לית דכוההון ללמוד מתוכו ולומר אחרי אשר לא כתב בעל המסורה את אלו תרין דלית דכוותהון עם תרין לישנין מכלל דחד לישן הוא. ואל יעלה על לבך שהרי לא כתב בעל המסורת גם תרין דלית דכוותהון שמשמעותם בחד לישן ולא כתב הרבה מהן דלית דכוותהון לא עם תרין לישנין ולא עם חר לישן, וברבר הזה שעו הנקדנים שנקדו ונסתם גי הרי (זכריה יד ה) מפני שלא כתב במסורה הגדולה ונסתם עם תרין בחד לישן, ונסתם כאשר נסתם (שם) ונסתם ואין רודף (ויק' כו יז) מכלל שישנם שלשה ונקדו ונסתם ושעו שהוא ונסתם, וכן תרגום יונתן ויכתתם. ונסתם תרין תרין בעל המסורת כי לא העלם לחשבון, ויש לך לומר כתב ושייר. וכן מצאתי בהרבה כללות שלא נתן בהם חשבון שכתב ושייר. וכן באל ועל דחד אל פלוני וחד על פלוני. ויש שעשה בעל המסורת כלל דלית דכוותהון וכתב הרבה ושייר הרבה. אף זה הוא אמתו של דבר שמכלל אוחן המסורה של אל ושל על. על מלאכת ואל מלאכת הם שלשה וכלם על מלאכת בספרנו ובעזרא ובד"ה. והמסורה אומר כי אם שנים חר אל מלאכת וחד על מלאכת,

בתבתם. ואלה הם, ושמואל מת ויספרו אתו כל בני ישראל ויקנהו ברמה ובעירו (ש"א כח ג) וי"ו ובעירו מפל. וכמוהו ותשב חסד ושוממה (ש"ב יג כ). וי"ו של ושוממה מפל. ואלה בני צבעון ואיה וענה (בראשית לו כד). וי"ו ואיה מפל. תת וקדש וצבא (דניאל ה יג). וי"ו וקדש מפל. רחוב וחרוף ובצוק העתים (שם ט כה) וי"ו ובצוק מפל. עד מתי ומכבד עליו עבשטי (חבקוק ב ו) וי"ו ומכבד מפל. נרדם ורכב סוס (תלים עו ד) וי"ו ורכב מפל. בצאתיו וגבאיו ולא ירפאו (יחזק' מז יא) וי"ו ולא ירפאו מפל. ואנחנו וכעין האלה המפלים ארץ מלכא בנס וקצח שגיא ואמר להובדה, וי"ו ואמר מפל בפתרון הנופל, והתבונן וצא למאור ממאפל (1).

עין מחברת צד 49 ע"א

בשרים. וגם במחברת ב"ת הבאת לא נאווה לכסיל תענוג אף כי לעבד משול בשרים (משלי יט י) בחלק אחר עם הבשר החי (2), בשר גבורי (יחזק' לט יח). ומשול בשרים הוא ממחברת שין. כמו ויחלו מעש ממשא מלך ושרים (הושע ח י). ואם חאמר כי משול בשרים הוא כמו ויברך כל בשר שם קרשו יעולם ועד (תלים קמה כא) באמך כי בשר ובשרים שם נופל על כל הברואים. אשיבך אם כן נאווה לעבד למלך על רוב הברואים ולא כלך. וכדבר זה לא יתכן לומר לדבר בו בן חכם. ואם חשוב ותאמר לא אמר החכ' אף כי לעבד משול בשרי כי אם על אנשים מעש. אומר לך כי העבד נאווה לו למלך על צבא גדול מריקים ומרודים ואף כי יהיו עבדים כמוהו, ולכן אומר אף כי לעבד משול בשרים מקל וחומר של תענוג הכסיל (3), כמו לא נאווה לנבל שפת יתר אף כי לנדיב שפת שקר. וכאשר אמר החכ' כי לא נאווה לעבד משול בשרים, כן אמר כי הארץ תרגו ברשת ששחה גברתה. באומרו (משלי כ לא וגו') תחת שלש רגוה ארץ. תחת עבד כי ימלך. ונבל כי ישבע לחם, תחת שנואה כי תבעל. ושפחה כי תירש גברתה. התבונן ותפתח לך החכמה דלתה.

בבל כאשר כתוב לפניו בארץ נבכדנצר ברגו וחמא אמר להיותה לשרך היה כרברי דונש, אך כל קבל דנא והי"ו הנוספת באמר להובדא יוכיחו על עיקר ב"ת בנס, ועוד מי יאמר לנו דנס לשון נסיסים ובלשון ארמית תפול הסמ"ך השניה מן נסיסין. ולדחוק פתרון המקרא. ולעשות הבית שמוש, וההביא דומה ללא דומה. ולפרש כי הי"ו של ואמר מן הווין היתרים. ולהיות הפתרון כל עומת זה בעת המלך בועף וקצח גדול. הלא טוב לנו פתרונו כשפשוטו. ויסור מעלינו שבטו.

ה' אלהינו ולא עובדהו (דה"ב יג י) מפל וי"ו ולא. ואמר להובדה, וי"ו ואמר מפל בפתרון הנופל, והתבונן וצא למאור ממאפל (1).

אמר יעקב. אמנם דונש לפי ראות עיניו משול עבד באנשים שרים לא נאווה כאשר לא נאווה לכסיל תענוג, אך לא יתכן לחכם שלמה לדבר כן, כי מה ענין תענוג הכסיל לממשל' עבד בשרי הארץ כי אמנם במנות שלמה ארבעה אשר תרגו הארץ תחת היות' (משלי לו כב) מנה מלכות העבד בראש כלם כי הוא הקשה והמרגיז ארץ. גם ראיתי עבדי על סוסים (קהלת יו יתכן). אך זה לא יתכן אצל תענוג הכסיל. כי היה לו לחק' אף כי לעבד למלך. מדוע יאמר משול בשרים להוציא דלת העם כי כן לא נאווה למשול בדלת העם. אך שלמה בחכמתו למד דעת את העם פן ימשיל איש את עבדו על בני ביתו ובניניו וכל אשר לו ואנשים חניכו ילדי ביתו אנשים הנקראים בשרים. כמו יבוא כל בשר (ישע' סו כג), עידך כל בשר יבואו (תלים סה ג), כי מי כל בשר (דברים ה כג). מדה יעשה בשר לי (תלים נו ד). ושם בשר זורעו (יחמיה יז ה). הם כל בשר (זכריה ב יז). העיני בשר לך (איוב יד). ויברך כל בשר (תלי' קמה כא). ולכן קרוים בשרים כי לא דבר רק בבני בית אדון העבד. כאשר אמר מסנן מנער עבדו ואחריו יהי' מנון (משלי כט כא). ויעול את בניו אחרי מותו. וכה פתרון המקרא:

(1) עין השופת ספח ע"ו הסיבאת במחברת צד 67. ודברי הבחור במתיירמגן אשר הבאתי בהקדמתי דף כ"ו.

(2) כדברי ספחם לא נפצא הסוק החי, ואולי נשכח ע"י המעתיקים, או כי כות דונש לומר שכנתם פירש מלה בשרים כמו בשר חי כשם כנסא לו בראיות האחרות, כמו אם בשרי מרש (איוב יב) ואכלת בשר (דברים יב טו) ועוד, ע"ש.

(3) בכל' תחת של תענוג הכסיל, כתוב אף כי לעבד משול בשרים.

נקרא כמו אנכי בצרה (תלים צא מו) ותקצר נפשי בעמל ישראל (שופטים יו). וכן עשה מנחם באלה והלך לו אחר המקרא לפרש לא באלף, ואחר המסורת לפרש לו בוי"ו. כי שלשהם בשתי הלשונות משמעתם. ועיקר פתרוכם בלשון בל, ולשונוהיה למנחם שמתו בל.

ר"ת

עיין מחברת צד י ע"ב

דונש

אמר יעקב. אשר אמר דונש כי טי"ת ודלי"ת במשרתים יען כי שתייהם במתפעלים, כי יאמר מן צדק נצטדק. מן זמן הודמינתון. אף לואת יודה מנחם. כי במתפעלים תבאנה. אך זה לא שירות ולא מלאכה. אחרי כי לא יסבו פני המלה אשר הן בתוכה אנה ואנה. כי כן פתרון בלא הן כבהן. כאשר תראה מטרה מדבר מטפל. כמו מתטרה מתדבר מתחפל, ולכן בממשלת המלכים תמנינה כי באמרו נצטדק הודמינתון איננו מסב את המלה, ולא יקרא משרת בלא סבת פני המלה, ואתה ה' ידעת כלה.

הט ספר גזע צדק. וכתבת בספרך ח"ט ספ"ר גו"ע צד"ק, ואין מהם משרת. ויש מהם שנים משרתים טי"ת ודלי"ת. וכזה ישרתון בפעלי, ויצטיירו (יהושע ט ד) מן ציר. הצטידנו (שם ט יב) מן צדה. נצטדק (בר' מד יו) מן צדק. מצטבע (דניאל ד יב) מן העיש צבוע (דמי' יב ט). וזה ישרת דלי"ת הודמינתון לאמרי קדמי (דניאל ב ט) מן זמן. ואם תאמר מה לנו אל לשון ארמית. אומר כאשר לנו ועלינו מדין החכמה לדעת יסוד כל מלה ומשרתיה, כל דקדוק במקרא בפתח וקמץ וחזק ורפה וחסר ומלא, כן עלינו לדעת יסוד כל מלה ומשרתיה לכל עוברי פניה. ואף כי זמן

בערבית הוא זמן בעברית. ככתוב ואתנה לו זמן (נחמיה ב ו). ויש לנו אות שלישית שישרת הפועלים כמין טי"ת ודלי"ת, והוא תי"ו. וזה ישרת: יתברך מן ברך. יסתבל מן סבל, וישתמר מן שמר. והשתופשנה מן שושפו. והאותיות אלו השלשה דלי"ת טי"ת ותי"ו לא ישרת אחד מהם במקום אחד לקרבת מוצאיהם ממוצאי האותיות, לכובר מבטאם על הלשון. ונביא לכל אחד ואחד במקום חבירו לבחון ולהעמיד כל איש שכל כי בחכמה ועל צדק הדבר ואמתו. כדאמרין הו"ת מנהו"ן החבונן איך נהפך הוי"ו לסמ"ך במבטא לקרבת מוצאיהם. ולכן לא תתפעל כל מלה אשר בראשיתה זיי"ן בתי"ו אחריו לעולם. לא בלשון עברית ולא בלשון ארמית וערבית. וכן אם נביא הטי"ת במקום הדלי"ת יהפך הוי"ו לצד"י במבטא. באמרינו הוזמנתון מבטאו הצמנתון. ואף אם נביא הטי"ת במקום תי"ו על הסמ"ך יהפך לצד"י. באמרנו ויתגבל החגב מבטאו ויצטבל לקרבת מוצאותם. והחבונן והשב טי"ת ודלי"ת על ענוותם.

62	בנס וקצף חרש	בבית כי לא דרש	פני חכם פרש	נכוחים בשערים
63	ונס מלך זעפו	ורגו גם קצפו	בעת חרה אפו	בגזרין וגדברים
64	וזועף הוא נסים	כנותן כוס עסים	אשר יוסף השיש	והוא עם האסורים
65	שפת קרש שבר	וחט אל חט צבר	וגם בבית חבר	לשרים ובשרים

עיין מחברת צד 46 ע"א

בנס. וחברת בנס וקצף שגיא (דניאל ב יב) במחברת ב"ת, והוא במחברת נו"ן. ופתרון בנס בעברה בועף. כי כן מתורגם והנס זועפים (בראשית מו) והא אינון נסיסין, ואם תאמר איך יתכן לומר כי אין הבי"ת מן השרש והכתוב אומר באדין מלכא בנס וקצף שגיא ואמר להובדה לכל חכימי בבל. אני אומר לך וי"ו ואמר טפל בפתרון נופל. אכתוב מקצהם מן הרוימן לו לגלות לך

אמר יעקב, על בנס כל רו לא אנס למנחם. כי תהלה המקרא מוכיה כדבריו לפרש בנס כעס והבי"ת עיקר. באמרו כל קבל דנא מלכא בנס וקצף סגיא אמר להובדה לכל חכימי בבל כאשר כתוב לפניו באדין נבוכדנצר ברנו וחמא אמר להיתיה לשררך, ופתרון כל עמת זה המלך כעס ורגו הרב' ויאמר לאנד לכל חכימי בבל. ואלו נכתב באדין מלכא בנס וקצף סגיא אמר להובדה לכל חכימי

טיוב, נמי בן קראם אויב רע גיטוב, באמרו גס אה הטוב נקבל מאת האלהים ואת הרע לא נקבל (איוב כ"ו), ודרשות והגיוב בספר קטור הם הם מיעשה בני האדם אשר לא יצאו מפי צור יולדם, ובוה (בכ"י וכו') נגלה כי אין מפי עליון לא הצא הרעות תמוה, לאמר המפי עליון לא הצא הרעות והגיוב, ונמי בן לשהרון לא יתכן לומר הוי' לא ראה כפשר ה' לא ראה, וכאשר מצינו עדים נאמנים על דברינו במקרא, כך מצינו עד צדק במשנה, האמור הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שנאמר ופתח ישראל מה י"ו אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה (דברים י"ב), והיראה היא יסוד מעשה הטוב, והתבונן בפרס יבוא יום קטוב, וההיה בעץ רענן רטוב,

ולו בויו"ן יקרא	בפתרונו מרה	ואסר מותרה	והתיר נאסרים
על זה הפרץ	לכלה ולחרץ	כשכור נע ארץ	ורגזו ההרים
והמליך חט ספר	וחטא ניב שפר	וטית דלת הפר	מלאכתם בדברים

דונש

עיין מחברת לא צר III ע"א.

ר"ת

אשר לא חומה (ויקרא כה ל). והבאת בחלק אחד לא יש בינינו מוכיח (איוב ט לג), עם אשר לא יערה והפרה (שמות כא ח), אשר לא כרעים (ויקרא יא כא), אשר לא חומה (שם כה ל), ובפתרון הוה אסרתה את המותר, והתרתה את האסור, ושחתה המקנה והממכר. כי אין מאלו הלאוין הארבעה אשר פתרונם לשון בל כי אם לא יש בינינו מוכיח. והשלשת נכתבין באלף ונקראין בוי"ו, והם כתובים במסורת עם אלה: בכל צרתם לא צר (ישעיה סג ט), ימים יוצרו ולא אחד בהם (תלים קל"ט טז), ולא אנחנו ונבחים (עזרא ד ב), ולא נתכנו עלילות (ש"א ב ג), הרביית הגוי לא הגדלת השמחה (ישעיה ט ב), הוא עשאנו ולא אנחנו עמו וצאן מרעיתו (תלים ק ג), הן יקפלינו לו איחל (איוב יג טו), קללת חנם לא תבא (משלי כו ב), כל אלה עם אשר לא יערה (שמות כא ח), אשר לא כרעים (ויקרא יא כא), אשר לא חומה (שם כה ל), נכתבין באלף ונקראין בויו, והפסוק אשר הבאת עמם לא יש בינינו מוכיח, כאשר יכתב בלמ"ד אל"ף, כן יקרא באל"ף, והתבונן באל"ף, וכן האלף,

אמר יעקב, נשגבה פליאה עד כמה על מלא חכמ' כדונש אשר חשב כזאת על עם אלהים לשונות בפתרון וקם הבית אשר לא חומה, כי גם קל שבקלים לא היה שוגה לפרש וקם הבית אשר בעיר אשר לא חומה לצמיחת, כי בלא חומה לא הוחלט ולא תוצמת, ומי ישגה בזה? הלא בסמוך לו למעלה כתוב כי ימכר בית מושב עיר חומה, ועליו מוסב וקם הבית אשר בעיר, ובסמו' לו למטה כתוב ובהי החצרים אשר אין להם חומה לא הוחלט כי ביוכל יוצא יען איננו בעיר אשר לה חומה, ואשר לו סודות גלויות וחדות חוויות שחכ הפסוקים הידועים ליונים, ועוד הניח מנחם לא הרצח, לא תנאף, לא תגנוב, לא תענה. אשר פתרונם בל. ועוד כמה לאוין באותה פרשה והניחם ולקח שלשה אלה אשר המה הפלא ופלא לפתורם בלשון בל. אך ידע כל איש שכל כי מהכמה שלמה ודעת נעימה כתב אשר לא חומה, יען כי סבת החומה אל החומה ולא אל העיר ולא אל הבית ועיר קטנה או גדולה בכל מקום ישנה. אך מה אמר מנחם בפתרון אשר לא חומה, גם כי אין לה חומה עתה, אחרי שהיתה לה כבר חומה. וגם דרשוהו רבותינו. ומנחם בעל הלכות וסברה מתוך דוחק המסרת והמקרא תפש דרך הישרה.

וכן אשר לא כרעים כי דרשוהו רבותינו מתוך דוחק. שידעו וראו שחרגל וחנב ארבה וסלעם שהתיר הכתוב יש להם כרעים שהן קרעילים דרשו לא כרעים ואין לו עכשיו ועתיד לגדל לאהר זמן. ואשר לא יערה הרגמו אנקלים לשני פנים די לא יקיימנה ליה לאנתו נישקיינה. וראיתי אני ספר חבור אשר חבר אחד מן הגדולים אשר היו לפנינו אשר נתן כה ופתרון בכל מקרא ומסורת, להיותם אחד. ופתר בכל צרתם לא צר, לא היה צרה כי אם למצירים להם. פרעה לקה ואבד. נבוכדנצר לקה ואבד. וולו בויו"ץ

בהרוז ומפורד	כמו הטל יורד	בלב חכמי ספרד	לדורי הדורים .
בגלוי תוכחת	לכבי קודחת	בשלהביא שחת	בלבות היצורים
והפר היראה	ואמר אל ראה	עשות החטאה	לעות הישרים
והאל לא יתרע	באדם כי ירע	ולו בטוב רע	שניהם מובחרים
אתן צדק לפועלי	החי צורי וגואלי	ולפני רם ונשא	פני איש לא אשא
וכי במשפטיו אענה	אל אדם לא אכנה	כי כמעט ישאני	נותן רוחי עשני .

ר"ת

עין סהבת צד 17 ע"א

דונש

מנחם, לא ברצת רבתי, ולא בהשכל פתרת, לעות אדם בריבו ה' לא ראה (איכה ג לה), באמך כי הוא תמוה בלא הא, כמו מי האומר שאול ימך עלינו (ש"א יא יב) וגם מפי עליון לא תצא הרעות והטוב (איכה ג לה), והטוב תמוה פתרת, ולא אמרת האל יעות משפש ואם שדי יעות צדק, ועתה שמע פתרון הפסוקים אשר אמרת במ המוהים ולא באו בלשון תמיחה, דע כי לעות אדם בריבו, כי לא ענה מלבו, לדכא חחת רגליו, להטות משפש גבר נגד פני עליון (שם ג לג לר לה), וכה פתרון הפסוקים האלה: כי לא ענה מלבו מרצונו וחפצו, ולא הגה בני איש כמו כן מלבו, לדכא חחת רגליו כל אסירי ארץ בלא עון, וכן כי לא ענה מלבו להטות משפש גבר נגד פני עליון, כי הוא הצור תמים פעלו, נגד פני עליון: והיה ראוי לומר (נא"ו להיות) נגד פניו, כמו וד' המטיר על סרום ועל עמורה

אמר יעקב, אשר דונש חשב עונש למנחם כי אמר כי התמיה לעות אדם בריבו להוסיף ה"א על ה' לא ראה לאמר הי' לא ראה, חלילה כי לא חשב להוסיף ה"א ולא התמיה, אך מנחם הזכיר תיבות הנרחפות בקריאתו, כמו האנוש מאלוה יצדק, וחלופיהם תמיהות הנקראו בלשון רכה, רפות ולא נדחפות, כמו לעות אדם בריבו ה' לא ראה, אשר הוא כרך שואל ומשיב באחרונה, וכה פירוש הענין צא ולמד ממה שכתב כל הפרשה, וכה הוא פתרון מנחם: לעות אדם בריבו ה' לא ראה מי זה אמר והיה וד' לא צוה ומפי עליון לא תצא הרעות, אך נתעות האדם, ואיך היתה האמירה, ואיך באו הרעות, ועל מי יתאוונן? והשיב המקינן על חטאיו יתאוונן, ולא על ה' יתלונן, וכל חכם דברי יבונן.

זפירת ואש מאת ה' (בראשית יט כד), ואחרי אשר אמר כי לא ענה מלבו לדכא חחת רגליו ונו' להטות משפש גבר, משפטו גזר ודינו גמר, כי אמר לעות אדם בריבו ה' לא ראה: פתרון לא ראה לא חפץ ולא רצה, וכמוהו בלשון חפץ ורצון השמר לך פן תעלה עלותיך בכל מקום אשר תראה (דברים יב יג) פתרונו בכל מקום אשר תחפץ, ויורה עליו כי הוא לשון חפץ הפסוק שאחריו: כי אל המקום אשר יבחר ה' באחד שבשך שם תעלה עלהיך (שם יב יד), ואחרי לעות אדם בריבו ה' לא ראה כתוב מי זה אמר ותהי ארני לא צוה (איכה ג לו), פתרונו [לא] אמרה לא צוה ה' ולא יבר ולא עלתה על לבו לעות אדם בריבו ולעות משפש גבר ולאמצו על מעשה הרע ואח"כ יענה אותה עליו וחתך משפטו, כי מפיו לא תצא הרעות והטוב, ואם האמר איפה תמצא כתוב כי ביד אדם כח למרות יוצרו, אומר הנה כתיב באור הבקר יעשוה כי יש לאל ידם (מיכה ב א), וכתוב מידי היתה ואת לכם למעצבה השכבון (ישעיה נ יא), ולבני אדם המבחרים במעשיהם ואין לבורא יתרוםם שמו פועל עמהם, וכן כתוב ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע (דברים ל טו), וכמו כן נאמר לקח הלא אם תישיב שאת ואם לא תישיב ונו' (בראשית ד ז), פתרונו אלך משך המעשה ומשפטיו, ואתה תמשל בו אם טוב ואם רע, ואם תאמר והלא כתוב עושה שלום ובורא רע (ישעיה מה ז), אומר אין הרע הוה במעשה האדם, הרע הוה נעו הוא, והשלום יורה עליו, אשר הוא כמו ונתתי שלום בארץ (ויקרא כו ו), והרע כמו והשבתי חיה רעה מן הארץ (שם), וכתוב וגם הוא חכם ויבא רע (ישעיה לא ב), וכמו שהננעים נקראו רע, כן נקראו הנעמים

ענה כסיל' נאול'רתו פן יהיה חכם בעניו ,
 (משלי כו ה) . ואם לא יוכיחנו לא נחה עליו רוח
 חכמי' ולא נכתר בכתר ערומי' . ואף כי יראה ספר ,
 מפר אמרי שפר . איך לא ימלא את פיו תוכחות .
 באמרות צחות , ליישר הארחות , לקחת נועם
 ברכת המוכיחים , המזכירים השוכחים , ככתוב
 ולמוכיחי' ינעם (משלי כד לה) . וכאשר למוכיחים
 ברכות ונעימים , כן למתוכחים בעונם חטאם
 רחמים , ולהם מלים בקרב חכמים . ככתוב
 ומידה ועווב ירוחם (שם כח יא) . וכתוב און
 שומעת תיכחה חיים בקרב חכמים תלין (שם
 פו לא) . ולאל החנון והרחום אהפלל ואהחנן
 לתת לנו שנינו שכרינו , לי שכר המוכיחים ,
 ולך שכר המוכחים , ולכל בני ישראל שכר אהבת
 שוב המשפט עד צדק הישרים , המתאווים ללכת
 אחרי הכתוב כי עד צדק ישוב משפט ואחריו כל
 ישרי לב (תלים צד פו) .

ועתה אכתוב לך פה יסודות בנין ספרך
 ואחר כך אבאר לך בפתרון השירה , ובפתרון
 הדברים היותר , אשר עלי אותה אף בית
 נסדרים , בראש ספרך כתבת המימנין , לא כרת
 וכמשפט מחוקנים , והבאת מן המשפטים
 ביסורים , למוקש ולמכשול ומצודים , וכתבת
 מקצה השעמים , לא ישרים ולא מחוכמים ,
 ופתוהים וקמוצים מששת , ולא בצדק אותם
 פרשת , כי יהוא סימן הרפים , לא הודעת
 אך הם נחלפים , ומוצא אה"ע גששת , ובו
 נלכת ונוקשת . דבר אוחד כי חכמת , בפתרון
 התמוהים אשמת , דין האלהים הרשעת , ועל
 עצת רשעים הופעת , והמותר אסרת , והאסור
 התרת , והשרשים שרשת , והענפים השרת ,
 והשניים ייחדת , וגם אות שלשת , והאחרים
 שנית , ולפעלים תבנית העניני' דמית , והשלישיים
 הרביעיים שנית , ומן המלכים משרתים עשית ,
 ורב הפעלים שנחת , ומקצת השמות כתבת ,
 והם שליש הלשון' לו ידעת , ובחפז חכמה יגעת ,
 ואהרי כל זאת לחכמים , לענת , ופה עליהם
 הרחבת , אוהבך האבלת , ואויבך השמחת ,
 כי ספרך שחת , ותלמידך זבחת , והגני מרפא
 אשר מחצת , ואגורו מה פרצת , בפתרון שירתי
 ומשלי , כי ה' ה'בוזה עלי . בשם ה' אבא לונאר ,
 השירה והמשבא לבאר .

יצטרופן הפעלים לנקבות ולזכרי' אשר מהם בה"א
 ובלא ה"א נפעלים . ולהשכל בשערים פתוחים
 וקמוצים גדלים וקטנים , ופעמי האותיות ממעל
 ומתחת ופעמי הפסוקים בתורה ובנביאים , איך
 הם שונים בהגיון , ואיך הם מהפירים בפתרון ,
 וגם לדעת הדבר' אשר הם במכתב שוים . ובנקידה
 ובפתרון שונים . ואשר הם בנקידה ובמכתב שוים
 ובפתרון שוני' . ואשר הם במכתב ובמשבא שונים
 ובפתרון שוים . וגם להבין הנקראים ולא נכתבים ,
 והנכתבים ולא נקראים . והנכתבים באות [אחר]
 ובאות אחר נקראים , והנכתבים והנקראים אחרים
 ונפתרים שנים שנים . והנכתבים שנים שנים
 ונפתרים אחדים , והתבות והאותיות הנפעלים ,
 והנפעלים הנפתרים , והנפעלים שלא נפתרים . אשר
 בסוף בראש וסוף נפעלים , והמלאים והחסרים .
 היתרים , הכרותים , הסמוכים , והשפלים , והקלים
 והכבדי' , והנהגים אחרים , ולשון הוברים והנקב' ,
 חוזרים בלשון הנקבות , [והנקבות] בלשון הזכרים .
 מן השמות והפעלים , ומוקדמים ומאוחרים ,
 ומאוחרים מוקדמים , והמצות והחקים הנגורים ,
 והחידות המשלים ותקון הכופרי' , ולשון ארמיים
 וערביים , והאותיות התלוים . והמנונים והנקודים
 כמל הנסחרות ל"י אלהינו והנלות לנו ולבנינו
 (דב' כש כח) . וכי ידע אלו היסודות והגבולות
 למשבא ולמכתב ולהי העניני' , מן משפט ההכמה
 ומדין המוסר עליו לדעת השלש עשרה מרות אשר
 רוב המצות והחקים והמשפטים וההורות עליהן
 מתנהגות ובהן נמדדות . ואז תעשינה ידיו הושיה .
 ויחיה השלייה , בצאצאי היהודיה . ויהיהו
 במצדיקי הרבים , המזהירים ככוכבים . ועוד יוכנו
 האלהים לאחוזו בנתיבות להיות מקהלתם , ולראות
 בצונתם , עם כל יראיו וחושבי שמו ; וכל איש
 עושח ספר ולא יבין באלה המשפטים והגבולות
 והחקים אשר כתבנו . והנשארים אשר לא הקפדו ,
 הם מחוקקים חקקי און ומכתבי עמל כתבו . בסודם
 אל תבא נפשי ונקהלם אל תהר כבודי . כי עשו
 לשקר עשיהם . ולא פתרו מי' אלהיהם . ולכן
 אומר כי על מל איש נקרא חכם ומבין מן בני ישראל .
 ושמע מאחורו פתרון פסוק או דברה מן התורה .
 לא כמשפט סודרה . ולא על אותיותיה
 ואטעניה הנורה . להוכיחו ולהושינו על
 האמת והצדק . כי למענהו צוה ההכנס

נגבול הראשון, דמלנ"ת נגבול השני, גיכ"ק נגבול השלישי. וסצר"ש נגבול הרביעי, בוס"ף נגבול החמישי. ומוצאיהם ארבעה עשר מוצאים בחקר ביץ המבטא. רק מהם ה' אותיות רחוקים איש מרעהו ומהם קרובים איש אל אחיהו וגם עליו לדעת סן האותיו' האלה מהם שלשה עשר משרתי, ותשעה מלכים. סימן דונ"ש הלוי"א אמ"ח כס"ב, וסימן המלכים ח"ג ק"ץ ספ"ר ע"ז. ולהבין כי אבות המבטא שבעה, וכל המבטא מחולק על שלשה חלקים שמות ושועלים ותיבות הענינים. וכל הפעלים על שלשה חלקים. פועל שעבר, ופועל שלא נגמר, ופועל עתיד. וכל הענינים המאספים לכל דבר חמשה. הגדה, ושאלה, וקריאה, וצווי, ובקשה: ואח עליו להשכיל בסימנים הנולדים סן סימנים המשרתים הגדול הול"ך בשם המשרת כל שם ותכ"ץ ה"ים לשרת בראש המלים וסופם, וסי' ניתן לנקלהים, וסימן אית"ן הנוסף לפעלים, וסי' ר"ת-דמנ"ת למחפעלים, וסימן ירו"א-לרפים. וסימן ל"ב לרביקים. וגם עליו להקים הס' המוצא מן שני הסימני' הגדולים סימני המלכים והמשרתי' והוא סימן אחה"ע איך הוא מפותח ומונע ואיך ילדה עמו בפעלים, ויתר סימני המסורת. וגם עליו לדעת איך ישרתון המשרתים איש אל עבר פניו נפרדים, באותיות אשר במקום שנים עומדים, כמו ו'ו ווי העמודים (שכיות כו'י). וכיור בצים (יחוק' ל ס), ויור אם יהיו חמאיכס כשני' (ישעי' א יח), וכלים מכלים שונים (אסחר א ז), וכמו יור לאוני משפחת האוני (במדבר כו יו), ויור ויבש מקורו (הושע יג ס), וכמו אל"ף אני אוהבי אהב (משלי יא ז), וכמו אלף ואחילך סהר אלהי' (יהוקאל כח מז), ואנרך כרוב הסוכך (שם), וגם לדעת ה"א הרעת. וה"א החמיהה, וה"א הקריא' וה"א הסמיכה, וה"א במקום אל"ף, וה"א במקו' אשר, וה"א ספל, וה"א במקו' ו"ו. וכל חוצאותיו למרבית פניו, וגם להבין איך ינא הו' במקו' ו"ד' והו"ד במקום ו"ו, והב' במקו' כמו, והשין במקום ו' לכל עבריו. וגם לדעת אודות המ"ם אשר במקום היותר והרבה, ולפני סותם. ולהבין איך

שלום שלום עצום ורב לך מנחם בן יעקב הרב ממני דונש בן לברט אחיק אהובך הרוזש לאלק' בער שלומך להאחיב הצדק אלך, ולהאיר בחכמה פניך, ולהצדיק ולהצדיק על יודך, ולהתקן במקהל המצדיקים שכתוב בס ומצריקי הרבים ככונבים לעולם ועד. דע אחי כי לולי שהרבה לך בחוכחותך למען תרבה לי אהבתך ככתוב אל תוכח ליץ סן ישנאך תוכח לחכם ויאהבך. ועל כמו תוכחתי טובה תוכחתי מגולה מאהבה מסותרת, והנאתי תוכחתי בשירה, לעשותה לך צפירה, והנותרת בלא שיר ערכתי, כי במכתב אלך ולהקנותו לכל מבין ערכתי, והאלהים יודע כי לולי אשר ראיתי ספר חבא רע והוללות בלבנות הפתי" מן החלמידי' ורבים מהנקרא' מבינים, לא הודעתך במעשים הנחברים, מן הרבים הנשארים, ובד' אבטתה ולו אקוה כי הספר הזה יגלה לך יתר השגנות אשר בספך כתובות. כי על חכם כמוך כתוב תן לחכם ויחכם עוד, ומן הדין עלינו זרע הקדוש להוכיח איש את עמיתו, כאשר צוה ה' הוכח תוכי את עמיתך, ולהתוכח איש עם רעהו להלבין חמאינו כשלג וכצטר אם יאדימו כחולץ כצמר יהיו, ונודע כי חמאת הראשונים הגדולה שנאת המוכיח היתה, ככתוב שנאו בשער מוכיח וגו' (עמוס ה י). וסוף דבר שונא תוכחת בער, וגם בינה אחי כי השוגג בפתרון ולא שם בספר [בכשרון], אתו הלין מושגתו ואצלו תשובת חמאתו, והשם ספר בתועות ומשוגות, כפשות רבות על ידו הרגות, ולא יתכן בנין ספר בפתרון הלשון והחקים והמשפטי' והתורות כי אם לאיש אשר יאגור אלה היסודות והגבולות, יסוד בנין ספרו, יראת אלהים יוצרו, ככתוב ראשית חכמה יראת ה' וגו' (הלים ק"י). כי הירא מפני יראת הארון, ישמור משגג' וודון, ואחרי הפחר והירא' מאשר נאה גאה [עליו] לדעת כי האותיות השני' ועשרים מהם ששה כפולים וסימנם נג"ד כפ"ה, והם מחולקים לחמש מחלוקות גדולות, עלי חמשה גבולות. וסימניהם לגבוליהם אהה"ע

116	ומנון מן מנה	במחלקת בנה	ומנון עם הונה
117	ויוד ביגע	במשקל נוגע	ושקל יגע
118	כנהפך לנחשת	במשקלת בשת	ויבש כיבשת
119	לכליון עינים	יסוד גם בשנים	ושין שם בשתים
120	ולא ידע שיט	ועוף הוא העיט	ועטה שת עיט
121	ורחם עם רחם	בשום פח עם פחם	ולהבל נחם
122	קשרם ורכסם	בחלק אחד שם	כרסו עם כרסם
123	ככרסם לנמלה	אשר הדין גבלה	במשנה הוללה
124	לנפת שם דמיון	אשר בחר עליון	יפה נוף הר ציון
125	כמו ענף נמנה	אמת אומן אמונה	ונוף בלשון משנה
126	חרבות ויכשיל	לכלף ולכשיל	ודמה גם המשיל
127	ואותם לא חצה	ברצותו רצה	ואף פיהו פצה
128	אני לא אחבירם	כאסור ואסרם	וגם שם איסרם
129	במשקל יישירו	כאומר ייסירו	ואומר ייסירו
130	וכן אמר אאר	עלי ספרו באר	וגם פארור כפאר
131	ולמשפט מספח	לקווהו מפח	והנה הוא כפח
132	לפתי מחכימה	ואין לו בתמימה	כמו פים סם סימה
133	ופשרו כשביבים	בפתרונם שוים	ושובים ושביבים
134	והוא פתחתך	כמו השארתך	ושם שיריתך
135	וקרה מקרה	כורה ומזורה	ושרה ומשרה
136	והלא זה הוא בינה	בחלק טוב יבנה	ואספר נא תקנא
137	ופתר בענין	לתקון ולקנין	וחבר בבנין
138	לחוטאים עוילים	למזבח עולים	ודכרין הם אלים
139	עלי תקיף בנה	לחמה ולבנה	תקופת השנה
140	כמקרא תעופה	כמו תיו בתנופה	ותיו בתקופה
141	ורק לא נערכה	והסינים חרכה	והשירה ארוכה
142	שקולה ושמורה	שמונים נקשרה	במאה ועשרה
143	במאה גם עשרים	ביושר נפתרם	ומן הנותרים
144	היות כמו עדי	לעובדי אל שדי	בפתרונם יש די
145	וכל פתי יובל	וכל לין יתאבל	ואם יבעס נבל
146	לשאות ומשאות	ויוער בשנאות	ירוקב בקנאות
147	ועוד לא ישכתו	וספרי יקחו	חכמים ישמחו

תמה הישירה, במבטא מבוארה, נגבלה מתוארה, ועוד בדקתי ברוב מליך מן הנשארים, וסדרתים עלי אלף בית במאה ועשרים, להיות התשובות מאתים, בעזרת בורא שפתים.

75	ושם כנבל עלה	וכבנד תבלה	אשר תמיד ישלה	בחלק נאגרים
76	ונבל תבלה	הביאם עם כלה	בנאופים בלה	וחשק הזרים
77	ואמר כי ארעית	כארץ בעברית	ארע עמו ארעית	בתחתית נפתרים
78	ומעתיק מן עתק	בספרו לא חזק	ומה טוב לו שתק	ולא שת מכמרים
79	וקוצים סרפדים	לרגלי התלמידים	אשר בספרדים	תמימים וישרים
80	ותערוג וערוגה	הביאם במשוגה	לפוקה ולתונה	כמוהם נחברים
81	ערוגה היא גנה	גדולה וקטנה	לבושם מוכנה	כברכם וכפרים
82	וערג לאילים	כנהם לשחלים	וגעה לעגלים	ופרות עם פרים
83	וצהל לסוסים	וצפזוף לסיסים	וגם מן הטסים	כמו כן לעגורים
84	ונמוגו שם נמס	ומסת שם כמס	הלא טוב לו כמס	ספריו בקברים
85	ומוג לב הוא נוע	ונדח וגם ינוע	בעת אין לו שנוע	בצור כל היצורים
86	ופשר מסת די	כברכת אל שדי	כדי כח ידי	במתן ונדרים
87	לשון סלע פלג	ולכן התעלג	וכשלג נשלג	ביום הסגרירים
88	אשר יאמר אסה	בחסר נון נסה	ונון זה במנסה	וסמך נקשרים
89	כנון קוף במנקה	ושין קוף במשקה	ולו אמר נקה	לאל במסתרים
90	כמנה לא שם מן	ופתר בו וימן	ומה הוא פתרון מן	בלחם אבירים
91	וגם פתר שצף	חרון אף וגם חצף	והוא כמעט קצף	אלהים אדירים
92	והבשר הנא	כמו יניא מנה	ואלה ואילנא	אספם בפשרים
93	וגם שם סלסלות	כמו סל החלות	זשת לעקלקלות	ועקב מישרים
94	ועזי ומנוסי	אשר אליו נסי	הביאו עם נסי	והם לשני עברים
95	ונפת עוד הביא	לנפתי משכבי	ומי זה המביא	דבש במקטרים
96	והתיו בנפת	כמו תיו בזפת	וגם תיו בשפת	בשפת הסירים
97	הלא תפת קום	במאזניים התום	וחזק את תום	וכה הם נעצרים
98	בשפת שפתי	בזפת זפתי	בנפת נפתי	רקיקי בכורים
99	והביא העתודים	בחלק העתידים	ואמר לי מודים	נבוני העברים
100	באמרו כי ידה	כיסוד הא הדה	וכצפור צדה	חכם השנערים
101	סעדיה בן יוסף	זקני החוסף	צפונות האוסף	פני המוסרים
102	והתז הא הוזים	ושמו עם מזים	וההא בהוזים	כמו הא בהורים
103	ונון נוער השריש	ונון ננע הוריש	הלא טוב לו החריש	לא אין בדברים
104	וכלה יוד כליה	והסיר יוד שליה	כמו יוד מן שביה	ושבי מוסרים
105	וחסר וו מסוה	והוו במסוה	כוו מקוה מטוה	ואף וו צוארים
106	ושם מם שדר	והושיב מם ברד	ורפש אף רדד	מקור מים קרים
107	וגם אמר כף כה	כמו כף ויכו	ולא זהו דרכו	ולא הנותרים
108	אשר חק באחדים	כדלת הנדים	ושם המוסדים	הרוסים נעקרים
109	והסיר הא מן מה	וחשב זאת חכמה	ובינה גם ערמה	וגלוי במסתרים
110	ושם מם אדם	כמו מם אורידם	ותיו וישתומם	בתוך העקרים
111	והביא באחדים	ידירות וידידים	ודלתי הדודים	לעולם נקשרים
112	ודחה יוד מן מי	כמו יוד מן כרמי	הסירם בכי עמי	חשבם שכורים
113	וגם שם יוד בצים	כמו יוד הקצים	ואף יוד החצים	ואף יוד התורים
114	והרס בנינים	כמו הארמונים	ושבר ציונים	והפיל תמרורים
115	וקרקר נון קטן	וכרת נון יצען	והסיר נון סאן	וכלם לא סרים

דונש

ישולח בספרים	והונו אל סורה	ישועה גם אורה	ולבני התורה	35
ברורים וישרים	ודרכים צדיקים	כנופת ממתקים	להורותם חקים	36
צעיר כל המורים	אני אודה חסדו	בדת אל ובפחדו	ובראותי חמדו	37
במלים נחברים	לכל אמרי שפר	עלי פותר מפר	השיבותי ספר	38
עלי כל השרים	בחסדו ובגדלו	במקצת מהללו	בראשו שירי לו	39
דרכי נכשרים	לפתח ולהישיר	אשר עתה אשיר	ואחריו זה השיר	40

נשפים ושחרים	ונוער בתנומות	ועצות ומזימות	לדרוש החכמות	41
בלבות הצרים	וחצו הזרוק	חניתו המרוק	מנחם בן סרוק	42
עלי כל המורים	ואת סודו חספ	ובשכל טוב יספ	אשר הניב אסף	43
במלים נחברים	וחבר הפתרוך	בדעת ובכשרון	וספר האגרון	44
לגופות ופגרים	והשיב במ רוחות	קמוצות ופתוחות	ובדק בצחות	45
ולגזור נגזרים	לקבץ נקבצים	נקודות לקמצים	ונתן בקמצים	46
בספרו קשורים	ובתבונה בנם	למיני ענינם	ולשמותם מנם	47
כמוהם נאדרים	והכין מה מן מי	פסקים ולגרמי	ובאר מה טעמי	48
ביהוא נקשרים	כמוהם נחקקים	במצבתם הקים	ורפים וחזקים	49
פתיים נמהרים	ותושיה הורה	בקול נעים קרא	וטעמי התורה	50
מלאים וחסרים	וגם גלה סודות	עלי כל האודות	ויסד מוסדות	51
דבר צדק ברים	חכמי מנידי	וגם ישק לידי	אשר באמת יודה	52
והם לו נמסרים	למען בטוחות	בגלות ושמהות	ויקשיב תוכחות	53
מקום האיטכרים	ושירי ומשלי	שלוח לי מלי	ולכן לו עלי	54
לדורי הדורים	בלב חכמי ספרד	כמו הטל יורד	בחרוז ומפרד	55
בלבות היצורים	בשל הביא שחת	לבבי קודחת	בגלוי תוכחת	56
לעוות הישרים	עישות החטאה	ואמר אל ראה	והפר היראה	57
שניהם מובחרים	ולו בטוב ורע	באדם כי ירע	והאל לא יתרע	58
והתיר נאסרים	ואסר מותרה	בפתרונו מרה	ולו ביוי יקרא	59
ורגזו ההרים	כשכור נע ארץ	לכלה ולחרץ	עלי זה הפרץ	60
מלאכתם בדברים	וטית דלת הפר	וחטא ניב שפר	והמליך חט ספר	61
נכוחים בשערים	פני חכם פרש	בבית כי לא דרש	בנס וקצף חרש	62
בגזרין ונדברים	בעת חרה אפו	ורגזו גם קצפו	ונס מלך זעפו	63
והוא עם האסורים	אשר יוסף השיש	כנותן כוס עסים	ויועף הוא נסים	64
לשרים ובשרים	וגם בבית חבר	וחט אל חט צבר	שפת קדש שבר	65
לפיו במסגרים	ולו בן ישם קפין	ולי אין בו חפין	אנך פתך נפין	66
כתלים ולא טורים	ופתר נדבכים	כאסוך מסכים	ושמו מנכים	67
מנחם המרים	אשר בו נתאבך	בתוך הקיר נסבך	וטור הוא עץ ייבך	68
באחת הערים	כחומה נבצרת	כקריה נפתרת	בקול כי הקרת	69
ככף בכיורים	וכף בכידודים	כסירות וכדודים	ופתר כידודים	70
אלמד מוסרים	כמו למד למווד	והלמד בו יסוד	לשרי שת כשר	71
בלחים נפתרים	בהלק נודעים	וזה אחים ורעים	לשד שמן נעים	72
ולחכם בורים	ומה לבר תבן	ולבינה לבן	וחרין שם אבן	73
להרבות מאמרים	והיטב לו השכל	ויכול ויכלכל	וכל שם עם כלכל	74

בעזרת השם .

אלו טעמי מקרא שהשיב דונש בן לברט למנחם בן סרוק .

שמע המוסרים	נצור דרכי ערמה	ובינה ומזימה	דעה לבי חכמה	1
בלבות המורים	עבור ואל תוקש	ואל תהיה עקש	והצדק בקש	2
כזה ברורים	צרופות ובחינות	תשובות מוכנות	הנה תמיד לענות	3
לרוחות ובשרים	ביער את שוער	והתאות גער	היה חי תמיד ער	4
משוקט בשמדים	וריחו לא נמר	זמן ארוך נשמר	ואל תתאו חמר	5
בכוסות ספירים	להראות בו להב	בכוסות הזהב	שתוהו לרהב	6
מסובים כנהרים	בצל נטעי גנים	ומיני מעדנים	ומאכל משמנים	7
וזיתים ותמרים	כרימון ושקדים	כבדים ומגדים	למראה נחמדים	8
וקנה עם מורים	מקוטרות קידות	ושדה עם שדות	ולא בתי מדות	9
במים מוגרים	לרוות הערוגות	ואין להם פוגות	בכל עתות ערוגות	10
באיילות היערים	עליהן אילות	ומקוות ותועלות	ונילות ננעלות	11
בראשי האמירים	וציצים כשנים	שחורות ולבנים	לקצץ נצנים	12
וממתקיו מרים	ושמחתו אבל	לשחת וחבל	הלא זה ההבל	13
ושאון ושברים	ושיח וצוחה	וסופו לאנחה	וראשו בהנחה	14
וסופות לו פורים	והרוחות יזרע	אשר מוסר יפרע	ולבן אל תתרע	15
מקומט בקברים	בליל פה ובמבחר	ודרכו אל תבחר	במרע אל תחחר	16
ומעגל מישרים	תעודת הבורא	וקנא במורא	והתחר בירא	17
לרוחות כבירים	נפשות הבורז	לבבות הנוצר	והודה היוצר	18
זקוקים נחקרים	במבטא ננבלים	חדשים נסגלים	בשירים נשקלים	19
גדודי הורים	אשר כליל כלה	להשר ראש כלה	ושים שיר ותהלה	20
עשרה מבצרים	אשר לודים כבש	וישע אל לבש	פאר והוד חבש	21
ושרים וכמרים	והוביל בן רודמיר	בשית ושמיר	והרבה הזמיר	22
לעם הם לו צרים	ומחזיק בפלך	הביאו כהלך	גביר גבור מלך	23
מלוכה נבירים	אשר היתה עוטה	זקנתו מוטה	ומשך השוטה	24
בחלק מאמרים	ורב תחבולותיו	ומעוז ערומותיו	ומרוב חכמותיו	25
בפחדם גבורים	בפחדו ירוזן	ועמים ירגזן	לאומים יחפזן	26
משיבים אשכרים	ואליו לספרד	ומכסאו ירד	וכל מלך יחרד	27
וכן האדירים	פניהם זו רעם	בעברה וזעם	משיבי הטעם	28
כריקים וחסרים	ולשאול השפילם	בטעמו הפילם	בעוז מלכו כלם	29
בחסדו נדברים	ובית עשו וערב	שמו גדול ורב	במזרח ובמערב	30
וגוזר מתגרים	ושובר רע חורש	וקמיהם גורש	לעמו טוב דורש	31
בשבתו בשערים	ובנתת דובר	ועל פשעם עובר	לרכים הוא חבר	32
לעורכי השירים	וכפיו כעננים	כמו אב לבנים	והוא לאביונים	33
וקיץ ממטירים	בחורף מגשימים	ושוהם ולשמים	כזהב וכתמים	34

אל המבקרים .

בספר הזה אם תשימו עין
ופגשתם בדבר גרעון או יתרון
ולשאלתם מן הוא ועורי מאין ?
בל תרשיעו ! אך תשפטו בקשרון .

45
4825
1142
12

תשובות דונש בן לברט :

ע

הכרעות רבינו יעקב תם

מבעלי התוספות.

והוא חלק שני לספר מחברת מנחם.

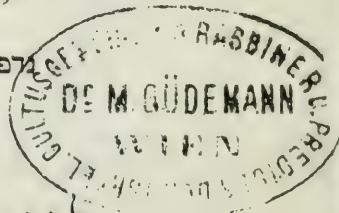
בספר תשובות הזה התקומם החכם הרב דונש בן לברט בדברי ריבות ותוכחות על ספר מחברת הרב מנחם והתאמץ בזרועו הקשה להרוס כמה לימודים לפי יסודי דקדוק לשון הקדש, ועל כל אלה התשובות וההשגות קנא רבינו יעקב תם קנאת האמת, וילחם מלחמת מנחם בהשכל ודעת, וכמעט על כלם הכריע בדברי מנחם.

התשובות האלה נדפסו עתה ראשונה לפי שלש העתקות שונות הנמצאות בכתובים באוצרות ערי לונדון ואוקספורד וליידן. וההכרעות נדפסו מכתב יד אוקספורד.

את כלם ערך לרפוס עם תוספת הערות רבות לבאור החכם השלם ר' צבי פיליפאווסקי.

ונלוו עליהם הערות ותקונים לשלשת המחברים מנחם דונש ור"ח מאת החכמים הנכבדים ר' יהודה ליב דוקעס מעיר לונדון, ור' רפאל קירכהיים בעיר פרגנקורט דמיין.

נדפסו במקודת חברת מעוררי ישנים

ועדינבורג

לונדון

נדפס בישראל

ספר תשובות דונש

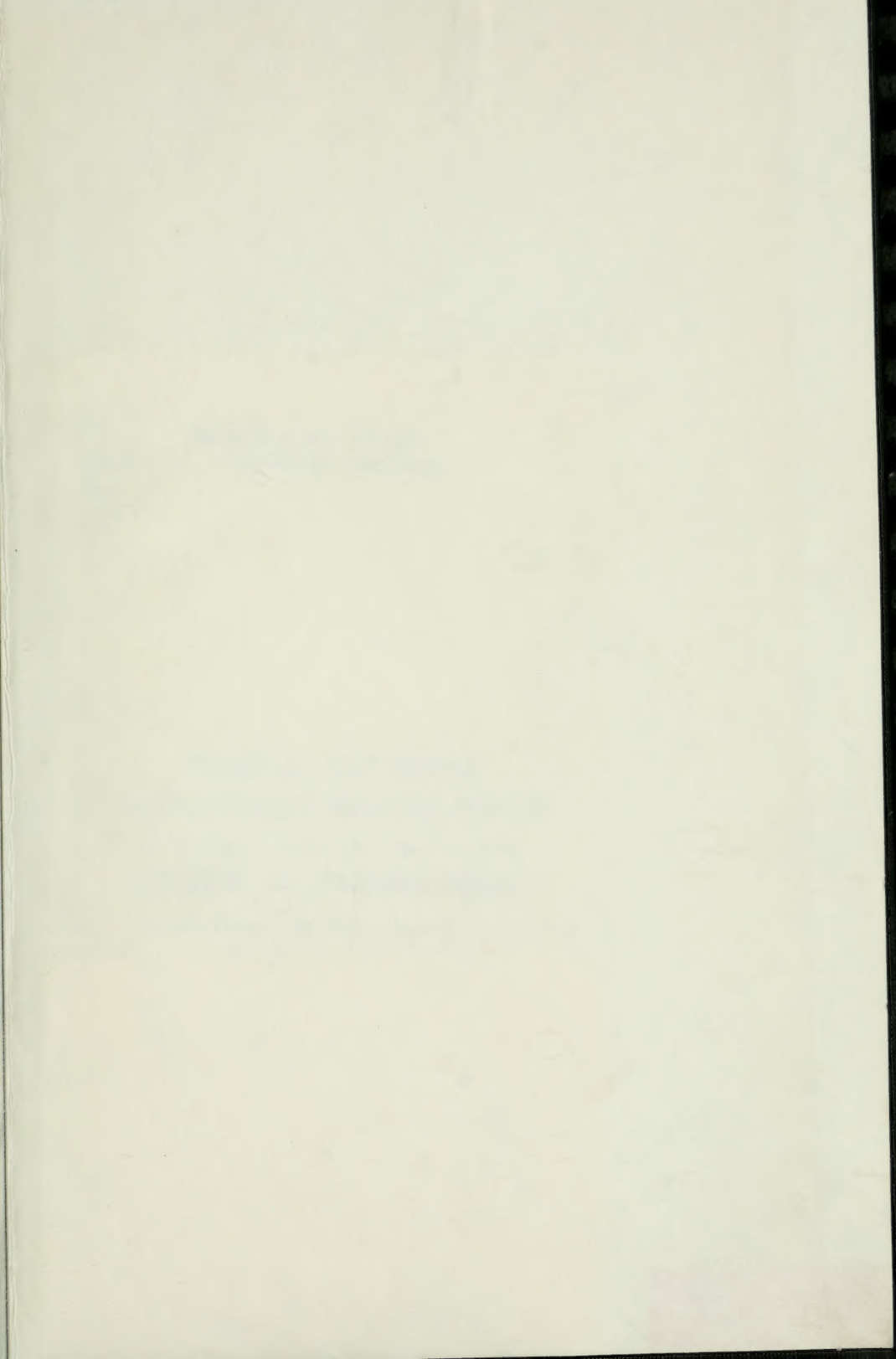
עם

הכרעות רבינו תם

לספר מחברת מנחם.

ירושלים

ספר תשובות דונש

הגדושה רבינו רם

לפני פתחת סגור

ירושלים

PJ
4825
M42
v.2

Menahem ben Saruk
Mahberet Menahem

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

FELDHEIM'S

"The House of the Jewish Book"
96 E. Broadway, N. Y., N. Y. 1000

ס פ ר

תשובות דונש
עם חכרעות ד"ת
לספר מחברת מנחם